

Hám János
Szék. Legjök. *W 5*

BOLDOG EMLÉKÜ

HÁM JÁNOS,

SZATMÁRI PÜSPÖK

ÉLETE

IRTA

IRSIK FERENCZ,

PÁPAI PRAELATUS, APÁT-KANONOK.

Boldog ember, kinek az Úr törvényében telik kedve és éjjel nappal az ő törvényében elmélkedik. És leszen mint az élő fa, mely vízfolyások mellett ültetették, mely gyümölcsét megadja idejében és levele el nem hull és a mit cselekszik, mind sikerül
Zsolt. I. 1—3.

Boldog szent, ki az Úrban bizott, és az Úr törvényét kirdeté: és az ő szent kegyén felmagasztaltatott.
Brev. Rom.

Szentség hirében élt e földön, örök fény körében él az égben, élni fog emlékünkb.

SZATMÁRT. 1894.

„PÁZMÁNY-SAJTÓ.”

Előszó

A szentéletű püspök, Hám János gyászos elhunytával a közös nagy veszteségből keletkezett általános részvét és fájdalom nyilvánulásaiba legott az az óhajtás is vegyült: vajha akadna valaki, aki a szentség hírében élt és elhunyt főpásztor életét, dicső emlékének megörökítése végett s a hívő lelkek épülődésére megírja.

Évek tüntek el. Ezen idő alatt négy ízben üresedett meg és töltetett ismét be a szatmári püspöki szék, mignem a szatmári egyházmegyét jelenben atyailag kormányozó főpásztorunk, Meszlényi Gyula püspök Ő Méltósága, a számtalanok hő óhajtását betölteni kívánván, a boldog emlékű püspök életének megírására szükséges adatok, okmányok és emléktárgyak gyűjtését az egyházmegye körében, sőt azon túl is, megkezdé. Buzgó fáradozásainak a legszebb siker lett méltó jutalma.

A szatmári egyházmegye mostani püspöke b. e. Hám püspököt személyesen nem ismerte, sohase látta, csak hírét

4.

hallotta. Miként azonban sivatagon a látható nyomokból lehet megismerni: vajjon állatkirály, egy oroszán, vagy az állatvilágnak más pusztai lakója haladt-e át a tájon; vagy — hogy magasztosabb hasonlattal éljek, — valamint a természet s a teremtett dolgok szemléletéből, következtetés útján, Isten ismeretére juthatni el: hasonló módon következtetett, a b. e. püspök hátrahagyott nyomdokaiból, műveiből, alkotásaiból, életszentségére, nagyságára, az ő negyedik utódja, Meszlényi püspök, s azonképen nőttön nőtt az iránta való tisztelet és kegyelet érzelme is szívében.

Össze levén gyűjtve a szükséges anyag, az életírás foganatosítása elhatározott. — Egykoron püspökömnél megjelenván, miután előre bocsátá, hogy ő, szatmári püspökké neveztetvén ki, előbb gondolt a szentéletű Hámra, mint sem mireánk, — kedves szokása szerint, enyelegve, mosolyogva e kérdést intézte hozzám: „Nem tudná nekem megmondani, ki irta Szakasról, annak idején, a boldog emlékű Hám püspök elhunytáról szóló tudósítást a „Religio“-ban?” — Mosoly mosolyt idézett elő ... És be nem várva a késlekedő feleletet, kimondá a határozatot: „A boldog emlékű, szentéletű püspök életrajzát ön fogja, önnek kell megírni.” Nem lehetett szabadkoznom. A főpásztori kegy engemet ért, voltaképp mondhatnám: lesujtott. A festőművésznek, hogy remeket alkothasson, úgy szólván, bele kell magát élnie előképének a lényébe, szellemébe; prototyponjával mintegy azonosodnia kell. E tekintetben méltán kérhetem a boldog emlékű püspök nagy szerény-

ségével, alázatosságával önmagamtól: 'Ki vagyok én, (őhozza képest,) mik az én erényeim, hol az én lelki erőm, tehetségem', hogy ily nagy és nehéz feladatra vállalkozni bátorkodjam? Méltatlanságom, gyengeségem érzetében félelem szállta meg keblemet. Azután csüggedés vett rajtam erőt. Egy nagytekintélyű férfiunak — ki az Istenben boldogult egyházfőt jól ismerte — azon megjegyzése, hogy 'ez a munka nagy feladat', még növelte aggodásomat. A nehézségektől megrettenve, már-már abban valék hagyandó az elvállalt fáradságos munkát, ha innen-onnan biztató szó is nem jő s főpásztorom akarata, parancsszava a munkálkodás folytatására nem bátorít, nem ösztönöz.

Utóbb majd egy szép virágos kert, majd dusan termő mező közepében képzelem magam, hol az illatozó virágszálakat, az aranyszínű kalászokat marokra szednem és bokrétába kötnöm, vagy koszoruba fűznöm kelle csupán.

Nem mesterkéltséget, keresett, hanem egyszerű és igénytelen, de annál igazibb is, lesz tehát ez az életírás; ép a mily igénytelen és egyszerű volt Az és annak egész lénye és élete, akinek emlékére szerény munkálkodásomat szentelem.

'Ornamenta coelorum virtutes', a mennyországnak ékei az erények, — mond nagy szent Gergely pápa. Ha tehát az erény a mennyországnak ékessége, ugy bizonyára a földnek is az; ha angyaloknak, mennyivel inkább embereknek.

6.

A nemzeteknek- és birodalmaknak története van; a szenteknek — élete. Népek és országok történetét, válogatás nélkül, vegyes események: a szentek életét kiváló jócselekedetek és erények csoportozatai alkotják. Ugyanazért a szentek élete a maga egyszerűségében is ékes; sőt mennél egyszerűbb, annál szebb, ékesebb, tökéletesebb és meghatóbb. Valamint a csillogó ékszernek, úgy az irói ékességnek is csak úgy van értéke, ha — valódi.

Szatmárt, 1894. január 7-én, a boldog emlékű püspök temetése harminczhatodik évfordulóján.

A szerző

Bevezetés.

A szatmári egyházmegyét és püspökséget, 1804-ben, boldog emlékü VII. Pius pápa beleegyezésével, I. Ferencz király alapítá, tulajdonképen kiszakítá az egri egyházmegye kötelékéből, amidőn is az egri püspökséget egyuttal érsekségre emelé. Alapítá pedig a nagy kegyességű király ezen egyházmegyét és püspökséget a katolikus hit érdekében, oly vidéken, ahol Kálvin tévtana annak idején nagy elterjedést nyert.

A szatmári egyházmegyének első püspöke báró Fischer István volt, igazi alkotó és szervező tehetség. 1807-ben az egri érseki székre emeltetvén, Klobusitzky Péter lett utódjává, a hitbuzgóságnak és az ájtatos életnek kiváló kedvelője és apostola. 1821-ben kalocsai érsekké lőn.

Azon magvaknak és csemetéknek, melyeket b. Fischer István az egyházmegye földjébe és Klobusitzky Péter a hit mezején elvetett, elültetett, utódjuk, a szatmári kanonokból püspökké lett Kovács Flórián alatt az égnek termékenyítő áldásával fejlődniök, virágozniük, gyümölcsözniök

kellett volna, ha huzamos betegsége és korai halála őt apostoli működésében meg nem akadályozza.

S ime most jó a nagy főpap, ki életében kedves vala Istennek és igaznak találtatott, kihez fogható nem vala senki, aki a Magasságbelinek törvényét úgy tartotta volna meg; — kit az isteni kegyelem nem csak hosszú élettel és szerencsés kormányzattal, de kitűnő főpapi tulajdonokkal, égi erényekkel és földi javakkal is bőségesen megáldott, b. Fischer István alkotó és Klobusitzky Péter hitbuzgó szellemének örököse és a szatmári egyházmegyének valódi áldása Istentől, Hám János.

Hám János gyermekkora

HÁM JÁNOS, bár szerény állásu, de tisztességes iparos szüléktől származott. Ám szegény szüléktől születni épugy nem szégyen, miként előkelő, vagyonos családból származni nem érdem. Főnséges jelenség, midőn dicső, nemes elődök fényt deritenek az utódra, de még magasztosb látvány, ha az utód maga szerez magának fényt és löveli sugarait szét maga körül. Világolni dicsőbb, mint megvilágíttatni. Az Istentől nyert szép tehetségek felhasználásával munka, szorgalom, erény, tökéletesedés útján emelkedni magasra – valódi érdem. E mellett azonban az istenfélő, jámbor szegénység sem megvetendő. Az istállóban született és jászolba fektetett isteni kisdéd, az üdvözítő Jézus, világra jöttével megszentelte a szegénynek a bölcsőjét is, magát a szegénységet.

Született eme drága gyöngy, - miként kedves magzatját a szerető anya mintegy látnoki sejtelem- és érzelemmel nevezé, - Hevesmegyében, Gyöngyösön, József apa és Pócs Francziska anyától 1781. január 5-én. Szarvas Bene-

dek és Pápai Apolonia tartották a szent keresztség vizére, melyet Sikur Ferencz ferenczrendi atya öntött az ujszülött fejére, ki a szeretet apostola, szent János neve mellé még a következő ünnep alkalmából a Gáspár nevet is öröklé a szent keresztségben.

Mindketten, apa és anya istenfélő és emberszerető életet éltek és zugolódás nélkül járdaltak Isten színe előtt az élet utjain. Ha élő szóhagyomány tanuságából nem is tudnók: mily vallásos, munkás, rendszerető, erényesek valának a mi Jánosunknak édes szülői: csak őt magát kell növekedésében megfigyelnünk. Hisz ,nem messze esik fájától az alma‘ — tartja a magyar példabeszéd. Amilyen a fa, olyan a gyümölcse és viszont: aminő a gyümölcs, olyan a fája is. Nem teremhet rossz gyümölcsöt a jó fa, sem a rossz fa jó gyümölcsöt nem hozhat. Gyümölcseikről ismeritek meg őket.

Igy ismerjük Hám János szüleit, habár mit se hallottunk volna is róluk. Családi életök csendes és háborítatlanul boldog vala. Beteljesedett rajtok Isten áldása, melyet a zsoltáros imigy ad elő: *„Boldogok mindnyájan, kik az Urat félik, kik az ő utjain járnak. Feleséged, mint a termékeny szőlőtő házad falai között: fiaid, mint az olajfa sarjadékai asztalod körül. Ime, így áldatik meg az ember, ki az Urat féli.“* (Zsolt. 127.)

A fejlődő kisdéd valóban csemetéhez hasonlítható, mely az isteni kegyelemforrás mentén ültettetvén el, növekedék, soha nem hullatá el gyermeki ártatlanságának és szivtisztaságának üde zöld leveleit, meghozá gyümölcseit a maga idején és cselekedett légyen életében bármit, az mind sikerült.

És valóban a kis Jánoska gondos anyai ápolás, oktatás és nevelés mellett, a gyermek Jézus példája szerint, nevededik vala valamint korban, ugy bölcsességben is és kedvességben Istennél és embereknél.

Külseje igen vonzó és kedves vala. Arczán lelkének ártatlansága, szentesége, alázatossága tükröződött. Utóbb himlőbetegségbe esett, mely azonban alig észrevehető nyomokat hagyott arczán. Az istenfélő, jámbor anyától gyorsan tanulta meg és áhitatosan végezte mindennapi imáit. Iskolázó kényszer abban az időben még nem volt. A gondos szülők önként küldék hat éves korában tanulni szerető és minden jóra fogékony gyermeköket a helybeli elemi iskolába, hogy azzal a szülői nevelést betetőzzék és kipótolják a házi oktatás és nevelés hiányait, fogyatkozásait.

A gyermek példás magaviselete és szorgalmas tanulása által csakhamar kitűnt valamennyi tanulótársai közül. Az iskolában a legnagyobb figyelemmel hallgatta a tanító előadását. Otthon legelső teendője volt mindig a feladott lecke megtanulása. Szabad idejét gyermekjátékkal eltölteni nem vágyott; inkább, az ifju Jézus példáját követve, segítségére volt édes atyjának a műhelyben; tanítójának pedig a városnak egyik legtisztább és legjobb forráskutjából naponként, iskolába menet, egy-egy korsó vizet vitt, gyermekdeden örvendezve, hogy ezzel is kedves szolgálatot tehetett tanítójának.

Igy végezte Jánoskánk, dicséretekkel és jutalmazásokkal elhalmozva, kitüntetve a négy elemi és ugyanannyi kisgymnaziumi osztályt, helyben, Gyöngyösön, hol ferenczrendi szerzetesek nem csak a lelkipásztorkodást, hanem mindkét tanintézetben a tanítást is teljesítették és teljesítik e mai napig.

Gyermekkorának legszebb fénypontja s legboldogítóbb eseménye vala, midőn egy második Alojziusként első áldozás alkalmával először vevé az Ur testét. Miként sz. Alajos borromei sz. Károlyban lelki atyát és vezetőt talált, ki őt a sz. áldozásra előkészíté és szabályokat irt az ő számára, hogyan kelljen az Ur szent testének vételéhez méltóan járulni, és

inté, buzdítá őt, hogy az Oltáriszentségben minél gyakrabban részesüljön, ez levén a léleknek legdrágább eledele, az Isten iránt való szeretetünknek legalkalmasabb eszközlője, fentartója, gyarapítója és az Istennel való kimondhatatlan boldog egyesülésnek legfelségesebb módja; minélfogva valahányszor a szentéletű ifju, Alajos, a penitencziatartás- és az Oltáriszentséghez járult, mindannyiszor könyárban tört ki lelkének elragadtatása: ugyanily lelki örömet hozott Jánosunknak is az első szent áldozás; minélfogva ő az Oltáriszentségben jelenlevő üdvözítő Jézusnak buzgó imádójává lőn; és számtalanszor lehetett őt látni az Oltáriszentség előtt a legmélyebb ájtatosságba elmerülve hosszan imádkozni. S valamint szent Alajos különös isteni kegyelemnek tulajdonithatá, hogy egy olyan szenttel, aminő borromei Károly vala, megismerkedett, ki előtt szentségre hajló szive bensejét kitarhatá és ki őt a keresztény tökéletesség ösvényén vezetheté, épugy érzé magát az isteni Gondviselés iránt hálára lekötelezve a mi Jánosunk is, hogy egy ferenczrendi atyában, P. Lovassyban lelki atyát, vezetőt, nemtőt nyere az ifju kor sikamlós utjain.

Hám János ifjúsága.

Itt mindenek előtt azon férfival illik megismerkednünk, ki Hám Jánosnak egész ifjúkorán át vezetője, tanácsadója, Mentora volt, kinek Isten után, a szüléken kívül, Hám mindenét köszönheté. Ez Lovassy Benedek, szent-ferenczrendi atya. E szerzetes férfiról az egri szent-ferenczrendi szerzetes ház történetében 1816-ról az van följegyezve, hogy ő kitűnő tudományu és szentéletü férfiú vala; s mint ilyet mindenki kedvelte. A kecskeméti konvent házi történetében pedig, ugyanazon évről, az foglaltatik, hogy őt báró Fischer István egri érsek gyóntató atyjának és lelki tanácsadójának választá. Többet e férfiról a szent-ferenczrendi tartomány történetiratai tartalmaznak, amint következik:

Lovassy Benedek atya született 1750-ben Szalontán, Biharmegyében. Atyja helvét vallásu igehirdető és a kerület (tractus) legidősbje (seniorja) vala. A keresztségben István nevet kapott. Testi lelki szép tulajdonokkal és tehetségekkel a természettől gazdagon ellátva. Ifjúkorában a debreczeni tógátusok közzé vétetvén fel, a tudomány és az erkölcsös

magaviselet terén olyatén előhaladást tanusított, hogy tanárai legjelesebb tanítványuknak magasztalólag őt tartották. Tudományszomjának kielégítésére katolikus szellemű műveket kezdett olvasgatni. Az ezekben való buvárkodása kételyt támasztott benne a Kálvin-féle tanítvány elfogadhatósága, ellenben pedig vonzódást a kath. hit igazsága iránt. 1769-ben a tógátusok kollégiumát titkon valósággal el is hagyá és az azon időben Debreczenben házzal bíró szent-ferenczrendi szerzetesek közreműködésével Egerbe jutott el, hol is őt Csák István, egri kanonok szives pártfogásába, védelmébe fogadván, ő azon év márczius 10-én az egri székesegyházban a katolikus hitvallást ugyancsak pártfogója kezébe le is tev. És habár e kitűnő ifjunak száz meg száz alkalmá lehetett volna, akár az egyházi, akár a világi téren kitűnő alkalmazást nyerhetni, ő, valamint teljes életében, úgy most is, ifjúkorában már, mindennemű kitüntetést szorgosan kerülve, a szerény és alázatos szent ferencziek rendjébe óhajtott felvétetni, melybe 1769. júl. 10-én csakugyan fölvetetvén, a szécsényi konventben, a szerzetes ruhával együtt a novicziatusban fölvet Gábor-nevét szent Benedek névvel cserélte föl. Az ünnepélyes fogadalom letevése után hozzá látott bölcsészeti tanulmányainak folytatásához és befejezéséhez. Azután a theologiai tanfolyam bevégeztével a bölcsészet és hittan előadásával bizatott meg. Hogy a II. József császár által kiadott tanrendszer kívánalmának eleget tegyen, a budai egyetemen megismétlé theologiai tanulmányait és tanári képesítőt nyervén, visszatért, s míg a szerzetesek a tanítás szabadságát vissza nem nyerék, előbb Kassán, aztán Rozsnyón székesegyházi hitszónok vala 1794-ig; midőn a gyöngyösi konventben újból a hittan előadásával bizatott meg s azt 1805-ig folytatá. Eközben 1803-ban a rendtartomány konzultorává, tanácsosává választatott meg. 1806-ban

Szabadkára küldték őt gvardiánnak s e minőségében 1808-ig járt elől; innét visszavágyott a theológiára tanárnak, ami meg is történt; előbb Kecskeméten, utóbb Egerben a legnagyobb szorgalommal tanárkodván 1820-ig, nem csupán egy, hanem az összes theologiai tudományszakokban, azoknak mindegyikében jelesül járatos levén. A tudományosságának minden ágában kitűnően, komoly s mindamellett szelid modoránál fogva, nem csak a nép bizalmát, de a nemesek, mágnások és egyházfők becsülését is meg tudta nyerni. Hivatalos teendőin kívül, miket a legpontosabban teljesített, kedves szokása vala, egész aggkoráig, nagyobb ünnepek, a nagybőjt és egyéb rendkívüli ünnepek alkalmával nem csupán a helybeli egyházakban, de külső plébániákon, vagy nyilvános helyeken is szónokolni; jeles szónoknak állván hírében s e végre mindennemű jó tulajdonsággal a természettől megáldva levén. Ezen kívül fáradhatatlan volt a gyóntatószékben s a betegek ellátásában. Bort, vagy egyéb szeszes italt soha nem ivott. Három óra tájban kelvén fel naponkint, a szokott imájától fönmaradt időt olvasással és írással töltötte el. Elhunyt 1822. november 29-én, az egri konvent házában.

E rövid élettörténetéhez még a következő függelék is csatolom. Mikor P. Lovassy presbyter lett, bátorságot vett magának, az őt átokkal sujtó öreg szülőit meglátogatni. Midőn beállított a szülői házba, atyja, ki szalontai esperes és református igehirdető volt, ki akarta őt üzni házából; de ő, P. Lovassy így szólott atyjához: ‚Kedves atyám! bocsásson meg, mi több: Öleljen magához, hisz én is református vagyok, még pedig református barát‘; s mondásának igazolására előmutatta a rendi schematismust, melynek czimlapján akkor még rajta volt ez is: ‚Reformatae Provinciae.‘ Az apa le lett győzve s e szavakra fakadt: ‚No, azt még soha se hallottam, hogy

református barátok is vannak. Hála Istennek! csakhogy református vagy', — és feledve lett a szülői harag.

Kecskeméten lakván, az Urnapi körmenet alkalmával ő tartotta a szent beszédet a piacon, amely szokás még mai napig is megvan. A többi közt így fakadt ki a reformátusok ellen: 'Ha valamennyi reformátust az ő . . . el nem viszi, akkor engemet annyi ördög szaggasson szét, a hány szál szőr van a csuhámban'. E miatt 'ad audiendum' Budára a Helytartótanács elé idéztetett.

Mint egri lakost püspökségre akarták emelni; de már oly törődött volt, hogy e tervvel fel kellett hagyniok.

E kitünő szerzetes férfi, Gyöngyösön laktában, a tisztességes és istenfélő Hám-család házába, már annak a jó és jeles tanuló fiucskának a kedvéért és érdekében is el-ellátogatott. Így történt egy ízben, hogy a Háméknál látogatóban lévő szerzetes Jánoskát, a tanulót, köténykével, völgyelt, háromlábú székecskén a mesterlegények és inasokkal körsort ülve s az apa mesterségében foglalatoskodva találá.

— Mi dolog ez? májsztram, — szóla Lovassy a megszólítás akkoriban szokásos módja szerint az apának — ez nincs ám rendén.

— Hát eddig csak megjárta — viszonzá a megtámadott, meglepett apa — hogy fiamat itt helyben a háztól iskolába járathattam; de hogy azt továbbra is megtehessem, ahhoz már nincsen költségem, erőm, bármennyire szerettem volna fiamat továbbra is taníttatni.

— Nem ugy ám — monda a jólelkű szerzetes — kelmednek nem szabad ezt a jó fiut, kit a jó Isten, oly szép lelki tehetségekkal megáldott, kedves foglalkozásától, a tanulástól elfogni és letéríteni arról a pályáról, melyen a fiu már oly szépen előhaladt; kelmednek továbbra is iskoláztatni kell ezt

a jó fiút. Lelkiismeretes kötelessége minden embernek, azt a girát, melyet az Uristen jóvoltában neki adott, forgatni, gyümölcsöztetni, nem pedig kendőbe elrejtteni. Aki ezt teszi, vagy amazt megakadályozza, vétkezik. Lássá kelmed, májsztram, épen ma kaptam előljáróságomtól rendeletet, melynél fogva el kell hagynom Gyöngyöst és Rozsnyóra kell mennem, a rozsnyói püspök kívánatára az ottani székesegyházban conciona-tornak, Istenige hirdetőjének. Magammal viszem Jánoskát. Reménylem, tán nem ellenzi. Rozsnyón a szerzetes házban lesz lakásom. Jánoska ki fog ott bennünket szolgálni az asztalnál; én pedig második apa gyanánt viselem majd gondját neki. Ruházatára se legyen többé gondja; arról is én fogok ezután gondoskodni.

Elképzelhetni a szülék és a fiu kellemetes meglepetését, bámulatát, örömét, midőn láták, sejték, hogy szivöknek egy titkos, de már elejtett, elhaló vágya föléléd és teljesedésbe menni készül.

Mielőtt azonban elbucsuznánk a kis tanulótól, nem mellőzhetem egy a többi iratok közt talált igénytelen levélnek a közlését, úgy, amint az irva van, Hám János gyermek és ifju korát illetőleg. István, Hám János testvér-öccse ugyanis, egy levelében, bátyja gyermek és ifjukoráról keresetlen szavakban a következőket írja:

„Kis korában — ugymond — isteni félelemben és ájtatosságban viselte magát. Este reggel térden állva, összetett kezekkel imádkozott; a templomban is térden állva, fáradhatatlanul imádkozott. Oskolában már kis korában is példásan viselte magát; kisebb oskolájában is az első helyet foglalta el és minden kisebb oskoláiban is érdempénzzel megjutalmaztatott.

Atyánkhoz és édes anyánkhoz nagy tisztelettel viseltetett; a testvéreihez különös szeretetet mutatott.

Nagyobb iskolába lépven Gyöngyösön, a Páter Franciskánusok voltak tanítói; azokhoz is különös szeretettel volt; ugyszintén tanítói is hozzá. Ezek ugyan úgy vélekedtek, hogy a szent-Ferencz szerzetében fogja élete pályáját folytatni. Ott is mindenkor az első helyet foglalta el és érdempénzekkel megjutalmaztatott. Egy évig Rozsnyón járt iskolába. Onnan is, mint első Eminens tért háza. A többi iskoláját Eger városában végezte. Ottan is legerényesebben viselte magát.

Midőn kérdést tettek szülei — írja továbbá István — hogy micsoda pályát választana magának: úgy válaszolt, hogy vagy lelki, vagy testi doktor (orvos) fog lenni, ha Isten Ő szent Felségének úgy tetszeni fog.

A milyen korai, ép oly szép és jelentős nyilvánulása a legnemesebb hivatásnak: a felebaráti szeretet gyakorlásának, az emberi üdv munkálásának; akár a lélek üdvét, akár a test épségét tekintve. És Hám azzá lett mindkét tekintetben: lelki és testi orvossá, mint Istennek föl Kent szolgálja nem csak a lelkek üdvét keresvén, de a testi betegek ápolásáról is nagylelkűen gondoskodván, miként alább látni fogjuk.

Tizennégy éves volt Hám, midőn Rozsnyóra került. Hő kívánsága, hogy tanulását folytathassa, teljesülvén, fensőbb iskolai pályáját, mely egész életére nézve elhatározó vala, azzal kezdé, hogy magát mindenek előtt a rozsnyói gymnasiumban azon időben virágzott „Boldogságos Szüz Mária-Társulat” tagjai közzé beiratá, letévén 1795-ben a szokásos fogadalmat. Ez eseményt egy kép örökíti meg, mely méltóságos püspök urunk birtokába jutott és a püspöki palota házi kápolnájában látható. E kép felső részén, rózsaszínű alapon, kékszinű sátoros mennyezet alatt, felhőcsoporton térdelő helyzetben, a Boldogságos Szüz képe szemlélhető, égre szegzett tekintettel; alatta, baloldalt tőle, a zsámolyon térdeplő Hám

A Szepesség sz. Szüz képe, mely előtt magát 15 éves korában felajánlotta.

János magyar diszbe öltözött ifju alakja; szemben vele lángoló sziv tűnik fel, a sziv keretébe foglalt következő fogadalmi imával, latin nyelven: „Sancta Maria Mater Dei et sine labe originali concepta Virgo, — ego, Joannes Hám, Te hodie in Dominam, Patronam et Advocatam eligo firmiterque statuo ac propono, me nunquam Te derelicturum, neque contra Te aliquid unquam dicturum aut faeturum, neque permissurum, ut a meis subditis aliquid contra Tuum honorem unquam agatur. Obsecro Te igitur, suscipe me in servum perpetuum; adesto mihi, quaeso, in omnibus actionibus meis et non me desere in hora mortis meae. Amen.”

Magyarul: „Boldogságos Szüz Mária, Istennek Anyja, ki eredendő bün nélkül fogantatál, én, Hám János, Téged ma Asszonyomnak, pártfogómnak és védőmnak választlak és szilárdul elhatározom és fölteszem magamban, hogy Téged soha el nem hagylak, és se nem szólok, se nem cselekszem, se meg nem engedem, hogy majdan alattvalóim közül bárki olyasmit cselekedjék, ami a Te tiszteletedet sértené. Esedezem tehát Neked, fogadj engem örökös szolgádnak, segíts meg minden cselekedeteimben és el ne hagyj halálom óráján. Amen.”

Ennél szebben és szentebbül nem kezdhette volna az ifju Hám fensőbb tanulmányait. Vajha minden kath. tanulót ily elhatározás és erős szándék lelkesítene a tanulásban, a jóra való törekvésben.

Ez ünnepséges fogadalom és annak emlékeztetője, a kép, oly erős és tartós benyomást tön az ifju fogékony lelkületére, hogy az őt egész életére a Boldogságos Szüz kiváló tisztelőjévé avatta. Mint püspök — miként látni fogjuk — Szatmártt ő honosította meg a Mária-ájtatosságokat és azokon maga is buzgón vett részt. Soha egyetlen ilyes ájtatosságtól el nem maradt

Hám János, a tanuló, Rozsnyón és folytatólag Egerben két-két iskolát járt és végzett egyszerre; egyrészt a tanulás és tudományszerzés, másrészt a szegénység és nélkülözés, vagy legalább is a kevéssel való megelégedés, az önmegtagadás és alázatosság iskoláját. És e kettős iskolát, a tudomány és az élet iskoláját, a legjobb s legigazibb érteményben, szóval: Jézus iskoláját folytatá tovább az ifju egész életén át — hisz a jó pap holtig tanul — mignem e kettős tanulmány, az isteni kegyelem harmatjától, ő benne életszentséggé fejlődött, így lett az ifjuból áldozó pap, utóbb püspök; így lón ő nem csak a szatmári egyházmegyének második alapítója, hanem az egyetemes keresztény katolikus anyaszentegyháznak disze, ékessége, fénylő csillaga.

„Az ifju az ő útja szerint, midőn megöregszik sem távozik el attól”. (Péld. 22. 6.)

Hám a papi pályán.

PÁTER LOVASSY nem sokáig maradt Rozsnyón. Alig telt el egy év, újabb rendeletet kapott, hogy mint püspöki gyóntató Egerbe menjen. Magától értetik, hogy Hám János tanulót is magával vitte. S midőn ez, bevégezvén a gymnasium hatodik osztályát, azon időponthoz jutott el, hogy pályát válasszon, szive sugallatát követve, a hozzá intézett kérdésre szerényen bár, de teljes bizodalommal és határozottsággal vallá meg pártfogójának, kit második apaként tisztelt és szeretett, hogy Isten kegyelmével, ha arra méltónak találtatnék, szent-Ferencz szerzetének tagja szeretne ő is lenni, és továbbra is az ő gondviselése és vezetése alatt maradni.

„Nem ugy, édes fiam! — monda P. Lovassy — bármily szép és dicséretes a te szándékod, szerzetes nem leszesz, te

nagyobb dolgokra vagy hivatva. A kispapi pályázaton jelentkezni, konkurrálni fogsz; én pedig rajta leszek, hogy bevétessél'. A fiu engedelmeskedett; s nem csupán a püspök gyóntatóatyja iránti tekintetből, de a kitünő iskolai bizonyítvány s az ifjunak kiváló testi és lelki tulajdonainál fogva be is vétetett. Hám János 1798-ban kispappá lett. Így szólítja, így vezeti a nagy jószágú, legbölcsebb Uristen az embert majd közvetlen sugallat, majd közvetve embertársa, előljárója által, olykor valamely véletlen esemény közbejöttével is, az élet utjain. Boldog, ki a mennyei sugallatnak szavát meghallgatja, megérti, az isteni Gondviselés utmutatását hiven követi.

Kispapi életéből, melyet Hám János a papnevelő intézet csendes falai közt hat éven keresztül eltöltött, kevés jutott köztudomásra.

A papnevelő intézet s a szemináriumi nevelés: a theologiai, istenes tudományok szerzésének, a papi jeles tulajdonok és erények elsajátításának, az egyházi szellem felköltésének és ápolásának, az egyházférfiui jellem kifejtésének és megszilárdításának, a papi hivatás tökéletesbitésének, a világ zajától és hiúságaitól elszigetelt helye, ideje és alkalma levén, — mennyire felelt meg e tekintetben a várakozásnak és rendeltetésének Hám, mint papnövendék, annak leghitelesebb s egyszersmind legékesebb bizonyosága azon előljárói rendelkezés, mely a fiatal ujmisés pappal, mindjárt fölszenteltetése utáni időben történt.

Üres levén az egri püspöki szék, Szányi Ferencz rozsnyói püspök szentelte áldozárrá 1804. márcz. 17-én a pályavégzett növendéket. Első szent miséjét ugyanazon évi husvét első napján tartá Gyöngyösön. Nagy örömnep volt ez reá, a szülőkre és az egész családra nézve! Ki volt ez ünnepélyes alkalommal az Ur oltáránál vezetője, manuductora, arról nem

szól ugyan a krónika; de ki lehetett volna az méltóbban és biztosabban más, mint az ő szeretve tisztelt jótevője, jelenének s jövőjének megalapítója, P. Lovassy Benedek ferencz-rendi szerzetes.

Legelsőben is Pászthóra küldé őt káplánnak egyházi előjárósága, hol is e minőségben három hónapig működött a lelkipásztorkodás terén.

1804. november 4-én báró Szepesy Ignác titkártól (később pécsi, szintén szent életű püspök) főpásztori megbízás folytán a következő, nem kevésé hizelgő, félhivatalos levelet vette az ifju áldozó pap: „Honorabili Domino Casparo Hám Cooperatori Pásztoviensis Parochiae. *Erga Responsum*. Pásztó. L. J. C. Admodum Reverende Domine Capellane! Sua Excellentia Archiepiscopalis fide dignis Relationibus convicta est: Vestram Dominationem ea pollere Intellectus et Voluntatis cultura; ut in Officio Studiorum Praefecti Philosophiae Clero utilem, illi vero gratam navando par sit operam. Hinc, cum Officium paelaudatum vacet, et Sua Excellentia Presbytero, in locum Vestrae Dominationis intra octo dies mittendo, provisum sit: velit quam citissime suam horsum transmittere declarationem, quam tamen affirmativam futuram, nec ego, bonae indolis gnarus, ambigo, nec Sua Excellentia, de Vestra Dominatione, jam aliter informata, dubitat. Cujus Gratosae Archi-Praesuleae voluntatis dum me ex officio nuncium agere posse, plurimum gratulor, piis precibus commendatus persevero. ARD. Vestrae Servus obligatissimus Ignatius B. Szepesy Secretarius‘.

Magyarul: „Tisztelendő Hám Gáspár Urnak a pásztói plébánia káplánjának, Pásztó. *Felelet váratik*. D. J. K. Nagyon-tisztelendő Káplán Ur! Érsek Ur Ő Excellenciája hiteles értesítés nyomán meg van arról győződve; hogy Uraságod

olyatén szellemi és lelki műveltséggel bir, miszerint, mint tanulmányi felügyelő a növendékpapságnak hasznos, Ő Excellenciájának pedig kedves szolgálatot fog tehetni: annál fogva sziveskedjék mielőbb nyilatkozni elhatározásáról, mely hogy igenlő lesz, ismervén jó indulatát, sem én, sem Ő Excellenciája, ki más uton már értesült Uraságod felől, — nem kételkedünk. Igen örvendek, hogy Ő Excellenciája ezen kegyes akaratának tolmácsa lehettem. Ájtatos imáiba ajánlott maradok Nagyontisztelendő Uraságodnak lekötelezett szolgálója, Báró Szepesy Ignác titkár‘.

Más fiatal embert e hizelgő irány és megkülönböztetés talán fenhéjazóvá, elbizakodottá tehetett volna. Hám örömmel ugyan, de egyszersmind mély alázatossággal is fogadta e kitüntetését. És hogy vajjon ez az alázatosság valódi és nem csalékony-e, annak a próbája nyomban következett. Isten így szokta olykor próbára tenni, megkísérteni a maga választottait

A papnöveldei felügyelőséggel a theológián való tanárkodás is össze vala kötve, külön járó jövedelmével együtt. A gonosz lélek ezt megirigyeltette Hámunktól. S midőn Fuchs Ferencz érseknek 1807-ben történt halála után Hám, a tanárkodás fáradalmaitól megpihenendő, szülői házában tölte a szünnapokat, az alatt sikerült az irigylőknek őt a papnövelő intézeti felügyelőségtől elmozdítani. Habár e méltatlankodásnak fájósságát érzé is Hám, nem erősködött, türelemmel várt és diadalmasan állta ki a próbát. Az isteni Gondviselés vette vissza kezébe az ügyét. Az új érsek, b. Fischer István, a szatmári egyházmegyének egykori első püspöke, 1808-ban, székfoglalása után, Hámot tanfelügyelői állásába önként visszahelyezé.

A szellemi és lelki műveltség, a jó és szelid lelkület,

melyről a fenti levél hivatalosan tanuskodik, az alázatosság, melylyel a vele elkövetett méltatlanságot elviselé, e sarkalatos papi erények mind a szemináriumi nevelésnek becses gyümölcsei, s egyszersmind tanúságai annak, hogy Hám János valódi disze, gyöngye vala a szemináriumi növendékpapságnak, büszkesége az intézetnek, kegyeltje az előljáróságnak, öröme az egyházmegyének.

Nem hallgathatok el azonban még két, bár igénytelen jelenetet, melyek szive ártatlanságát jellemzik s ama féltékeny gondosságról tanuskodnak, melylyel szive tisztaságát megőrizni s azt a gyanunak még látszatától is megóvni iparkodott.

Hám, mint mondják, már kis gyermek korában is igen szemérmes volt. Ez nem különös ugyan. Hisz a kis gyermekek majd mind kisebb nagyobb mértékben szégyenlősök, szemérmesek szoktak lenni. Ám a mi Jánosunk hiven és szeplőtelenül megőrizte a szemérmet ifju korában is és egész életén át. „Kispap korában — beszéli a szentéletű püspöknek egyik nőtestvére — a szünidők alatt is a szülei háznál igen szentül viselkedett. Mindig egymaga külön szobában hált. És soha, még a házbeliek sem látták taláris (papi ruha) nélkül“. E nőtestvérében föltámadt egyszer a kíváncsiság meglesni: ugyan hogy néz ki civil (világi) ruhában János! Tehát este lefekvéskor szobájához lopózott s a kulcs lyukán kukucskált be, hogy ha a talárist leveti, legalább akkor lássa civilben. Azonban a levetkőzést hiába várta, oly sokáig imádkozott. Az való, hogy amint a szentéletű püspök ifju korában, mint klerikus, a reverendát magára öltötte, azontul őt soha senki se látta többé másképen öltözve.

„Midőn mint pap Egerben lakott, — gondolom a szemináriumban, — mondja ugyanazon elbeszélő, — édes anyja őt egy izben véletlenül meglátogatta. S miért, miért nem, vele

kellett Gyöngyösre mennie. Azonban a szent püspök (mint fiatal pap még) nem ült fel anyjával a kocsiba, hogy még távolról se legyen látszata olyasminek, mi árnyékot vethetne erényére. Csak a városon kívül szállott a kocsiba‘.

Íme a papi lelkületnek ismét két szép jellemvonása Hám János ifjúkori életéből: a szivártatlansága, tisztasága és annak féltékeny megőrzése és kedvelése az imádságnak.

Hám kanonok

Az 1809-ki francia háború idejében, midőn I. Napóleon hadserege Bécsset elfoglalta s az ellenséges hadak Győrig hatoltak s ennek következtében már Budavára se látszott többé a császári királyi családra nézve biztos menhelynek, Egerbe menekült a királyi család, míg a francia hadsereg, a béke megkötése után, Bécsset el nem hagyá. Ez időben történt, hogy a királyi család, különösen az ájtatos lelkületű királyné, Mária Ludovika, bizonyos időben naponta szent misét hallgatni óhajtván, az érsek rendeletéből, a fiatal Hám lett a misézéssel megbizva. Megnyerő külsővel párosult áhitata és szerénysége annyira feltűnt a királynénak és környezetének, hogy utóbb, midőn 1817-ben, az egeri káptalanban egy kanonoki szék megüresedett, a királyné az akkor már jó hírnek örvendő Hámunkról megemlékezett s az ő ajánlatára és az érsek, báró Fischer István följterjesztésére, a király a tizenhárom éves fiatal áldozárt nevezte ki az üres kanonoki stallumra, harminczhat éves korában.

A szent-Fereticzrendiek büszke önérettel saját neveltjüket szemlélték ő benne, amennyiben szerzetőknek egy kitűnő tagja, P. Lovassy volt az, ki őt, a tehetséges kis tanulót, a homályból kiemelte, a szerény iparos pályára szánt fiucska további iskoláztatását lehetővé tette s őt a papi pályára fölsegíté. Amiért is ifjúkorától fogva, egész életén át mindvégig hálás elismeréssel adózott a sz.-Ferencz szerzetének; kiválóan halmozta el pedig P. Lovassyt, mint legnagyobb jötevőjét, figyelmének és szeretettel teljes ragaszkodásának mindennemű jeleivel, mint egri kanonok is majdnem naponta meglátogatván őt.

Történt azonban egyszer, hogy a fiatal kanonok, a káptalan megbizásából, a káptalani jószágok megtekintésére kiküldetvén, Hám János egy álló hétig nem látogatta meg a már elaggott P. Lovassyt. Ezt az öreg szerzetes nem tudván mire vélni, maga ment el fölkeresni egykori pártfogoltját, ki épen kevésel azelőtt tére meg kiküldetéséből. „Ugyebár, megvetette már az öreg szerzetest, nem keresi már fel többé; pedig itt, — a kanonokságnál, — még nem állapodik ám meg; az Isten ennél is többre szemelte ki még”. Megnyugtató felvilágosítás után csak arra kérte csupán, „hogy ne feledkezzék meg majdan a szent-Ferencz szerzetéről”. Különben P. Lovassy iránt Hám János kanonok, még annak halála után is, hálás lélekkel viseltetett, az ő sirját is gyakran kereste föl s bizonyára szent miséiben is megemlékezett róla, mint egyik legnagyobb jötevőjéről.

Ebből magyarázható a boldog emlékü Hám püspöknek a szent-ferenczrendi szerzet és tagjai iránt egész életében tanusított előszeretete, melynek kutforrása, táplálója, a P. Lovassy iránti hála és kegyelet vala.

A b. e. Hám püspök neve az egri szent-Ferenczrendi

szereztes ház történetében 1805-től igen gyakran fordul elő. A Hám Jánost ért minden egyes kinevezést szorgalmasan beírták saját házuk történetébe is, mintha csak tagja lett volna a szerzetnek. Volt is az szellemileg. Méltán lehettek büszkék reá, dicséret és dicsőség háruván vissza rájuk a Hám szellemétől, melyet körükben nyere, tőlük sajátita el. Ezt Hám hálásan el is ismerte.

„1828-ban márczius 16-án püspökké konzekráltatott — olvassuk a ház történetében. Másnap, márcz. 17-én látogatta meg utoljára kolostorunkat s bucsut vett az atyáktól“. Továbbá: „A b. e. Hám igen gyakran fungált nálunk, majd dekantált, majd prédikált, majd nyilvános tanügyi vitatkozásoknál (publica defensio) mint támadó (oppugnans) szerepelt“.

Kanonokká neveztetvén ki, egyuttal a papnevelő intézet igazgatójává és a szentszéknél a házassági kötelék védőjévé is lőn Hám; ezenkívül tanár is volt a theológiában.

Hám kanonok tevékeny életéből három mozzanat emelkedik ki a többi közül.

Az evangélium szellemében gyakorolni kezdett takarékoságának legelső gyümölcsét az Ur hajlékának diszitására ajánlá fel. „Szeretem, Uram — mondhatá méltán a zsoltárossal — a te házad diszét és dicsőségednek lakó helyét“. Szülőföldjén, Gyöngyösön, szent Bertalan templomának egyik kiépitetlen tornyát tíz ezer forint költséggel fölépitteté s egyuttal a másik torony betetőzésének költségeihez is nagylelküen hét ezer forint összeggel hozzá járult.

Alig készült el ezen a buzgó lelkeket égbe segítő Sursum-corda, Jákobnak e misztikus létrája, leszállott könyörületes szive a siralom és gyötrelem völgyébe s ugyancsak szülőhelyén, Gyöngyösön, a jámbor életü Marsovszky Borbálával szövetkezve, nyolcz ezer forint költséggel, elaggott s elnyomo-

rodott nők számára, az özvegy Taródi Bertalanné házában berendezett agg-ápolóintézetet alapított; melyben mai napig 10—15 elaggott, munkaképtelen nő élelemmel és ruházattal láttatik el s nyer lelki vigasztalást az intézethez kapcsolt s a Szentháromság tiszteletére fölszentelt kápolnában, melyben naponta általa alapított szentmisék végeztetnek az élők és holtakért.

A harmadik kimagasló mozzanat Hám kanonoki életében egy magasztos eszme: Isten dicsőségének s a tiszta erkölcsösségnek az emberi társadalomban való terjesztése, az e tárgyról szóló latin emlékiratnak ezen czime alatt: ‚Idea Foundationis pro promovenda Dei gloria et sancta inter homines moralitate‘. Hámnak ezen emlékirataiból az ő nemes lelkének egész valója sugárzik ki, ugyanazért azt ez életrajzban egész terjedelmében méltán közlendőnek vélem.

1. Célja ezen eszmének s a hozzá csatolandó alapítványnak, az emberek közt mindinkább terjedő vallástalanságnak kiirtása s az igaz vallásosság és isteni félelemnek az emberek közti terjesztése.

Eddigi életemben — ugymond Hám kanonok — még keveset, vagy igazabban szólva, semmit sem tettem arra nézve, hogy az Isten azon a módon, amiként Ő akarja és az nekünk kötelességünk, részint az igaz ker. katolikus vallás megismerése, részint az életnek az ő parancsolatai szerint való intézése előmozdittassék, eléressék. Gyűjtött vagyonomnak tehát legalább egy részét, melyet Isten jóvoltából tartok érdemetlenül magaménak, arra kívánom fordítani, hogy eddigi mulasztásaimat azok pótolják ki, akik alapítványom jótéteményében részesülni fognak. Ugyanazért ezen alapítványomat élvezendő ifjaknak kötelességök lesz: a katolikus szent hitet nemcsak szóval és élő példával nyilván vallani, hanem tehetségök

szerint másokban is ápolni és fentartani, s az alapítványnak kitűzött célját addig is megvalósítani, míg az alapítvány szabályai őket arra kötelezni fogják, és akkor is, sőt még inkább akkor, midőn Isten segédelmével oly helyzetbe fognak eljutni az életben, ahol nagyobb terök és alkalmuk lesz az alapítvány céljainak érvényesítésére.

2. Az alapítványos intézménynek szervezete.

Ezen intézetbe fölvetetik tizennégy legjobb reményű ifju, akiknek mind jámbor jó magaviseletétől, mind pedig a tanulásban tanusított jeles előmenetelétől alaposan várni lehet, hogy majdan állásukban, akár mint egyháziak, akár mint világiak, akár mint hadfiak az alapítvány céljainak elérésében hathatósan fognak közreműködni. Fölveendők lesznek pedig azon ifjak a következő módon: Az egri gimnáziumból hárman és ugyanannyi a gyöngyösi gimnáziumból is, a negyedik osztálytól kezdve, olyaténképen, hogy az egyik szintaxista (vagyis negyedéves), a másik rhetor (vagyis ötödéves), a harmadik poéta (vagyis hatodéves) legyen; amennyiben a negyedik osztályban és fölfelé már inkább ítélhető meg, melyik ifju alkalmas az alapítvány céljainak megvalósítására. Ezek az ifjak utóbb a filozófiára és a jogtanra fölmenvén, tizennégyre fognak fölszaporodni olyaténképen, hogy az egri liczeumra 8, az egri gimnáziumra 3 és a gyöngyösi gimnáziumra szintén 3 fog esni. Az alapítványnak kiváló gonddal való kezelése az egri liczeum egyik tanárára, mint intézeti igazgatóra bizassék.

Ha az intézet növendékei közül valamelyik akár az egri, akár más egyházmegyében, a papi pályára lépne, amely pályán a száz forintnyi évi segélyre többé szüksége nem lesz, — az olyan ifju azért nem törlendő ki a növendékek sorából, hanem abban a theologiának második osztályáig meghagyandó; stipendiumának jutaléka azonban a pénztárban visszatartandó

és csak akkor adandó majd ki, midőn az olyan papnövendék első dispozióját kapja, vagy más növendék, ki elvégezvén iskolai pályáját még segélyre szorul, vagy akinek, mint katonának, tiszti rangra emeltetvén, az első felszereléshez megkivántató költségre szüksége van; amely esetekben, bölcs és méltányos belátása szerint, az intézet igazgatója fog rendelkezni.

3. Az alapítvány tőkéje és az abból folyó kamat kiosztása.

Az alapítványi tőke 30 ezer forint, mely összegnek 6% évi kamatja 1800 frtra rug. Ez összegből az intézet igazgatója, ki bő jutalmát Istentől veszi majd, fáradalmainak némi elismerése gyanánt kapjon 200 frtot; egy-egy alapítványos növendék évente 100—100 frtot. Fönmarad még 200 frt. E kétszáz forint olyatén könyvek vásárlására fordittassék, melyeknek olvasása az ő czéltudatos előhaladásukat megkönnyitse, előmozditsa. S eme könyveket az intézet igazgatója fogja a növendékeknek évente kellő arányban kiosztani.

4. Az intézet növendékeinek kötelességei,

A) mig tényleg az intézetben vannak: a) Feddhetetlen erkölcsi magaviselet, Istennek kiválóan áhíthatos imádása; a szent dolgoknak legnagyobb tiszteletben tartása; az iskolai és intézeti törvényeknek pontos teljesítése, szerénység, alázatosság s egyéb erények gyakorlása által maguknak másoktól való megkülönböztetése. — b) Kötelesek iskolai tanulásban a legnagyobb szorgalmat kifejteni s minden erőből arra törekedni, hogy mind a tanulásban jeles minősítvényt nyerjenek, mind magoknak olyatén ismereteket szerezzenek, a melyek által idővel nemcsak önmagoknak, de másoknak is hasznára válhatnak. — c) Az iskolai tanuláson kívül, amennyire az észtehetség s a körülmények megengedik, hasznos és az igazgató által megengedett és ajánlott könyvek olvasásával és a leginkább szükséges nyelvek tanulásával foglalkozni. —

d) Az intézet célja iránt odaadással, szeretettel és buzgalommal viseltetni. — e) Ugyanazért az intézetnek volt és levő minden növendékét kiváló és őszinte szeretettel átkarolni akkép, hogy egyik a másikat előmenetelében, egész lelkéből s minden tehetségével támogatni iparkodjék; a netalán tévutra vetemedni induló növendéktársat pedig szeretettel a jó utra visszaterelni és a jóban megerősíteni igyekezzék. — I) Mindennap reggel, a szokott ima végeztével, egy Miatyánkot és egy Üdvözetet azon célra elimádkozni, hogy Isten az Ő s intézeti társai szent fogadalmának jó sikert adjon; és engedje végtelen kegyelme által, hogy mindazok, akik az intézetből elszálltak, Istennek az emberek közti dicsőítését, a róm. kath. anyaszentegyháznak felmagasztalását s az embereknek lelki és testi boldogságát hathatósan előmozdithassák. — g) Minden hónapban egyszer, egy általuk e célra kiválasztott napon, a sz. misén, melyet az intézet igazgatója, illedelmes fölkérés után, végezni fog, ájtatosan megjelenni s Istenhez buzgó imát küldeni.

B) Azoknak a kötelességei, akik az intézetből már kiléptek, következőkben pontosulnak össze: a) Viseltessenek Isten iránt Őszinte és igaz tisztelettel, hódolattal, imádással, mit soha semminemű körülmények között nyíltan bevallani se ne féljenek, se ne szégyenkezzenek. — b) A róm. kath. anyaszentegyház iránt gyermekded odaadással és szeretettel legyenek, mélyen gyökereztetvén meg szívökben az egyház érdekét, javát előmozdítani törekvő szent és okos buzgalmat. — c) Viseltessenek az ország fejedelme iránt tántorithatatlan hűséggel, melyet se semminemű igérettel, se fenyegetéssel, se jutalmakkal, se kinzásokkal se megingattatni, se kiirtatni ne engedjenek. — d) Tartsák meg az intézet célja iránt állandóan lelköknek jó indulatát s ennek megfelelőleg a célra közre-

működni törekvő őszinte jó szándékukat. — e) Ugyanazért iparkodjanak a vallásosságot, az erkölcsösséget és mindennemű erényt, melyet az igaz religio ajánl, azoknak, akik hatalmuk alá rendelvek, szívökbe oltani s megszilárdítani; ellenben a vallástalanságot, az erkölcstelenséget gyökerestől és minden módon abból kiirtani. — f) Intézetüknek volt és még meglevő tagjait, midőn azt tehetni alkalmuk lesz és módjukban álland, mind szóval ösztönözzék a jóban való állhatatosságra és előhaladásra, mind példával kötelességeik teljesítésében őket istápolni el ne mulasztják.

„Ha ezt a tervemet, ezt az eszmémet — írja végül a boldog emlékü püspök, mint kanonok — életemben meg nem valósíthatnám, az esetben kívánom, hogy az végrendeletemnek 6. pontja értelmében fogatosítottassék“. Irta pedig ezt Hám sajátkezűleg, Egerben, 1826. márcz. 26-án, 45 éves korában, a legszebb férfikorban, élete virágjában, a legjobb egészségben. Végrendelete kész volt már akkor.

Aki úgy gondolkodik, úgy érez, az Isten dicsőségéért és az emberiség üdvéért annyira buzog egyrészt, mint ő, és másrészt nem felejtkezik meg e közben, életének legvirágzóbb szakában sem, a négy utolsó dolgról, s ekép élete igazán szüntelen való tevékenység és előkészület a boldog halálra: annak lehetetlen, hogy lelke tiszta, szenttelen ne maradt légyen a föld salakjától, a vétectől. Mert valóban igaz, amit a Szentlélek igaznak mond: *„Minden cselekedeteidben emlékezzél meg utolsó dolgaidról, és örökké nem vétkezel“*. (Sirák fia 7. 40.)

De pillantsunk vissza a vallásos szívében fogamzott nagy eszmére, melynek, ő életet adni törekedett. Nem jellemezhetném őt igazabban és jobban, mint ahogy tervezett magasztos műve maga jellemzi őt, egész valóját. Ez tükrözi vissza egész nagyságában és tökéletességében az ő lelkületét. Eszméje,

intézménye mily korszerű volt és máig is az. A szentek művei nem avulnak el. Mily szükségünk volna manapság is hasonló intézményekre!

Nem pusztán egy elszigetelt, önálló tétel, thesis az; egyetemes program, a világegyetemének, melynek az ember legnemesebb, legkitünőbb részecskéje — programmja az: Isten dicsőségének előmozdítása az emberek közt. Az ultima ratio, a végcél ez, amelyért minden, ami van, létezik. Az Alpha és Omega, principium et finis, a kezdet és a vég ez: Isten dicsősége, mely visszanyulik az örökkévalóságba és kiterjed az örökkévalóságig. Dicsőség az Atyának és Fiának és Szentlélek Istennek, mikép kezdetben vala, most és mindörökön örökké. Az angyalok programmja ez, melyet az Üdvözítő születésekor hangoztattak és az emberi nemnek kihirdettek: Dicsőség a magasságban Istennek, — mely meghozza a jóakaratu embereknek e földön a békességet, a boldogságot; mely visszahangzik templomaink, dómjaink falai, bolthajtásaitól, és kifejezést nyer az egyház imájában: benedicimus Te, adoramus Te, glorificamus Te, gratias agimus Tibi propter magnam gloriam Tuam. Áldunk Téged, imádunk Téged, dicsőítünk Téged, hálákat adunk Tenéked a Te nagy dicsőségedért! A Megváltó, Jézus programmja ez, amelynek megvalósításáért a világra született és kint, halált szenvedett. Pater, ego Te clarificavi: volt a megváltás művének befejező szava. Atyám, én Téged dicsőítettem e földön.

Ezért a programért lelkesült s kész volt annak megvalósítására mindenét feláldozni a boldog emlékü Hám; annak eszközlése végett az erkölcsösséget, a vallásosságot tüzvén ki, ajánlván és terjesztvén óhajtván. Az apostolkodásnak egy valódi neme, intézménye, a szó legigazibb s legnemesebb értelmében keresztény katolikus szocializmus intézménye

volt az, mely a modern kárhozatos szocializmusnak is elejét vehető és gyógyszeréül csakis az fog beválni jelenleg is.

Igy értem és most értem csak okát és jelentőségét azon mély fohásznak, melylyel a boldog emlékű püspök, imája közben, az Ur imádságának ama kérését: Sanctificetur nomen Tuum. Szenteltessék meg a Te neved, kétszer, háromszor megismételve, oly nyomatékosan kiejtő.

Hám, mint kanonok, sőt még mint püspök is, összes bevételeit és kiadásait, melyeket a legapróbb részletekig maga teljesített, a legpontosabban és legszorgalmasabban jegyezte. Tette pedig ezt a bevételek és kiadások között kellő egyensúly fentartása végett, melyet annyian elhibáznak. Továbbá a költekezés és a jótékonyág gyakorlásának rendszeressége miatt is, hogy tehetségéhez képest meg tudja ítélni: mi előbb és mi utóbb való. Tette azt saját lelkiismeretének megnyugtató végett is. Az ércpénz kerekdedségénél fogva elgurul, a papiros pénzt elfujja a szél s az ember sokszor alig veszi észre, hova és mire fogyott el a pénze; költekezésének alig van látszatja, ha kiadásait föl nem jegyezte. Erre ugyan ügyet nem vet a tág lelkiismeret, de bántja az a gyöngédet. Ennél azonban magasabb céljai, intencziói is valának Hámnak. Hám külön jegyezte házi és külön jótékony kiadásait. Érdekes lesz jótékony célú kiadásait ide jegyezni, melyeket mint kanonok tett, a következő czim alatt: *Adnotatio Erogationum non infra 50 Rfnos in pias Causas factas, pro conscientiosa mei directione, cum proventus beneficiales in pios usus converti debeant*. Vagyis: *Ötven vfrton felül jótékony célokra fordított kiadások, magamnak lelkiismeretes mihez tartása végett, amennyiben a javadalom bevételei jótékonyagra for-*

ditandók'. Lehet-e ennél szentebb szándék, magasztosabb cél, Isten adományának, a földi javaknak felhasználásában? A jókedvű adakozó, Hám, sok helyütt megjelöli a forrást is, melyből a jótékonyosság fakad: a könyörületességet, a szeretetet. A segélyezettet ritkán nevezi meg; legtöbbször nevének csupán kezdő betűjét jegyzi zárjel között. Lássuk tehát.

1820. áprilisban főt. Sebők urnak, hogy sz. Bertalan plébániai templomának tornya fölépíttethessék, küldtem Gyöngyösre 1000 vfrtot, 1820. apr. az egri irgalmas szerzeteseknek, hogy a betegeknek pusztulni induló szobája a betegek kényelmére a szükségesekkel elláttassék, adtam 500 vfrtot. Az Ur szőlőjében fáradozó boszniai francziskánusoknak 70 vfrtot. Májusban a gyöngyösi torony építésére 1000 frt. Juliusban a szerviták templomának javítására 500 frt. Oktoberben főt. Sebők Ferencz urnak a toronyra 1000 frt. Novemberben egy súlyos betegségben sinlődő családapának, G . . ., segélyül 50 frt. Novb. főt. Sebők F. urnak a gyöngyösi templomra 1000 frt. Decz. 10. a szegények magán pénztárába 100 frt. Decz. 30. ugyanoda 100 frt. — 1821. febr. 20. főt. Sebők urnak a gyöngyösi toronyra 1000 frt. Márcz. 14. a tiszánánai plébánia építéséhez 50 frt. Márcz. 17. az egri irgalmas szerzetesek házának javítására 200 frt. 26-án Thassy Mihály konvertitának 55 frt. 29-én a szegények pénztárába 50 frt. April 26-án a gyöngyösi ferenczrendieknek harangra 200 frt. Máj. 10. egy tanárnak sürgős utra segély, a testvéri szeretet bizonyítéka gyanánt, 100 frt. U. a. a szervita atyák templomára 500 frt. U. a. főt. Sebők urnak a gyöngyösi egyház számára 1000 frt. Jun. 30. a szegények pénztárába 100 frt. Jul. 2. főt. Sebők urnak a gyöngyösi toronyra 1000 frt. Máj. egy gk. hitsorsosnak testvéri szeretetből 150 frt. Aug. 13. az egri sz. ferencz-rendiek templomának javítására 50 frt. Aug. 14. a szegények

pénztárába 50 frt. Aug. 29. főt. Sebők urnak a gyöngyösi toronyra 2000 frt. Szept. 29. a szegények pénztárába 100 frt. Nov. 15. főt. Sebők urnak a gyöngyösi toronyra 1000 frt. — Ezen tétel után e megjegyzés foglaltatik a jegyzőkönyvben: ‚És így, örök hála legyen Istennek, hogy a tiz ezer frtot, amely összeget e célra följánlottam, kifizettem‘. — Decz. 31. a szegények pénztárába 100 frt. — 1822. febr. 26. az egri liczeum tanulmányi alapjához 6400 frt. Febr. 5. a szegények pénztárába 50 frt. Apr. 5. egy egyházinak szeretet-adomány czimén 100 frt. Május 12. a boszniai ferenczrendieknek szeretet-adomány 50 frt. 21-én a tanulmányi alapba 1600 frt. Jun. 30. a szegények pénztárába 100 frt. Aug. 13. a tanulmányi alapba 2000 frt. És ekkép, hála Istennek, a kötelezett 10000 frtot már lefizettem. 29-én egy szükölködő konvertitának (Csorba) keresztyen könyörületességből 50 frt. Szept. 29. a kassai zárdaszüzeknek szeretet-segély 50 frt. Nov. 5. egy jóreményü ifjunak, hogy a gyógytanból a vizsgálatot letehesse, 50 frt. Nov. 16. a szegények pénztárába 150 frt. Decz. 30. ugyanoda 100 frt. — 1823. febr. 8. egy gk. egyházinak testvéri szeretetből 150 frt. Apr. 14. a szegények pénztárába 100 frt. Jul. 1. ugyanoda 150 frt. Nov. 1. Th. Mih. konvertitának segély 50 frt. Nov. 13. a szegények pénztárába 200 frt. Nov. 21. egy tűz által károsult gk. egyházinak szeretetadomány 50 frt. Decz. 4. egy szükölködőnek (Barta Ján.) 100 frt. — 1824. jan. 16. a szegények pénztárába 70 frt. Jan. 22-én a kassai zárdaszüzek főnöknőjének templomjavításra 100 frt. Máj. 6. a gyöngyösi szent-ferenczrendiek templomának javítására 200 frt. Jun. 10. a mikófalvi leégett templom javítására 50 frt. Jul. 2. G. N. tűz által károsult egyházinak 100 frt. Jul. 6. a jótékony czélú pénztár alapjához 200 frt. Jul. 26. a bán-horváti plébánosnak misealapítványra 100 frt, a templom-

nak 50 frt. Decz. 10. a tigur svájci templom építésére 95 frt. Decz. 30. a szegények magánpénztárába 100 frt. — 1825. apr. 18-án a szegények magánpénztárába 200 frt. Jul. 1. ugyanoda 100 frt. Szept. 1. a csabi templomnak 100 frt. Szept. 29. a szegények magánpénztárába 150 frt. Nov. 20. főt. Bán József gyöngyösi plébánosnak, ígéretem szerint, a másik torony építésére, a megajánlott ötezer forint összegből 1000 frt. Decz. 30. a szegények magánpénztárába 220 frt. — 1826. febr. 14. főt. Bán J. apát és gyöngyösi pléb. urnak a másik torony építésére 3000 frt. U. a. a miskolczi plébánia fölszerelésére 1000 frt. Febr. 28. az egr szervita-atyák templomának 100 frt. Apr. 22. a szegények magánpénztárának 160 frt. Máj. 12. a gyöngyösi templom másik tornyára 1000 frt. Jul. 2. a szegények magánpénztárába 180 frt. Jul. 11. egy hadfi kadétnak (Sz. Gy.) szeretet-adomány 50 frt Jul. 23. egy egyházinak (S. P.) szeretet-adomány 100 frt Aug. 7. a gyöngyösi toronyra 1000 frt. Aug. 7. egy nőnek (J.) ki a budai, zárdaszüzek kolostorába készül, uti költség és magán szükségletekre 50 frt. Szept 29. a szegények magánpénztárába 150 frt. Okt. 7. a gyöngyösi sz. Orbán templomának harangöntésre 50 frt. Okt. 7. nők számára Gyöngyösön felállítandó agg-ápoló intézet előleges szükségleteire 300 frt. Okt. 9. egy szigorlatot leteendő fiatal orvosnak (H.) szeretet-adomány 100 frt. Decz. 1. a szegények magánpénztárába 100 frt. Decz. 10. ugyanoda 100 frt. — 1827. febr. 13. egy konvertita leányzó, Kováts Zsófia, kiházásítására 100 frt. Febr. 13. a szegények magánpénztárába 75 frt. Márcz. 2. ugyanoda 50 frt. Márcz. 9. egy özvegynek alamizsnaképen 50 frt. Márcz. 29. főt. Bán József apát, gyöngyösi plébánosnak, a gyöngyösi toronyépítés folytatására 1000 frt Márcz. 29. a szegények magánpénztárába 50 frt. Apr. 1. két betegnek (M. és A. nőtestvérek) gyógyítására

100 frt. Máj. 13. a szegények magánpénztárába 100 frt. Jun. 11. a Minoriták plébániai templomának javítására 50 frt. Jun. 20. a jótékony czélok magánpénztárába 100 frt. Jul. 22. ugyanoda 50 frt. Jul. 22. a női kórházra Gyöngyösön 100 frt. Jul. 22. a jótékony czélu magánpénztárba 80 frt. Aug. 1. ugyanoda 50 frt. Aug. 8. ugyanoda 50 frt. Aug. 29. ugyanoda 50 frt. Aug. 30. egy a tűz által károsultnak (városi orvos) 50 frt. Aug. 31. egy a tűz által károsult özvegynek (?) 50 frt. Aug. 31. egy szintén tűz által károsultnak (mérnök) 50 frt. Szept. 20. a jótékony czélu pénztárba 100 frt. Szept. 27. egy tűz által károsult rokonnak (J. P.) 100 frt. Nov. 17. a jótékony czélokra szolgáló pénztárba 100 frt. Nov. 26. egy szegénynek (Kovács J.) 130 frt. Decz. 27. a jótékony czélu magánpénztárba 100 frt. A Taródi Bertalanné házában berendezett női kórházra, Gyöngyösön, alapítványképen 8000 frt. Egy szegény nyugdíjazott kapitánynak (D. J.) 200 frt. Egy szegénynek (?) 100 frt. Egy egyházinak (K. G.) 62 frt. A szegények magánpénztárába 165 frt. Az egi szegények intézetének 100 frt. Az egi egyházmegye szükölködő plébánosainak fölsegélésére alapítványképen 3000 frt. A szeminárium birtokában levő Bán-Horváth plébánia hiveinek fölsegélésére és gyarapítására, alapítvány gyanánt, 1000 frt. 1828. márcz. 12-én.

Kiirtam részletes jegyzékét az 50 frton felüli és összesen 50,162 frtra menő kegyes adományoknak, melyeket boldog emlékü Hám János, mint kanonok, sajátjából kiosztott. Ha már most eme nagyobb adományokhoz az általa szintén kiosztogatott, de e helyen föl nem jegyzett ötven frton alóli adományokat hozzá gondoljuk, elmondhatjuk a régiekkel: „nulla dies sine linea”, hogy egy nap sem mulhatott el jótékonyosság, a keresztény irgalmasság cselekedeteinek gyakorlása nélkül. Kitünik e jegyzékből az is, hogy a jótékony adakozást, kano-

nokká történt kineveztetése után, azonnal megkezdte és megszakítás nélkül folytatta, oly mértékben, hogy abból bizton lehet és kell azt a következtetést levonni, hogy boldog emlékü Hámunknak egész életében legnagyobb öröme és legfőbb lelki élvezete az volt, ha jót tehetett. A bevételei és kiadásairól pontosan vezetett naplója megóvta őt attól, hogy hiábavalóságra, vagy fölösleges dolgokra soha egy fillért sem költött el jövedelméből. Jövedelmét nem tekinté magáénak, ő csupán Isten sáfárjának tartá magát. A napló-jegyzéket, miként a czimlapon maga jelzi, azért vezette, hogy lelkiismeretét megnyugtassa, miszerint kanonoki jövedelmét valóban oda fordítá, a hova szerinte kellett; és bizonyára azért is: hogy ama jegyzékek neki a jótékonyág gyakorlásának folytatására ösztönül szolgáljanak. Nem is dicsekedett ő e jegyzékekkel s nem is mutatta azt soha senkinek. Arról senkinek sem volt tudomása. Csakis halála után jutottak napfényre eme jegyzetei. Szép példát hagyott azzal az utókornak, hogyan kell és lehet a földi javakat Isten akaratának megfelelően felhasználni, kamatoztatni.

Hám püspök

A lelkeben fogamzott s Isten dicsőségét s a vallásosság terjesztését célzó magasztos eszméjének megvalósítására kívántató eszközöket, keresztény takarékoság útján, meg sem szerezhetvén még, 1827. május 25-én, anélkül, hogy alázatosságában, szerénységében, sejtette, vagy csak gondolhatott volna is arra, értesül hivatalosan, hogy Kovács Flórián püspök elhalálózása következtében, I. Ferencz apostoli király által, legkegyelmesebben szatmári püspökké neveztetvén ki, majdan szélesebb körben s nagyobb mértékben lesz alkalma ama szent és üdvös eszményképét megvalósítani.

A fejedelmi kinevezéshez az anyaszentegyház fejének, XII. Leo pápának a megerősítése is hozzá járulván s az új püspök 1828. márczius 16-án Egerben fölszenteltetvén, megjött az idő, hogy a szatmári egyházmegyének kormányzását átvegye és megkezdje.

A szatmári káptalan tagjai mindeme történekről hivatalosan értesítettvén, a székesegyház káptalani szekrestyéjében

Szatmár városa.

egybegyültek, hogy tanácskozzanak és megegyezzenek abban, mi módon fogják az új püspököt, midőn megérkezik és bevonulóját tartja, üdvözölni, fogadni. Az ajtón eközben kopogtat valaki. A kanonokok egyike feláll, hogy kinézzen. Az ajtó nyílik. Belép Hám és szívesen üdvözli álmétkodó káptalanát. A hiú tüntetéseknek, ünnepeltetéseknek, személyét illetőleg, Hám sohasem volt kedvelője. Elrejtőzve került az ilyesmiket, épen úgy, mint az ő példányképe, Jézus. Ugyis kétes általában és hullámzó az emberi magasztalás értéke: ma Hozánna, holnap Crucifige ... Az álmétkodás csakhamar örvendezésbe ment át s főpásztorukat a káptalan tagjai fiui mély hódolattal fogadják.

A székesetyházban 1828. április 15-én végbement ünnepélyes székfoglalója után, Hám püspök, az ez alkalommal tartott beszédeken kívül, apostoli szellemben irt kenet-dus pástorlevelet küldött szét a papságnak az egyházmegyében, melyben atyai szívének összes érzelmeit kitarva soha eléggé nem méltányolható intelmeket és tanácsokat osztogat egyházmegyéje papságának a végre, hogy magasztos hivatását sikeresen tölthesse be mindenha. Az anyaszentegyház nyelvén irt örökbecsü főpásztori szózat következőkép hangzik:

„A szatmári egyházmegye tisztelendő papságának üdvöt az Urban, és atyai áldásomat!

Az isteni Gondviselés kifürkészhetetlen intézkedésénél fogva, dicsőségesen uralkodó fejedelmünk és apostoli királyunk által a szatmári egyházmegye püspökévé kineveztetvén, szentséges atyánk, XII. Leo pápa által pedig kineveztetésem megerősítettvén, miután legkegyesebb metropolitám, nagyméltóságú Pyrker László patriarcha, egri érsek által f. évi márczius 16-án püspökké szenteltettem, késedelem nélkül siettem hozzátok; és isteni küldetésem tisztjét, bár félelemmel, de Istenben

vetett bizalommal készségesen vállalván magamra, a reám bizott egyházmegyémmek kormányzatát e hó 15-én, az egyház által rendelt szokásos módon, a szatmári székesegyházban átvevém.

E kánonszerű cselekvény alkalmával, a püspöki szék iránti tiszteletnél és a fiui engedelmisségnél fogva, melyet püspöktök iránt nyilván tanusítottatok, sokan valának közületek jelen és nagy figyelemmel s az engedelmisségre készséges szívvvel hallgattatok szózatomat, melyben kifejtettem, hogy magasztos, de ép oly terhes főpásztori tisztem s munkálkodásom küszöbén, méltatlanságom s gyengeségem tudatában, mit érzek és mit kívánok Tőletek. Mindezt örömmel szemléltem. Minthogy azonban többeket közületek körülményeik a megjelenésben megakadályoztak, jónak találtam az irántatok táplált szeretetemnek és bizalmamnak tanuját, pásztorleveletem hozzátok megküldeni.

Kedves Fiaim! Jobban érzem, mintsem szóval kimondhatnám, amit lelkem szenvedett, midőn valamint érdemem, úgy vágyam és számitásom nélkül püspökké leendő kinevezetésemnek hírét vevém. A jó Isten tudja, mennyire féltém én a nagy és szent, de époly terhes püspöki méltóságtól, szüntelenül forgatván elmémben, hogy minő erények kívántatnak egy püspökben, minő terheket kell viselnie. Mert: ki vagyok én? mik az én erényeim? hol az én lelki erőm, hogy azt a terhet, melynek viselésétől az égi szellemek rettegnek, gyenge vállaimra vegyem? E sulyos és méltó remegésem közepett egyedül az Az iránt táplált reményem vigasztalt és vigasztal most is, a Ki engem, méltatlant, nem érdemeim, hanem intézkedése és kegyelménél fogva hívott meg az ő szent hívásával; a Ki hatalmának kinyilatkoztatása végett olykor a gyengéket választja meg nagyok véghezvitelére, a Ki tetszése szerint

hivja létre a nem létezőket, épugy, mint a létezőket, a Ki az égből küldi Szentlelkét azoknak, akik őt kérik azért. De vigasztal engem a rólatok lelkemben megfogamzott meggyőződés is, hogy szerény közreműködéseikkel támogatni és Istenhez küldendő imáitokkal elősegíteni fogjátok az én gyengeségemet.

Nagy a bizalmam Tibennetek, Kedves Fiaim! El vagyok telve vigasztalással: már hallottam, értesültem szeretetetekről, béketűrésekről, hü szolgálatokról s a lelkek üdvének munkálásában kifejtteni szokott munkásságtokról. Ugyanily buzgalommal törekedjete továbbra is az Istentől gondviselésekre bizott nyáját legeltetni, Isten kedveért teljesítvén kötelességeket, nem mint bérért szegődött szolgák, hogy, farkast látván, elhagyjátok a nyáját, hanem hogy mint valódi jó pásztorok erősen védjétek meg juhaitokat, értök élteteket is feláldozni készek levén.

Mindenek előtt Isten iránt égi szeretettől lángoljon a ti szivetek. Ez a szeretet kutfeje, anyja, teljessége és koronája minden erénynek. E nélkül, szólanánk bár angyalok nyelvén, művelnénk bár csodákat, mi se lennénk egyéb, pengő ércz és rezgő cimbalomnál: akik pedig Istent szeretik, azoknak mindenök jóra válik.

Hadd égjen a sziv a felebaráti szeretettől is; sohase aludjon ki annak lángja szivetekből; mutassátok meg, hogy isteni mestereteknek vagytok szolgái és tanítványai, Ki mindvégig szeretett minket s vérét ontá ki a mi megváltásunkra érettünk.

Szereteteknek elválhatatlan utitársa a szelidség legyen, azon szelidség, melyet az Ur Jézus, mint neki legkedvesebbet, szóval és önpéldájával ajánlott. Erre nagy szükségtek van, kedves Fiaim! Szelidséggel fogjátok az embereket

önmagatoknak, egymásnak, Istennek megnyerni. Szelidséggel hódították meg a földgömb rengeteg birodalmait az apostolok. A szelidséget hangoztassa szátok, hirdessék tetteitek; hadd tapasztalják, élvezzék és kedveljék meg azok is, akik nem tartoznak hozzátok. Távol legyen szivetektől a harag, távol a gyűlölködés, távol a bosszú lihegése. Még azokat se zárjátok ki szivetekből, se meg ne vessétek, akik téves tanok által félrevezettetvén, leszakadtak édes anyjok, a kath. anyaszentegyház emlíiről, azon emlíokról, melyekről őseik táplálkoznak. Aki másképp cselekszik, abban nincsen meg az Atyaisten szeretete. Isten szolgájának szelidnek kell lennie, mond az apostol; még a tévedőt, az igazság ellen tusakodót is szeliden kell megdorgálnia. Inkább kezeiteket emeljétek, de a harag indulata nélkül, az Urhoz, Ki egyedül közölheti mennyei igazságának világosságát azokkal, akik tévuton járnak. Ezt a szelidséget tanusítátok azok iránt is, akik valamely bűnben leledzenek. Szükséges, hogy ti, kik lelkiek vagytok, a szelidség szellemében bánjatok el az ilyenekkel, oktattván, vezetvén őket, nehogy kemény bánásmódokkal marczangoljátok bűnük sebét.

Nehogy azonban a szelidség hatását veszítse, hogy óhajtott eredménye legyen, igazságos szigor és szent komolyság kell, hogy hozzájáruljon, a keresztény fegyelem megőrzése végett; amennyiben ugyanis némely emberek szelidséggel meghódíthatók, mások pedig csakis szigorral és megfélemlítéssel téríthetők a jó utra, annyiban szükséges, mond nagy sz. Gergely, hogy az alattvalók féljenek előljáróiktól, midőn Istentől félni nem akarnak, hogy így legalább emberi félelem tartsa vissza a büntől azokat, akik nem remegnek Isten ítéletétől. Ha tehát azt tapasztaljátok, hogy a kiméletes utbaigazítás vékony vesszeje mitsem használ, int sz. Bernát,

ragadjátok meg az apostoli szigorúság eszközét, mely a végre adatott nektek, hogy, amikor kell, használjátok; sebeztek vele az üdvösségre. Az apostol is a korinthusi bűnöst a sátánnak engedte át, a test veszedelmére, hogy megmentse lelkét az Ur eljövételére.

Az előadottakhoz csatoljátok a hivatali buzgóságot. Minden foglalkozástokat, dolgokat ne felületesen vagy sebtiben, hanem gondosan végezzétek, olyatén szorgalommal és igyekezettel, hogy mindazok, akik titeket látnak, vagy hallnak, bensőleg győződjenek meg arról, hogy ti a szent dolgokat szentül kezelitek: különben is átkozott levén az, aki az Ur dolgát hanyagul végzi. Buzgóságotokat, int ujjal sz. Bernát, a szeretet éleszsze, hogy beszédeitek és tetteitekben ne azt keressétek ami tiétek, hanem ami Jézus Krisztusé: az Isten dicsőségét s a lelkek üdvösségét. — Buzgóságotok világító szövétneke legyen a tudomány, nehogy azoknak növeljétek a számát, akikről az apostol mondja: Buzgólkodnak, de nem tudomány szerint. Vezetője legyen az okosság, nehogy azt mondhassák rólatok is, amit sz. Jakab mond: keserű az ő buzgóságuk; — ápolója a csüggedni nem tudó türelem; erőssége a szilárd állhatatosság, hogy majdan állandóságnak arathassátok a gyümölcsét. El ne csüggedjétek a kezdet nehézségeivel szemben: vajmi gyakran megesik ugyanis, hogy amit Isten a legbuzgóbb szándéktól megtagad, azt a kitartásnak adja meg. Valakinek üdvössége felől nem kell kétségbe esni csupán azért, mivel őt azonnal megjavítanod, az üdvösség útjára visszaterelned nem sikerül. Nem tartozik hozzátok tudni az időket, vagy alkalmakat, melyeket az Atya önhatalmában rendelt el. Amily buzgók, époly erősek és állhatatosak legyetek tehát föltételeitekben. Ha a megrögzött gonoszság egyáltalán nem gyógyítható valakiben, sóhajtozzatok, — miként Jézus is, lát-

ván a várost, mely az igazság világosságát s a megtérés kegyelmét megveté, sirva fakadt; szívetek fohászeit az égbe röpitvén s Istennek védő szárnyai alá menekülvén, míg a gonoszság el nem vonul.

A buzgósággal, Hám püspök, az isteni és emberi törvények ismeretét is óhajtá összekapcsoltatni, a nép veszte lévén a pap tudatlansága. Szánalomra méltó az a nép, melyet tudatlan pap vezet. Ha az a világosság, mely tebenned van, sötétség, milyen lehet akkor a sötétség maga? Az éj sötétében ül az ilyen nép és a halál árnyékának tartományában. A sötétség éjjelében ide-oda barangolnak az erdők fenevadai, szét marczangolván a nyáját. Méltán fenyegeti megvetéssel az Ur, Ozeas próféta szája által, a tudatlan papot: Mivelhogy megvetetted a tudományt, én is elüzlek, hogy oltárimnál ne szolgálhass nekem; mert nem méltó az arra, hogy igehirdetőnek a nevét viselje, aki tudatlan abban, a mit tanítania kellene. Ki ne tudná, mily sokoldalú, mily nagyfontosságú kötelesség hárul a papra, kiváltképen a kire a lelkipásztorkodás tisztje van bizva; akinek, hivatásánál fogva, a nép oktatójának, az evangélium hirdetőjének, az isteni törvény és akarat tolmácsa — s végrehajtójának, az üdvösség útján kalauznak, az isteni titkok sáfárjának, lelki orvosnak, a lelkiismeret bírójának kell lennie; mennyi s mi mély és alapos tudományra van annak mindezekhez szüksége: elgondolható, megfontolandó. Alapjai e tudományosságnak a tanintézetekben rakatnak ugyan le; ámde azt állandó és lankadatlan szorgalommal a megkivántató tökéletességnek nagyobb fokára kell fölemelni, hogy tökéletesek legyetek és inthessetek az üdvös tudomány által és az ellenmondókat megczáfolhassátok.

A hivek oktatása egyik legkiválóbb ága a lelkipásztorkodásnak. A lelkipásztornak, mond sz. Jeromos, tanítónak

kell lennie és bármennyire szentéletű legyen ő az egyházban, nem érdemli meg a lelkipásztor nevezetét, hacsak tanítani nem tudja azokat, a kiket legeltet. Aranyszájú szent János intelme szerint ugyanis: a jó pásztornak szent élete, tanítás nélkül, megtartja, megőrzi ugyan a szentéletűeket szentségükben jó példájával, de a tudatlant el nem vezetheti az üdvösség tudományára. Az Üdvözítő a jó pásztor tisztjét tanítással kezdé gyakorolni: a pusztából megjövén, azonnal tanítani kezdett, s tanítványokat vevén maga mellé, megjárta egész Galileát, tanítván a zsinagógákban; tanítványainak is, kiket segédekül maga köré gyűjtött, azt parancsolá, hogy elmenvén, tanítsanak minden nemzeteket, . . . megtanítván őket mindazokra, amiket nekik parancsola. *„Őrállóul adtalak téged . . . hallván - tehát számból a beszédet, hirdesd nekik az én nevemben; ha te nem szólasz, hogy az istentelen őrizkedjék utjától, és ez istentelen az ő gonoszságában meghal, én vérét a te kezedből követelem”*. (Ezek. 33, 8.) Hadd hallják ezt a pásztorok s rettenjenek meg, kik a rájuk bizott népet Isten igéjének hallgatásától megfosztják. Ugyanazért, Szerelmeteseim! a trienti zsinat intelmének megfelelőleg, ne muljék el egy vasárnap, egy ünnepnap se, amelyen a szószékről nyilvánosan ne oktatnátok s üdvös tanítással ne táplálnátok reátok bizott hiveiteket, megtanítván őket mindazokra, amiket tudniok szükséges az üdvösségre; rámutatván bűneikre, melyeket kerülni, ugyszintén az erényekre is, melyeket követniök kell. Azon legyetek pedig minden igyekezettel, hogy a keresztény népnek az isteni kinyilatkoztatás tanait azon épségben és tisztaságban adjátok elő, amelyben azok a kath. anyaszentegyház kebelében őriztetnek. Óvakodjatok, nehogy szemfényvesztést üzzetek a beszéddel, melyben Isten igéjét a népnek hirdetitek. Ne hangzatos szólásokban, hanem egyszerű, könnyen érthető szólásmóddal,

hathatós, nyomatékos előadással közöljétek az evangéliumnak igaz tanitmányát. A sallangos mondatok, melyekben főleg a fiatal egyházi szónokok keresik s vélik kifejthetni ékesszólásukat, de amelylyel voltaképen önmagukat fitogtatják, a helyett, hogy Isten igéjét hirdetnék, — az illetén szónoklatok csiklandoztathatják ugyan a füleket, de a szív mélyére nem hatnak. Az ilyen szónokokra illenek szent Ágoston szavai: ‚Inkább türjétek el, hogy a nyelvtudósok gáncsolják beszédeiteket, mintsem hogy ne értsenek a hallgatók‘. S mivelhogy Nagy szent Gergely megjegyzése szerint, a lelkipásztornak lehetetlen ugyanazon egy beszéddel mindenkire egyaránt hatni, azért igyekeznie kell, amennyire lehet, hiveit külön is és magánosan alkalmilag tanítani, inteni, megtéríteni, javítani.

A kisdedeket is, kiket a legfőbb pásztor, Krisztus, annyira szeretett, engedjétek magatokhoz jöni: törjétek nekik a kenyeret, tápláljátok tejjel őket, azaz: Isten félelmét és szeretetét s a vallásosságnak és erkölcsösségnek megkedvelését csepegtessétek gyöngéd sziveikbe. A kisdedeknek oktatására s életjámborságban való fölnevelésére kiváló gondot fordítsatok, mert aki gyermek korában helyesen gondolkodni és istenesen élni megtanult, ritkán fog felnőtt korában megromlani; vagy ha az rajta meg is esik, a vallásos érzelemnél fogva, mely lelkét egykoron átjárta, rövid időn és könnyedén fog ismét a tökéletesebb keresztény életmódra visszatérni.

Az igehirdetés dolgában úgy fáradozzatok pedig, hogy ennél a ti erkölcsös, példás életmódokat előbbre tegyétek, hogy amit szóval tanítottok, azt előbb példátokkal tanusítsátok; hijában fogjátok akár a felnőtteknek, akár a kisdedeknek Isten igéjét hirdetni, ha a tanitmánynak, melyet előadtok, ellen mond életemek, amelyet tanusítottok. Semmiféle rábeszélő ügyességgel, az ékesszólás semminemű művészetével

nem fogjátok az embereket az erény elfogadása és gyakorlására rábírni, ha azt, amit bármily ékes szóval előadtok, tetteitekkel meghazudtoljátok; meg fogják ugyan bámulni szónoki tehetségteket, valójában pedig követni fogják hibás tetteiteket. Csak akkor fog beszédetek sikeresen működni, ha előbb tetteitek fogják azt megvilágítani. „Isten igéjét igazán csak úgy és akkor prédikáljuk, ha amit mondunk, azt tettel, példával is bebizonyítjuk” — mond Nagy sz. Gergely. Ugyanazért tanítja a trienti zsinat is, hogy semmi sem ösztönzi az embereket Isten félelme és tiszteletére hathatósabban, mint azoknak a magaviselete és élete, akik magokat az Ur szolgálatára szentelik. Ugy intézzétek tehát életeteket és erkölcsi viselkedéseteket, nehogy amit másokban rosszaltok, azt tetteitekkel meghazudtoljátok; hanem mintaképe levén a nyájnak szivből, jócselekedetekben példát adjatok, hogy az is, aki ellenetek vagyon, megszegyenülve hallgatni legyen kénytelen, semmi panaszt nem mondhatván ellenetek. Szóban, tettben mindent kerüljétek, ami sértő, megbotránkoztató lehetne; a gonosznak kerüljétek még az árnyékát is, hogy meg ne szólják a ti szolgálatotokat. Gyakoroljátok magatokat a buzgóságban, a szerénységben, józanságban, tisztaságban és mindazon erényekben, melyeket az Üdvözítő élő szóval ajánlott, parancsolt, példájával igazolt. Legyen viselkedésetek józan, szemérmes, beszédetek feddhetetlen és szelid; és mind bánásmódotok, mind járástok, mind viselkedéstök, mind munkálkodástokban csakis komolyságot, higgadságot, igaz vallásosságot tanusítsatok.

Legyetek végül hü és fáradhatatlan sáfárjai az isteni malaszt-titkoknak, a szegényeknek s ügyefogyottaknak pártfogói, másod atyái, özvegyeknek, árváknak védői, szomorkodóknak, szenvedőknek vigasztalói; szóval legyetek mindenkinek

mindene, hogy mindenkit Krisztusnak megnyerjete, biztosak levén arról, hogy az a szent elsőbbség, melyet Isten akaratából köztetek elfoglalok, soha sem fogja velem elfeledtetni ama kettős tiszteletet, melyre méltók mindazon egyházi szolgák, akik jól foglalatoskodnak.

Ámde hasztalan minden igyekezetünk, melyet hiveink üdve körül kifejtünk, ha abban a Magasságbelinek ereje bennünket nem támogat és az isteni kegyelem a gondjainkra bizott hivek szívét az Ur törvényének ösvényére nem vezérli. Sem aki ültet, sem aki öntöz valami, hanem aki növekedést ad, az Isten. Amiért is állhatatos és forró imával kell lekönnyörognünk Istennek a kegyelmét számunkra, kiesdenünk magunknak szent hivataloskodásunk minden ténykedésére Isten áldását, hogy Ugyanő, a világosság Atyja, akitől minden jó adomány és minden tökéletes ajándék reánk leszáll, készítse elő az isteni ige befogadására az emberek szívét, nehogy Isten igéjének magva utfélre, vagy kösziklára, vagy tövisek közzé, hanem jó földbe hulljon; és hogy az ellenszegülő akaratot is magához terelje.

Lelkemnek emez érzelmeit kívántam veletek közölni, szerelmetes Fiaim! Gyarlóságom tudatában esdve kérlek titeket, Istenre kérlek, segítetek, támogassatok közreműködéstökkel az én nehéz tisztemben, támogassatok imáitokkal Istennél én érettem, fogadjatok és tartsatok meg a szent szeretetben; én titeket, miként érdemlitek, mint Istentől rámruházott főpásztori tisztemben segédeimet, mindig becsülni, tisztelni, szeretni foglak. Ugyanazért adom az apostol szavaival főpásztori áldásomat is: A mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme, Isten szeretete s a Szentlélek közlése legyen mindnyájatokkal. Amen. Szatmár, ápr. 19. 1828'.

Figyelemmel végig olvasva boldog emlékü Hám püspök

legelső pásztorlevelét és ismételten elolvassa a Hám kanonok által, Isten dicsőségének terjesztésére s az emberi üdv előmozdítására fogalmazott tervezetet: a szentéletű férfit a maga valóságában látjuk magunk előtt. E két irattal, de különösen pásztorlevelével, a boldog emlékű főpap maga írta meg saját lelkének életrajzát s mi mintegy tükörben szemlélhetjük, ismerhetjük meg őt, egész valóját. Kitárta egész szívét pásztorlevelében, okosságát, bölcsességét, atyai jó indulatát, szeretetét; intelmeket, jó tanácsokat adván segédmunkatársainak az Ur szőlőjében s hivatásuk hü betöltésére, kötelmeik buzgó teljesítésére buzdítván, lelkesítvén őket. S midőn ezt tevő, nem rakott elviselhetetlen terhet vállaira, hogy azt hordozzák anélkül, hogy ő ujjával se érintette volna. Ő példája vala a nyájnak s a nyáj lelkipásztorainak szivből. Amit tanácsolt, amit parancsolt, azt cselekedte is, hatványozott fokon és mértékben. Pásztorlevelében saját lényét közlé és saját buzgóságát, erényeit óhajtá átültetni papsegédjei lelkébe. Meg fogunk arról győződni a következőkben.

Mindazon erényeket, melyeket a boldog emlékű másoknak s kiválóan a megyéjebeli papságnak ajánlott, maga is gyakorolta, némelyiket, mi több, hősie fokban; a parancsolatokat, melyeket hirdetett, lelkiismeretesen maga is megtartotta; a papi ténykedéseket, kötelesegeket, melyekre másokat kötelezett, buzgón és példányszerűen végzé, teljesíté maga is.

Hám püspök szerető szive

Az isteni és a felebaráti szeretet volt Hám püspök minden tetteinek, intézkedéseinek egyetlen rugója. Kitüntette ő azt már mint kanonok, Gyöngyösön, Isten házának oltárára letett legelső nagyobb és ugyanott a szenvedő emberiség oltárára letett nem csekélyebb értékű második áldozatával. Isten és felebarát iránti szeretetének fényes tanúsága lesz főpásztori összes tevékenysége, egész élete.

Az Isten iránti szeretet vala Hám püspöknek életfája, amihez az Urnak egyik legbuzgóbb szolgáló leánya, szent Teréz, a szeretetet hasonlítja, melynek gyökerei, száma kilencz, a következők: a szentségekhez való gyakori járulás, a parancsolatok megtartása, Isten félelme, a szenvedélyek és rendetlen kívánságok leigázása, a veszélyes alkalmak kerülése, eltávolítása, a lelkiismeret gyakori megvizsgálása, az engedelmesség, az alázatosság és a könyörületesség felebarátaink iránt. Törzse a fának a mi akaratunknak Isten akaratával való teljes megegyezése. Ágai: az élő hit, Isten oltalmába vetett

nagy bizodalom, mely a kislelküségétől megóv viszontagságainkban, Isten szeretetének buzgó kívánsága; az állhatatosság, mely nyugalmat biztosít ez életfa árnyékában. Levelei: a kegyelmek, mások üdve számára, lelki vigasztalások, megvilágítások, elragadtatások, mindannyi ékei az életfának s gyümölcseinek védő takarója. Virágai: a hősiesség erények művei, melyeket a szeretettől lángoló szív alkot. Gyümölcsei: a szenvedések, viszontagságok, üldözések, melyeket a lélek béke türelemmel visel, ha Isten úgy akarja, hogy szorongattassék; vagy önmaga veszi magára a szenvedéseket, hogy Jézus példáját követve, annál hűbben szolgálhasson Istenének.

Ez volt boldog emlékü Hám Jánosnak Isten szeretetében gyökeredzett életfája. E fának elősorolt egyes alkatrészei az utolsóig mind megtalálhatók, szemléltethetők ő benne, az ő életében.

Valamint az aranyat a tűz teszi fényessé, ragyogóvá, úgy nemesíti meg a szentéletű Hám püspök elméjének minden gondolatát, szívének minden lüktetését a szeretet; miként a tűz tüzzé változtat mindent maga körül, úgy alakítja át az Isten szeretete az emberi Hám püspököt mennyeivé. A tűz lángja fölfelé tör: az ő szívének is Istenhez emel a szeretet. Mennél nagyobb táplálékot kap a tűz, annál erősebben ég: úgy élesztették, fokozták a szenvedések és az élet viszontagságai az ő szeretetét is. De miként végre a tűz fényt terjeszt, akként fénylett a földön s kétségkívül fénylik az égen, Isten szeretetének lángjától, örökké tartó világosságban, a lelke.

Valamint az isteni szeretet kuféje a felebaráti szeretetnek, úgy a felebaráti szeretet viszont próbája, jelzője az isteni szeretetnek. Híjában mondja valaki, hogy szereti az Istent, ha felebarátját gyűlöli; hazug az. Mert aki nem szereti felebarátját, akit lát, mint képmását Istennek: Istent, akit nem lát,

hogyan szeretheti? mondja szent János. (I. 4. 20.) Viszont: ha valakiben nincsen Istennek szeretete, akitől pedig annyi jótéteményt nyert és vesz, hogyan lehessen ő benne a felebarát iránt való szeretet, akitől édes keveset, vagy éppen semmit se vett, mi több, ki olykor talán még ellensége is.

„Legyetek tökéletesek, miként a ti mennyei Atyátok tökéletes”. Az édes Üdvözítőnek ezen intelme kiválóan a felebaráti szeretetre vonatkozik. Kitűnik ez világosan a szöveg folytatásából. És ez a felebaráti szeretet az általános nagy szeretetnek, mint törzsnek másik, épügy becses főága, mint az előbbi, az Üdvözítő szerint, mint parancsolat, hasonló levén amához.

Áll pedig a felebaráti szeretet főleg ama törekvésben, melylyel Isten iránti szeretet- és kötelezettségből készek vagyunk felebarátunk emberi lényének tökéletességét fentartani, fokozni s földi és mennyei rendeltetésének elérését előmozdítani. A felebaráti szeretetnek ennél fogva munkásnak kell lennie. S Isten dicsőségén kívül, e célra irányult a boldog emlékű püspöknek összes munkálkodása, tevékenysége, miként életleírása folyamában látni fogjuk. Nem volt nyomor, nem testi, vagy lelki szükség, melyen segíteni, melyet orvosolni ne törekedett volna. A mennyei Atyának előképe lebegett szüntelen szemei előtt, ki előzőleg szeretett minket, még mielőtt létre jövének; úgy szintén az üdvözítő Jézus magasztos példája is, ki anélkül, hogy valamicske szeretetre méltót talált volna bennünk, életben, halálban szeretett; s mitsem ajánlott annyiszor s oly nyomatékosan mindnyájunknak, mint hogy felebarátunkat, mint önmagunkat szeressük. „Isten a világot nem értem teremte csupán, felebarátom épügy gyermeke, mint én, s én az ő gyermekét ne szeretném?” „Midőn tehát az Isten azt parancsolja nekünk, hogy felebarátunkat szeressük, —

mond szent Ágoston — csak nem fogjuk Őt megvetni és megsérteni azzal, hogy felebarátunkat ne szeressük; aki pedig felebarátját szívéből és szent szeretettel szereti, az tulajdonképpen Istent szereti ő benne. Még a gonosz embert is kell szeretnünk, mivelhogy mint ember Isten hasonmása. Ne a hibát szeresd az emberben, hanem az embert. Mert az ember Isten műve, a hiba pedig ember dolga. Szeresd, amit Isten alkotott és nem amit ember elrontott'. 'A felebaráti szeretet Krisztus arcvonása, reánk nyomva, melyről megismernek, hogy övéi vagyunk', — mond alex. szent Cyrillus. Aranyszájú szent János szerint pedig: 'Szeretet által lesz tiz, vagy száz ember egy emberré és egy ember tiz, vagy száz'. Nagy szent Gergely végül így ír: 'A szeretetnek munkásnak kell lennie s nagy dolgokat művelnie, különben nem is szeretet; a munkásság bizonyítéka a szeretetnek'. — Ilyen volt boldog emlékü Hám János püspök felebaráti szeretete. E szeretetet még legnagyobb ellenségétől se tagadta meg, miként alább látni fogjuk.

'Ki szakaszt el Krisztus szeretetétől? — kérdeheti ő is szent Pállal (Róm. 8. 35—39.) — háboruság, szorongatás, veszedelem, üldözés? Bizonyos vagyok, hogy sem halál, sem élet, sem magasság, sem mélység' . . .

Három püspök szelid lelkülete

Szelid az evangélium értelmében az, aki szavaiban, cselekedeteiben, egész viselkedésében, mások iránt elnéző, béketűrő, engedelkeny, kiméletes tud lenni és sem saját maga, sem mások szenvedélyességétől nem hagyja magát elragadtatni, a bántalmakat békével elviseli, ellenségeit jótekonysággal megszelidíti, megnyerni iparkodik.

Ez a keresztény erény annyira szükséges mindenkinek, aki Jézus igaz tanítványa lenni óhajt, hogy e nélkül senki se tarthat számot az örök üdvösségre. Veszekedők, czivódók, haragtartók számára nincsen hely a mennyeknek országában. Mennyivel nagyobb szükségök van tehát a szelidség erényére az előljáróknak, az Ur szolgáinak, ugmint a kiknek hivatásuknál fogva is kell példát adniok másoknak a szelidség erényének követésében, hogy igazán és joggal szólhassanak Krisztussal ők is: Tanuljatok tőlem, mivelhogy szelid vagyok és alázatos szívű.

A szelidség mintegy szekrénykéje valamennyi erénynek; vagy, mi több, parancsnoka és vezérlője valamennyinek, hogy

korlátaikat át ne hágják és valamiképp ne szövetkezzenek a szenvedélyekkel. A szelidség uralkodóvá tesz bennünket önmagunk fölött, amennyiben a lelki nyugalmat, csendességet és békességet az ő segítségével őrizzük meg; s ekkép élő képmásaivá alakulunk át mennyei Atyánknak, ki a napot feljöni engedi a jókra és a gonoszakra és esőt ad az igazaknak és a hamisaknak.

A szelidség legfőbb előmozdítója és biztosítója a békességnek és legalkalmasabb eszköz a végre, hogy nekünk a jóbarát és az ellenség jóakarátát egyaránt megszerezze, azon erejénél fogva, melylyel ellenállhatatlanul hat a szivekre. A szelidség kiválóan kedvesekké tesz bennünket Istennél, az örök boldogság honába egyengeti számunkra az utat s ekkép ideig való s örökké tartó boldogságra érdemesít, képesít.

„A szelidség nemes lelket tételez fel abban, aki azt birtokolja. A szelidlelkű ugyanis felülemelkedik mindenben, amit akár beszélnek róla, akár mivelnek vele. Sőt, ha beszéddel, vagy tettel bántalmazták is, nem veszi el se békéjét, se lelki, nyugalmát“, — mond aquinói szent Tamás. A várat hatalommal, de a sziveket csak szelidséggel lehet meghódítani, — a vihart csak leeresztett vitorlával ártalmatlanná tenni. A szelid ember szive, melyből a harag tövisei kiirtvák, kellemes nyugó ágy, melyben kedvesen pihen meg az Ur.

Ezt a szép és kedves erényt a boldog emlékü Hám püspök nem csak ajánlá segéd munkásainak, az Ur szőlőjében, de maga is kiválóan kedvelé, gyakorlá életében. Sohase lehetett őt haragra gerjedve látni; lelkülete állandóan a nyugvó tenger víz színéhez hasonlított, melyen a legcsekélyebb hullámredőnek nyoma sem vala észlelhető; mindig egyenlően csendes és nyugodt volt az fájdalomban, örömben, megindulás nélkül, egykedvűen vevén az embereknek netaláni megszólását, sőt bántal-

mazásait is; mert midőn az 1848. forradalom alkalmával egy ember őt Szatmárit, egy erkélyről, összecődült nagy néptömeg előtt, méltatlanul s igazságtalanul hazaárulónak s ugyanazért javadalmaitól, vagyonától, sőt életétől is megfosztandónak kiáltotta ki; és ez az ember, a forradalom lezajlása után elfogatván, börtönbe került, Hám volt az, ki a fogoly érdekében a büntető törvényhatósághoz folyamodott, büntetlen szabadon-bocsátását kérte és ki is eszközölte. S ezzel fényes tanujelét adá mind felebaráti szeretetének az ellenség iránt is, mind véghetetlen szelid béketüresének. Ő uralkodni tudott magán, indulatain a szó teljes értelmében.

Ám e becses erényt nem szerezte meg harcz és küzdelem nélkül a szentéletű püspök. Ő maga vallotta be, hogy érzékeny természeténél fogva indulatosságra hajlandó. De hisz végtére a legszelidebb természet, vagy önhittség sem véd meg a haragindulat kitörése ellen; annak csak az isteni kegyelem által megedzett lélek és az állhat ellen, a ki a szelidség mintaképét, a legszelidebb Jézus példáját, az Ur törvényét és Isten ígését szem előtt tartja. A szelidség hosszú időn át gyakorolt önmegtagadáson alapul; föltételezi a legnehezebbet, de egyszersmind a legnagyobb jutalomra méltót is: az önmagán kivivott győzelmet. Dühöngő vihar közepett áll a szelidség, de nem inog meg; vágást, csapást fogad és nem jajveszékel; halálosan sebesül és megáldja a gyilkost. Mérséklet és okosság, alázatosság és másoknak nagyrabecsülése, szeretet komolysággal, irgalmasság szent buzgósággal karöltve, s főleg e két fénylő erény: engesztelődés és békeszeretet — az ő előhírnökei. Sikeresen egyedül a szelidség működhetik felebarátunk üdvére. Szalezi szent Ferencz szelidséggel vitt ki mindent, amit akart. Senki sem állhatott neki ellen, minden szívet megnyert, anynyira, hogy őt széltiben ‚lélek-hóditónak‘ nevezék, mivel

szelidsége oly csodálatosan rábeszélő volt, miszerint azokat, a kikkel dolga vala, könnyű szerrel birta rá arra, hogy magokat megadák. Semmi sem oly keserű, — szokta mondani — mint a zöld dió-haj; és ismét semmi sem oly édes és a gyomornak oly jótékony, mint a cukorba befőtt éretlen dió. Ép így áll a dolog a megintéssel, a feddással is, mely szintén fanyar, ámde a szeretet tüzénél felforralva és szelidséggel fűszerezve, kellemessé s nagyon hasznossá, üdvössé válik. Ugyanő igen komolyan ajánlotta a szelidséget kiváltképen azoknak, akik embertársaik megtérítésén munkálkodnak. Buzgalmatok borát, — monda — a szelidség balzsamával kell vegyíteni, hogy buzgóságtok ne égessen oly nagyon és ne okozzon fájdalmakat. Komoly szigorúsággal, de egyszersmind hasonló mértékű szelidséggel is kell a bünt ostromolni.

Ebbe az iskolába járt és abban tanult a mi szelid lelkű és boldog emlékü püspökünk is, a szelid és alázatos szívű Jézus iskolájában. És ez az ő szelidsége koránt sem volt a félelemnek, a gyávaságnak engedékenysége, meghunyászkodása, mert szelidsége mellett elég bátorsága is volt a legkomolyabb hangon megszólalni, ha a szükség úgy hozta magával. Szive határtalan szeretetnek volt forrása, mely miben sem vala munkásabb, mint abban, hogy másokkal mindenkor jót tehessen. E forrásból ömledezett minden tagjaiba, nézésebe, beszédébe és cselekedeteibe oly szelidség, nyájasság és nyugalom, hogy rajta a harag kitörésének, a felindulásnak legkisebb nyomát se lehetett fölfedezni. Ugyanazért soha se látszott se nagyon örülni, se nagyon szomorkodni, bármi történt is vele, vagy körülte. Ha valami visszataszító, kellemetlen adta magát elő, finom orra hegyét szokta volt ujjával kissé megsimogatni. Ez volt minden, ami a rossz benyomás tényét jelezte.

Szelidsége a tévedők és vétkesek megintésében, feddésé-

ben tünt ki leginkább. Semmi sem, még a legcsekélyebb dolog se kerülte ki éles figyelmét. A tisztelgőket, látogatókat a délelőtti időben volt szokása fogadni. Ilyenkor jelentek meg 'ad audiendum verbum' a netalán beidézettek is. A kihallgatás, oktatás, intés, dorgálás, feddés négy szem közt ment végbe mindenkor. A hang és modor, melylyel a boldog emlékü püspök főpásztori tisztjének e legkellemetlenebb oldalát teljesíté, oly nyájas, oly szelided, de egyszersmind oly komoly és hathatós is volt, hogy mindenkinek, aki abban részesült, szükségképen kelle éreznie, hogy szent férfit közelében áll. A szelidséggel, szükség esetében, a szigorúságot párosítá, a szigorúságot pedig kimélettel mérsékelő. Ugy tett, mint az ügyes orvos, aki midőn a veszélyes sebet metszéssel eltávolítja, gondosan óvakodik mindattól, ami fájdalmat okozhatna a betegnek. Azután, mint minden egyházi tisztelgőt, úgy a megidézettet is ebédre marasztá s az asztalnál oly kegyesen és nyájasan szólt hozzá és társalgott vele is, mint ha mi sem történt volna. Abból, ami ilyenképen négy szem közt előfordult, soha egy szót sem szólott, még bizalmas oldalkanonokjának, vagy titkárának sem. Ha pedig olykor az effélékből tudomásukra jutott valami: szigoruan meghagyá nekik a hallgatást. Ezzel megkimélte és megmentette a bünöst mások megítélésétől és a megszégyenítéstől s egyuttal a bün tudomásának és ragályos voltának elterjedését is megakadályozá.

Akiknek az atyai intés, feddés, dorgálás nem használt, azok számára, hogy a megbotránkoztatást lehetetlenné tegye, a szentéletü püspök elkülönítö, javító helyiségről is gondoskodott.

Ily szelid lelkü levén Hám püspök, csakis egyetlen ellensége volt neki és ez ő maga volt. Evvel küzdött ő egész életében, böjttel, virrasztással, önsanyargatással igazván le a

testet s Isten parancsolatainak s Jézus szelidségének igája alá hajtván azt. Így élt ő mindvégig csendes és szelid békességben Istenével, embertársaival és önmagával. *„A békességeseket Isten hasonlatossága illeti meg, mint tökéletesen bölcseket, és olyanokat, akik a megújult embernek nemzése által Isten képét vevék föl”*. (Sz. Ágoston Libro 1. De sermone Domini cap. 4.)

A szentéletű püspök szerető szívét, mely egykoron a mindkét nembeli ifjuság neveléseért annyira buzgott, mely az isteni gyermekbaráttal, az üdvözítő Jézussal oly édesden hívogató a kisdedeket: *„Engedjétek a kisdedeket hozzám jönni, azt a szívet, mely, nem szóval, se nem nyelvvel, hanem cselekedettel és igazsággal szeretett”*, (1. Ján. 3. 18.) a boldogult püspök szeretetének legnagyobb s legszebb monumentuma, a leányneveléssel foglalkozó s a szeretetről nevezett irgalmas szüzek zárdája, nevezetesen szép templomának sirboltja birja és őrzi drága ereklye gyanánt.

Hám püspök apostoli buzgósága és buzgólkodása.

Mínthogy kerülni szoktuk azt, vagy legalább is egykedvűséggel viseltetünk az iránt, amit nem szeretünk, és csak azért szoktunk buzogni, amit igazán szeretünk, annálfogva a buzgóság rokoni összeköttetésben és viszonyban van a szeretettel; s ugyanazért nevezi sz. Bernát a keresztény buzgóságot oly találóan a szeretet ösztökéjének, mely a szeretetre ösztökél, buzdit bennünket. A szeretetnek két fő ága levén, t. i. Isten és a felebarát iránti szeretet, miután az Isten iránti szeretet leginkább Isten dicsőségének terjesztésében, a felebaráti szeretet pedig az ember üdvösségének előmozdításában nyilvánul, annálfogva e kettős irányban nyilatkozik és működik a keresztény buzgóság is. Szent Bonaventura pedig a keresztény buzgóságot a lélek tüzeinek mondja, melytől a lélek, minden emberi félelmet levetvén, lángra gyuladva, az igazságnak bátor védőjévé szegődik.

A keresztény buzgóságnak eme szent tüze hatotta át és foglalta el egészen boldog emlékü püspökünk szívét, lelkületét,

mely Isten dicsőségeért, az emberiség üdveért s önnön megszentelődéseért hevült szüntelenül. Mi buzgóbb törekvése sem vala teljes életében, mint a világ ferde áramlatának ellentállva Isten dicsőségét megvédeni, az embereket Istennek megnyerni, minden módot és alkalmat felhasználva, hogy óvjon, intsen ahol kell; ha szükséges, fenyítsen; sirjon és imádkozzék, gyomláljon és ültessen, bontson és építsen, miként azt a körülményekhez képest Isten dicsősége s az emberi nem üdve megkívánja.

Forgassuk bár a nagy világ történetét, vagy vegyük szemügyre az egyes emberek tetteit, magánéletét, találni fogunk lelkesedést, buzgóságot eleget és nagyot, de embereket, kiknek buzgó tevékenységébe, működésébe pusztán világi célok elérésének, vagy egyéni önérdek kielégítésének vágya, törekvése ne vegyülne, olyan embert keveset fogunk fölfedezni. Férfiakat, kik a világ hű dicsőségét s a földnek különben is mulandó javait megvetve, tulvilági magasabb eszméért, a legfőbb és egyedüli igaz jóért: Isten dicsőségéért s a lelkek üdveért lelkesülnének, buzgólkodnának, — ily nagy lelkeket nagyobb számmal csakis a keresztény katolikus anyaszentegyház története mutathat fel.

S ilyen volt a boldog emlékü Hám János püspök. Az ő nemes és a ker. kath. hit szellemében művelt lelke át volt hatva tudatától annak, hogy lelkesedni, buzogni egyedül az Istenért, mint legfőbb jóért, az emberi lélekért, mint legbecsesebb részünkért s annak üdveért, mint legdrágább örökségünkért érdemes. Szavaimat alább elősorolandó alkotásai fogják igazolni. E helyen csupán benső lelki és papi buzgóságáról kívánok szólni. E szent buzgóság hatotta át minden gondolatát, imáját, szívét, vágyait, érzelmeit; e lelkesedés vezette őt minden elhatározásában, cselekedeteiben; és soha le nem vette szemét az ekéről.

Buzgóbban, lángolóbban imádkozni látni embert, mint b. e. Hám püspököt, nem lehetett. A ki őt imádkozni látta, a mennyország megtestesült szellemi lakóját, angyalt, vélt látni maga előtt. A sz. miseáldozat bemutatása alatt átszellemült egész valója. Mélyen imába merülve készült mindig a legszentebb áldozat bemutatásához és huzamos buzgó hálaadó imával fejezte be azt. Egyetlen nap se mult el, még utazásközben se, hogy ne misézett volna. A halálát megelőzőtt reggelen is misézett még. Havonkint kétszer végezte szent gyónását. Gyóntatója Obermayer András kanonok, nagyprépost volt.

Sátoros ünnepeken az ünnepélyes isteni tiszteletet, kellő segédlet kíséretében, lélekemelő áhitattal végezte. Nem kevesebb buzgóság és lelkesedéssel hatásosan hirdette a szószékről Isten ígését, nem csak nagyobb, ünnepeken, de számtalanszor más alkalommal is. Azt akarta, hogy papjai, kik a székhelyen valának különféle képen alkalmazva, el ne szokjanak a predikálástól, sőt inkább gyakorlatot szerezzenek magoknak Isten ígésének hirdetésében; annak okáért nem tartott külön székesegyházi hitszónokokat, hanem kötelezte minden papját, hogy felváltva prédikáljanak. Ekkép háromszor jött évenként mindegyikre a sor; a megállapított évi sorrendből a lángoló buzgóságu püspök magamagát se hagyta ki. A nagybőjti szónoklatokat is legtöbbször ő tartotta; beszédeit a legnagyobb szorgalommal dolgozta ki és irta le sajátkezűleg, melyekből egész gyűjtemény maradt fenn utána s egy része most sajtó alatt van.

Nem csak nagyobb ünnepeken ténykedett, pontifikált a székesegyházban, de különben is minden ünnepnap és vasárnapon megjelent a nyilvános isteni tiszteleten, a legnagyobb buzgósággal hallgatván énekes sz. misét és predikációt; délután a vecsernyére és később, este az általa meghonosított sz. olvasó

ájtatosságára is megjelent a hivekkel. E háromszori utat mindig gyalog tévé meg meglehető távolságról, az ugynevezett régi rezidenciától, mely hajdán jezsuiták kolostora volt. Fogaton a templomba csak akkor jöve, midőn egyházi diszben kelle megjelennie. A nagyhéten és székesegyházi bucsuünnepök előestéjén órákig ült a gyóntatószékben, bűnvallomásaikat fogadván azoknak, akik neki gyónni óhajtottak. Egyéb időszakai ájtatosságokban, ugmint az általa létesített kálvárián a nagy böjtben tartatni szokott keresztuti, vagy nepomuki szent János nyolczadán, az akkoriban még fenállott kápolnában végzett ájtatosságban naponta részt vett, hol őt a néptömeg körében térdelni s buzgón imádkozva látni lehetett.

Az Oltáriszentség iránt oly mély meghódolással és áhitattal viseltetett, hogy azt majdnem egész a földig leborulva imádá. A hamvazó szerdát közvetlenül megelőző napokon, s a szent sir fölé kitett Oltáriszentség imádása alkalmával, az oltár, vagy szent sir előtt elhelyezett térdeplő egyszerü kemény deszkaszámolyán térdelve, csakugy kitartá az imádás óráját, mint bármelyik közönséges papja, mig egy másik őt fel nem váltotta. — A szent körjárdalokat (processiókat), ugmint a szent kereszt feltalálása ünnepén a kálváriára, szent Márk napján a buzaszentelésre, azután a keresztjáró héten és az Urnapján ő maga vezette; a szent sir látogatásakor pedig nagypénteken ő is követte a körmenetet nagy épülődésére a hiveknek.

Boldog emlékü Hám püspök a szó valódi értelmében az imádság és ájtatosság férfia volt. Az üdvözítő Jézus megígérte ugyan mindnyájunknak, hogy mindazt, amit az ő nevében mennyei Atyánktól kérni fogunk, megadja nekünk. Ám mi sokan nem tudunk imádkozni ugy, amint kellene. Az ima különös ajándéka csak szenteknek adatik. Ilyetén nyilvánvaló

sikere a boldog emlékü püspök imájának nem egy izben nyilvánult.

1855-ben, midőn a kolera rémhire töltötte be Szatmár városát és a halál angyala öldökölve járta be a vidéket, történt, hogy a b. e. püspöknek papi titkára is megkapta a kolerát. Értesülvén róla az áldott lelkű főpap, Krisztusban kedvelt fiát haladéktalanul meglátogató s az életveszélyben forgót nem szünt meg vigasztalni. A beteg állapota súlyosodván, ágyánál maradt s a Boldogságos Szüz olvasóját imádkozá. Az orvosok felhagytak a gyógyulás reményével; olynemü levén a ragály természete, hogy annak következtében alig menekült meg valaki a haláltól; már-már a végvonaglás előjeleit észlelék a betegen. Ekkor térdre borul a szent életü püspök és forró fohászokkal könyörög segedelemért onnan felülről; s azt meg is nyerte. Az Istenbe vetett bizalom nem szégyenült meg. A beteg megkönnyebül és rövid időn meggyógyul.

Egy nem kevésbé nevezetes másik eset is fordult elő. Egy sz. Vinczéről nevezett irgalmasrendi zárdaszüz, helyben, Szatmártt, a b. e. püspök által alapított anyaházban a több társnő által is bizonyított rendkívüli esetet adja elő: Az intézet főnöknője, Xaveria zárdaszüz, már előhaladott korában veszélyes lázba esik s lefekvén, csakhamar a halállal vivódik. Az orvosok minden tudományokat kimerítették már reménytelenül. Erre megjő a szentéletü püspök; buzgó imát végez az eszméletét vesztett beteg ágyánál. Felállván keresztel jelöli a beteg homlokát; kis vártatva, félbe szakítván a szomorú csendet, a körülállókhöz fordulva, bizalommal mondja: ‚Főnöknőtök nem fog meghalni‘. A betegség alábbhagy, a testi erő visszatér és vele az egészség s a nevezett zárdaszüz még sok éven át kormányozá a társulatot. Ő volt legelső főnöknője a b. e. püspök által alapított intézetnek.

Említésre méltó még, hogy a szent-életű püspök jó ideig, majd egy éven át, Szatmár kath. hívóinak valóságosan ténykedő (fungens) plébánosa volt. Régebben ugyanis Szatmár kath. plébánosait mindig a kanonokok közül választotta a szabad királyi nemes város, mint egyházi patrónus. Lázár János kanonok-plébános halála után azonban a szatmári plébánia azonnal be nem töltetvén, annak ideiglenes vezetését a bold. e. püspök vette át és teljesített mindennemű plébániai ténykedést. Megemlítendő különösen, hogy vasárnaponként reggel 6 órakor, mint plébános, a városi katolikus cselédeknek szent misét mondott és külön rövid oktatást adott a székesegyházban, mely egyszersmind plébániai templom is mai napig. A hallgatóság ily nagy leereszkedés, alázatosság és buzgóság láttára csodálattal telt el és lelkében épülődve távozott mindannyiszor Isten házából. Mint plébános is kivétel nélkül sorrendben prédikált káplánjaival bármely vasárnapon, amely őt érte, azon felül, hogy a nagyobb ünnepeken is ő tartotta a sz. beszédet. Gyakran jelent meg, mint plébános, a plébánia szekrestyéjében és ült a gyóntatószékben. Plébánosi minőségben a plébánia kis szekrestyéjében öltözködött és ment ministráns gyermekek kíséretében az oltárhoz. Még temetni menni is kész volt, ha attól vissza nem tartják.

Igy lett ő mindene mindenkinek: atyja, pásztor, tanítója, szolgálja, tündöklő példája kicsinyeknek, nagyoknak egyaránt. Méltóan mondhatá a zsoltárossal: *„A házáért (Isten házáért) való buzgóságtól emésztődöm.”* (68. 10.) Es az apostollal: *„Mindenkinek szolgájává lettem magamat, hogy annál többeket megnyerjek!”* (I. Kor. 9. 19.)

Valamint az ájtatosságnak és az imának, úgy az elmélkedésnek is nagy kedvelője volt a szent életű püspök. Hisz már magának az imának is elmélkedőnek kell lennie, nem

egyéb levén az, mint elménknek, szivünknek Istenhez való fölemelése. E nélkül csupán ajkak mozgatása lenne az, méltó az Ur szemrehányására: „Ez a nép ajkaival tisztel engem, de szive távol van tőlem.” „Csakis az elmélkedés egyedül biztos és legrövidebb ut a tökéletes életre,” mond loyolai szent Ignác. Ezen az uton haladt a szent életű Hám püspök is. A napnak egy bizonyos részét szent elmélkedésben töltötte el. Későn feküdvén és korán kelvén, a reggeli és estéli csendet, de főleg a hajnali időt, mint e célra legalkalmasabbat használta fel buzgó imára és elmélkedésre: „*Szemeim fölnyitnak hozzád hajnal előtt* — monda a zsolttárossal — *hogy elmélkedjem beszédeidről.*” (Zsolt. 118, 148.) A házi kertben tett magán sétái közben is mély elmélkedésbe merülve volt látható. E folytonos lelki gyakorlat szülé lelkének ama higgadtságát, szivének ama csendjét és nyugalmát, mely egész lényén elömlött. Mily csend, mily nyugalom honolhatott ott benn, az ő kebelében, abból is kitűnik, hogy, habár tömérdek ügyekkel volt elfoglalva, azért a a szórakozottságnak, vagy megzavarodásnak soha legkisebb jele sem látszott meg rajta. Háztartását ő maga vezette s tevékenyen befolyt a püspöki jószág igazgatásába is. Vegyük hozzá a fiatal egyházmegye kormányzásának gondjait és a tömérdek, nagyszerű és költséges építkezések fáradságait. Mindeme sok oldalú elfoglaltatás mellett ráért még arra is, hogy mindennemű, akár háztartási, akár építkezési kiadásairól, valamint bevételeiről is, a legapróbb tételekre kiterjedő részletes jegyzőkönyvet vezetett; az irgalmas nénék intézetének, itt helyben, keletkezését, az építkezés körül tanúsított gondoskodását, fáradozásait és az építkezésre fordított költségeket évről évre körülményesen írásba foglalta; a 48-ki forradalmi időszakról terjedelmes és tanulságos emlékiratot készített. — Leginkább tekintetbe veendő pedig az, hogy mindeme jegyzékek- és ira-

tokban se törlés, se javítás, se kihagyás, se pótlás nem látható sehol, habár föl kell szükségképpen tennünk és nem is képzelhető az másképp, mint, hogy a b. e. püspök, mindazt, amit irt, egyenesen minden letisztázás nélkül írta meg; ami csakis egy az elmélkedésben mesterileg gyakorolt és megedzett s ennek folytán csendes és nyugodt léleknek lehetett a műve. *„Boldog ember, kinek az Ur törvényében telik kedve és ki éjjel, nappal elmélkedik az Ur törvényében !“* (Zsolt. 1. 1, 2.)

Nagy buzgóságot fejtett ki a b. e. püspök az eltévedetteknek az igaz hitre való visszatérítésében s a megtért szülék gyermekeinek kath. szellemben való neveltetésében, mellékesen e célra is negyven gyermek befogadására és ingyen való ellátására alkalmas tápintézetet, konviktust alapítván, mely egyik szemefénye vala, melyet gyakran látogatott, mint különben is a püspöki lak szomszédságában levőt. Gondoskodása kiterjedt a szegényebb sorsu konvertiták segélyezésére is. Nem ugynevezett prozelitáskodás volt az. A katholicizmus és papsága nem édesget, nem csalogat földi ígéretekkel senkit se a katolikus hit elfogadására; ellenkezőleg, ha észre veszi, vagy csak gyanítja is, hogy valaki számításból közeledik feléje, annak menten ajtót mutat. De ha látja és bizonyosságot szerez arról, hogy valaki tiszta szándékkal és meggyőződésből kívánczik vissza Jézus igaz aklába, azt nem csak örömmel öleli keblére, mint elveszettnek vélt juhát a jó pásztor: de szükség esetében annak némi segélyezéséről, ellátásáról is gondoskodik, kivált midőn a rokonok, a hitsorsosok az ilyen megtértet megvetik, kitagadják, üldözőbe veszik. Hisz ugyanazt tették az apostolok is, kik a megtért új keresztényekről atyailag gondoskodtak. S vajjon nem embertelenség volna-e azt nem tenni? Ez lehetett oka talán, hogy a hitfelekezetbeliek a szent életü Hám püspökre kissé megnehezteltek, a katolikus hivek

szaporodását tapasztalván; holott a főpásztor csak kötelességét teljesíté, midőn a jelentkezőket, a megtaláltakat, a tévedőket Jézus aklába visszavezeté; igen az evangéliumi pásztor kötelességét teljesíté és annak példáját követé, ki elhagyván kilenczvenkilencz juhát, az egy tévedő után indult és keresve fáradozott mindaddig, mig meg nem találá, örömet szerzvé az egész nyájnak s az ég angyalainak. A boldog emlékü püspöknek nem édesgető, csalogató szava, hanem inkább példája, tettei, élete hatott reájok s inditá lelküket a megtérésre. Az ő világossága világolt az emberek előtt, kik látván az ő jó cselekedeteit, megtérésükkel dicsőíték az Atyát, ki a mennyekben van. Hám püspök számtalanszor prédikált életében; de hitczáfoló (polemikus) beszédet soha egyet se tartott. Megelégette, hogy a ker. kath. tanokat s hitelveket világosan s meggyőző okok kíséretében fejtegeté. Ő egyenlő szeretettel, előzékenységgel, szivességgel, kimélettel viseltetett mindnyája iránt és más hite, ellenkező meggyőződése miatt soha senkit nem bántott, nem sértett; sőt papjainak, mint püspök, mindjárt legelső fellépése alkalmával, azt az utasítást adta e tekintetben, a szelidségről szólván: ‚Még azokat se zárjátok ki szivetekből, se meg ne vessétek, akik idegen tanok által félrevezettetve, leszakadtak édes anyjok, a kath. anyaszentegyház emlőiről, melyeken atyáik táplálkozának. Aki másképen cselekszik, abban nincsen az Atyaisten szeretete‘.

Valamint a forrás nem tarthatja vissza vizét, hanem megtermékenyíti vele a partjain elterülő száraz földet, s minél gazdagabb a forrás, annál bővebben nedvesíti, öntözi a mezőt: ugy a buzgóság is, minél több és nagyobb a vele járó kegyelem, melyben isten jóvoltából részesül, annál erősebben és hathatósabban buzog Isten dicsőségeért, saját és felebarátja üdveért.

Hám püspök a tudományok kedvelője.

Miután a boldog emlékű püspök a klérusához intézett legelső főpásztori levelében papjainak a buzgóságot ajánlotta, nem elégt a buzgóságot magát, de nyomban utána a tudományt is ajánlja nekik, ha papi hivatásukat jól betölteni óhajtják. A pap tudatlanságát a nép vesztének, a népet pedig szájalomra méltónak mondja, melyet tudatlan pap vezet. A tudatlan papot nem tartja méltónak arra, hogy igehirdetőnek a nevét viselje; és bármennyire szent életű legyen is ő az egyházban, nem érdemli meg szerinte a lelkipásztor nevezetét, hacsak tanítani nem tudja azokat, akiket legeltet. Aki így szól, aki ily nagy fontosságot tulajdonít a tudományos képzettségnek, az csakis kedvelője lehet a tudománynak. Mert hiszen, jó lélekkel csakis azt ajánlhatjuk másoknak, amit magunk is kedvelünk, szeretünk, amit magunk nem kedvelünk, azt másokkal sem kedveltethetjük meg. Midőn tehát Hám püspök a tudományok szeretetét s a tudományos művelődést oly igen szívökre köti papjainak,

ugyanakkor egyttal maga magát is a tudományok kedvelőjének igazolja.

A tudásvágy, a tudomány-szerzésnek ösztöne az ember természetében rejlik. E vágyat, ez ösztönt használta fel ős-szüleink elcsábítására a gonosz lélek. Olyanok lettek, monda, mint az istenek, jót és gonoszt tudván. Ezen időtől két fő ágra oszlott az emberi tudomány: a jónak és a gonosznak a tudományára, vagyis való és áltudományra; tudományra, mely Istenhez vezet, és tudományra, mely Istentől eltérít, eltávolít; bár utóbbi a tudomány nevét alig érdemli, inkább a tudománnyal való visszaélés levén az. *„A gonoszság tudománya ugyanis — mondja Sirák fia — nem bölcsesség, a bünösök gondolata nem okosság. Jobb azon ember, kinél kevesebb a bölcsesség és fogyatkozott az értelmesség, de istenfélő, mint aki bővelkedik értelemmel és áthágja a Fölséges törvényét.* — (19—19, 21.) A jó tudományának sokféle elágazása van. A kérdés tehát az, a jó tudományának melyik ágában kívánja és kell az embernek magát művelnie? A felelet e kérdésre egyszerű és természetes, hogy minden embernek a tudományoknak kiválóan azon ágában kell magát kiművelnie, a mely a társadalomban elfoglalt állásának leginkább megfelel; főleg pedig és általában oly ismereteket szereznie, minőket az ember lelki és örökké tartó élete és boldogsága megkíván.

Hogy e tekintetben és ez irányban a b.e. Hám János a tudománynak kedvelője vala ifjúkorától fogva, kitűnik szorgalmas tanulásából, melylyel tudományt gyűjteni iparkodott; azon gyakori kitüntetésekéből és jutalmazásokból, melyekkel tanítói, előjárói őt a tanulásban s a tudományszerzésben való előhaladásáért elhalmozták. Bevégezvén tanulmányait s pappá fölszenteltetvén, alig pár havi káplánkodás után a papnevelő intézetben tanulmányi felügyelővé és a theológiában tanárrá

lett. Mint kanonok, fentebb ismertetett szép és üdvös tervezetében a tanuló ifjúságra vetette gondját. Mint püspök legelső főpásztori levelében is a tudományt ajánlotta papságának: „Ki ne tudná, — ugymond — mily sokoldalú, mily nagyfontosságú kötelesség hárul a papra, kiváltképen akire a lelkipásztorkodás tisztje van bízva; a kinek, hivatásánál fogva, a nép oktatójának, az evangélium hirdetőjének, az isteni törvény és akarat tolmácsa- s végrehajtójának, az üdvösség útján vezetőnek, az isteni titkok sáfárjának, lelki orvosnak, a lelkiismeret bírójának kell lennie; mennyi és mi mély és alapos tudományra van annak mindezekhez szüksége?”

A szükséges tudomány megszerzését, a tudományosságot, nem csak szóval és írásban sürgette, de tényleg is mindent elkövetett a végett, hogy a papi pályára készülő ifjak kellő művelődésben részesüljenek, hogy valamint ő a theologiai tudományokban, melyeket hajdan az érseki szemináriumban előadott, járatos vala, azon módon szerezzék és kedveljék meg a papnövendékek is a tudományt. E célból nem csak a helybeli papnevelő intézetben gondoskodott buzgó és tudós tanárok-és előjárókról, hanem a kitünőbb tanuló és kiválóbb erkölcsi magaviseletű ifjakat a központi pesti, vagy bécsi papnevelő intézetbe is felküldötte tudománykincs szerzése végett, melyet, onnan visszatérve, itthon a megyében értékesíthessenek, gyümölcsöztethessenek.

Tapasztalván azonban, hogy a theologiai tanulmányokból szigorú vizsgálatot kiállott és doktorátust nyert fiatal papjainak egynémelyike abban a hitben, hogy a rigorózumok letetésével már fenéig meríté ki a tudománykincs tárházát és hogy a tudori oklevél a mindenkor tudományos képzettségnek elégséges bizonyítékát, sőt biztosítékát is megadja, holott a valódi tudományosság, a tudányszomj olyatén természetű, hogy

minél többet izleltünk meg és meritettünk belőle, annál többre vágyunk és szomjuhozunk; és hogy minél többet tanulunk és tudunk, annál inkább látjuk be, mily keveset tudunk; amiért — a közmondás szerint — a jó pap holtig tanul s még se tanul ki soha; — másrészt azt is vevén észre a gondos főpap, hogy némely fiatal tudor, paptársai fölé emelkedve, magasabb vágyakat táplál szívében, melyek a szegény szatmári egyházmegyében nem elégíthetők ki mindenkor, nem csupán az egyéni kívánságnak, de még a méltányosságnak sem megfelelőleg: — ilyen tapasztalatokon okulva, azt szokta mondani a szent életű püspök: „Nolo habere doctores, sed doctos”; „nem tudorok, hanem tudósok kellenek nekem.” De épen ez mutatja, hogy a b. e. püspök nem a czimnek, nem a látszatnak, hanem a valónak, a valódi tudományosságnak volt kedvelője, becsülője, azon tudománynak, mely fel nem fuvalkodtat, mely jobbról a szeretettel, balról az alázatossággal karöltve jár, mert: „Vannak, akik tudományra tesznek szert, azért csupán, hogy tudjanak. Ez csunya kívánság. Aztán vannak olyanok is, akik tudományosságra azért törekszenek, hogy kitünjenek, hogy az emberek figyelmét magokra vonják és tiszteletben részesüljenek; és ez undok hiuság. Mások szerzett ismereteiket, tudományukat eladóvá teszik. Ez förtelmes kapzsiság, üzértség, nyereszkedés. Némelyek végül azért törekednek tudományosságra, hogy kötelmeiket jól megismerjék s azok ismeretére másokat is oktathassanak. És ez a Szentlélek ajándéka,” — mond sz. Bernát.

Erény nélkül a tudomány olyan, mint a virágos kenderszál, melynek nincsen magva, mint a fa gyümölcs nélkül, mint a kut, melynek nincs vize; mint az arany kulcs, mely a kabáton disz gyanánt csüng, de kinyitni vele semmit sem lehet. Kiváltképen papnál a tudományossághoz az isteni kegyelemnek

is kell járulnia. E nélkül a tudomány, a szónoki tehetség, kellemesen érinti ugyan a füleket, de a szív mélyébe be nem hat. Külsőképen zajt, csörtetést, idéz elő ugyan, de belülre nincsen ereje. Az Ur igéje, mely fülünkbe hat, csak úgy száll le szívünk mélyébe, ha az isteni kegyelem lelkünkbe mintegy bele leheli az ige értelmét, — mond szevill. szent Izidor.

Hogy b. e. Hám püspök a tudományoknak s a tudományosságának kedvelője vala, tanusítják a gyakori egyházi szónoklatok, melyeket csupán mint püspök harmincz éven át tartott és számtalan egyházi beszédei, melyeket a legnagyobb szorgalommal irt és gondosan kidolgozott, mindenütt a kutfökre hivatkozva, amelyekből meritett.

„Hám nem volt politikus,“ hallók többször mondani. Nem volt politikus a szó modern értelmében és alkalmazásában. Nem volt gyakorlatos az ugynevezett exigentiák, politikai kívánalmak tudományában, fogásaiban. Ő csak egy sinor-mértéket ismert az emberi cselekedetek, a helyzet s a körülmények megitelesében. És ítélete, melyet a politikai szövevények- és eseményekről a keresztény erkölcsstan szabályai s Isten törvénye szellemében magának alkotott, helyes volt. Tanusága ennek a forradalmi korszakból hátrahagyott emlékirata, mely nem csak érdekes, de egyszersmind sok eseményre világot derítő olvasmány. Ez emlékiratot közzé tenni talán még időelőtti. De terjedelménél fogva nem is foglalható az ez életírás szűk keretébe. Csak némely részeit fogom felhasználni a maga helyén e munkámban.

Másik hibája az volt, ha ugyan hiba, Hám püspöknek, amelyre ugyan nagykésőn, akkor jöttek rá, midőn már esztergomi érseknek és primásnak nevezték ki, hogy „nem tudott németül.“ De hát hiba az, ha egy tiszta magyar töről szakadt hevesi fiu nem tudja folyékonyan beszélni a német nyelvet?

Pedig tudott ám annyit, hogy németből tökéletesen fordított, a közönséges társalgásban helyt állott, sőt szükség esetén még prédikálni is kész volt németül. Papnövendékeit is a német nyelv megtanulására buzdította, hogy az egyházmegyében létező számos németajku hiveknek Isten igéjét hirdethessék azon a nyelven, a melyet értene.

A klasszikus íróknak sem volt a b. e. püspök ellensége. Hogy minő tudományokban szerezzon magának jártasságot egy kath. egyházi férfiú, e tekintetben a b. e. püspök nagy szent Vazul, caesareai érsekkel tartott: „Az örök élet iratai és tanai kell, hogy egy kereszténynek, annál inkább kath. papnak, főtanulmány-tárgyai legyenek. De ebből nem kell azt következtetni, hogy az ókori literatúrának ékesszólása s egyéb részei hasznavehetetlenek reá nézve; sőt mintegy a fa leveleinek kell azokat tekintenünk, melyek a gyümölcs ékessége és takarója gyanánt szolgálnak. Ebből kiindulva kívánatos, hogy az ifjuság az ókori költők és szónokok műveinek beható olvasása által készítették elő az isteni szózatok tanulmányozására“. Óvatosan választandók meg azonban azon könyvek, melyeket az ifjuságnak kezébe adunk; s hozzá teszi: „Meg kell föltétlenül tiltanunk mindazon könyvek olvasását, melyekben oly példák, vagy tanítások foglaltatnak, melyek a szívet elronthatnák“.

Mennyire kedvelője volt a tudományoknak a b. e. püspök, mutatja az egyházmegyének hagyott, szakmunkákban bővelkedő könyvtára is.

Három püspök jó bizonyossága.

Kiviláglik az előadottakból, hogy mindazon jó tulajdonok, kellékek és erények, melyeket b. e. Három püspök legelső főpásztori levelében megyebeli papjainak ajánlott, megparancsolt, vagy föltételezett bennök, ő benne is valának feltalálhatók fokozottabb mértékben; és hogy mit sem kívánt, mit sem követelt tőlük, amit maga is ne gyakorolt, ne teljesített volna. Ennélfogva önérzetesen s joggal mondhatá az üdvözítő Jézussal: *„Példát adtam nektek, hogy amint én cselekedtem, ti is úgy cselekedjétek”*. (Ján. 13. 15.)

A püspöknek azonban szent Pálnak Timoteushoz írt első levele (3. 7.) értelmében egyéb, erényeken s megkívántatóságokon kívül még „jó bizonyosságának kell lenni a kívül valóktól is”, vagyis jó hírnévnek kell örvidenie, nem csak a keresztények, de még a nemkeresztények között is. A jó hírnév nagyfontosságú kellék minden emberre, főleg az előjárókra, egy püspökre nézve, mely olykor hallgatag, midőn még az ellenség sem tud rosszat mondani felőle, — máskor hangosan nyilvánuló, midőn jóságát emlegetik, műveltségét, jeles tulaj-

donait, szeretetreméltó lényét, erényeit, istenes gondolkodását és életmódját dicsérik, magasztalják, mély tisztelettel beszélnek róla s felköltik ez uton és terjesztik az iránta való szeretet és nagyrabecsülés érzelmeit az emberek közt.

Egy ember s főleg egy püspök, kinek jó hirneve van, sok jót eszközölhet hivei s általában az emberek körében tanítása és jó példájával, amennyiben az emberek tisztelik és nagyrabecsülik a jó hirben állót, bizalommal viseltetnek iránta, készségesen hallgatják meg oktatásait, tanácsadásait s hiven, buzgón követik példáját. A jó hirnév még az ember elhunytával is jó emléket hagy maga után és folytatja a jónak működését, melyet, éltünkben megkezdettünk. Azért int Jézus, Sirák fia (41. 15. 16.) *„Gondod legyen a jó névre, mert az inkább megmarad, mint ezreket érő drága nagy kincs. A jámbor élet napjainak száma nagyon, a jó név pedig örökké megmarad”*. Szent Ágoston pedig a jó hirnévről így nyilatkozik: *„Aki bűn és vétektől tisztán őrzi meg életét, az maga tesz magával jót; aki pedig jó hirnévre is szert tenni iparkodik, az másokkal is jót teszen; nekünk a mi jámbor életünk, másoknak jó hirnevünk szükséges és hasznos”*. Szent Rupert végül a jó hirnevet drága illatszerhez hasonlítja.

Lássuk tehát a b. e. püspök jó hirnevéről szóló bizonyságok néhányát is. Hárome bizonyságoknak oly egyénektől való, akik Hám püspök kortársai lévén, élnek még s három évtizeden jóval túl tesznek lelkiismeretes bizonyságot b. e. Hám püspök életéről, jó hirnevéről, midőn már sem a hizelgésnek, sem a kegyhajhászatnak, sem a reménynek, sem a félelemnek semmi indító oka nem áll fen többé.

Az első levél, mint bizonyság, egy magas egyházi férfiutól, püspökünknek egyik jó barátjától származik, ki ifju korában több éven át szemtanuja vala a b. e. püspök életé-

nek. Levelének, Hám püspök életére vonatkozó tartalma a következő.

. . . jun. 24. 1888. „Az egykori szentéletű püspökömről szóló adatokat illetőleg, úgy hiszem, keveset fogok immár veled közölhetni, amit a csillagzatok fölé elszállottnak (ad sydera translati) tevékenysége- s életéből ott helyben még nem tudtál volna meg. Sokkal csekélyebb is vagyok, hogyszem egy apostoli férfiuról, aminő Hám vala, irni, hogy ne mondjam, véleményt adni merészeljek, miután úgy is csak azt tudom, amit mindnyájan tudnak, akik őt ismerték: hogy szentéletű püspök volt. Aszketikailag szigoru önmaga iránt, csupa kimélet és elnézés mások iránt. Theologiailag nagyon művelt. Szakadatlanul a közjóért lelkesülő, melynek mindenét, a mije volt, feláldozá. Kár, hogy nagy eszméi megvalósításában nem mindig a legszakértőbb erők álltak szolgálatjára. Alázatosságának megfelelőleg kis házikó volt a lakása, mely egy szerény polgári exisztenciának igen, de egy püspök méltóságának nem felelt meg. Itt visszavonult életet élt, melyet csakis hivatalos utazások, a bérmlás szentségének kiosztása, főpásztori kerületi látogatás, (visitatio canonica) országgyűlés szakítanak félbe és semmi egyéb. Négy, öt óra közt kelt fel naponta. 7 órakor szent mise; téli időben fűtetlen házi kápolnában. 9—10 órakor jegyzőkönyv felolvasása. 3 órakor zsoltosma: Vesperás és Kompletorium az udvari papokkal s a végzett theologusokkal. (Én, Istennek hála, két évig.) Sétálni csak a kertben. Kirándulni soha. Asztal egyszerű, tisztességes; vendégszeretet határtalan; a papok hivatalosak levén valamennyien mindig. Vasárnaponkint 9 órakor nagy mise, utána predikáció, délután 3 órakor Vecsernye, azután a szekrestyében Matutinum, Laudes, végül a templomban szentolvasó-ájtatosság, kivétel nélkül mindig az ő jelenlétében, részvéte-

lével. Hasonlóan minden ünnepi nyolczadon (Octáván) is. Minden első rendű (I. classis) ünnepen pontifikált, másodrendűn koncelebrált (együtt-misézett). A nagyböjti beszédekét ő tartotta. A papnöveldei vizsgálatokon mindig jelen. A gyermekek, szegények, betegek és elhunytak iránti szeretetéről az ő alkotásai beszélnek. - - - -

„Jól kormányozta egyházmegyéjét“, mondák halála után a Jézustársaságából valók. Engem nem illet a jog szólani, írni sem; de tisztelni, hálát adni s imádkozni.

„Si virtus pietasque vetant quem cedere fatis:

Serius, aut nunquam debuit Ille mori! . . .

Fölötte egyszerű életmódja, böjtölése (hetenkint), szigorú szemérmessége, kit soha senki papi öltöny (taláris) nélkül nem látott és egyéb apróságról én sem írok mitsem.

Ereklýe gyanánt egy nekem sajátkezűleg írt levelét bírom, a zsolozsmánál naponta elmondott imát az Ur Jézus kinszenvedésének tiszteletéről és — a róla való szívmelő megemlékezést! A mim, fájdalom, nincs, az az ő szelleme! Amit remélek, hogy legyen: az ő közbenjárása Istennél érettem is! — És most élj boldogul! Vajha mások bővebb adatokat szolgáltatassanak. Adja Isten, hogy sikerüljön az életrajz, ahogy megérdemli. Könnyen aligha fog sikerülni’...

M. t. püspökünknek e fiatalkori barátja, ki ezen kimerítő hiteles bizonyítékokat szolgáltatatta, előbb szatmári, utóbb esztergom-egyházmegyei pap volt; ki sokszor nyilatkozott m. t. püspökünk előtt, hévvel és legmélyebb tisztelettel, szent életü püspökünkről. S nincsen benne kétség, hogy a b. e. püspök szent életpéldája ösztönzé őt utóbb arra, hogy magas egyházi állásának díszét, jelvényeit letéve, a talárist szerzetes ruhával cserélte fel.

A másik két levél két irgalmas zárdaszüzé, kik mind-

ketten jól ismerték a szent életű püspököt; sőt ő hozta be is őket a szatmári anyazárdába.

A zárdaszüzek egyike így nyilatkozik:

„Oly sokszor gondolok azon nemes és nagy szellemű aggastyánra, Istenben elhunyt Hám püspökünkre. Mi egészen mások valának azon idők és most! Hisz már több 40 évnél, hogy engem e nemeslelkű püspök Prágából Szatmárra meghívott és én az ő rezidenciájába eljutottam. Szatmár akkorában faluhoz hasonlított. A püspöki lak földszintes egyszerű ház vala sötétes szűk helyiségekre osztva.

Ott szálltunk le a püspöki fogatról, melyet gyöngéd atyai gondossága számunkra küldött vala és fogadott bennünket igénytelen kis írószobácskájában bámulatra méltó szivességgel s atyai szeretettel. Áldva terjeszté ki kezeit felénk e szavak kíséretében: „Isten hozott, kedves gyermekeim, üdvözöllek új hazátokban! Az Ur áldja eljöveteleteket, minden lépéteket, életutaitokat. Az Ur szöleje nagy, a munkások kevesen. Oh legyetek hű, buzgó munkásai és nagy létszen jutalmatok ott fenn“.

Erre aztán nagy szeretet- és gondossággal tudakozódék hogylétünkről, Prágáról s az ottani Orsolyaszüzek zárdájáról, nem különben a tanításban való képességünkről; azután a a legnagyobb szivességgel ebédre marasztott, melyen báró Fischer, az első szatmári püspök, később egri érsek rokona, több világi urak és káptalanbeli tagok valának jelen. Estefelé kegyes pártfogónk s jóltevőnk kíséretében a zárdába menénk.

Naponta látogató püspök ő méltósága a zárdát; áldva közeledett mindenkire, lett legyen az bár gyermek, a szolgaszemélyzetnek egy tagja, egy kandidáta (apáczejelölt) avagy zárdaszűz, egész szeretettel tudakozódva állapotáról, intve,

buzdítva Isten félelmére, keresztény tökéletességre, a Bold. Szűz tiszteletére.

Bejárta a háznak minden helyiségeit, figyelmét mindenre kiterjesztvén. Kiválóan legtöbb időt töltött a betegeknel, kiket szeretettel teljesen bátorított és vigasztalt, tudomást szerezvén betegségi állapotjukról. Sokszor történt, hogy az a jó urunk nekik saját konyhájából némi enyhítőt, erősítőt küldte, nevezetesen Vicencia nővérnek, született Schauer Antoniának, ki hosszabb időn tüdővészben szenvedvén, étkeit a püspöki konyhából nyerte naponkint.

Főleg élénken emlékszem azon napra, midőn Istenben boldogult nagyméltóságú püspökünk a professz- (fogadalmat letett) zárdaszüzek termébe belépett és ott Klotild nővért, kinek a pozsonyi fiókházba kelle elutaznia, sirva találá. Mély részvételle fordult hozzá, mondván: „Kedves leányom Krisztusban, vigasztalódjék. Hisz én nem engedem el magamtól mindenkorra; továbbra is ide fog tartozni; csak ideiglen adom kisegítőül Pozsonyba; és ha majd ott a nővéreknek hivatásbeli kötelmeik hü és lelkiismeretes betöltésére a kellő utmutatást megadá, — ismét visszahozom örömmel, kedves hü gyermekem, anyaházunkba. Ne csüggedjen el, nem sokáig marad távol tőlünk. Nem óhajtok lelki leányaimnak fiókházakat: ugy én nem gondoskodhatnám kellően testi és lelki javukról, üdvökről. Hisz én csak önök boldogságát, megelégedését, lelki békéjét s a ker. tökéletesség utján való előhaladását óhajtom. Ime mindenemet, amim vala, önöknek áldoztam, mindent ami tehetségemtől kitled, megtettem önökért, magukat a jézustársasági atyákat is avégre hittam meg, hogy vezéreik legyenek a szellemi élet terén, hogy vigasztalást találjanak nálok az életnek komor óráiban, örömet tanulják

meg viselni keresztjüket és áldozatkész, bátor örömmel haladjanak elő azon az uton, mely égbe vezet‘.

A másik irgalmas néne, a következő jellemvonásokat s eseményeket közli a b. e. Hám püspök életéből:

Jézus, Mária és sz. József nevében kezdem e kevés sorokat, melyek, ha azt Isten megengedi, az ő szolgájának, a mi felejtethetlen, mélyen szeretett atyánk és alapítónk, főtisztelendő püspökünk, Hám János dicsőítésére szolgáljanak.

Az Istenben boldogult az ima férfia vala, a Bold. Szűz Mária mély tisztelője, akiről ki őt beszélni hallá, lehetlenné vált, hogy a legelkeseredettebb bubánatos lélek is nyugvóra ne szálljon; az egek királynéja iránti szeretetének s kegyeletének emléke a mi zárdatemplomunk, melyet a szeplőtelenül fogantatott Szűz tiszteletére építettett; és utóbb igen gyakran lélekemelő buzgósággal mutatta be ezen a Boldogságos Szűz tiszteletére fölvavatott Istenházában a szent miseáldozatot.

Amig élt, minden hónapban személyesen tartott konferenciát, mely alkalommal minden irgalmas néne kitarthatá előtte lelki ügyeit, bajait. Nem volt olyatén ájtatosság akár a kolostor falai közt, akár azon kívül, melyben személyesen részt ne vett volna. Kivéve a betegség eseteit, (ami, hála az Égnek, vajmi ritkán fordult elő,) sohasem hiányzott ő a körmeneteknél, melyeket legtöbbször önmaga vezetett a hívők legnagyobb épülődésére.

Alig tehetünk pár lépést a városban, hogy azt ne kellene mondanunk: ez is a boldogult Hám püspök alkotása, műve.

A jóságos püspök mindenkor szorgosan gondoskodott a zárda jó lelki vezetéséről, amennyiben szuperiórokká (házfőnökökké) és igazgatókká mindig a legjámborabb áldozó papokat választá. Ez még nem volt elég. A jézustársasági atyákat is behozta azon célból, miként monda, hogy bennünket a ker.

tökéletesség útján vezessenek. Szóval, a szent életű püspök alatt miben sem éreztünk hiányt, akár lelki, akár testi életünket tekintve. Nagyon szépen vala általa minden berendezve. Minden vasárnap és ünnepeken volt számunkra a templomban egyházi beszéd; megjegyezni kívánom, nem a nép számára; a nép ugyanis a nagy templomban hallgathatott predikációt, hanem a mi javunkra, még pedig felváltva egyszer magyarul, másszor németül. Ép ily módon valának a lelki konferenciák is naponta beosztva az év folyamán át, melyeket a ház igazgatójának kelle végeznie.

Külső megjelenésében valami tiszteletet parancsoló észlelhető, ami a szenteknek szokott tulajdona lenni. Magában Tirolban, midőn 1849-ben ottan tartózkodék, oly benyomást tőn megjelenése a népnél, hogy őt nem nevezték másképp, mint a magyar szent püspöknek; s az anyák gyermekeiket vezetétek, vivék hozzá; kérve őt, áldaná meg őket. Ezt azon papi egyének beszélék el és bizonyíták, kik útjában kísérői valának s alig vannak már életben.

Meg kell még emlitenem, hogy a szentéletű püspök főleg a beteg nénéket mindig meglátogató. Általában nagyon leereszkedő vala ő, nyájas és szives a másokkal való érintkezésben, társalgásban.

Halála után volt dolga egy áldozó papnak, képecskéknek, sz. olvasóknak a ravatalon fekvő tiszteletre méltó holttestéhez való érintésével, hogy buzgó tisztelői ebbeli kívánságának eleget tehessen. Szive zárdatemplomunk sirboltjában van elhelyezve a mi legnagyobb örömünkre és mi boldogoknak tartjuk s érezzük magunkat, ügyeinket e drága kincsünk elé letehetni. Harangok zugása közben, a legnagyobb ünnepélyességgel, nagyszámu és fényes asszisztencia (papi segédlet) mellett, tétetett le az, a különösen e célra kiválasztott helyen.'

A negyedik bizonyság, mely a boldog örökkévalóságba átköltözött főpap életéről és tetteiről tanuskodik, s a b. e. püspöknek jó hírét, nevét, emlékét megőrökíti, azon információzionalis, értesítő okmány, melyet b. e. Hám püspöknek esztergomi érsekké s Magyarország hercegprimásává kineveztetése alkalmával, a bécsi apostoli nunciatura felszólítása következtében, az informatórius kánonszerü eljárás, proceszus megejthetése végett, a szatmári székesegyházi káptalan illető helyre fölterjesztett.

Közlöm e nevezetes emlékiratot egész terjedelmében, mint a b. e. püspök életének, munkálkodásának ékes virágkoszoruját; melyet megbontani tiltja a szentéletü püspökatyá iránti fiui kegyelet. Szól pedig eme becses káptalani emlékirat, mely egyszersmind a káptalan hálájának s az egész egyházmegye érzelmeinek hü tolmácsa, az eredeti latinból való lehetőleg hü fordításban következőkép:

„Mi, a szatmári székesegyház káptalanja, adjuk emlékezetnek okáért tudtul s bizonyítjuk hitelesen, hogy főméltóságú és főtisztelendő Hám János püspök ur, a mi kegyes urunk, folyó évi június 25-én V. Ferdinánd ausztriai császár és magyar apostoli király Ő Felsége által Magyarország hercegprimásává és esztergomi érsekké kineveztetvén, 1828-tól ez ideig Isten és az apostoli Szentszék kegyelméből a szatmári egyházmegye püspöke, a huszat meghaladó évek során, ezen egyházmegyét oly nagy bölcseséggel és nevét övedző s megőrökítő annyi dicsőséggel kormányozá, miszerint lelkünknek leghálásabb érzetével kell bevallanunk, és bizonyitanunk, hogy fénylő nap gyanánt tündöklött az Ur szentélyében és jót tevén járt közöttünk.

Ugyanis 1827. május 25-én, mint az egri főszékesegyház kanonokja s a papnevelő intézet igazgatója, királyi kegyelem

folytán, szatmári püspökké neveztetvén ki és nem sokára azután az apostoli Szentszék kegyelméből hivatalában megerősítettén s 1828. márczius 16-kán püspökké fölszenteltetvén, fehérvasárnap utáni kedden, mely április 15-ke vala, főpásztori tisztjét elfoglalva, azt ünnepélyesen gyakorolni kezdé; és ezen időtől fogva, amikor nekünk az isteni Gondviselés a kegyet megadta, hogy az ő nyilvános és magános életének szemtanui lehettünk, erényről erényre haladva, érdemeket halmozott érdemekre; Isten igéjének hirdetésében fáradhatatlan; feddhetetlen életjamborsága és szeplőtelen tiszta erkölcsössége által egész lélekből a nyáj példányképe levén, nyáját a jó cselekedetekben való példaadással, Isten igéjének hirdetésével és a bértálás szentségének évenként majd a székesegyházban, majd az egyházmegye többi plébániáin való kiosztásával legelteté. Főpásztori kormányzatát pedig, a szent kánonok (egyházi szabályok) kívánalmának megfelelőleg, a szegényeknek és ügyefogyottaknak felkarolásával óhajtván megkezdeni, mindjárt 1829-ben a káptalan s a nemes város előljáróságával tanácsulást tartott a házról házra való koldulásnak a városban való megszüntetése ügyében, és hogy mi módon lehetne a város szegényein és nyomorultjain, valamint azon idegen jövevényeken és napszámosokon is, kik napi kenyeröket megkeresni nem bírják, segíteni. E tanácskozmány eredménye gyanánt a könyörületes szivü új püspök saját költségén, a nemes város az építkezési anyagoknak egy részével hozzájárulván, — agg ápoló intézetet állított, szerelt fel s fenállását megfelelő állandó alapítvánnyal és rendkívüli évi segélyezéssel is biztosítá.

Azután 432 négyszög mértföldre kiterjedő egyházmegyéjében egyházi látogatást (Visitatio Canonicát) végezvén, gondoskodását a székesegyház ékítése- s befejezésére fordítá és azt, miután a fejedelmi kegy által kiutalt építkezési alap a

roppant költségek fedezésére elégséges nem volt, a leendő megtérítés fentartása mellett, saját alapítványi pénztára költségén fényes bazilikává kiépíté és saját áldó kezeivel Urunk mennybemenetelének tiszteletére 1837-ben, szent István Magyarország királya és az egyházmegye pártfogójának ünnepén, fölszentelte (consecrálta).

Utóbb a betegek ápolása céljából saját költségén kórházat építvén, az istenes szent Jánosról nevezett irgalmas-rendi szerzeteseket hozta be a városba, mindennemű szükséges felszereléssel és kellő alapítvánnyal látván el a kórházat is. Aztán az irgalmas nénék bécsi anyaházából alkalmas női tagokat szerezvén, ugyanitt a felebaráti szeretet leányainak páli szent Vinczéről nevezett Congregatióját állítá fel és a mélt. és főtiszt. Leonhard Mihály tábori püspök által e célra letett és ő általa kibővített alapítványból nyolczvan katona-leánykának, valamint a műveltebb családok leánykájának is oktatását és nevelését bizta reájok, részint saját alapítványa erejéig, részint mérsékelt tandíj lefizetése mellett. Az általa e célra saját költségén épített, 50 öl széles és két szárnyra kiterjedő két emeletes épületnek egy részét női betegek ápolása végett kórházzá, másik részét pedig árvaintézeté alakítá át és szentelé fel s az épület közepében, a szeplőtelenül fogantatott Boldogságos Szüz tiszteletére, igen csinos templomot építvén, az intézetet ingatlan birtokkal és saját pénztárából alapítványi tőkékkel látta el és biztosítá fenállását.

Vegyes házasságból született fi-gyermekeknek kath. módon leendő nevelése végett és más szegényebb sorsu, de jó magaviseletű és tehetségű ifjak számára tápintézetet (konviktust) épített és alapított.

A szatmári egyházmegyéhez tartozó Beregszász mezővárosnak másfél század óta siralmas állapotban levő templomát

sajátjából nagy költséggel, a patronus részéről ellenben csekély hozzájárulással, gót izlésű nagyszerű bazilikává alakítá át és a Szent Kereszt és Minden Szentek tiszteletére maga szentelé fel. Ugocsa megye és kerületében egy másik mezővárosnak, Nagy-Szöllősnek romokban heverő ősrégi templomát diszesen és czélszerűen megújítá.

A püspöki székváros közelében fekvő katolikus temetőt új építészeti modorban épített és sirbolttal ellátott kápolnával ékíté. A régi püspöki lak kertjében gót stilben kálváriai templomocskát építtetett: s ekkép az Ur hajlékait benn és künn fölépíteni, ékíteni meg nem szünt.

Az egyházmegyei alapot tetemes összeggel gyarapítá és rendeltetését megállapítá. Külön alapítványt tett elődjeért és mást egy másik nagynevű egri egyházfőért, végül magáért is és azt a káptalan őrizetére s kezelésére bizta. Ezen felül határtalan vendégszeretet mellett, csodálatra méltó takarékoszággal, a csakis középszerűen javadalmazott püspökség jövedelmeiből, alaptőkéknek nevezetes összegét magában foglaló egyházmegyei alapítványi pénztárt létesített, alapított; melynek rendeltetése új plébánia-egyházak felállítása, falusi tanítóknak a képzőintézetben leendő kiképezése, amerikai és külföldi missziók istápolása, a magokat erkölcsi magaviseletben különösen kitűntető egyházmegyei papok jutalmazása; e pénztárt szintén a káptalan kezelésére bizván.

Azon kívül sok plébániát alapított s plébániai és iskolaházakat épített az eretnecség körében megyeszerte, vagy eszköz volt abban, hogy ilyenek építtethessenek. A székesegyházban s az egyházmegyében a hivek buzgóságának s vallásosságának emelésére külön ájtatosságokat honosított meg és rendelt el; minők különösen: a néphez intézendő egyházi beszéddel egybekötött ó év-végi hálaadó ájtatosság; a gyermekek első

áldozásának egyházi ünnepélye husvét utáni IV. vasárnapon, a szívet és lelket áhitatra indító külön szertartások és az első áldozókhoz intézendő oktató beszéd kíséretében. A halottak előestéjén tartatni szokott ájtatosság szent beszéddel; a vasárnapokon a székesegyházban nyilvánosan végezni szokott szent olvasó ájtatossága; és más kisebb ájtatossági gyakorlatok. Mindannyin személyesen jelent meg mindenkor, példát adván a hiveknek. Az imádságban és a munkálkodásban soha ki nem fáradt; a klérus és az Ur nyája megvigyázásában, megőrzésében, az összes egyházakról való gondoskodásban, a nélkülözésben és önmegtagadásban lankadatlan; saját szükségleteit az apostoli egyszerűség mintájára megszabva, nem magának, hanem az egyházmegyének és az emberiségnek élt s ekkép Isten kegyelméből jelenleg is él. Ezt mi lelkünknek hálás érzelmével igazoljuk, olyannyira, miszerint kénytelenek vagyunk bevallani, hogy főpásztori kormányzatának megszűnése fölötti fájdalmunkat csak az a remény mérsékli némileg, hogy Őt, a nagyobb jutalomra és magasabb polczra hivatottat legkegyesebb atyánkként továbbra is birhatni reméljük. Kiadatott Szatmár, Magyarországon, pünkösöd 7. vasárnapja előtti szombaton, július 29-én, 1848. A szatmári káptalan nevében Linczy József nagy-prépost, s. k.

Diszgúla a jó hirnév. Ily emléket emelt magának jó hirnevében b. e. Hám püspök szent életével, csodás működésével. A gúlát nehéz fölépíteni; de ha fölépült, egy öröklétig áll fön. Ez a szerencsés tulajdonsága az evangéliumi jó bizonyoságnak, a jó hirnévnek is. *'Örök emlékezetben lesz az igaz'*. (Zsolt. 111. 7.) *'Nem enyészik el emlékezte és neve ismételtetik nemzedékről nemzedékre'*. (Sir. 39.13.) *'Emlékezte áldásban lesz mindörökké'*. (I. Mach. 3.7.)

Hám püspök háztartása, életmódja.

A szent életü püspök háztartása és életmódja fölötté egyszerű és takarékos vala. Huszonhárom álló évig az ugynevezett régi rezidenciában lakott, mely hajdan a jezsuiták tulajdona és lakó háza vala; s habár az új szép és nagyszerü püspöki palota rég fölépült már, ő még se kívánczolt ki megszokott szegényes régi hajlékából, mignem az előhaladott életkor és azon körülmény, hogy közelebb jó a székesegyházhoz, őt mintegy kényszerité az átköltözésre.

Érdekes lesz azt a régi rezidenciát ismernünk, mely utóbb a püspöki konviktusban működő Jézus-társasági atyák hasznélvezetébe visszajutott s most mint bérház jövedelmez. Egy félreeső helyen levő ócska épület az, hozzá szép fekvésü terjedelmes kert, közepén a 'Doboló'-dombbal, hajdan s még a b. e. püspök idejében is, közönséges deszkapalánkkal, most egy része kőfallal kerítve. Az épület se emeletesnek, se földszintesnek nem mondható. Alsó része a talajba mélyed; oda

Régi püspöki palota. 1804.—1825.

pár lépcső vezet le, egy huszár- és egy inas-szobával, pinczével, kamarával; felső részébe egy utczafeleli épület-kiugrás falépcsője viszen. Az egész épület külhossza 24.40, szélessége 19.60 méter; hajdan francia-építészeti modorban zindely-, most sima bádogtetővel. Van az épület felső részében összesen nyolcz szoba. Ezekből fentartott magának a szent életü, szerény és alázatos püspök kettőt. A külsőnek hossza 5.45, szélessége 5.20, magassága 3 méter, belvilága; a belsőnek egyenlő magasság mellett 6.25 méter a hossza és 5.40 méter a szélessége. Volt aztán az épületben egy jóformán szük étterem, a püspöki szertartó (ceremoniarius) kis szobája, a titkárnak hasonlóképen kicsi szobája, kis házi kápolna, egy vendégszoba és egy kis consistoriális szoba. E szük falak közt, ez alacsony fedél alatt fogamzottak meg a szent életü püspök elméjében, szívében ama magasztos szent eszmék és elhatározások, melyeknek áldásos életében létet adott.

Amily szük volt a b. e. püspök lakhelyisége, époly csekély szánni volt udvari személyzete is; egyháziak: titkár, czeremoniárius; világiak: egy huszár, egy futár, (cursor), egy kocsis, két férfi udvari és két női konyhacseléd. A szakács a városban lakott és bejárt. A konyha külön épületben volt.

A titkár rendszerint szentszéki jegyző is volt, a szertartó egyuttal igtató, szükség esetén még irnok (actuarius) is; irnokok különben rendszerint pályavégzett, de fiatal koruk miatt még fel nem szenteltethetett papnövendékek valának, kik egyéb irni valókon kívül a körleveleket másolták le a kerületek számára, ugyanannyi példányban, ahány kerület vala, nem levén akkor még szokásban a körleveleket kinyomatni. Ezek a papnövendék-irnokok külön ellátásban ugyan igen, de rendszeres fizetésben nem részesültek. Megfelelő helyiségük a régi rezidenciában nem levén, irodájok egy a rezi-

dencia és konviktus közt létezett külön épületben volt, azon a helyen, ahol most a kálváriára való bemenet van. Itt tanulták meg a papjelöltek gyakorlatilag a hivatalos kancelláriai irmodort és ismerkedtek meg az egyházmegye ügyeivel.

Az életrend, melyet a sz. é. püspök magának kitűzött s szigoruan megtartott, a következő vala: Fölkelés, miként már említém, 4—5 óra között. Huszárjának az ő személye körül nagyon kevés dolga volt. Midőn a püspök 6—7 óratájt kinyitá ajtaját s a házi kápolnába misézni ment, — hol czeremoniariusua várta — a püspök szobájában az ágyat már megvetve és mindent rendben talált a huszár; csak a seprés, a szellőztetés és portörlés volt még hátra. Dolgot nagyot ez se adott; a püspök szobái ugyanis, miként jelzem, elég kicsinyek valának, butorzatuk pedig nagyon is egyszerű és közönséges: egy íróasztal, pár szék, pamlag, ágy, mosdó és a könyvtár.

Az ágyát a püspök maga vetette meg; tulajdonképen nem vetette, hanem időnkint csak megujította, mert ő ágyban nem is hált, hanem keskeny, rövid és keményre tömött pamlagon ébren aludva, s inkább ülve, mint feküdve tölté éjeit. Hogy a különben sem nagyon erős testi szervezettel bíró püspök az éjjeli álom és nyugvásnak megzavarásával s megrövidítésével gyakorolt önsanyargatásnak eme nemét, egészségének ártalma nélkül, egész aggkoráig kitudta állani, csodával határos. Mert hogy a szent életü püspök ágyban sohasem feküdt, az minden kétséget kizár. Urbász Rupert nevü huszárjának ugyanis, utóbb udvarmesterének, nagyon is feltünt, hogy ura és püspöke ágyát mindennap azon módon szépen megvetve találja; ugyanazért, hogy teljes meggyőződést szerezzen magának arra nézve: vajjon csakugyan használja-e püspök ura az ágyat, vagy se, egy kis ártatlan kísérletet tett e tekintetben. Néhány apró magot szórt ugyanis az ágyban levő vánkosokra. E magocs-

káknak okvetetlenül le kelle gurulniok az ágynemüről, ha az ágyat a püspök használja vala. Ám a magocskák napokon át helyükön valának találhatók. Ennek hire terjedvén, midőn egy izben, hivatalos főpásztori látogatás alkalmával, Sárköz-ujlakon báró Vécsey kastélyában hált meg a b. e. püspök, hogy meggyőződjenek arról, vajjon legalább idegen helyen nem fekszik-e ágyba éjjelre, az ajtó kulcslyukán át lesték meg a püspököt reggel korán s álmélkodva vették észre, hogyan gyüremli épen akkor a sima ágyneműt a püspök, hogy valamikép el ne árulja, hogy ágyban nem feküdt.

Szent miséjét naponta a legnagyobb buzgósággal és lelki emelkedettséggel végezte. A sz. mise az előkészítő és hálaadó imával együtt majdnem egy egész óráig tartott. Miként már említve vala, napi szent miséjét még utazásközben sem mulasztá el. Azon időben tengelyen utazván, ha ott, ahol éjjel meghált, templom nem vala, a legközelebbi helysében, hol templom volt, szakitá utját félbe, hogy misézhessen. Reggelizni nem szokott vala. Erről még fiatal pap korában szoktatta le magát, hogy nehezére ne essék, ha olykor később kelle miséznie. Ugyanazon okból az ő idejében sem a kispapok a nevelő intézetben, sem udvari papjai nem kaptak reggelit.

Kilencz órakor régi rezidenciájában az ebédlőben, új palotájában a konzisztorialis teremben, zöld posztóval takart asztal mellett, a közepén álló feszület előtt, végezte udvari papjaival s a pályavégzett, de még föl nem szentelt növendékpapokkal a reggeli zsolozsmát, minden egyes része végén a Jézus kinszenvedéséről szóló: 'Patris Sapientia' kezdetű himnusznak megfelelő versszakát imádkozván el az antiphonával, versiculussal, responsorium- és orációval együtt: így vezetvén be és szoktatván rá, mint az anyamádár repülésre apróit, ő is fiait a sz. zsolozsma imájára, melynél szentebb, magasztosabb

ima nincsen az ég alatt, ha azt összeszedett elmével és töredelmes szívvvel végezzük. Megtalálja ezen imában, nevezetesen a királyi dalos zsoltáraiban, a figyelmesen és buzgón imázó lélek a szívében uralgó hangulatra a viszhangot, legyen az bár öröm vagy bubánat; nyugalom és béke, vagy háborgó fürgeteg és viszály; biztonság, vagy kísértés és veszély; szilárdság, erő, vagy gyengeség, ingadozás az Ur hadviseletében, ad praelianda praelia Domini, ad bonum certamen certandum; a hymnuszokban, az egyházi költészet eme remekeiben, szárnyakat talál a szív, a jámbor lélek, melyeken a Magasságbelinek trónusáig emelkedik; a szentirati szakaszokból ihletet merít a buzgó lélek, a Szentlélek ihletéséhez hasonlót, minőt azokba belelehel; a homiliákban az eltűnt évszázadok egyházi szentatyái szólnak hozzánk örökbecsü szépséggel, világossággal, igazsággal, hatásossággal; a szentek életének rövidke rajzait olvasva, a szentekkel társalog az ember az égben s megismeri, tanulja az utat, mely oda vezet. Az imák benne az anyaszentegyház imái, melyeket elimádkozva, nem magunk imádkozunk csupán, de imádkozunk az anyaszentegyházzal és az anyaszentegyház mivelünk, a minnek meghallgatás van biztosítva ott fenn. A zsolozsma az az arany fonál, mely az embert, a papot az egész egyházi éven keresztül vezeti, a megváltás történetét s az üdvözülés eszközeit, tényezőit elének tárja, világlatban tartja; a keresztény hitéletet és tevékenységet bennünk fölébreszti, éleszti; minélfogva általa mi egyháziak az anyaszentegyházban és az anyaszentegyházzal élünk. Ugyanazért nem hiányzanak példák, hogy némely buzgóbb világiak is, a régi vallásosabb korban számosan, de még napjainkban is többen hasznos, épületes és üdvös voltáért, előszeretettel imádkozzák a papi zsolozsmát, habár arra csakis az egyháziak köteleztetnek.

Itt lehetett észlelni szívemelő jeleneteket: mikép buzogott fel az előimádkozó főpap áhitattal teli szíve mélyéből egy-egy halk fohász, kimondhatatlan, meg nem magyarázható sóhaj kíséretében (inenarrabili gemitu): Sanctificetur, sanctificetur, sanctificetur nomen Tuum! Szenteltessék meg, szenteltessék meg, szenteltessék meg a Te neved! Itt, valamint szent miséje alatt, lehetett őt látni imádkozva oly szent áhitattal és elmerüléssel, hogy olykor elmélkedésbe mélyedve s mintegy titkos látomástól elragadtatva, megbűvölve, megállott imája közepén, míg ismét föleszmélve — folytatá imáját.

Azután az egyházmegye-kormányzati hivatalos ügyeket intézé el titkárjával. Ennek végeztével dolgozott ő is, számtalan iratot sajátkezüleg fogalmazván, a titkára által írottakat gondosan megolvastván s bennök olykor tetemes változtatásokat, javításokat eszközölvén. Majd a látogatókat, tisztelgőket, folyamodókat, kérelmezőket, ügyes-bajosokat fogadá s hallgatá meg.

Asztala, ebédje, étkezése egyszerű, magyaros, házias vala. Legjobban kedvelte a közönséges ételeket. Valami rendkívüli éték csakis nagyobb vendégség alkalmával jött asztalára. Azonban szívesen látott vendége volt mindenkor bárki, aki házát fölkeresé. Papjainak a vidékről egyáltalán nem engedé meg, hogy másutt étkezzenek a városban. Bort, fekete kávéét sohasem ivott. Ha pohárköszöntőt mondott asztal fölött, ajkaihoz érinté csupán félig telt pohárkáját. A husvételőtti nagy böjtöt egészen megtartotta, s megtartását papjaitól, a növendékpapoktól s az intézetek növendékeitől is szigoruan követelte. Egész éven át hetenkint pénteken kívül szerdán és szombaton is böjtölt. E két napon nem is jelent meg az asztalnál; legfeljebb egy kis tejet vagy gyümölcsöt és kenyeret vett magához szobájában.

Asztalnál a boldogult püspök nem volt ugyan bő-, de vidámbeszédü vendégeivel szemben; társalgása pedig szelid, kedves, megnyerő, bizalmat és tiszteletet gerjesztő vala. Asztala ritkán volt vendég hijával. Vidéki papoknak ugyanis a püspöki udvarban kelle megszállniok; s nem engedte meg, hogy akár a vendéglőkben, akár magánházaknál tartózkodjanak. Állandó vendégei s asztaltársai is számosak valának, kiket a b. e. püspök legkedveltebbje, Biró László, theologiai tanár, utóbb a püspök oldalkanonokja, végül második utódja, versbe szedett:

Piscator, Cerdo, Bohemus cum Judice Russus,

Exiguus, Sartor, Viridis, Mensarius albus.

Hi sunt, quos gratis, optime Praesul, alis.

Piscator báró Fischer, az első szatmári püspök, utóbb egri érsek unokaöcscse, Cerdo Varga István jószágigazgató, utóbb ungvári plébános, főesperes, t. kanonok, Bohemus Bóhm Ágoston irnok, felsőbányai plébános, Judex a versiró maga, Russus Orosz Antal irnok, huszti plébános, főesperes, Exiguus Mály (szláv nyelven: Kis) János püspöki titkár, turterebesi plébános, Sartor Szabó József, nagymajtényi plébános, esperes, Viridis Grynaeusz Alajos, beregszászi plébános, egyetemi theologiai tanár, t. kanonok, Mensarias albus Tischler Albin, természetfia-építész, (naturalista,) csanálosi plébános-esperes, t. kanonok. Közülök egyetlen egy sincsen már életben. Báró Fischert, az elszegényedett mágnást, bátyja, néh. b. Fischer István első szatmári püspök, utóbb egri érsek iránti tisztelet- és kegyeletből karolta fel gyermekeivel együtt a jó lelkü püspök. Midőn egy alkalommal a báró az asztali vendégek előtt hálálkodva dicsekedett nemeslelkü jótevőjének kegyességével, a b. e. püspök, ki különben is a megtestesült szerénység maga vala, a leggyöngédebb kimélettel oszlatá el szeliden a megszegyenítésnek

színét is, azon tapintatos megjegyzéssel egészítvén ki s okolván meg a báró alázatos hálálkodását: hogy mint jó és gondos apa kedves fiai tanulásának s jó erkölcsi magaviseletének maga óhajt őre és tanuja lenni.

Ebéd után három óraker papi személyzetével a zsolozsmának többi részeit: a Vesperást, a Kompletoriumot, a Matutinumot és a Laudes-t végzé. A breviárium elimádkozását még sulyosabb betegségében sem mulasztá el. Hám püspök, fölötte mértékletes életmódja mellett, ugyan ritkán volt beteg. Csekélyebb egészségi változásairól senkise tudott; azokat ő nem szokta vala közölni. Történt azonban, hogy, miként egy irgalmas néne fentebb már elbeszélé, midőn kedvelt titkárja, Huszár Sándor, kolerabetegségbe esett s őt meglátogató; midőn az orvosok a betegről lemondván, ő ágyánál érette imádkozott; midőn a már-már haldoklónak az absolutiót (feloldozást) s gondolatban utolsó áldását adá reá; a beteg azonban utóbb az ő imájára meggyógyult: ekkor történt, hogy a jószívű püspökön másnap a kolera előjelei, ugynevezett kolerin tünetei valának észlelhetők. Az orvosi tudománnyal (homoeopathia) is foglalkozó Biró kanonok rábeszélésének sikerült a komolyan beteg püspököt ágyba fektetni. Ily helyzetben is elvégzé egy magához szólított udvari papjával emlékezetből a zsolozsmát, a különleges részleteket kivéve, melyeket udvari papja felolvasott.

A déleesti breviárium után magán ájtatosságkép naponta a szent olvasót imádkozá el, — járkálva szobájában, — hol egész csendben, hol hangosabban. A léptek s az imázás nesze olykor hallható vala az előszobából, valamint olykor az ima egyes szavai is, ugyszintén hallhatók valának közben-közben mély sóhajok és fohászkodások is a szent olvasó egyes titkai, vagy a: 'Sub tuum praesidium', vagy egyéb ima részeinél, melyek különben csendes elmélkedő imáját meg-megszakíták.

Később aztán, ha az idő engedé, lement a házi kertbe sétálni, magában imádkozva, vagy elmélkedve sétaközben is. Fölötte ritkán lehetett őt még kerti sétája alkalmával is mással társalogva látni. Nem is hitt meg e sétájára soha senkit magához, hacsak szükségből nem jelent meg ilyenkor valaki nála. Nem is bátorkodék senki e magányában őt megzavarni. Ily alkalommal nem csak egyszer történt meg, hogy a kertből a szomszédos konviktusba ment át, midőn a növendékek ép esteli imájokat végezték. Csendesen lépett egymagában a nyitott ajtón be és letérdelt. A növendékek csak imájok végeztével vevék álmélkodva észre, hogy velök együtt a püspök is imádkozott.

A városba, vagy a városon kívül se ment ki soha csupán csak sétálni. Volt mégis hetenkint két rendes külső némileges séta-utja is; az egyik kedden az irgalmas szerzetesek kórházába, a másik csütörtökön az irgalmas nénék zárdájába vezetett; amott a betegeket látogató, emitt a neveléssel foglalkozókat lelkesíté, buzdítá. Mindkét hely meglehetősen távol esék, a régi rezidenciától kivált; azért mindkét ut jó sétának is bevált. Vasárnaponkint és ünnepnaponkint eme külső sétáját megkészté, reggel is és délután is a Sion hegyére, a templomba menve.

Vacsorálni nem szokott vala, vagy csak igen keveset.

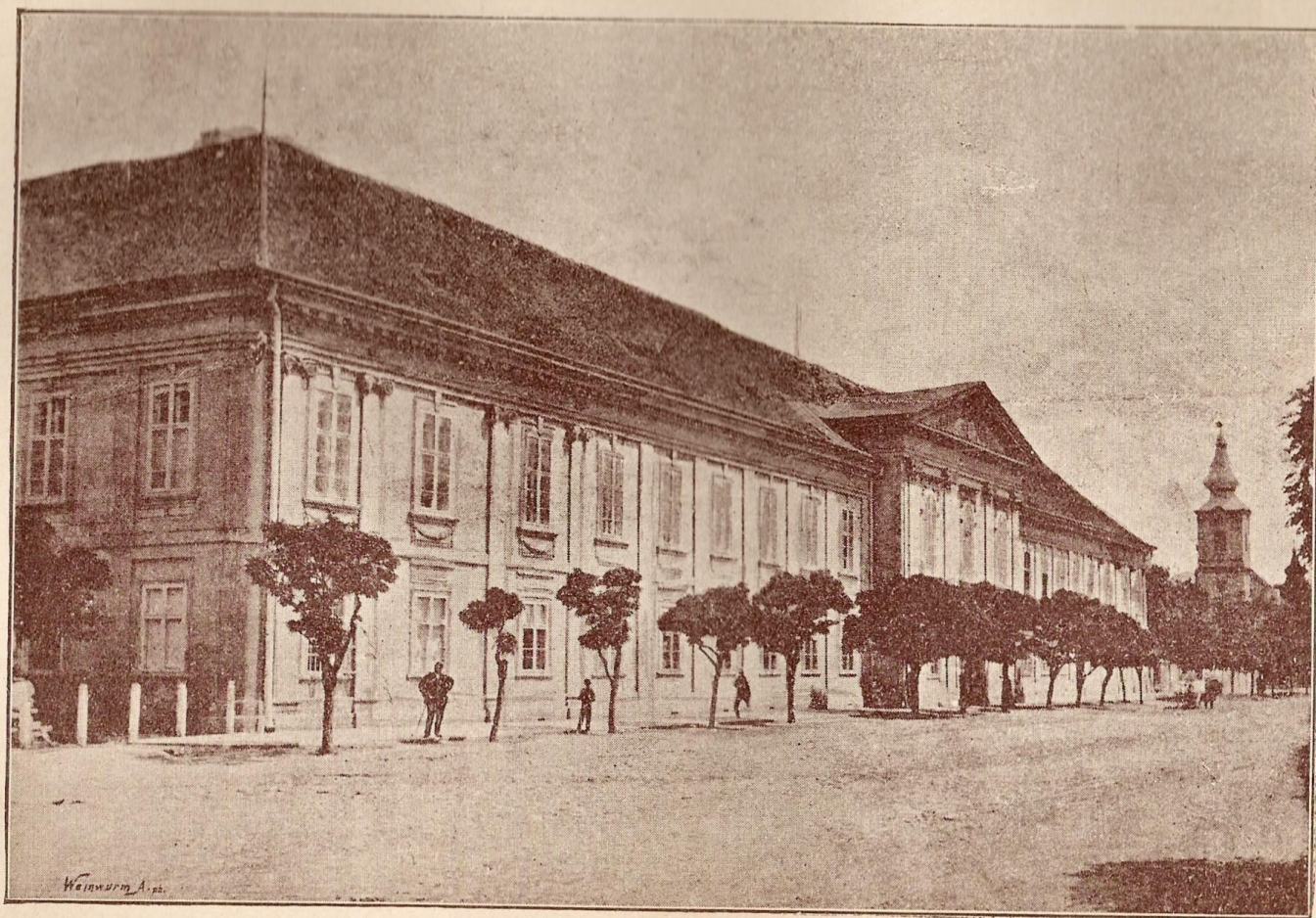
A házi cselédekre is kiterjeszté lelki gondoskodását. Csengettyűszóra gyültek össze a cselédek mind, egy udvari pap előimádkozása mellett, reggeli és esti imára, szombatestén a szent olvasóra is, melyen maga is megjelent. 'A házfőnek és a családapának, mond szent Ágoston, tudnia kell, már nevénel fogva is, hogy a ház- és családbeliek iránt apai gondoskodásra köteleztetik s Krisztus és az örök élet kedvéért mindnyáját, inteni, oktatni, serkenteni, dorgálni, szeretetet és

fegyelmet alkalmazni köteles. Ekkép a házfő egyházi és bizonyos tekintetben püspöki kötelességet teljesít háza körében'. E házfői és püspöki kötelességet híven teljesíté a b. e. püspök is, szent életü elődje, Klobusitzky Péter példáját követvén, ki már szatmári püspök korában háznépe számára püspöki palotájában egy külön arra szánt helyiségben reggel és este az együttes ima elvégzését szokásba hozta, és e célra 'Reggeli és estéli Imádság' czime alatt nyomtatásban külön füzetkét adott ki, mely imák nem csak magyar, hanem német és tót nyelven is általa, mint kalocsai érsek által kiadattak; magyar szövege pedig m. t. püspökünk által 1889-ben újra nyomtatott.

Este későn feküdt, tulajdonképp pihent le a szűk és kemény pamlagra. Az új püspöki palotában a b. e. püspök előszobájában, melyet csak egy ajtó választott el az ő hálósobájától, mindig egy-egy fiatalabb udvari pap szokott volt hálni. Ezek beszélik, hogy a b. e. püspök olykor késő éjig virrasztott; s az éj csendjében s késő óráiban, midőn a b. e. püspök azt gondolhatá, hogy körülötte már mindenki álomba merült a házban s csak a Gondviselés szeme virraszt s őrökdi még fölöttünk: lehetett hallani, hogyan imádkozik a szentéletü püspök, halkán, csoszogva fel alá szobájában, egyes szavaknál imáját félbeszakitva, közben-közben elmélkedve s ismét folytatva imáját, főleg Jézus kinszevedéséről. Hosszabb csend állott be. A szentéletü püspök lepihent. Egy idő mulva nyugalmas pihenőt, édes álmát, a kemény alju és kényelmetlen pamlag nem igen szolgáltatván, újból fölkelt és folytatá imáját, szent elmélkedéseit, mignem a kimerültség és az álom végkép elnyomta. A szentéletü püspök éjeinek nagy részét imával, istenes elmélkedéssel töltötte el. Így adják ezt elő az akkori fiatal papok, kik közül többen most is élnek még, kik a szentéletü püspök közvetlen szomszédságában lakván és

aludván, fültanui valának a b. e. püspök virrasztásainak, imáinak; midőn sok irnivalóval megterhelve levén, késő éjig irniok kelle; vagy különben egyike, másika közülök éberebben aludt.

Ez volt a szentéletü püspöknek megszokott és pontosan megtartott napirendje, háztartása, életmódja. Házi erényei közül kitünt még a takarékoság, mely egyedül képesité őt nagy művek véghezvitelére.

Püspöki palota.

Három püspök takarékosága, önmegtagadása.

A világ, mely, nagy szent Gergely szerint, az elme-él fortélyosságát udvariasságnak, a szív-érzelmek elpalástolását ügyességnek, a meggyőződés megmásítását okosságnak, az őszinteséget együgyűségnek, a pazarlást bőkezűségnek mondja, — hajlandó a takarékoságot is fősvénységnek keresztelni el. Teszi pedig ezt főleg érdekből, leginkább egyháziakkal szemben; még pedig vagy remény fejében, hogy nyerjen valamit, vagy neheztelés okából, mivelhogy reményében csalatkozott. Olykor e hamis ítéletet, e megítélést, az irigység is sugalja. Hogy b. e. püspökünknek e szempontból való megítélésében a szentírásbeli balgatagok hibájába ne essünk mi is,*) szükséges megismerkednünk a takarékoság lényegével, fogalmával, illetve azt emlékünken felujtánunk.

*) „Mi balgatagok, az ő életöket bolondságnak állítók és végöket tisztelet nélkülinek. Ime, mint számláltatnak az Isten fiai közé és a szentek között az ő sorsuk. (Bölcs. 5. 4. 5.)

Mindkettőnek, a takarékoságnak szintúgy, mint a fösvénységnek önmegtagadás az alapja, azzal a különbséggel, hogy a takarékoság csak a fölöslegest, a fösvénység ellenben még a szükségeseket is megtagadja magától és másoktól is; a fösvény azért gyűjtöget és tagad meg sok mindent magától, hogy minél többje legyen, amiben öröme telik; a takarékos ellenben azért tagadja meg magától a fölöslegest, hogy minél több jót tehessen s ebben találja örömét; a fösvény az evangélium szerint kendőbe köti és elrejt a pénzt, a takarékos a váltó asztalra teszi és kamatoztatja, gyümölcsözteti. A takarékos holmi egymás fölöslegest megtagad magától, hogy, ha a szükség, vagy egyéb alkalom úgy hozza magával, bőkezű lehessen; a fösvény ellenben soha sem kivan bőkezű lenni. Igazi bőkezűség pedig az, mely jót tenni, adakozni, áldozni kész is, képes is: amit a fösvény nem tesz, a pazarló nem tehet. A takarékos önnön magán, a fösvény inkább másokon gyakorolja a megtagadást.

Maga a természet s a természetben az Uristen tanít, ösztönöz, buzdít bennünket takarékoságra és ad nekünk példát a takarékoskodásban. ‚A jó napokban ne feledkezzél el a roskáról’ — figyelmeztet Jézus, Sirák fia — (11. 27.) és: *‘Emlékezzél meg a szegénységről a bővelkedés idején és a szegénység szükségéről a gazdagság napján’*. (18. 25.) *‘Szedjétek fel, a mi morzsalékok megmaradtak, hogy el ne vesszenek’*, (Ján. 6. 12.) szövege tanítványainak az Üdvözítő, midőn az ötezer emberből álló néptömeget a pusztában csodálatosan kielégíté. Hol találhatnánk pedig nagyobb takarékoságot, mint a természet világában? Semmi sem vész ott el, mind haszonba megyen. Amit a teremtmények már eldobnak, felgyűjti a Teremtő s bizonyos célra fordítja nagy háztartásában.

Mennyire takarékos volt Hám püspök, azt már saját

háztartásában is észlelhettük. Mily egyszerű volt asztala, élelme. Soha sem válogatott az ételekben. Nagyobb vendégségek eseteit kivéve, nem rendelkezett soha szakácsával, hogy mit készítsen, se a szakács azt neki soha be nem jelentette, hogy mit készít. Ami az asztalra jött, azt ette. Legjobban kedvelte mégis, mondják, a közönséges tésztás ételek közül a jó magyar turós haluskát és a fánkot; későbbi éveiben a becsináltat is. Ez természetének hajlama is lehetett. E hajlamát azonban önmegtagadással nemesíté meg és tökéletesíté, tevé érdemszerzővé. Sokszor lehetett ugyanis étkezés közben észrevenni, mikép tagadja meg magától a legkedveltebb falatot, vagy szakitá félbe evését, midőn az legjobban izlett. Számtalanszor megtörtént, hogy azon étekhez hozzá sem nyult, meg sem izlelte, amelyet különben legjobban kedvelt. Beszélük hiteles tanuk, hogy a szent hétben egy nagy csütörtöki napon, midőn az egyházmegye központi papsága nyilvánosan áldozni szokott s a főpásztor kezéből veszi az Oltáriszentséget magához s az utolsó vacsora emlékére a szerető főpásztor és püspökanya az összes papságot szeretet-lakomára hívja meg vendégszerető asztalához, történt egy ízben, hogy vidrapecsenye került az asztalra. Habár böjti eledel volt ez is és kedvelt étele a püspöknek, ő mindazáltal, leküzdve érzéki vágyát, bármennyire kísértő volt is az, hozzá se nyult azon étekhez. Gyakran lehetett azt más alkalommal is észrevenni, hogy midőn, nem is böjti napon, valamely kedveltebb ételéhez vágygyal látszott nyulni akarni, egy észrevétlen, égre irányzott pillanatnyi tekintet, egy röpke gondolat és benső felajánlás után, legyőzve vágyakozását, mellőzte a kedvelt falat vagy étek élvezését.

Még inkább takarékoskodott utaztában. Egykoron utazván, vendégfogadóban kénytelenítették megszállani. Vele utazott egyik kedves udvari papja: Laza János, a Bécsből

Szatmárra áttelepített irgalmas szüzek első lelki atyja, aztán nagymajtényi plébános, esperes, végül székesegyházi kanonok; meghalt 1892. szept. 12-én. Laza, jól tudván azt, hogy püspöke utaztában nem szokott ebédelni, a helyett azonban reggelizni, tudtán kívül valami halfélét is rendelt meg, épen böjti napon, a reggeli mellé. Midőn a püspök reggelijét elkölté, hozták a halat is. A fiatal utitárs azt hívé önelégülten: mily kedves dolgot cselekedett ő most ezzel püspökének. A püspök azonban, látván a halat, hallgatott, de nem is evett belőle. Csak midőn a vendéglőből távoznak, kérdé papját. 'Tisztelendő uram! — ez vala szokásos szólítása, — mit fizetett a reggeliért?' 'A hallal együtt hetven krajczárt', volt a válasz. 'Tiszt. uram, ezt máskor ne tegye' — szóla szelid hangon a püspök; — hogy tudniillik: udvari papja, az ő tudta nélkül és költségére, rendelkezék.

A gyümölcsöt is nagyon szerette. Jól tudta ezt Laza is, aki ezeket az eseményeket elbeszélé. Bécsen túli Baden-ben, utazván egykor püspökével, s tudván azt, hogy püspöke a szomjuságát, utaztában kivált, víz helyett, egy kis gyümölcs nedvével oltja örömet, pár gyönyörű barackot vett, már nem a püspök számlájára, hanem sajátjából, hogy azzal majd utközben megkinálja, meglepi a püspökét. Ugy is történt. A püspök valóban meg volt lepetve a gyümölcs szépségétől, midőn udvari papja azt neki átnyujtotta. Kezébe vevén a gyümölcsöt, azt minden oldaláról megnézegető, gyönyörködve benne. 'És mi volt az ára?' kérdé egész váratlanul. Laza nem tudott hazudni; kénytelen vallotta be, hogy húsz krt adott darabjáért. Ezzel visszaadta neki szépen a barackot, azon intelem kíséretében: 'Máskor ilyen drága gyümölcsöt ne vegyen. Ez pazarlás'.

Csekélységek ezek; de hisz csekélységekben rejlik a

nagyság, miként kis makkban a tölgy: ‚Magnus esse vis, a minimo incipe’ — mondja amily ékesen, époly helyesen szent Ágoston. ‚Nagygyá akarsz lenni, sokra óhajtod vinni, kicsiségeken kezdjed’. Áll ez a roszban is: ‚Nemo repente malus; senki sem vetemül el rögtön’. Annál inkább áll pedig az a jóban, a jóra való törekvésben, mely amannál sokkal nehezebb. Az önmegtagadás, az erény, a tökéletesség útját alant kell megkezdeni, látszólagos kicsinységeken kell magát az embernek gyakorolnia; a keresztény tökéletesség lépcsőjén nem lehet egyszerre a legfelsőbb fokra felhágni, de az emelkedést a legalsóbb fokon kell megkezdeni és úgy haladni feljebb. ‚Aki kicsiben hü, az nagyban is hü lesz’, — mondja az evangélium. (Luk. 16. 10.) E kis szentirati mondatban nagy igazság rejlik. Mert a ki a kicsit, a könnyüt nem bírja, hogyan fogja az a nagyot, a nehezét megbirni? Homok szemekből épülnek a nagy paloták. Az építő alant kezdi, s minél nagyobbnak kívánja az épületet, annál alantabb fog hozzá, annál mélyebbre ássa az alapját. Így oktat szent Ágoston. Kicsinységek alapjai az emberi tökéletességnek, valamint az alázatosság alapja valamennyi erénynek. ‚Az a sajtáságos tulajdonsága a szent embereknek, mond nagy szent Gergely, hogy megtagadják magoktól azt, a mi szabad, hogy azt, a mi nem szabad, annál könnyebben nélkülözhessek’.

Hám semminemü fölösleges, nélkülözhető élvezetre nem szoktatta magát, se szórakozást nem keresett, se játékot, bár ártatlant, nem üzött: nem dohányzott, se burnótot nem szivott, habár hagyatékából maradt egy kis ezüst szelencze is kevés sárga burnót-maradvánnyal, a mostani püspök birtokában; de sohasem lehetett azt látni, hogy használta volna. Legvalószínűbb, hogy emlékebe kapta egyvalakitől valamikor, valószínűleg Leonhárd Mihály tábori püspöktől, s mint ilyet megtartotta.

S valamint a test érzékiségét, kívánságait tudta fékezni, úgy föltétlen ura, parancsolója volt annak a kis tengernek is, amelynek sziv a neve; szellemi vágyainak, indulatainak, szenvedélyeinek is tudott határt szabni. Például a legkönnyebben kitörő és legnehezebben fékezhető indulat, bizonyára a harag. A haragra nézve így oktat bennünket a szentírás (Efez. 4. 26.): *„Haragudván, ne vétkezzetek; a nap ne szálljon le haragotok fölött”*. Ha tehát fellobban is a harag mibennünk, ne vétkezzünk azzal, hogy benne megmaradjunk. Az Isten és az emberek bántása miatt fölgerjedő szent hevülést és igazságos haragot pedig mindenkor a szeretet váltsa fel. — Miként a nap leáldoztakor alkonypir terül el az ég alján, akként futott végig olykor, a benső felhevülés jelzőjeként, a szelid püspök gyöngéd arcán egy kis piros láng, mely egy perc alatt eltűnt; s helyét szívében visszafoglalta ismét a szeretet.

Hám püspök nem csak hogy sokat tudott megtagadni magától, de önmagát is megtudta tagadni. Márpedig: *„Fortior est, qui se, quam qui fortissima moenia vincit”*. *„Erősebb az, aki maga magát győzi le, mint aki a legerősebb várat veszi be”*. Bármilyen nehéz a világ fiának csak a földi jókat is nélkülözni és megvetni, mégis *„sokkal könnyebb az embernek, — mondja oly szépen, oly igazán nagy szent Gergely pápa, elhagyni azt, amije van, mint elhagyni önmagát; nem nagy dolog, megtagadni magától azt, amije van, de nagy dolog ám megtagadni maga-magát”*.

Amily takarékos volt Hám püspök a háztartásban, époly takarékos volt a ruházkodásban is. Czimádában, galléros bő papi ruhában, én soha se láttam őt, mindig csak testhez álló reverendában övvel; kabátot se vettem észre rajta, csak köpenyeget finom kék posztóból. Ezt sok éven át hordta, hogy másra alig emlékszem. Azon időben három szögletű kalap volt

a diszkalap. Ilyet viseltek a kispapok s ünnepélyes alkalommal a misések is; és miután az a divatból már rég kiment, Hám püspök azért még mindig hordta. Ez szintén a mostani püspök birtokába jutott. Igen sokszor hóna alá vette jártában is; lábain harisnyát és sarut viselt, melynek ezüst csatjai is megvannak. Sétapálczája nem volt. Nem is volt szüksége rá, hisz ő tulajdonképen nem is sétált soha künn. Nagyon tudta kimélni a ruháját; és ha olykor kissé kopott is, de mindig tiszta volt. Fehérneműt mindennap szokott volt váltani. Tömérdek sok ligulája, a papi nyakravalóra tüzni szokott fehér vászon-szalagja volt.

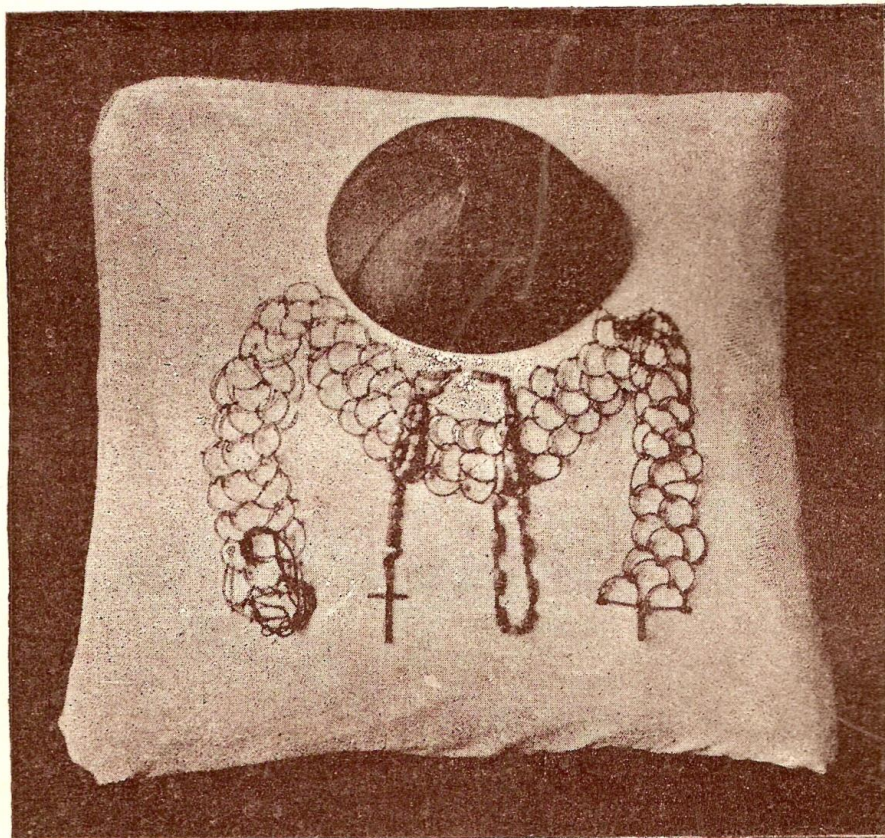
Épöly takarékos vala udvartartásában is. Egy kocsija, vagyis hintója és két lova volt mindössze. Udvari cselédeinek számát a fentebbiekből tudjuk már. Sem cselédeit, sem lovait nem szerette változtatni; nem tudott megválni tőlük. Szép jele ez is emberi szive jó indulatának. Lovai, emberei nála öregedtek meg. Ki ne ismerte volna Krisztiánt, öreg kocsisát? Lovairól azt mesélik a gonosz nyelvek, hogy két lovának a kora végül félszázad, mindkettőnek együttléve pedig fél szeme vala. Történt egykor, így beszél az egy még most is élő, de már hófehérré őszült akkori fiatal, hogy a püspök kocsin a templomba hajtatott. Utközben azonban az utcza sarában megfeneklett a kocsi. A püspök kénytelen vala kiszállni s további utját gyalog folytatni a templomig. Az e történetet elbeszélő akkori fiatalhoz, ki segítségére sietett, a püspök nyájasan köszönnév meg szivességét, így szólott: „No, ezt még nem művelték velem a lovaim“.

Valamint azonban mindennek, úgy Hám püspök e tekintetben való takarékoskodásának is megvan a maga oka és magyarázata. Tudott volna ő nagy ur is lenni, sőt akart is az lenni. Ugyanis, midőn Hám püspök főpásztori székét elfog-

lálván, egyházmegyéjében az első körutat végezte, szép négyes fogaton és két huszárral indult meg székhelyéről. De midőn eme főpásztori látogatása alkalmával vidéki papsága szegénységét és az Ur szentéelyeinek, a templomok és iskolák pusztaságát látta, e szomoru látvány és tapasztalat annyira meghatotta érzékeny szivét, hogy haza jövén, rögtön tuladott két lovon és a másik huszáron; és ezen időtől soha többé egy huszárnál, két lónál többet nem tartott, erős fogadást tevén ugyanekkor, hogy egészen és kizárólag egyházmegyéjének fog gazdálkodni, takarékoskodni, élni. És fogadását férfiasan be is váltotta, miként látni fogjuk.

Mint ujonkinevezett primás kénytelen vala uj diszkocsit szerezni, melyet két püspökutóda is használt. E kocsi jelenleg is megvan. A kocsi felső végén látható, rézből készült apró hercegi koronák kétségen kívül mutatják, hogy ama kocsit Hám, primás korában szerezte. Ezen kocsi, mely jelenleg használatban nincs, mint tudjuk, nem sokára kellően fog feldiszittetni, hogy a nagy és szent püspök emlékére sátoros ünnepeken használható legyen. Ám e kocsinak egyszerű kiállítása is a b. e. püspök teljes életbeli takarékoskodásának emléke, bizonyítéka. Szent Ambrus püspök szelleme, mely őbenne is lakozék, és egyházmegyéje szegénységének és nyomoruságának szomoru képe lebegett szüntelen szemei előtt: „Mit fogsz egykoron, — monda szent Ambrus — az örök Birónak felelni? Szobád falait ékited, drága szőnyegekkel boritod: az embert nem ruházod, Isten háza ékesítését elhanyagolod! Lovaidat felsallangozod: testvéredet, ki rongyokba burkolódzva jó hozzád, megveted, elutasítod! . . .“

Hám püspök takarékoságából a maga rokonait is segélyező, amennyiben segélyre szükségök vala. Tapasztalta ugyanis, hogy a papi birtok jövedelméből gazdagított rokonokon ritkán

*A sz. életü püspök vezeklő öve — cziliczium — olvasója,
és capucziuma.*

van Isten áldása, valamint nem volt Heli fiain áldás, amiért az áldozati adományt az oltárról levették és felhasználták. Még mint kanonok mondotta ki s föltette magában, hogy a szükséges felül való kanonoki jövedelmét istenes és jótékony czélokra kell és fogja is fordítani. Hogy minő véleményben volt a szentéletű püspök a rokonok segélyezése s általában papi és püspöki jövedelmének természete és jellege iránt, kitűnik egy kis jegyzékéből, melyet 1835. jul. 24-én, tehát 23 évvel halála előtt megirt végrendeletéhez csatolt, s a mely így szól: „E végrendeletemben nem emlékeztem meg rokonaimról, (amennyiben tudniillik őket életében segélyező.) A 3. pont értelmében hagyok testvéreimnek tizezer vforintot, vagyis négy ezer ezüst forintot, halálom alkalmával István testvéremnek átadandókat. Vegyék azt olyba, mint az Ur oltáráról vett szent alamizsnát, és adjanak érte a minden jók adójának, Istennek hálát, főleg példás életmód, az egyház szolgálói iránti tisztelet és a katolikus hitnek buzgó vallása és gyakorlása által hálálván meg azt“ . . .

Meggyőződhetünk az előadottakból, mily nagy fokon gyakorolta a szentéletű püspök a takarékoság s az önmegtagadás erényét, fékezve vágyait, indulatait, szenvedélyeit; sok mindent nélkülözve, amit élveznie szabad lett volna; önként elvállalt szigorú böjttel s hozzá még czilicziummal*) sanyargatva, kinezva gyenge testét. Való ugyanis, hogy a boldogult püspök halála után czilicziumot találtak szekrényének egyik fiókjában, nem is ujat, de viseltest; ami arra mutat, hogy habár nem is állandóan viselte azt testén, a szent életű püspök, mindazáltal voltak bizonyára bünbánati napjai, idő-

*) Apró tüskével ellátott vas lánczocska, melyet a test sanyargatására szentéletű emberek szoktak olykor pusztán testükön öv gyanánt viselni, s alkalmazva, olykor vérzést is idéz elő.

szakok, midőn testén hordozá. Mikor és mi uton-módon szerezte azt, nem tudhatni. A b. e. püspök halála után Laza János kezébe és innét a jelenlegi püspök birtokába jutott.

Böjtölésére vonatkozólag megjegyzem, hogy azzal föl nem hagyott még betegségében sem, bárha súlyos volt is betegsége. Egyenlő szigoruan tartotta meg a böjtöt mindennemű körülmények közt. Egy izben nehéz beteg levén, az orvos tanácsára, böjti napon, huslevessel kellett volna táplálkoznia. De szép szerével nem levén arra rábirható, az orvos, gyógyszer alakjában kívánta a beteg püspöknek a husleves-kivonatot beadatni. Ámde a püspöktől való félelemből nem akadt ember, aki arra vállalkozni merészkedett volna.

S a mily takarékos, önmegtagadó és szigoru volt önmaga iránt, ugyanazt kívánta meg, habár nem is oly nagy mértékben és magas fokon, papjaitól is, hogy midőn ő a lelki szegénységet és nélkülözést önként vállalta el, hogy másokat segítse, gazdagítson, akkor ők is türiék békével rögtön meg nem változtatható sanyaru helyzetüket s a kemény szükségességet erénynyé változtassák át.

Kik püspöki kormányzata idejében növekedtek fel a papnevelő intézetben és nyertek alatta mint fiatal miséspapok alkalmazást, jól emlékezhetnek még, hogy, habár a szentéletű püspök önmaga iránt volt legszigorubb, de a papi pályára készülők s a fiatalabb papsággal szemben is, nemkülönben szigoru, a testi, anyagi s erkölcsi elkényeztetést és puhálkodást egészen kizáró elveket alkalmazott; azt akarván azzal elérni, hogy a papi nehéz pályára készülők a papi állást ne a kényelem és bővelkedés menhelyének tekintsék; ne szokjanak az élet s a jólét oly kedvezményeihez, melyeket esetleg pályájukon később nélkülözniük kellene; hogy így a nélkülözést megszokván s ez által a későbbi elégtelenség forrásai elzá-

ratván, szűkebb ellátásu helyeken is becsülettel megállani, megélni és kedvvesztés, csüggedés nélkül működni képesek legyenek. A fiatalkor, habár az az emberi természet gyarlóságánál fogva a szigorú életrend és fegyelem, valamint az anyagiakban való szűkölködés és fogyatékosabb ellátás miatt zugolódásba is kitörni hajlandó; — mindazáltal évek során át gyakorolván magát a nélkülözésben, midőn az élet terére kilép, nem lévén igényei, vágyai fölcsigázva, nem jut oly könnyen ellentétbe a rideg valóval. A szigorubb fegyelem s a nélkülözéshez való szoktatás a papnevelő intézetben a nevelés rendszeréhez tartozott tehát, melyet a szent életű püspök némileg fiatalabb papságával szemben is érvényesíteni iparkodott, fokunkint juttatván őket koruk s érdemök szerint kedvezőbb helyzetbe, jobb állomásokra. Jutalom nélkül azonban sohasem hagyott érdemet; főleg mostohább körülmények közt teljesített hűséges és buzgó szolgálatok nem maradtak nála elismerés és méltánylás nélkül.

Kiadásainknak józan korlátozásában s a földi javaknak mellőzhetetlen szükségünkhöz mért használatában állván a keresztény takarékosság: takarékoskodni joga csak akkor van az embernek, ha függő tartozásait leróta, egyéni kötelelességeit mint házfő, vagy családtag már teljesíté; mint tagja pedig az anyaszentegyháznak s mint polgára a társadalomnak a vallásosság és erkölcsösség terjesztésére, a nyomor enyhítésére, a nemes és jótékony czélú intézmények létesítése- és felvirágoztatására vonatkozó kötelmeinek eleget tőn. Csak e szent kötelmek teljesítése után van joga a tisztességes uton módon szerzett javainak fölöslegéből a többit félretenni, megtakarítani. A ki mindezt teljesíti, az már keresztény értelemben takarékos, a keresztény takarékosság erényét gyakorolja.

Az önmeztagadást illetőleg pedig, a tiltott dolgoktól való

önmegtartóztatás egymaga, midőn tudniillik valaki ,vétkezhetett és nem vétkezett, gonoszat cselekedhetett és nem cselekedett‘: már is erény számba megy; aki pedig még a szabad, nem tiltott élvezeteket is megtagadja magától, az annál még nagyobb tökéletességre vivé erény dolgában. Hám ennél is feljebb emelkedett a keresztény takarékoság, önmegtagadás és tökéletesség fokozatain, midőn magára nézve még a szükségeseket is szűkebb körre szorította, hogy annál több jót tehessen. ,Boldog a gazdag, ki hiba nélkül találtatott és ki arany után nem járt és nem bizott a pénzben és kincsekben. Kicsoda ez, és dicsérni fogjuk őt? mert csodadolgokat cselekedett életében‘. (Sir. 31. 8, 9.) Ez a gazdag, sőt ennél is több — Hám volt, aki az arany után nem járt, inkább az arany járt, mondhatni ő utána, melyen ő mindannyiszor tul adni iparkodott a legszentebb, a legistenesebb czélokra, és csodálatos dolgokat művelt életében, miként mindjárt alább látni fogjuk. A 48-ki zavarokban, a kemény megpróbáltatás eme veszedelmes napjaiban, minden eshetőségre biztosítani akarván magát, miután mindenét a szeretett szatmári egyházmegyének átadta, sok nélkülözéssel megtakarított pénzéből nem tartott meg magának többet egy oly összegnél, mely neki évi 600 forintot biztosít, hogy abból szükség esetén, mint volt esztergomi érsek és Magyarország primása, nyugalomba vonulva megélhessen. — *Ő megpróbáltatott; kiállotta dicsőn a próbát és tökéletes maradt. Azért örök dicsősége leszen; biztosítvák javai az Úrban és alamizsnáit, jótékonyágát, beszél a szentek egész gyülekezete‘. (Sirák fia 31. 10, 11.)*

Hám püspök alkotásai.

a) Szegényeknek aggápóló intézete.

A végtelen szeretetből fakadó irgalom és könyörület indítá Istennek egyszülött Fiát arra, hogy elhagyva isteni fölségének trónját, mennyei dicsőségét, leszálljon a siralom völgyébe hozzánk; ki Isten alakjában, a mennyei Atyával egyenlő egy Isten levén, kifosztá, megtagadá önmagát és szolgálai alakot vevén föl, hasonlónak lón mihozzánk, emberekhez, külsejében úgy találtatván mint ember. (Filipp. 2. 6. 7.) A jászolból legelőször is a szegénység képviselőire, a jámbor pásztorokra, függeszté könyörületes szemecskéit; a kiktől utóbb nevet is kölcsönöz: jó pásztornak nevezvén magát; s midőn a megváltás isteni munkáját megkezdendő először lépett föl, a szegényekkel és ügyefogyottakkal, nyomorultakkal és szenvedőkkel véteté magát körül: vakok, sánták, bénák, mindennemű testi bajban szenvedők özönlének hozzá, hogy bajuktól szabaduljanak, meggyógyuljanak.

A pásztorok pásztorának emez isteni példáját követé a b. e. Hám János püspök is. Mint szatmári püspöknek leges-

legelső teendője volt a szegényekről való gondoskodás, a város szegényei számára egy aggápoló intézet felállításával s a házrólházza való koldulás megszüntetésével; mely utóbbi sok visszaélésre szolgáltatott alkalmat, olyanok is élvén a koldulás szabadalmával, akik, mint dologkerülők, napi élelmüket munkával is megkereshették, a kikként ennél fogva az alamizsna nem jótétemény, hanem bűn számításába jöhet; mások, házról-házra járván, nem elégedtek meg az alamizsnával, hanem ha itt-ott valami kezök ügyébe akadt, az rá is ragadt. Hozzájárult még, hogy a koldulás révén tömérdek csőcselék tódult a vidékről a városba, téreit, utcáit előzönölvén. — 'Táplálni kívánod az éhezőt, nézd és keresd föl azt a szegényt, a ki téged nem látogat, föl nem keres. Olyannak adj, aki láttatni, kéregetni szégyenel', mondja szent Ambrus.

Ugyancsak szent Ambrus az alamizsnát a legbiztosabb kölcsönnek; aranyszáju szent János a legtisztességesebb és legjövödelmezőbb uzsorának; az apostol vetőmagnak mondja, mely százszoros gyümölcsöt hoz. 'Nekünk, keresztényeknek, mond aranyszáju szent János, valóban csodaszerű vásárjaink vannak. A kereskedő emberek fortélyja és szerencséje abban rejlik, hogy jó drágán adják el azt, amit jó olcsón szereztek. Ily helyzetben vagyunk mi: mert egy kis csekélységért, egy darabka kenyérért, egy darab ócska ruháért, mi több, egy pohár vizért, nyerjük el a mennyországot'. Az alamizsna biztos utlevél az Istenhez. Olyan az, mint a kulcs, mely a mennyország ajtaját nyitja meg.

Hogy azonban az alamizsnálkodásnak, a szegények segélyezésének üdvös hatása legyen, hogy a segélyezésben, az alamizsna-osztásban csakis az igazi szükölködők részesüljenek és az érdemetlenek meg ne csalják, meg ne lopják voltaképen az adakozót s érdemetlen részesülésekkel meg ne rövidítsék s

ne károsítsák meg a valódi szegényt, — szükséges, hogy a segélyezés, alamizsnálkodás rendezett legyen.

Midőn a hívők sokasága még egy szív és egy lélek vala, olvassuk az Apostolok Cselekedeteinek könyvében (4. 32—35.) és senki közülök azokból, miket bír vala, semmit sajátjának nem monda, hanem mindenök közös vala; ... és nagy kegyelem vala mindnyájokon, mert nem is vala köztük szükölködő senki: mivel mindazok, kik mezőket vagy házakat bírnak vala, eladván, eléhozák azok árát, miket eladtanak, és az apostolok lábaihoz tevék; ez pedig elosztatok mindnek, amint kinek-kinek szüksége vala, — ebben az időben, az apostolok korában, szent Pál a korintusi hiveknek, az alamizsnálkodásra nézve, a következő tanácsot adja: *„A szentek, (vagyis a szegényebb keresztény hivek) számára gyűjtendő alamizsnát illetőleg, amint a galáciai egyházakban rendeltem, ti is úgy cselekedjete. A hét első napján, ki-ki közületek tegyen otthon félre, gyűjtvén, amennyit neki tetszik.”* (I. Kor. 16. 1.) Legelső gondjuk tehát az apostoloknak a szegényeknek rendszeres segélyezésére irányult.

Az üdvözítő Jézus és az apostolok szelleme, példája és tanítása lebegett a b. e. püspöknek is szeméi előtt, midőn főpásztorkodásának legelső gondját ő is a szegényekre fordította s egyházmegyei kormányzatának első évében mindjárt, a káptalannal és a város elöljáróságával a házankinti koldulásnak a város területén való megszüntetése tárgyában tanácskozáván, abban állapodott meg az új püspök a nemes várossal, hogy a város elaggottjai s elnyomorodottjai, valamint azon jövevények számára is, akik elerőtlenedvén, nem képesek megkeresni kenyerőket, — *„Szatmárnémeti városi szegények intézete”* czim alatt menedékházat, illetve aggápóító intézetet alapítanak és állítanak fel, oly formán, hogy a nemes város

az ahoz megkivántató építkezési anyagoknak egy részét adja, másik nagyobb részét pedig az építkezési költségekkel együtt a püspök fedezi sajátjából. Ez meg is történt: az aggápoló intézet fölépült; a püspök azt a szükségességekkel fel is szerelte.

Hiányzott még a szükséges alaptőke, mely az intézet fenállását, tevékenységét biztosíthatá. Ez alapítványi összeget a nagylelkű egyházfő a hiveknek a magasztos célhoz való hozzájárulásától reménylé. Arról volt meggyőződve ugyanis, hogy az eredmény sikeresebb, a hatás üdvösebb, a példa vonzóbb és buzdítóbb, ha kiki hozzájárul, a maga erejéhez képest, valamely jótékony intézményhez, mint ha azt egyetlen jóltevő nagy áldozattal létesitené. „A hol ketten, vagy hárman egybegyűlnek az én nevemben, ott én köztük vagyok áldással”: ez isteni ígéret nem csak a közimára, de a köztevékenységre is vonatkozik. Minden oldalu áldozatkészség és tevékeny szeretet az igazi hitélet. S a főpásztor reményében nem csalatkozott. Ő elől ment. A magasztos példa hatott. Számtalanon járultak évről-évre egyháziak és világiak, katolikusok és másvallásuak egyaránt a megkivántató alaptőke gyarapításához. Illő, méltányos, sőt üdvös is lesz magunkra nézve a kegyes jóltevők neveit emlékezetünkbe visszaidézni. Sugálja azt a hála érzete, melylyel irántuk tartozunk, javasolja példájuknak jó hatása, hogy követésére felbuzduljunk, vagy különben üdvösen megszegyenüljünk. Sok régi, jól ismert és érdekes, de talán már feledékenységbe is ment dicső név fog itt emlékezetünkben megújulni.

A sz. életü püspök legtöbbnyire maga irta be neveiket a jóltevőknek, egy az e célra nyitott könyvbe, még azon évekre sem mulasztván el megjegyzést tenni, amelyekben egyetlen jóltevő sem akadt, aki az intézet céljára adakozott volna.

Az 1829-ik évvel kezdődik a naplójegyzék, melyből én

csak a jótévkök nevét, adományait az évszámot s a legszükségesebb megjegyzéseket veszem át.

A Naplójegyzékben legelső helyen egy buzgó nőnek a neve diszlik: özv. Losontzyné, szül. Bogárdy Emerenciána róm. kath., Kökényesdről, 250 vfrttal; aztán jön Korom Mihály kanonok, ki végrendeletében a szegények intézetének 400 vfrtot, utána Horváth Sámuel h. v., ki 100 frtot hagyott. 1830-ban senki semmit. 1831-ben semmi. 1832-ben Hám János püspök 5000 frtot, Dubinszky Mihály kanonok 140 frtot, 1833-ban Pogány Lidia kisasszony h. v. végrendeletileg 370 frtot. 1834. Kramer Mihály kanonok 100 frtot, Hám püspök 315 frtot. 1835. senki semmit. 1836. Hám püspök 5000 frtot, a városi Társasági Egyesület 100 frtot, Köck József kanonok hagyatékából 500 frtot. 1837. Hám püspök 5000 frtot, Veres Mihály özvegye h. v. végrendeletileg 405 forint 29 krt, Papp György g. k. esperes és plébános, Szatmártt, hagyatékából 30 frtot, özv. Losoncyné, szül. Bogárdy Emerenciána r. k. kökényesdi lakos másodizben 500 frtot, özv. Kása Mihályné g. k., hagyatékából 30 frtot, özv. Óváry Mihályné, szül. Gáspár Borbála r. k. végrend. 45 forintot, özv. Kása Andrásné g. k. végrend. 103 forint 22 krt, Rauch N. kovács, ág. v. végrend. 75 frtot, Almássy Konstantin özvegye g. k. végrend. 50 frtot, Szász Mihály özvegye h. v. végrend. 50 frtot. 1838. Laad Adeodat özvegye r. k. 250 frtot. 1839. A bölcsészet hallgatói a püspöki liczeumban ő felsége V. Ferdinánd király születésnapja alkalmával, egy általuk előadott szindarab jövedelméből 100 frtot, Jakab Péter h. v., hogy a szegények intézetébe föl is vétessék, 150 forintot, Dubinszky Mihály kanonok végrend. 395 frtot, Antal Vincze kereskedő, r. k., végrend. 100 frtot, Bucsek Lőrincz r. k., végrend. 50 frtot, Kapcsa Péter özvegye, szül. Koós Anna g. k., végrend. 10 frtot. 1840. Uj évi köszön-

tések megváltásából 150 frt, özv. Oswald Lászlóné, szül. Majos Charitas de Nagy Senye h. v., 200 forintot, özv. Losonczyné, született Bogárdy Emerenciána r. k., harmadizben végrend. 365 frt 50 krt, Csermák Antal r. k. városi tanácsos, hagyatékából 100 frtot, Almássy Juliánna r. k., végrend. 179 forint 40 krt, Bónyi György g. k. pléb. hagyatéka 50 frt, özv. Barta Györgyné, szül. Pap Erzsébet h. v., végrend. 10 forintot, özv. Gerrei Lászlóné, h. v., végrend. 64 forint 58 krt, özv. Nozdoviczky Antalné, szül. Becsky Teréz r. k. hagyatékából 160 frt 36 krt. 1841. Az új évi üdvözlések megváltásából 150 forint, Lázár János kanonok 15 frtot, Lechner József r. k. hagyatéka 299 forint 23 kr., Csizék János r. k. hagyat. 55 forint 41 kr. 1842. Az új évi üdvözlések megváltásából 200 frt,*) Banovits János kanonok 30 frtot, Dobszay Ferencz eskütt r. k. 100 frtot, Lechner József árva r. k. hagyatéka 111 forint 36 kr., Bene Mária, Gyulay István h. v. özvegye hagyat. 20 frt, Némethy József h. v. az intézetbe fölvetetvén, 626 frtot. 1843. Az új évi üdvözlések megváltása 229 frt 30 kr, Banovics János kanonok 8 frt 19 kr., mükedvelők színjátéka jövedelméből 400 frt, rendes színészek adománya 54 frt 50 kr, Schlachta Márton kanonok hagyatéka 100 frt, Hajdu Sára h. v. hagyatéka 50 forint; az intézeti szegények kézi munkájának, hideg fürdő és kert jövedelme 111 frt 44 kr, Némethy József ápoltnak öröksége 25 frt. 1844. Az új évi üdvözlések megváltása 190 frt 42 kr, Schwartz Julia r. k., néh. Paluza János özvegyének hagyatéka 25 frt, Reindler János festő r. k. hagyatéka 12 forint 30 kr, intézeti fonó munka, fürdő s apró ajándékokból 169 frt 23 kr. 1845. Az új évi köszöntések beváltásából 193 frt 36 kr, Wengler Amália r. k., végrend. 200 frt. 1846. semmi. 1847. Németh József ápoltnak örökségéből 50 forint, Kozma Mihályné, szül.

*) Ezek voltak ám az igazi jó keresztény üdvözlések!

Szilágyi Éva h. v. hagyatéka 50 forint, Török Jánosné, szül. Juhos Erzsébet h. v. hagyat. 50 frt, Büte Ferencz h. v. hagyat. 100 frt, Juhász Miklósné, szül. Iván Mária h. v. hagyat. 50 frt, Pók Keresztély r. k. hagyat. 50 frt, Gombos Pál özvegyének, szül. Papp Mária h. v. hagyat, 12 frt 30 kr. Bukovi Éva r. k. hagyatéka 85 frt. 1848. Farkas Antalné, szül. Sonnet Antónia r. k. hagyat. 10 frt. 1849. Nagy György h. v. hagyat. 25 frt, Fenczik Mihály g. k. hagyat. 35 forint, Tóth Mihály özvegye h. v. 50 frt, Mese András ápolt fiu öröksége 50 forint. 1850. Dondon Elek r. k. 100 forint, Buttykay Gáspár kr.-bél. pléb. hagyatéka 500 frt, Szepessy István h. v. hagyat. 122 frt 30 kr. 1851. Felsőczy István r. k. végrend. 100 frt, Utszarakó Tóth János h. v. hagyat. 30 forint. 1852. Néh. Szorg Ferencz huszti pléb. hagyat. 82 frt 40 kr, Nagy Antal és neje Burján Juliána r. k. szatmári származásuak, n.-bányai lakosok egy eladott földjük árából 277 frt 17 kr. 1853. febr. 18. b. e. Hám püspök a cs. kir. apost. Felség életére törő merény meghiusulta alkalmával 5000 frt, néh. Beke János h. v. 100 frtot, Papp Péter g. k. városi tanácsos 250 frtot. 1854. b. e. Hám püspök azon nagy nap emlékének megörökítésére, midőn ő cs. k. ap. Felsége I. Ferencz József ő kir. Fensége Erzsébet bajor hercegnővel egybekelt, minden hó 24. napján az intézet kápolnájában Ő Felségeért s az uralkodó ház jólétéért tartandó sz. misékre, e czimen a misézőnek évente 300, a szegények közt pedig kiosztandó 90 frt jutalékkal, 2000 frt, Linczy József nagyprépost 1250 frt. 1855. néh. Farkas László r. k., végrend 300 forint. 1856. Kozma Mihály g. k. végrend. 50 frt, néh. özv. Kaligerné, szül. Nagy Mária r. k. végrend. 50 forint. Ez évvel záródik a jegyzék s azzal együtt apad ki valószínűleg a forrás is, mely eddigelé évről-évre oly szépen csergedezett a kisebb nagyobb jótéteményektől az intézet javára, felvirágzására. A jótékony

adakozások összes eredménye az időnkint tőkésített kamatok, plébániai gyűjtelékek s egyéb apróbb mellékjárulékok hozzászámításával 81,254 forint 20 kr, mely összegből a b. e. Hám püspök adománya 63,745 forint 30 kr, a római katolikusoké 6971 ffrt 03 kr, a görög katolikusoké 708 ffrt 22 kr, a reformátusoké 2636 ffrt 52 kr, közös tőkék 7193 ffrt 13 kr, mindannyi szép jelei s tanubizonyosságai a tevékeny, áldozatkész keresztény hitéletnek s a jótékonyág gyakorlására minden alkalmat felhasználó találékony szeretetnek.

Kitűnik e kimutatásból az is, hogy az az ugynevezett holt kéz, a katolikus papi kéz, mily tevékenynek, mily áldásosnak mutatkozott itt is. Az összes jötevek pedig, kiknek a testvérek legkisebbjeivel, a szegényekkel éreztetett jótéteményeit a kegyelmet és áldást osztogató Jézus olybá vevé, mintha azt neki magának cselekedték volna, s aki a szomjúzónak nyújtott ital vizet sem hagyja jutalmazatlanul, bizonyára elvevék jótéteményeikért jutalmokat.

„Ki foghatja meg majdan, miért tudakozódik a mindeneknek Adója egy darabka kenyér felől? — kérdi arany sz. szent János — mivelhogy így szól: Éhes valék és ti ennem adtatok. Nem azt monda: Egy szegény volt éhes és ti ennie adtatok, hanem: Én valék éhes és ti ennem nekem adtatok. Nagyon is nagy dolog, hogy az Uristennek a szegény koldus étke izlik, ki különben az összes teremtetett dolgokra nem vágyik. A mennyországban az angyalok kara előtt, a föltámadottak gyülekezetében fogja mondani, hogy a szegények képében őt elégiték ki, őt táplálák“.

Fenn is állott ilyen állapotában és virágzott az intézet, áldásosan működve, 1883-ig (tehát 58 éven át). Ez év okt. 15-én megtartott intézeti közgyűlés határozata következtében azonban mindkét fél, t. i. a szatmári püspökség és Szatmár

város kölcsönös megegyezésével a „Szatmárnémeti városi szegények intézete, feloszlott, azaz tulajdonképen csak megoszlott, amennyiben a nm. belügyminisztérium 1844/1884. számú helybenhagyásával az intézet különböző jellegű alapítványaiból a Hám püspök alapítványát tevő összeg, 47,695 frt 99 kr., valamint a róm. katolikusok 7138 frt 73 krt tevő alapítványának fele, vagyis 3569 frt 36 ½ kr. a szatmári püspökségnél visszamaradván, ezen összegek most a „szatmári püspöki szegények intézetének“ alaptőkéjét képezik.

A régi épület ekkép a város tulajdonába menvén át, lebontatott s helyére katonai laktanya épült; a püspöki szegények-intézeté pedig, közös udvarral, az irgalmas nénék zárdájának tőszomszédságába telepítették át, hol is az intézeti pénztár költségén épült, egészen újból fölszerelt s a megyés püspök védnöksége alá helyezett intézet szegényeit, kölcsönösen megállapított díj fejében, a páli szent Vincze szabályait követő irgalmas nénék anyaháza látja el és ápolja. Fölvétnek az intézetbe elaggott, vagy egyébképen dolgozni nem bíró, de nem ágyban fekvő, Szatmár városi illetőségű, mindkét nemű valódi szegények, valláskülönbség nélkül, az alaptőke erejéhez viszonyított számarányban.

Sőt kiterjed az intézet jótékonyága még a házi szegényekre is, kik heti, vagy havi segélyben részesíttetnek. Az intézetbe fölvett elaggottak és munkatehetetlenek az irgalmas nénék anyaháza részéről teljes ellátásban részesülnek; nevezetesen nyernek a védnöknek bemutatott s általa jóváhagyott étrendnek megfelelő egészséges és tápláló élelmezést; egész ruházatot, ugymint fehérműt, felső öltözetet, lábbelit, főveget, vagy fejkendő; betegsögekben külön ápolást, orvosi segélyt, gyógyszereket; elhalálozás esetén tisztességes temetést. Azonban a szegényeknek nemcsak kellő testi ellátásáról

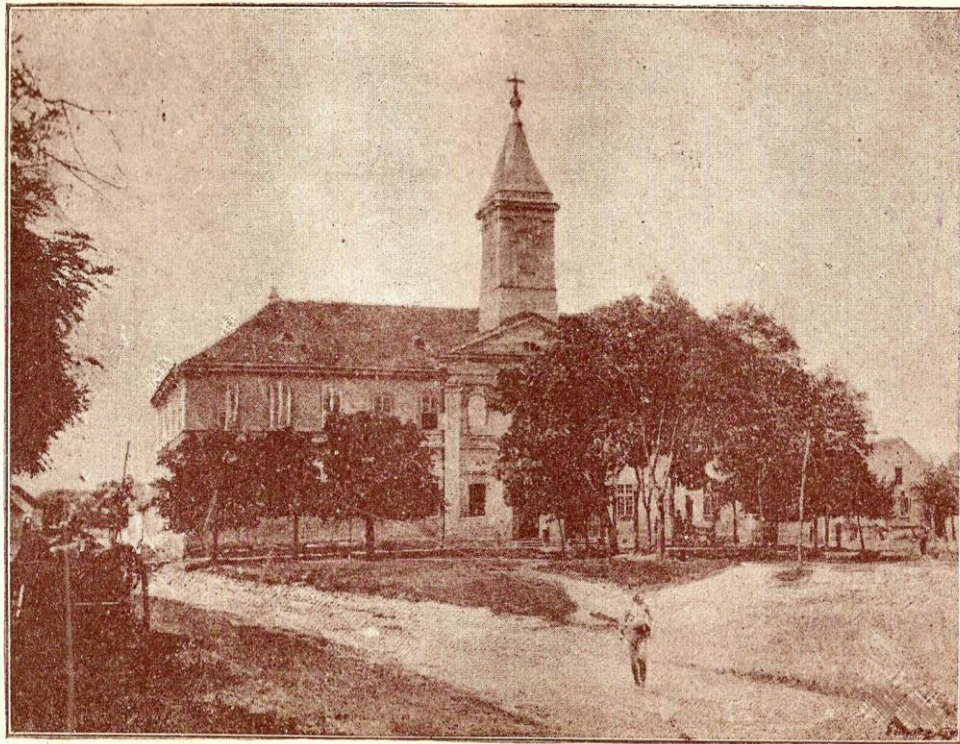
és ápolásáról van gondoskodva az intézetben, de gondot fordítanak ott a lélek szükségleteinek kielégítésére is. Az intézet falai közt levő kápolnában időnkint isteni tisztelet tartatik. Magánvallási gyakorlatát minden tagja az intézetnek háborítlanul végezheti; vasárnapokon és ünnepeken pedig azok, akik jární tudnak, felekezet szerint, egyiköknek a felügyelete alatt, saját templomaikba mehetnek.

Átlag az intézetben 6 férfi és 6 nő, összesen 12 elaggott ápoltatik; és ezen felül jelenleg 8 házi szegény részesül heti segedelemben.

Van azonban a szegénységnél egy sokkal rosszabb és súlyosabb állapot is az ember életében, a természettel ellentétes, testikép megrongált állapot, a betegség: *„Jobb dolga van a szegénynek, midőn egészséges, ép, erős, mint a beteg gazdagnak, kit testi baja kinosz. Jobb az egészséges test bármi nagy gazdagságnál. Nincs gazdagság a testi egészség gazdagsága fölött. Jobb a halál a keserves életnél és az örök nyugalom a hosszas betegségnél”*. (Sirák fia 30. 14—17.) E bajon is mielőbb segíteni, volt a b. e. püspök könyörületes szívének másik főbb óhajtása. Alig építé fel ugyanis és rendezé be, a nemes város elöljáróságával karöltve, a városi szegények ápoló intézetét, már is a betegek súlyos helyzetének enyhítésére fordítá főpásztori, atyai gondjait, kórház felállítása, alapítása által.

b) Irgalmas-rendi kórház.

A testi és szellemi betegségnek, támadt légyen az bár magától, vagy önhibája által vonta légyen azt magára valaki, legbiztosabb enyhítője, orvoslója, menhelye a keresztény irgalmasság; mely nem egyéb, mint szívből eredő részvét, rokonszenvedés, melyet lelkünk a mi embertársaink nyomorusága fölött érez, kész levén annak enyhítésére, még pedig természet-

Irgalmasrendűek kórháza.

fölötti indító oknál fogva, Isten és az üdvözítő Jézus iránti szeretetből, minden lehetőt elkövetni.

A betegek ápolása és gyógyítása volt a kereszténység kezdetétől óta, a keresztény századokon át, a kereszténységnek egyik legfőbb és legnemesebb feladata. Az üdvözítő Jézus az emberi nem megváltásának nagy és isteni munkáját a mindennemű betegeknek gyógyításával kezdé meg és azonképen folytatá is, meggyógyítván a betegeket, akik e végett hozzája járulának, vagy hozzá vitetének, vagy a távolból csak folyamodának is ő hozzá. Ugyanazt művelék az apostolok is a Jézus szent nevében, és e névnek erejével. A szenteknek pedig anyaszentegyházunkban a betegek ápolása volt legfőbb és legkedvesebb gyakorló iskolája, melyben a keresztény önfeláldozásnak bámulatos és csodálatra méltó hősei növelkedének. Xaveri szent Ferencz a Jézus társaságából, csak háromszáz évvel ezelőtt egészen feláldozta magát a szenvedő emberiség javára. Velenczében mint betegápoló szolgált a gyógyíthatatlanok kórházában. Nem volt itt szolgálat, bármily nehéz, bármily undorító, bármily veszélyes, melyre ne vállalkozott volna. Vidáman, égi angyalként jött-ment éjjel-nappal egyik betegágytól a másikhoz, vigasztalva, kiszolgálva a szegény betegeket, enyhítvén fájdalmaikat. Ugyanazon hősie szeretetét tanusítá Lizzabonban is egy nyilvános nagy kórházban, mint betegápoló, nyugalmanak s életének szemmel látható veszélyeztetésével szolgálván ki az oda bevett betegeket. Így képezte magát Xaveri szent Ferencz Indiának nagy és csodatevő apostolává.

Egy másik szent, ki oly nagy önfeláldozással szolgált a betegeknek, istenes szent János vala Spanyolországban, Granada városában, ki saját bérelt házában gyűjté egybe és ápolá a betegeket oly tevékenyen, oly éberem és takarékosan,

hogy az egész város elámult rajta. Nappal betegeit szolgálta ki; estenkint kezébe vevén a feszületet, kiment újabb betegeket fölkeresni, kit hol találhatott; s alkalmat szolgáltatott az irgalmas-rendi szerzetesek intézetének megalapítására. S ezeket az irgalmas barátokat, miként őket mi magyarok nevezni szoktuk, kivánta a b. e. püspök Szatmáron letelepíteni és a szegény sorsu betegeknek ingyen ápolását valláskülönbség nélkül rájuk bízni; mi módon és minő feltételek mellett: mutatja azon okirat, melyet a kórház felépítésére s az irgalmasrendiek behozatalára vonatkozólag a b. e. püspök kiadott. Ez okmány hü rajza a betegek és nyomorultak iránti könyörületes szívének, áldozatkészségének:

„Alulirt — mondja a sz. é. püspök levelében — ez irat erejénél fogva tudomására juttatom mindazoknak, akiket érdekel, hogy a mióta Szatmár szabad királyi városában lakom, tapasztalván, hogy ügyefogyott betegek számára e város kebelében őket befogadó nyilvános gyógyintézet nem létezik, annál fogva legelsőben is a betegek ápolását eszközlendő, irgalmas-rendi kórház felállítására irányoztam törekvésemet, gondjaimat; s miután az irgalmas rend főnökétől még 1830-ban azon biztatást nyerem, hogy 15 ezer vforint összegből az isteni Gondviselés s a jó emberek könyörületességébe helyezett bizalom és remény hozzájárultával az irgalmas rendiek kolostorát Szatmár-Németiben felépíteni és berendezni sikerülend: a 15 ezer firt összeget az érintett üdvös célra szives készséggel felajánlottam és annak lefizetésére magamat köteleztem is; most pedig, miután Isten jóvoltából anyagi tehetségem, szigoru takarékoság mellett, kissé gyarapodott s e helyzet nekem nagyobb áldozat hozását is lehetővé teszi: hogy ezen tervezett betegápoló intézet annál könnyebben és gyorsabban létesülhessen s rendeltetésének megfelelhessen, a fentebb felajánlott

15 ezer frtot már nem teljes felállítás- s berendezésére az intézetnek, hanem annak csupán csak fölépítésére ajánlom fel s mihelyt a királyi engedély megnyerése után az építkezést megkezdik, készpénzben azonnal le is fizetem. Felajánlom azonfelül még a másik 15,000 frt összeget is, immár tőkésítve s leginkább szatmáriaknál 6%-ra kölcsön elhelyezve. E tőkének kamatja 1833. január 1-től válik folyóvá s az intézet ellátásának évi fedezetére fog szolgálni. Megtoldom végül ezen összegeket még 15 ezer vfrttal, az építkezés befejeztével, hat betegágy megalapítása céljából, olyformán, hogy ezen betegágyakból kettő külön szobákban helyeztessék el a szatmári egyházmegye papsága számára. Nem is kívánok a rend tagjaitól, kik a kolostor lakói lesznek, egyebet, mint, hogy sz. rendjöknek szabályait pontosan megtartsák, a betegeket valláskülönbség nélkül, az irgalmas rendnek sajátos készséggel és szeretettel ápolják s a népnek példás szerzetes életmóddal világoljanak. Ő Felségét pedig mély hódolattal esedezve kérem, hogy szándékomat és törekvésemet kegyelmes beleegyezésével jóváhagyni, a kolostornak Szatmárnémetiben, a város által kijelölendő helyen leendő felállítását kegyesen megengedni és azon kedvezményeket, melyeket az irgalmas rend más helyeken élvez, a szatmárnémetii szerzetes háznak is legkegyelmesebben megadni méltóztatnék. Miknek nagyobb erősségére ezen alapító levelet sajátkezüleg aláírtam és saját pecsétemmel érvényesitem.

Kelt Szatmárnémeti szabad kir. városában az Urnak ezernyolczszázharminczharmadik évében, október 2-kán. Hám. János m. k. szatmári püspök. (p. h.)

A Felség készségesen megadta a kórház alapításához s a kolostor építéséhez a kívánt engedélyt a szokott záradékkal. De nem oly könnyen végződött ám a dolog a ns várossal

szemben. Azért érdekes lesz ezen intézmény genezisééről, eredetéről, némit elmondani.

A létesítendő kórház eszméje ugyanis 1830-ban a pozsonyi országgyűlés idején fogant meg először a szentéletű püspök szívében, elméjében s midőn, eme szándékát az akkori irgalmas-rendi tartományfőnök, Schober Jeremiás atyával közölvén, azt a megjegyzést tevén hozzá, hogy a jó szándék megvan ugyan, de az annak foganatosítására szükséges költség hiányzik még: a tartományfőnök azt válaszolá, hogy a megkivántató költség miatti félelemből nem kell a jó szándékot elejteni; s föllekesítvén a püspököt, azzal biztatá őt, hogy az intézetet tizenötezer vfrt költséggel fel lehet építeni s ugyanezt írásban is kijelenté.

A városbelieknek tetszett elejente a tervezet s örömmel is fogadták. Utóbb azonban némely roszakaratuaknak a felekezethelieket fölizgatni sikerülvén, ezek nem csak nehézségeket gördítettek a jó ügynek útjába, hanem nyíltan és határozottan ellenezték is azt. Nem átalották az irgalmasrendi atyákat, akiket pedig még nem is ismertek, de még csak nem is láttak, a legborzasztóbb bűnökről vádolni, (amelyeket még ezután fognának elkövetni,) s az egész intézményt oly fekete színben mutatták be s tették megvetés tárgyává a közönség előtt s oly idegenkedést, reszenzust idéztek föl az irgalmas rend tagjai ellen, hogy nem csak az építésre oda ígért különben mocsáros telket, mely egyéb célra alig volt használható, megtagadták, de még számtalan egyéb kifogást is gondoltak ki és használtak fel a tervezetnek teljes meghiusítása végett, olyannyira, hogy magának a püspöknek kelle a miatt kétszer Bécsbe utaznia és harmadikszor Gyöngyösy Konrád irgalmas-rendi atyát ugyanoda felküldenie, Klobusiczky Ignácznak, mint királyi biztosnak pedig két ízben kelle ez ügyben Nagy-

Váradról Szatmáron megjelennie, míg teljes öt évi harcz után a városi magisztrátust a püspökkel való egyezés elfogadására rábírni végre sikerült, oly terhes föltételek mellett, melyeket a jó püspök csakis azért volt kénytelen viszont elfogadni, nehogy az ügy végkép meghiusuljon, vagy igen hosszú időre elmaradjon.

Azonban alig küzdötte le a városi előljáróság által támasztott akadályokat a szent életü püspök, már is két, épen nem remélt nehézség támadt újból. Egyik a szatmári gyógyszerészek részéről, akik azt megengedni sehoggy sem akarták, hogy itt saját gyógyszerárú legyen az irgalmasrendieknek is. Másika az akadályoknak az egri irgalmasrendiek házfőnökétől eredt, a ki fenyegetőzve tiltakozott az ellen, hogy a szatmári irgalmasrendiek, a szatmári egyházmegye területén bár, alamizsnát (Collecta) gyűjthessenek az intézet s a betegek számára. Azonban mindkét nehézséget megszünteté a jóvánhagyó királyi rendelet, mely az országos törvény és törvényes szokásnál fogva az irgalmasrendet megillető kiváltságokat a szatmári konventnek is biztosítá.

Lerakattak tehát végre az épület alapjai 1834. május havában s 1838-ban az épület oly állapotra jutott már, hogy lakhatóvá levén, megfelelhett céljainak. Van földszinten kápolnája, egy fő- és egy mellék-oltárral. Amaz a Boldogságos Szüz látogatását ábrázoló, emez istenes szent János, az irgalmasrendiek szent alapítója képével. A kápolna belsejében oszlopok tartják fen a boltozatot. Azután betegek terme, gyógyszerárú Laboratorium- és Conservatoriummal, továbbá étterem-és konyha kamrával. Az emeleten több helyiség; két egymás mellett levő külön szoba kifestve és nem csak ágyakkal, de a szükséges butorzattal, sőt még ezüst evő eszközökkel két egyén számára illően ellátva, fölszerelve, a szatmári egyházmegye beteg papjai használatára.

Ama két szobára nézve akkép rendelkezett a b. e. alapító, hogy sem azt a két szobát, sem a szobáknak szerelvényeit soha más célra használni nem szabad. „Miután továbbá — mondja a szent életű püspök 1838. decz. 18-kán 83. sz. a. irt főpásztori levelében — ezen az egyházmegyei papság számára tett alapítványom jövedelméből remélhetőleg se nem folytonosan, se nem mindig két papi egyén lesz állandóan ellátandó: ugyanazért azon esetben, midőn a klérusnak valamelyik tagja, egészségének helyreállítása végett, a kolostort fölkeresi, kívánom, hogy egyházmegyéem papjai, az ő állásuknak s az én óhajtásomnak is megfelelőleg, igazság s méltányosság szerint, valamivel jobb ellátásban, bánásmódban és szolgálatban részesíthessenek. E célra kérem magam is és azon szeretetnél fogva, mely bennünket szorosabban egymáshoz fűz, fölhevom a ház jelenlegi és leendő főnökeit s a rendtársakat, hogy mindazokat, akik a klérusból náluk ápolást keresni fognak, szívesen fogadják, kellő s lehetőleg kényelmes ellátásukról gondoskodjanak s mindenképen azon legyenek, hogy a betegek egészségüket visszanyerjék és megkivántató lelki vigasztalásban is részesüljenek, hiven szolgálván, istápolván és gondozván őket; szóval mindennemű kívánalmaiknak, amint azt a betegség minősége s a betegek állapota magával hozza, minden kitelhető, módon eleget tenni s a méltányos várákozásnak hiven megfelelni iparkodjanak‘.

„Amit pedig az egyházmegyei klérus betegeinek számára berendezett két szobára nézve mondtam — szól folytatólag a szent életű püspök, — ugyanazt kell ama három szobácskára is érteni, melyeket a ház udvarán építtettem; s melyeket ugyanazért az egyházmegyei főhatóság tudta és engedélye nélkül még azon esetben sem lehet más célra használni, ha azok szerencsétlen papi egyének számára nem is volnának

épen szükségesek. Az ezen szobácskákkal való rendelkezés joga annyival inkább illeti az egyházmegyei hatóságot, mivel ezen helyiségek fölépítésére az egyházmegyei pénztár 500 vfrtot költött.

„Nem fejtegetem bővebben gondjaimat, küzdelmeimet, költségeimeket, melyeket nekem a tervezet ellenére és ajánlatomon felül ezen építkezés okozott. Habár ugyanis az irgalmas-rend tartományi főnöke által elfogadott eredeti ajánlatom nem volt több 15 ezer forintnál s ez összeg fejében az intézet felállításának és berendezésének összes gondjait az irgalmas-rendi Provincia magára vállalta, én pedig ez ajánlatomon felül még kétszer annyit áldoztam e célra; s amennyiben még ez sem volt elég, a többit ismét sajátomból kelle pótolnom, s hogy ez mennyire emelkedett, azt elhallgatom: de nem titkolhatom el azon jótevők neveit, kik buzgó szeretettől indítva, dicséretesen járultak a szent célhoz. Hadd ismerje neveiket s őrizze meg emléköket a hálás utókor.

„Hálás elismeréssel kell ugyanis megemlítenem, — mondja a szent életű püspök — hogy tetőzettel az épületet a nemes lelkű mélt. báró Vécsey Miklós Szatmármegye főispánja látta el. Ujabb alapítványokat tettek: Linczy József nagyprépost egy betegágyra; tek. Vayné, szül. Irinyi Eszter urnő szintén egy betegágyra; mélt. Leonhard Mihály a csász. kir. hadsereg apostoli helynöke (Vicarius apostolicus) 15 ezer váltó, vagyis 6 ezer ezüst frt alapítványt három betegágyra, e jótétemény hálás emlékének megörökítésére azon kötelezettséggel, hogy a jótevőért évenként egy énekes és négy olvasott sz. mise végeztessék.

Midőn 1845-ben Hresich Vida irgalmasrendi tartomány-főnök Szatmártt hivatalos látogatást végzett, a szatmári püspök 2500 vfrtot ajánlott fel a tartomány-főnöknek általa

meghatározandó intézeti célra, ki azt a betegápolás alapjához csatolta; mint alapító pedig a fentebb említett kiadásokon kívül 35 ezer frtot tett le a b. e. jötevő az egyházmegyei alapítványi pénztárba az intézet fentartására.

A kész épület okiratilag adatott át Bednárík Angelus irgalmasrendi házfőnöknek, aki társaival együtt pár év óta már a városi kórházban viselte gondját a betegeknek; ünnepélyes megnyitása az intézetnek azonban csak 1839-ben történt meg.

„Minthogy ezen irgalmasrendi kolostor és gyógyintézetnek javát és gyarapodását nem csak a jelenre, de a jövőre is minden időre lelkemből óhajtom, — mondja továbbá a nagylelkű főpap — azt pedig másoknak pártfogása, gondozása és felügyelete eszközli leginkább: — ugyanazért elhatároztam, hogy e célból, tiszteletre méltó gondnoki czimmal, a Káptalannak egyik tagját rendelem és kérem fel bizalmasan; fentartván mindazáltal magamnak s utódaimnak az engem s utódaimat különben is törvényesen illető főfelügyelői és védnöki jogot; — s illetően gondnokról az intézeti építkezés és berendezés alkalmával Kökk József apátkanonok, elhalálózása esetére pedig Linczy József apátkanonok személyében, az irgalmasrendi tartomány-főnökkel egyetértve, tényleg már gondoskodtam is, — testvérileg kérvén őket, hogy a kath. vallás, a közjó és a szegénység-ügy érdekében tanusított buzgóságuknak megfelelőleg, a kolostor javát s az intézeti fegyelem fentartását biztosítani ne terheltessenek. Ugyanazért kötelességének tartandja a ház főnöke az intézeti gondnok iránt kellő tiszteletet tanusítani, bonyolultabb és fontosabb ügyekben az ő tanácsát és utbaigazítását kikérni és követni, semmi olyan ügyet, mely nagyobb kiadást szükségessé tesz, az ő előleges beleegyezése nélkül se el nem vállalni, se meg nem kezdeni; végül a ház

pénzügyi állapotát minden évnegyed végével kivonatossan neki bemutatni; ugyszintén a püspök-védnöknek is, valahányszor ő azt kívánni fogja; az év végével azonban mindannyiszor okvetetlenül’.

„Másik czélom — mondja a sz. é. püspök — midőn az irgalmas szerzetes-rendet Szatmárnémetiben meghonosítani akarám, az volt, hogy e tettemmel is Isten dicsőségét mozdítsam elő és a kath. hit és anyaszentegyház tekintélyét emeljem. E tekintetben sokat fognak tehetni, eszközölhetni istenes szent János szerzetes rendjének tagjai azzal, ha Isten színe előtt letett fogadalmáiknak és rendjök szabályainak megfelelőleg, példás életmódjukkal fognak tündökölni; s ama valódi és önzetlen szeretettel, mely a rendnek, fogadalmánál fogva, sajátja, a szenvedő emberiségnek, nemzetiség- és valláskülönbség nélkül, menedéket, segélyt, enyhületet, vigasztalást nyujtván és szerevén, el fogják oszlatni a más hitvallásuak előítéletét, elfogultságát, indokolatlan idegenkedését, s ekkép tényleg fognak közreműködni az Üdvözítő jövendölésének megvalósításában és siettetni azon időnek elérkezését, midőn egy lesz az akol és egy a pásztor’.

„És miután e czélnak elérésére nincs és nem lehet más mód és más remény, mint, ha a konventnek mind főnöke, mind rendtársai valamennyien mindig és mindenütt ne csak névleg és öltözetükben, de tényleg és a jó erkölcsök sokféleségében is igazi szerzeteseknek tanusítják magokat, aminők hogy legyenek, azt tőlük a vallásos keresztény tökéletesség eszméje és természete kívánja; — ha továbbá szent hivatásukat soha nem tévesztik szemeik elől; ha igazi kötelességérzetet, Isten dicsőségét, a lelkek üdvét szomjuhozó buzgalmat és önfeláldozó hősiességérzetet, Isten dicsőségét, a lelkek üdvét szomjuhozó buzgalmat és önfeláldozó hősiességérzetet birandnak sajátokul: ugyanazért nt. Atyaságát, mint ezen konventnek jelenleg tör-

vényesen rendelt főnökét és hivatalában leendő minden utódját, valamint itt jelen levő és ezen konventhez tartozó valamennyi rendtársait és mindnyájukat, akik e szeretetházban (Domo Charitatis) vagytok, Istennek mélységes irgalmára kérlek és kényszerítek, hogy a kitűzött célra buzgón és fáradhatatlanul közreműködjete, munkálkodástoknak, fáradságaitoknak bőséges jutalmát veendőik egykoron az égben. Ami pedig az én szívszorongásaimat, melyeket kiáltottam, míg e szent ügy befejezést nyert, a lelki keserőségeket és kellemetlenségeket, melyeket türtem, de elősorolni itt nem óhajtok, a törekvést és erőfeszítést, melyet kifejtettem; sok türesemet és szenvedéseimet illeti, bár nagyok és számosak valának is: csak akkor fogják jutalmokat elérni és venni, ha az általam szándékolt cél, mely nem egyéb, mint Isten dicsősége és az emberi nem üdve, a kath. hit virágzása s az anyaszentegyház terjedése, felmagasztalása, a rendtagok feddhetetlen példás élete- s tevékeny közreműködésével is érvényesül’.

1880-ban néh. Némethy József nagyprépost, pápai praelatus, végrendeletében tizezerszázhatvanhárom forint 55 krt hagyott az intézetnek betegágyakra. Ehez járul a helybeli kereskedő ifjak kórházi osztálya, egy szobában két ágygyal. Fentartja a betegsegélyző egylet és a társház.

c) A székesegyház diszitése és fölszerelése.

Habár az Istent, ki véghetlenségénél fogva mindenütt jelen van, bárhol lehet imádni, mindamellert gondoskodtak az emberek mindenkor olyan helyekről, ahol zavartalanul teljesithetek Isten iránti kötelmeiket. A vad pogány népek berkekbe, ligetekbe vonultak hamis isteneik tiszteletére. Ábrahámot maga az Ur hívá Mória hegyére, hogy neki fiát áldozza fel ottan, a hegy mintegy közelebb hozván az embert Istenéhez.

Széchenyiház.

A keresztény üldözés első századaiban a vértanuk sirboltjaiba, a katakombákba rejtőzködének a szent áldozatra s Isten imadására a keresztények; az üldözések megszűntével magánházakba gyülekezének isteni tiszteletre; a béke teljes beköszöntével templomokat építenek, kezdetben kisebbeket, a hívek szaporodtával utóbb mind nagyobbakat, úgy mint székesegyházakat a püspökök székhelyein, bazilikákat, vagyis királyi palotákat, a királyok királyának s uralkodók uralkodójának a számára; dómokat, D. O. M. Deo Optimo, Maximo, a legjóságosabb és legfelségesebb Istennek.

E földön a templom a legszentebb hely, hol az Isten különösen jelen van. Ezen felül a mi kath. templomainkban naponta ujul meg titokzatos módon ama nagy áldozat, melyet az üdvözítő Jézus a Kálvária hegyén az ő mennyei Atyjának a világ bűneiért bemutatott s melynek az utolsó vacsora előképe vala. Itt van az oltár szekrényében, a tabernaculumban a kenyér színe alatt Jézus Krisztus állandó módon jelen. „Mindnyájan egy helyen gyülekezzenek az imára, mond szent Ignác vértanu, egy legyen az ima, egy a lélek, egy a remény, egy a tiszta szeretet, egy a hit Jézus Krisztusban; mindnyájan egy oltár köré sorakozzanak az Ur templomában, melynek egyetlen főpapja Jézus”.

A templomban való megjelenésünkkel, összejövetelünkkel tanusítjuk, hogy tagjai vagyunk az anyaszentegyháznak. Azért mondjuk a templomot anyanyelvünkön egyháznak is. A templom figyelmeztet arra, hogy templomai vagyunk mi is a Szentléleknek, a ki nekünk adatott, a ki bennünk lakozik.

„Hogy ne lenne tehát szent templomainknak minden része, minden köve, mond szent Bernát, melyeket a keresztény hívek buzgósága s az üdvözítő hit iránti szeretete egymásra

felhalmozott s titokzatos és megható szertartások kíséretében a főpap keze megszentelt?’

A szatmári egyházmegyének léte még csak huszonnégy éves vala, midőn b. e. Hám püspök egyházmegyéje főpásztori székét elfoglalá. A székesegyház még nem volt kiépítve egészen, még kevésbé fölszerelve. Volt ugyan Szatmártt plébániai templom. Régi okmánynyal bebizonyítható, hogy Szatmárnémeti szent István első magyar király idejében már plébániai anyaegyház vala. Szatmárnémeti polgárai ugyanis 1230-ban II. András király idejében bebizonyíták, hogy egy részök Gizela királyné, szent István hitvese által Bajorországból hivatván be az országba, a Szamos mentén telepedett meg, (a folyó jobb partján nemzetiségökről elnevezett Németi testvérvárosnak adván létet, a folyó balpartján elterülő régibb Szatmárral szemben); András király nem is vonakodott a Szamos tulsó partján lakó szatmári kedves és hü német jövevényeinek régi kiváltságaikat megerősíteni. Ugyanazon okiratból kitünik az is, hogy azon időben mind Szatmárnak, mind Németinek külön plébániája és plébánosa vala. (Ez okmány a polgári Szatmármegye irattárában található.)

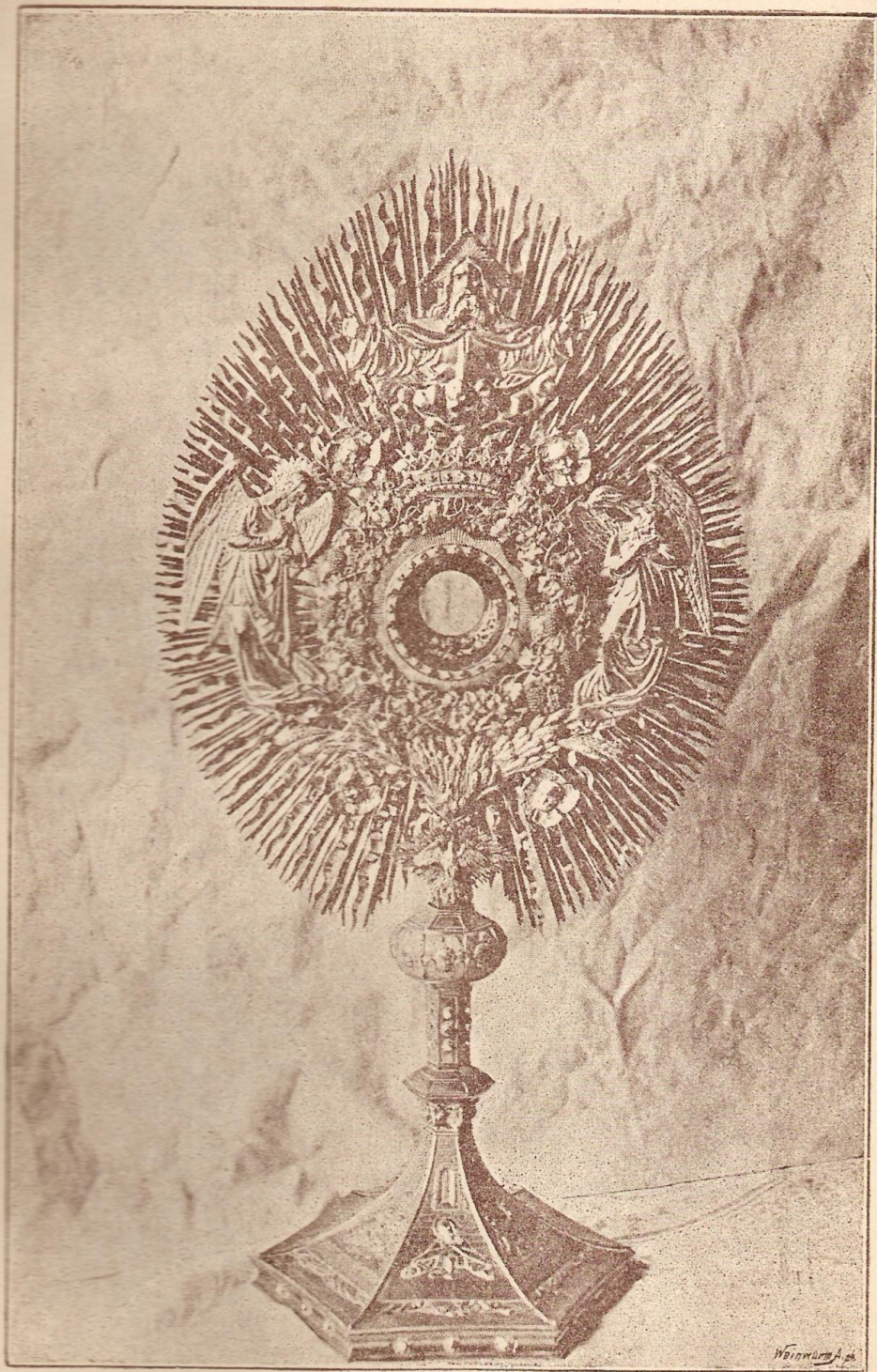
A szatmári plébánia-templomnak egyszersmind székesegyházi templomnak is kelle lennie. Világos vala azonban az is, hogy az e célnak nem fog megfelelni. A katolikus hivek szaporodtával tehát a régi templomot meg kelle nagyobbítani s egy püspöki székesegyház alakjának megfelelőleg földiszíteni. A templomépület átalakítását és kibővítését Hám püspök elődei már megkezdették. Ő azon szent buzgalommal, melylyel Isten házának diszét előmozdítani s eszközölni már kanonok korában törekedett, serényen fogott hozzá a székesegyház kibővítéséhez. Eddig még csak a szentély lett meghosszabbítva s a templom egy második szekrestyével és mind-

két oldalon a szekrestyék fölött oratóriumokkal ellátva. Hám püspök kibővíté köralakban a templom hajóját a kupolával s lebontatván a régi templom tornyát, két új, a templom külső alakjának teljesen megfelelő és vas rácozattal ellátott toronynyal ékíté, a tornyok egyikében egy 40 mázsa sulyu harang függ s hallatja a legszebb összhangot kisebb társaival. Ez is az ő adománya. A két torony között hat hatalmas kőoszlopon nyugvó előudvart létesített. A tornyok felső közét a Megváltó és jobbról balról Péter és Pál apostolok kőszobraival diszité. Sajnos, hogy a Megváltó szobrát a vihar már két izben ledöntötte, tetemes megrongálásával a templom bolthajlásának s az alatta levő orgonának is. E hely, fájdalom, már évek óta üresen áll. Táplál azonban a remény, hogy a Megváltónak egy szilárdabb szobra fogja püspökünk nagylelkűségéből az üres helyet nem sokára betölteni. A két torony aljában, fülkében szent István és szent László királyok kőszobrai diszelegnek. A templom külseje a mult évben tetőtől alapjáig kijavított és olajfestéssel tartósan befestetett. Az ablakok fakeretei is vaskeretekkel cseréltettek ki. A két szekrestye bejáratai kis elő-tornácokkal láttattak el s a templomi sirboltba levezető lépcsőház is diszesen és egészen megújított. Ekkép a székesegyház s egyuttal plébániai templom külseje, habár az szigoruan véve nem is teljesen stilszerű építmény, de helyes arányainál és a Deák-téren levő kedvező helyzeténél fogva kellemes benyomást tesz a szemlélőre s egyik legszebb disze a városnak, mely nem csak gyönyörködteti a néző szemét, de már külsejével is alkalmas ájtatos érzelmeket ébreszteni a hívő lélekben.

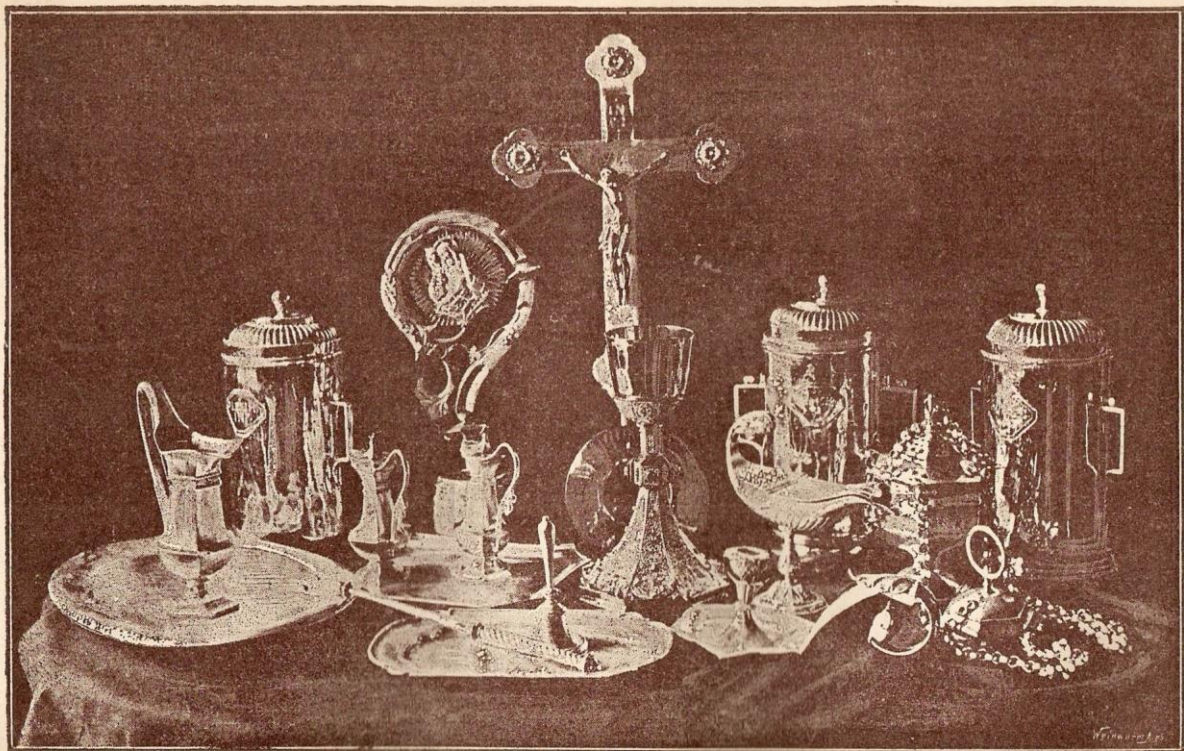
Székesegyháza belsejének diszítésére is nagy gondot és költséget fordított az Istenháza ékítését kedvelő b. e. főpásztor. A templom belsejét csinosan kifesteté. Figyelemre méltó a

templomhajó kerek boltozatának fresco festmény-csoportja, a tizenkét éves Jézussal a jeruzsálemi templomban, alsó csucsain a négy evangélistával. Van a székesegyházban egy fő és hat mellékoltár. A főoltár fölött Jézus mennybemenetelének képe függ, az első mellékoltárt szent István király, a másodikat szent János apostol és evangélista, mindketten az egyházmegye mennyei pártfogói,— utóbbi oltárán szent Venusztus nagyobb szerű ereklyéjével, — a harmadikat a keresztrefeszített Üdvözítő, a negyediket a kereszt alatt levő Istenanya Mária, szent Fiának a keresztről levett holttestével ölében, az ötödiket nepomuki szent János, a hatodikat szent Alajos képe disziti. Püspökünknek kegyes gondoskodása s áldozatkészsége folytán a negyedik oltárnál pár év óta, a karácsonyi időszakban, az Üdvözítő kisdéd Jézus nagyszerű jászola van köztiszteletre kitéve; körülte áhitattal a buzgó hivek ezrei sereglenek karácsony nyolczadán. A folyó évtől pedig az oltár fősleges tabernaculumuma helyét a szent Család képe foglalja el, szintén püspökünk nagylelkűségéből. A bemenettől való jobb oldali torony alján Krisztus koporsóját állittatá fel a b. e. püspök, mely párját országszerte ritkítá. E műnek felerészét Schlauch Lőrincz püspök a másik torony szűkebb aljába helyezé át és helyébe tetemes költséggel a lurdi Boldogságos Szűznek kápolnáját rendezé be, fehér márvány oltárral s a Boldogs. Szűznek ideiglenesen homokkő szobrával.

Ezen felül ellátta a b. e. püspök székesegyházát gazdagon mindennemű templomi szent öltözékkel s egyéb szerelvényekkel, nevezetesen arannyal himzett fehér selyem diszmise-ruhákkal és menyezett, egy gazdagon megaranyozott és drága kövekkel kirakott, öt kilogramm súlyu ezüst szentségtartóval, monstranciával, egy szintén vegyes drága kövekkel kirakott ezüst

Monstrantia.

A székesegyház ezüst sz. edényei.

kehelylyel, thuribulummal (tömjénfüstölővel), naviculával (tömjéntartó hajócskával), pásztorbottal, mosdótállal és tálczákkal, mind ezüstből. Az ekkép kívül-belül földiszített és dusan fölszerelt székesegyházat 1837. augusztus 20-kán szent István király ünnepén és tiszteletére a vidékről is besereglett nagy népsokaság jelenlétében és részvételével, rendkívüli egyházi fény- és pompával fölszentelte, szokott pápai teljes bucsu-engedélylyel félruházta és azon túl a buzgó hívő népnek évente sűrűen látogatott kedves bucsuhelyévé emelte.

Ki e templomba belép, lehetetlen, hogy az, az álmából fölébredő Jákóbbal, lelkiálmából mintegy felocsudva, föl ne kiáltson, vagy legalább ne érezze szívében: *„Mily megható e hely! Valóban Isten háza ez és a mennyország ajtaja?”* (Gen. 28., 17.) És eszébe ne jusson a költőnek amily egyszerű, époly szép intelme:

Isten háza ez; itt

Ki se mozogjon;

Kinek-kinek csakis

Szive dobogjon.

1834-ben a székesegyházat nagy csapás és szerencsétlenség érte. Földindulás következtében több helyütt olyszerű hasadékok támadtak az épületen, hogy némely részének beomlásától lehetett méltán tartani. E miatt a székesegyházi templom bezáratván, az isteni tisztelet az új püspöki lak nagytermében tartatott meg három álló évig, nem csekély kényelmetlenségével a terembe be nem férő hívő közönségnek és kárával az isteni tisztelet ünnepélyességének s a hitbuzgóságnak; míg 1837-ben a székesegyház teljesen kijavítottván, kapni is újból megnyílnak s benne az isteni tisztelet a hivek ájtatosságának emelésére s a b. e. főpásztor lelki örömeire előbbi fényében és szertartásos pompájával ismét megtartatott; örvendő szíveséggel

értésítettvén ez eseményről s hivatván meg a vidéki hívek is az azon évi sz. István-ünnepre s a szokásos pápai teljes bucsuban való részesülésre.

d) Leánynevelő intézet, irgalmas szüzek zárdája.

A sok akadály és nehézség, melyekkel a jólelkű püspöknek az irgalmas-rendi kórház felállítása ügyében megküzdenie, a nagy költség, melyet számításán felül viselnie, a kellemetlenségek és szenvedések, melyek túrnie kelle, nem csüggeszthették őt el, nem lankaszthaták buzgalmát, tevékenységét, nem akaszthaták meg a keresztény szeretet és jótékonyág gyakorlásának folytatását ő nála. Miként az Üdvözítő Jézus, az ő előképe, legelsőbben is a szegényeket gyűjté maga köré és a betegeket gyógyította meg, úgy kezdett aztán tanítani: akként tön a mi szentéletű püspökünk is. A szegények agg-ápoló intézetének s az irgalmas-rendi kórháznak megalapítása után a tanítás-nevelésre fordította főpásztori és atyai gondjait; a mint azt a káptalanához még 1828. nov. 26-kán intézett levelében jelzé is. „Szándékozom — monda — sok egyéb közt 1. A nőnemnek helyes és jó s nem annyira a kor, mint inkább a keresztény vallás szellemének megfelelő nevelése érdekében eme régi rezidenciába, melyben jelenleg lakom s melyet e célra alkalmasnak is tartok, apácákat behozni. 2. Jóreményű ifjak czélszerű oktatása és nevelése végett tápintézetet, konviktust felállítani. 3. Az egyházmegye szükségeinek fedezésére egyházmegyei alapot létesíteni, hogy abból az egyházmegyének szükségét szenvedő és segélyre szorult papi egyénei segélyeztessenek“.

E magasztos hármast tüzt ki magának a b. e. főpap még akkor, midőn egyházmegyéje kormányzatát átvevé. Mily óvatos és előrelátó gondossággal kívánt pedig ez ügyben

Irgalmas nőnek temploma és zárdája.

eljárni, kitűnik levelének további tartalmából: „Óhajtom és remélem — úgy mond — hogy halálom esetére eme szándékaim életbeléptetését illetőleg meg fog utódom és a káptalan egyezni abban s amennyire csak lehet, lesznek is azon, hogy szándékaim teljesüljenek. Ha mindamellett a körülmények azt meg nem engednék, vagy az egyház érdeke egyebet javalna, nem ellenzem, hogy azon alapok oda fordítottassanak, a hova azokat fordítandóknak az egyházmegye java kívánja; azt azonban megjegyezni kívánom, hogy az új püspök székfoglalásától számítva, egy évnek eltelése bevárassék, hogy az alatt az új püspöknek ideje legyen az egyházmegye szükségleteinek kellő megismerésére. Az év elteltével a püspök a káptalan tagjaival, a Szentlélek segítségül hívása után, tekintetbe véve az egyházmegye szükségait, tanácskozzék a teendők fölött; és ha, a mi illetén tancskozás alkalmával megeshetik, egyértelmű megegyezés nem jönne létre s annál fogva szótöbbséggel kellene a kérdést eldönteni: ezen első tanácskozás után egy havi szünetet engedjen a püspök a káptalan tagjainak, hogy ezen idő alatt alkalma legyen mindenkinek Isten színe előtt megfontolni, mi szolgál inkább Isten dicsőségére. Azon túl szótöbbséggel döntendő el az ügy, akkép azonban, hogy a püspököt három szavazat joga illesse”.

E nagyszerű terv megvalósításának s fokonzint való életbeléptetésének ideje elkövetkezett. A tervezet első pontja a nőnevelés. Ezt nagyfontosságúnak tartá a nagybölcsességű egyházfő, s méltán. A családok lévén ugyanis alkotó részei az emberiség egyetemének, ha kétségbevonhatatlanul igaz, hogy a családtól a társadalom, a társadalomtól az állam, az államtól az ország és a haza jóléte és boldogsága függ: úgy igaz az is, hogy a haza s az emberiség érdekében legnagyobb s legnemesebb szolgálatot az anya tesz, ő lévén fő tényező a

családban. Ha a családfán az apa a törzs, ágai pedig a család sarjadékai, a gyermekek: úgy a családfa gyökere az anya. „Ha a gyökér szent, az ágak is azok”, mondja szent Pál (Róm. 11. 16.) Istenem! mi lesz majdan az én gyermekeimből? kérdé töprenkedve önmagától egy anya. Ne aggódjál fölötte, biztatá egy szentéletü férfiu: az lesz épen, ami te vagy. Piczi szekrényke a gyermek szive, melyben egy drága gyöngy rejlik, a gyermek rendeltetésének jelvénye, magva; mélyen van az elrejtve; oda csak az anyai kéz férhet. Titkos, üres könyv a gyermek szive; azt megnyitni s abba irni, az anyának joga, hivatása; Istenküldötte ajándék a gyermek, se jót, se rosztat nem ismervén; amit, anya, nyujtasz neki, azt fogadja be. Ez az anyák fönséges hivatása a család körében, befolyása a családra, hatalma a család fölött. Azért monda egy világhirü hadvezér: Adjatok nekem jó anyákat és én meghóditom a világot. Az ó-szövetségben a Machabeusokat és Eleazárokat, az anyaszentegyházban az aranyszáju szent Jánosokat, szent Ágostonokat, szalézi szent Ferenczeket, hazánkban a szent Istvánokat, szent Lászlókat, a Hunyadiakat és nagy Lajosokat az anyák nevelték.

Egy nő, egy anya véghetetlen sok jót, de véghetetlen sok rosztat is eszközölhet, olyannyira, hogy egy nagy nemzetnek szokásává vált nagy bajok forrásainak kutatásánál felkiáltani: keresd az asszonyt! Anyák nevelik a leendő anyákat. Nehéz pedig nagyon a gyermek szivéből kiirtani azt, ami rosztat az az anyai tejjel magába szítt. „Mihelyt a gyermeket az ész világa megvilágítani kezdi, egymástól nagyon is különböző két ösvény nyilik meg előtte, egy széles, sima és kellemes és egy másik keskeny, rögös és egyenetlen ut. Magára hagyatva a gyermek, minden bizonynyal a kényelmesebb utat s a tetszetösebbet fogja választani, amely veszedelembé viszen.

Az anyának a dolga és kötelessége támogatni, tanácsolni, oktatni a gyermeket, hogy a jó utat megtalálja. Ha egyszer már rálépett a rossz útra és azon kissé előre is haladt, akkor már nagyon nehéz lesz a nevelőnek, az iskolának, őt a jó útra terelni, ismervén már mind a két utat, — mond aranysz. szent János. Azért fordítá tekintetét a szent életű püspök legelsőben is a leánygyermek nevelésére. Az ő terve ugyan az volt, hogy ő a püspöki új palotába költözvén át, akkori saját lakását, az ugynevezett ócska rezidenciát leány-oktatás és nevelés czéljaira az irgalmas-rendi zárdaszüzeknek fogja átengedni; az isteni Gondviselés azonban különös, hogy ne mondjam, csodálatos módon, másképp intézkedett ez ügyben.

1836. december 13-án a b. e. püspök egyik fiatal papjától, akkoron Bécsben állomásozó katonai segédlelkésztől, Gonczeky Jánostól, levelet kap, melyben ez arról értesíti megyés püspökét, hogy Leonhard Mihály apostoli helyettes tábori püspök körülbelül nyolczvan ezer e. forintos alapítványt szándékozik tenni az isteni szeretetről nevezett zárdaszüzek gondviselése alatt felállítandó és katona-leánygyermek nevelését eszközlendő intézet számára; és hogy ő, t. i. Gonczeky, megyés püspökének ilyenü intézetek felállításában való készségét és buzgalmát ismervén, azt bátorkodott a tábori püspöknek ajánlani, hogy azon intézetet Szatmártt alapítaná meg; s hogy a tábori püspök arra hajlandónak is mutatkozott, csupán azt óhajtván még tudni, vajjon a szatmári püspök hajlandó lenne-e azon intézetnek felügyeletét magára vállalni. A b. e. püspök, erről értesülvén, azonnal kijelenté a felügyelet elvállalására való készségét és örömét, 1836. decz. 14-én. S ekkép a két főpap között, kik lelkületökre nézve oly igen hasonlitanak egymáshoz, az egyezés létesülvén, a b. e. püspök azonnal gondoskodott apáczáknak való magyar leánynövendé-

kekről s e végett haladéktalanul irt az ungi, a mármarosai és a nagybányai fő-, illetve alespereseknek, hogy ha kerületükben illetén vállalkozó, jó erkölcsű leánynövendékek találhatók, jelentsék be, hogy nevelés végett az anyazárda intézetébe, Bécsbe küldethessenek, egyelőre legalább is öten. Ime, miként gondoskodott mindjárt kezdetben a b. e. püspök arról, hogy a zárdai nevelőintézet szelleme magyar legyen. Ki vádolhatná ennél fogva az intézetet, hanem ha ellenséges indulattal, germanizálásról?

Erre vonatkozólag egy esetet beszélek el.

A b. e. püspök egy ízben Bécsben fordulván meg, onnét három németajku apácát hozott Szatmárra magával a gumpendorfi irgalmas nénék anyaintézetéből. Utközben már figyelmeztetéssel őket arra, hogy Szatmárt magyarul kell majd megtanulniuk; de sőt már utazás közben kezdé meg velök a magyar szóra való oktatást, legelsőben is a magyar keresztvetésre tanítván meg őket; hogy pedig az könnyebben sikerüljön, egy kis papiros-szeletre jó olvashatóan sajátkezűleg le is írta nekik a magyar keresztvetés szövegét; s a szavak tiszta kiejtésére az egész uton tanítgatá őket. E papiros-szeletet kedves emlék gyanánt őrizte meg még egyike azon apácáknak s püspökünknek ajándékozá oda, ki azt, mint becses ereklyét őrzi.

Leonhard tábori püspök a felállítandó intézetre vonatkozólag, azon kívánságát nyilvánítá, hogy az általa felajánlandó összeg az intézet alapjául levén oda szánva, Hám püspök legalább is 15, vagy legfeljebb 25 ezer vfrt összeget ajánljon fel az intézet épületének felállítására. Erre késznek is nyilatkozott a b. e. püspök, habár, mint látni fogjuk, a zárda épülete, magába fogadván a városi és vidéki leánykák nevelő intézetének összes osztályait és magyar anyaházzá növén ki magát, százezerekbe került.

D. a. I. K.

+

Fő-Tiszelendő Kanonok: Fő-Egyreplés és Pálosok Ur'
 Ala aron kis Ungvári Személyek k. k. a Szabolcs-
 vári fő-Társadalom bevérsi kivánnak. aron jó
 tulajdonokkal, mellyekből tisztiszernek. valóban bí-
 rak: - és magdolai jól meg. vizsgálva. és a levez-
 tetés éle terelői meg. forolva. Asem kivánnak
 Örsnek. én viszemül. ha másként az Istent
 helyből: Előjárósága a Hár kövülményei telen
 xetibül nem ellenkesik. fel. véresekkel nem ellen-
 kérem: - előre mind aron átal. oker jól figyelmek
 uteri kivánnak e nem kényelmes hanem való-
 ban veskes éle nemere. az hogy meg bánar
 le. öbb. a ki. lejes. ritik. is. az Istisemmel. is
 kellemelesesleges szorron: - de aron. az hogy fe-
 ar ide-jövelek. is az calan a kövülesi ki-
 onenelek. az Istisem kövüleges nem adhat. nem
 fog dori. - elléj ivok Szabolcs. is. —

Ajraos emlíkesébe. és altyafiságos szivf-
 ségibe ajánlott. tisztelettel maradok

Fő-Tiszelendő Urnak
 Dát. 22. Juki 1878.

Kis-kövüles Polgár
 Hám János

Kézirata.

A nemes város, Szatmár, nem is a b. e. püspök, de csupán Gonzecky által magán uton szólíttatván fel a minden tekintetben üdvös vállalathoz való hozzájárulásra, s tisztelettel hódolva a nemeslelkü alapítóknak s a város iránti kegyes jóindulatukat hálás szívvvel fogadva, örömmel karolta fel az ügyet s annak a maga részéről is nagylelkü támogatását megígérte.

„Méltóságos püspök ur! — így szóla a nemes város előljárósága a b. e. püspökhöz 1837. február 24-én intézett latin szövegü levelében, — a mi hajdan virágzó városunk a mult század elején támadt belviszályok idején elhamvasztatván és romokba döntetvén, azon időtől fogva lassankint helyre állott ugyan, azonban a tanintézeteket kivéve, másnemü nyilvános intézeteknek teljes hiányában sinylett. Hogy a legközelebb lefolyt években e hiányon is nagy mértékben és gyors előhaladással segítve lőn, azon méltán örvendhetünk. Fenáll Méltóságod közvetlen felügyelete és igazgatása alatt a szegényeknek jól szervezett ápoló intézete, mely az utczai koldulást megszüntetvén, naponta látja el élelemmel a valódi szegényeket. Van nyilvános kórházunk, melyben a betegek és szegények keresztény szeretettel ápolatnak. Meghonosított ugyanis városunkban az irgalmas barátok társháza, melynek kapui nyitvák a szenvedő emberiség befogadására. Végül megnagyobbítva emelkedett a magasba városunk területének közepén a fényes székesegyház. Miután ezen elősorolt alkotások mind Méltóságod kegyeletes és páratlan bőkezűségének köszönik létüket: azon erős remény kecsegtet bennünket, hogy Méltóságod a mi szándékunkat annál inkább fogja istápolni, minél bizonyosabb az, hogy a mi kérelmünknek más czélja nincs, mint hogy a Méltóságod buzgósága által létrejött nyilvános intézetek száma sokasodjék s következésképen a város s a város polgárainak

disze, haszna és java a Méltóságod által megkezdett uton előmozdittassék.

Mi jól ismerjük, mélt. püspök ur, annak a hasznosságát és becsét, mely ilyen nyilvános intézetek fenállása- és virágzásából városunkra háramlik; amiért is alig lehet egyéb valami, amit inkább óhajtanánk, mint, bogy a tervezett újabb intézet városunk diszére és javára felállittassék.’

Ily lelkesültségében a nemes város az említett célra a következő ajánlatokat teszi:

1. Felajánl egy, a két testvérváros, Szatmár és Németi közt, a központban s utcavonalban fekvő és 45 öl hosszú, 3965 négyszög öl terjedelmű telket, a holt Szamos medrében.

2. Örök időkre fölmenti azon telket mindennemű rendes és rendkívüli adótehertől.

3. Felajánl 10,000 frt készpénzt.

4. 400,000 darab téglát az építés helyére beszállítva.

5. 600 köböl meszet, beszállítással együtt.

6. 800 öl tüzifát a tégláégetéshez a téglaszinbe beszállítva.

7. Tekintetbe véve azt, hogy a meglevő jelenlegi leányiskola a majdan felállítandó intézettel, mely bármely vallású leánygyermeket befogadni kész, czélszerűen egyesíthető: az egygyé olvadás esetében a nőtanítói állással járó jelenlegi évi fizetést 200 frt készpénz- és 24 öl tüzi fára fölemelve, hasonlóképen felajánlja a nemes város.

8. Megigéri az előjáróság, hogy a város polgárait és lakóit a jótékony cél előmozdítása végett önkéntes adományok gyűjtésére fogja felszólítani. Végül

9. Mindent, ami az intézetnek fenállását, tartósságát és gyarapodását elősegíthetné, azt mi — ugymond a város előjárósága — minden időben haladéktalanul teljesíteni készségesen ajánlkozunk és ígérjük.

Miután pedig a cél biztosabb elérése végett pártfogóra van szükség, egyuttal fölkeri a nemes város előljárósága a püspököt, legyen közbenjárójuk Leonhard tábori püspöknél, mint alapítónál, hogy az intézet csakugyan Szatmártt állíttassék fel. — Valóban szép és nagyszerű ajánlat, ígéret a nemes város részéről. Reá örömmel telt el a püspök szive.

Ezen levél tartalmából kitünik, hogy nem csak Hám püspöknek, de magának a nemes városnak is az volt a szándéka és célja, hogy a felállítandó leánynevelő intézetben ne csak Leonhard püspök katona-leánykái, de a városi leánykák is nyerjenek valláskülönbség nélkül oktatást, nevelést.

Megjegyzem még azt is, hogy, habár titok leple fedí mai napig a katona-leánykák nevelését célzó valódi alapítónak a nevét s a körülmények legfeljebb csak sejteni engednek e tekintetben valamit, annyi bizonyos, hogy az alapító nem Leonhard püspök, hanem egy titokban maradni akart ismeretlen jótévő vala, miként ezt Leonhard püspök maga bevallja. Ennélfogva neki csakis a kivitel, vagyis a létesítés érdeme marad az intézet körül. Volt pedig azon összeg, melyet amaz ismeretlen jótévő alapítványkép Leonhard püspök kezébe letett, hetvenhatezer ezüst forint.

Ennyire érlelődven meg az ügy, kiállított a katonaleánykák intézetére s nevelésére vonatkozó s a mi boldog emlékü püspökünk és Leonhard Mihály püspök által közösen megállapított s I. Ferdinánd király által helybenhagyott Alapító-levél, melynek értelmében az őrmestertől lefelé számítva fölveendő törvényes születésü katona-leánykák a kath. vallásban és kizárólag házi szolgálatra nevelendők. Az intézeti épület a mindenkori szatmári püspök birtokában marad; azzal azonban csak akkor rendelkezhetik, ha a katona-leánynevelő intézet valamikor megszűnik. Az időbeli szatmári püspök

állandó gondnoka a katona-leánykák nevelőintézetének, minden idegen ellenőrzés befolyása nélkül. A tábori püspököknek az a joga van, hogy a beveendő leánykákat megnevezi. Legnevezetesebb az alapító-levél utolsó, 16. pontja, mely így szól: „Azon esetben, ha a katona-leánykák intézete valamikor megszüntetnének, az intézet alapítványa négy egyenlő részre osztandó; egyik része a szatmári püspök rendelkezése szerint, szegény leánykák nevelése céljából a szatmári egyházmegyének adassék át; másik része a bécs-gumpendorfi irgalmas-nénéknek engedtessek oda a németosztrák tartományok valamelyik városában, Bécs kivételével, kórház, vagy szegénysorsu leánykák számára létesítendő árvaház felállítása végett; a harmadik rész, császár ő felségének legkegyelmesebb elhatározása szerint, a németosztrák tartományokban létező és szent Erzsébetről nevezett három szűkölködő kolostornak legyen felajánlva; végül a negyedik rész az irgalmas-szerzetesek rendjének oly kötelezettség mellett szolgáltatassék ki, hogy a szegényebbül ellátott szerzetesrendi kórházakban annyi beteg számára rendezzenek be ágyat, amennyi az esedékes alapítványrészletből telni fog.” (Aláírva Hám János szatmári püspök és Leonhard János Mihály tábori püspök által.)

Tető alá kerülván a zárdaépület, egy másik alapító-levelet is állított ki a b. e. püspök maga, külön, az irgalmas-zárda-szüzek intézetét általán illetőleg, és azt legkegyesebb helybenhagyás és királyi megerősítés végett 1841. márczius 29-kén I. Ferdinánd király Ő felségéhez fölterjeszté, melynek tartalma a következő:

„Alulirt ezen alapító-levelem erejénél fogva tudtára adom mindazoknak, akiket illet, hogy miután méltóságos Leonhard Mihály tábori püspökhelyettes, király ő felségének legkegyelmesebb engedélyével, a császári és királyi hadsereg altisztjei

és közkatonái leánygyermekének kellő nevelését eszközzendő és a mindenkori szatmári püspökök gondviselése és felügyelete alatt az irgalmas-zárdaszüzek vezetésére bizandó leánynevelő intézet felállítását elhatározá s egyuttal alulirt szatmári püspöknek megengedé, hogy a helybeli szükségnek megfelelő s külön alapítvánnyal biztosítandó intézményeit azon intézethez kapcsolhassa, s ennek következtében én, a nemes Szatmár városa részéről nyújtandó segély hozzájárulásával, e célra alkalmas és megfelelő épületnek felállítására magamat köteleztem s azon épület felállításához tényleg hozzá is fogtam és azt már tető alá is helyeztem; és hogy ezen a jótévő alapító, Leonhard Mihály püspök által megalkotandó, kellő fegyelmi szabályokkal ellátandó és biztosítandó intézetnek felügyeletét, igazgatását, gondnokságát és kezelését, aszerint, amint kívántatni és alkotandó szabályzatban bővebben kifejtetni fog, magamra és a szatmári püspöki székből utódaimra vállaltam; az én saját céljaimra szánt alapítványomat pedig huszezer ezüst firt összegben már letettem, amely összegnek 6%-os, vagyis 1200 ezüst, azaz 3000 vfrt kamataiból: 360 ezüst, azaz 900 vfrt női betegek ellátása- és ápolására kívánok fordíttatni, mely célra a nevelő-intézeti épülettől külön álló, hat ágygyal ellátandó betegszoba fog berendeztetni; 300 ezüst forint, vagy 750 vfrt pedig a szatmári püspök által a külön nyitandó felsőbb nevelő-intézetbe fölveendő 5 szegényebb előkelő családbeli lányka ellátására és nevelésére lesz fordítandó; a még fennmaradt 540 ezüst firt, vagyis 1350 vfrt végre a zárdaszüzeknek s általában az intézetnek fentartására fog szolgálni. Azonfelül azon alapítványhoz hozzácsatoltam még négyezer ezüst forintot oly célra, hogy azon összegnek évi 6% kamataiból, a püspök elhatározása szerint, az iskolavégzett katona-leányok, midőn szolgálatba kiadatnak, vagy férjhez menendők lesznek, segé-

lyeztessenek. Mind e két alapítványi tőke, mely összesen huszonnégyezer ezüst firtot, vagyis 60,000 v firtot tesz, a fenálló szokásnak és királyi rendeleteknek megfelelőleg, a ft. szatmári káptalan gondos kezelésére bizatik, azon megjegyzés kíséretében, hogy amidőn a körülmények és czélszerűség javasolandja, a kezelő káptalan azon összeget vagy egészen, vagy legalább egy részét is az intézet céljainak gyümölcsöző ingatlan birtokok megvásárlására is fordithassa. Legmélyebb hódolattal esedezem királyi Fölségednek, hogy ezen alapítványt legkegyelmesebb beleegyezésével megerősíteni és az egész intézetet császári és királyi pártfogásába fogadni legkegyelmesebben méltóztassék. Ezek bizonyására s nagyobb erőssége végett, a fenálló szokásnak megfelelőleg, ez okiratot szokott pecsétemmel ellátva, sajátkezüleg irom alá, Szatmárnémetiben, márczius 29-kén 1841. Hám János m. k. szatmári püspök'. (p. h.)

A legszentebb szándékokkal eltelt b. e. püspöknek azonban sok nehézséggel és akadályokkal kelle megküzdnie, míg üdvös céljait elérhette. Az ez ügyben váltott tömérdek levelezés jegyzőkönyve, melyet a b. e. püspök maga vezetett, huszonnégy sűrű ivre terjed és egy 20 évi időszak eseményeit, történetét foglalja magában. Nevezetesen:

Nehézséget támasztott Leonhard püspök maga az ellen, hogy az intézetben, bár elkülönítve, a műveltebb osztályu leánykák nevelésének is hely adassék. A bécsi legfőbb hadi tanács meg azt akarta, hogy a felállítandó intézet az ő felügyelete és igazgatása alá helyezzessék. B. Coudenhove kanonok, az apácák bécsi kongregációjának igazgatója azt a kérdést vetette fel, hogy vajjon a Szatmártt felállítandó zárda a bécsivel összeköttetésben marad-e? Ehhez járult még az a csapás, hogy a Bécsbe kiképezés végett küldött apáczanövendékek némelyike elbetegesedett, némelyike meghalt, némelyike

meg alkalmatlannak bizonyult; azok helyébe tehát másokról kelle gondoskodni. Leonhard püspök kijelenti: hogy ő az intézet fölépítéséhez mivel sem járul; hogy az kizárólag a szatmári püspök dolga és: ‚Conditio, sine qua non‘, vagyis hogy különben semmi sem lesz a dologból.

A legüdvösebb vállalat utjába gördülő számos akadályt és nehézséget szemlélvén és tapasztalván a b. e. püspök, és attól tartván, hogy azokat leküzdenie talán nem is sikerül ez életben, miután ez ügy annyira szívéhez nőtt, hogy valóságának gondolatától még holta után sem kívánt megválni, 1837. decz. 2-kán elkészíté végrendeletét, intézkedvén az iránt, hogy az intézet felállítása, elhalálozása esetén is, eszközöltessék; s arról Leonhard püspököt is értesíté.

Leonhardnak azon nyilatkozatára, hogy a kir. Kamarának a nemes város által megígért segély helybenhagyásában való késedelmezése miatt a felállítandó intézetnek egész tervezetét a teljes meghiusulás veszélye érheti, miután a b. e. püspök a veszély elhárítása végett minden emberileg lehető megtevé, megnyugtanni iparkodott Leonhard püspököt az iránt, hogy a jövő 1839. évben, a város felajánlott segélye nélkül is, hozzá fog az intézet fölépítéséhez. Azután pedig imához folyamodik a szent életü püspök, hogy amit a jó Isten kegyelméből megindítottak lát, azt a támadó nehézségek és akadályok miatt ne engedje meghiusulni; áhítatos elmékedéseiben Isten akaratát puhatolja és figyel meg és segítő malasztját esdi le. E czélra 8 napi ájtatosságot vállal magára s arról Leonhard püspököt is értesíti; ki szintén vállalkozik ugyanazon ima-ájtatosságnak megtartására, egy buzgó, előkelő nőt, (vajjon nem épen magát az előttünk ismeretlen, névtelen jótevő alapítót?) vonván be a könyörgő ima közösségébe, kinek az ájtatosság utolsó napján, éjjel álmában látomása, viziója is vala.

Vigasztalja továbbá Leonhard a mi b. e. püspökünket és biztatja, hogy míg ő a maga részéről fenn a cél elérése végett mindent elkövet, addig is lásson hozzá az építkezéshez.

1838. október közepén nagy vihar támadt, nem ugyan a természetben, hanem az emberi keblekben. Minden jónak, nemesnek, a mi Isten dicsőségét s a lelkek üdvét czélozza, nagy ellenkezéssel kell megküzdenie. Ez volt a sorsa szintén a világ legszentebb s legüdvösebb intézményének, az anyaszentegyháznak, a népek megtérítésének, és minden jó, szent és üdvös vállalatnak is a világon, a kevély angyalok bukása s ős-szüleink esése óta.

Mikor már-már kenyértörésre került a dolog, akkor eredt meg a viszály is az épület tervének miként történendő alkalmazása fölött. Előbb ugyan titkon sugtak-bugtak, utóbb azonban nagy hévvel és keserőséggel tárgyalták az ügyet mind a külső, mind a belső tanácsban református atyánkfiai, olyannyira, hogy csaknem teljes meghiusulásnak indulni látszott már az egész vállalat. Többen közülök nyíltan hangoztatták, miszerint óvatosságra van szükség, nehogy illetén intézményeknek, ugymint melyek a kath. ügyet kétségkívül elő fogják mozdítani, hely adassék a kiválóan reform. városban és ekkép fensőbbségök ez által csorbát szenvedjen. Huzamos vitatkozás után, midőn a b. e. püspök határozottan kijelenté, hogy habár a város diszességét, utca-szabályozás tekintetében, az építés által ő is csakugy óhajtja mint bárki, és ellene véteni nem akar ugyan, de az építkezés céljára már átadott térből talpalatnyit sem enged, — végre lecsendesült a vihar.

1839. jun. 24-ről azt írja Leonhard püspök Bécsből, hogy a császári legfelsőbb Kamara a város által az építkezésre átengedett telek adományozása ellen nem tesz ugyan kifogást, de — az ajánlatok többijét nem hagyja jóvá.

Ennek következtében a b. e. püspök maga utazott fel Bécsbe, részint, hogy Leonhard püspökkel, kit még nem látott, személyesen megismerkedjék, részint, hogy ügyének pártfogókat szerezzen, megkeresvén Leonhard társaságában a felséges özvegy császárnét, a szent emlékű Karolina Augusztát, ki az intézet pártfogásának magas tisztjét kegyes volt elfogadni, Ferencz Károly főherceget, dicsón uralkodó fejedelmünk édes atyját és Lajos főherceget, Kolowrad minisztert és másokat. Azután csend állott be. Leonhard: emberi pártfogáson kívül Istentől várja a segílyt. Hám szerint: nem levén szilárdabb és biztosabb remény, mint a melyet Istenben helyez az ember, Istenben vetett bizodalommal tartja folytatandónak a megkezdett munkát. Végre 1841. febr. 18-án megérkezett legfelsőbb helyről a válaszirat, melyben ő felsége a nemes város által az apácza-zárda építéséhez felajánlott 10 ezer vfrtot, 400 ezer drb téglát, 600 köböl meszet és 800 öl tüzi fát is helybenhagyja.

Az építkezés eközben serényen folyt. A holt Szamos medrében levő viz kiszivattyuztatott. A meder mélyébe lerakott alap tömérdek építő anyagot nyelt el. Az építkezés munkálati nehézségeit s akadályait szerencsésen leküzdve, mindinkább emelkedett ki a földből s végre tető alá került az épület.

Igy közeledett el végtére az intézet megnyitásának is az ideje. A sz. é. püspök, ki megszokta minden munkálkodását Istennel kezdeni és Istennel végezni is, részint hálaadáskép a multra, részint isteni kegyelem-, áldás- és segélynyerés végett a jövőre nézve, 1842-ben, az intézet megnyitása alkalmára, Jézus legszentségesebb neve napjától számítandó 8 napi ájtosságot rendelt el; azt Leonhard püspök is elfogadja és megtartását szintén elvállalja.

Az intézet első főnöknőjévé Strasser Xaveria, kiér-

demült bécsi zárdafőnöknő, maga iránt mindenkit tiszteletre gerjesztő matrona, vállalkozott. Első Superiorja az intézetnek, a káptalanból, az ujonnan kinevezett kanonok, Mayerhold Antal, a zárda lelkiatyja pedig Laza János vala.

A városi hatóság értesítettik, hogy az 1842/3. tanévvel a leányiskolák megnyitattak. Aug. 26-án a zárdaszüzek Szatmárra szerencsésen megérkeznek; a tanítást és nevelést a tanév elején meg is kezdik s kedvező körülmény és általános bizalom kíséretében folytatják.

Végül megérkezett az 1842. nov. 15-én 440. sz. alatt kelt helybenhagyó királyi okmány is, melynél fogva mindkét alapítvány, t.i. a Leonhard Mihály püspök 76 ezer és a szatmári püspöknek 24 ezer e. frtból álló és ezenfelül a szatmári apáczárdában létesített s a zárdaszüzekre bízott egyéb intézmények alapítványai is megerősítetnek.

Ez alkalommal Katona György nagykároly-kerületi esperes és mező-petrii plébános ezer e. frt alapítványt tett az irgalmas szüzek kórháza számára.

Azonban csakhamar bebizonyult, hogy az intézeti épület szűk volta miatt nem biztosít elegendő kényelmet és nem is felel meg teljesen a célnak; ugyanazért az épület déli oldalán egy szárny kiépítése mutatkozott szükségesnek. E végett újabb kérelemmel járult a b. e. püspök a város elöljáróságához. Kérte ugyanis egy bizottságnak a hely színére való kiküldését és a kívánt szárnyépület kiépítésének megengedését. Habár pedig a zárdaépület kibővítését nagyon is indokolá a helybeli és szatmárvidéki előkelő családoknak azon buzgósága és bizodalma, melynélfogva nagy számban küldék leánygyermeküket czélszerű oktatás és nevelés végett az intézetbe, olyannyira, hogy az intézet szűk falai őket mind befogadni képesek nem valának, mindamellet mégis vonakodott a nemes

város előljárósága a hozzá benyújtott építkezési tervet elfogadni; s azt ismételten visszautasította. Mi több, különféle kifogások és bántó megjegyzések is hoztak az apácák ellen forgalomba. Habár pedig e méltatlan bánásmód némileg keseríté is a zárdaszüzeket, mindamellettt békével türték az igazságtalan bántalmakat Jézus kedvéért, ki vigasztalólag mondja: *„Boldogok vagytok, midőn szidalmaznak és üldöznek titeket és hazudván, minden rosszat mondanak ellenetek énérettem. Örüljetekek és vigadjatok, mert a ti jutalmatok bőséges mennyekben”*. (Máté 5.11.)

Ez időben vállalta el szives készségeel az intézet másod védő tisztjét mélt. báró Vécsey Miklósné, szül. Markovics Vilma s magáévá tevéen az intézet kibővítésének ügyét, férjével, a báró urral, azt tanácsolá a b. e. püspöknek, hogy ujjabb felszólítást és kérelmet terjeszzen be iránta a nemes város elöljáróságához. Ez meg is történt; de ismét tagadó választ eredményezett. Nem volt tehát egyéb teendő, mint ujra legfelsőbb helyen támogatást keresni. És habár a nemes város részéről a hely színére kiküldött bizottság az intézet épületének kibővítésére nézve kedvező véleményt adott, a magas királyi Tanács pedig két izben is kijelentette az épület bővebb kiépítésének lehetőségét, sőt a kibővitést mindannyiszor el is rendelte és a városi hatóságot felszólította, hogy ezen munkálatot ne akadályozza, a városi hatóság mindazáltal az utca-szabályozás és a tulajdonjog sérthetlenségének ürügye alatt, a mely tekintetek pedig más alkalommal sem vétettek, nem csak mellék-, de főutca-szabályozás alkalmával sem, oly szigoruan figyelembe; és ez esetben azon akadályok nem is forogtak fen oly nagy mértékben, hogy amiatt a tovább-építkezést megghiusítani, vagy az épület alakját elferdíteni szükségképen kellett volna, amit mind a kiküldött helyszini bizottság, mind az elfogulatlanul itélő felsőbb

forum is belátott és elismert: mindamellett a Tanácsban mesterségesen szerzett egyetlen szavazat-többséggel és 200 városi polgárnak aláírásával, sőt egy a királyi legfőbb tanácshoz felküldött névtelen ellenirat kibocsátásával is oda működött az ellenzék, hogy az intézet kibővítésének tervét meghiusítsa; mi több, a városi Tanács azt erőszakkal is megakadályozni késznek nyilatkozott. Királyi biztosoknak ez ügyben kétszer történt kiküldése sem vezetett célra. Ekkép a zárdaépület a kibővítés alkalmával, három évig tartott huzavona után, végtére is ferde alakot nyert.

1846. jul. 19-én páli szent Vincze napján, mely egyszersmind a hetedik nap vala pünkösöd után, a szeretetről nevezett zárdaszüzek temploma a mindenható Isten dicsőségére, Istennek Anyja, Mária és minden Szentek tiszteletére, a szeplőtelenül fogantatott Boldogságos Szüz védelme alatt, kinek tiszteletére a főoltár, és páli szent Vincze pártfogása alatt, kinek tiszteletére a mellékoltár szentelve van, az anyaszentegyház szent szertartásai szerint a b. e. püspök által nem csupán a kath. hívőknek, de a kath. hittől idegen más vallásúaknak is nagy sokaságu gyülekezete jelenlétében ünnepélyesen fölszenteltetett az Atyának és Fiunak és Szentlélek nevében. Egyházi beszédek, és pedig a magyart, — a meghívott szónok, Fogarassy Mihály váradi kanonok akadályozva levén, — Biró László, szatmári kanonok, a németet, herczeg Hohenlohe Sándor választott püspök és nagyváradi nagyprépost tartotta.

Herczeg Hohenlohe ékes beszédében, mely nyomtatásban is megjelent, az isteni és felebaráti szeretetben nyilvánuló hit műve gyanánt tünteti fel az intézetet. „Valóban, szól meghatóan, mi mindnyájan érezzük ez alapítvány, ez intézmény szemléleténél, miként fűzi egy szoros szent kötelék egygyé a

a kath. kereszténységet, mely még évszázadok multán is egybe fogja a nemzedékek szívét foglalni. E zárdabeli társas életben elnémul az önzés; itt minden földi jóról s élvezetről való lemondás észlelhető csupán, Isten kedvéért; itt csakis önmegtagadás honol, csakis önkéntes odaadás Isten s a szenvedő emberiség szolgálatába, személy, állapot, kor és valláskülönbsége nélkül a szenvedőt illetőleg. Itt híjában keresünk mulékony élvezeteket; itt csak Isten dicsérete hangzik s a szeretet szolgálatában való serénykedés tapasztalható; itt a lélek békéjeért száll fel az ima valamint az élőkre, ugy a holtakra vonatkozólag; csakis az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlását szemlélhetjük itten. A gyermekkor itt szorgalmas nevelőnőit találja. És mindezt, igen mindezt csakis a keresztény szeretet valósíthatja, azon szeretet, melynek élő képe Jézus Krisztus vala, azon szeretet, melyet ő gyakorolt és tanusított áldásos földi élete folyamán.

Mesteri és megható a zárdaszüz életrajza, miként azt Hohenlohe adja. „A szerzetes társulatok közt, ugymond, az irgalmas zárdaszüzek hivatása a legterhesebb és legfáradtságosabb. A szegényeknek és a betegeknek testi és lelki szüntelen való ápolása, ez napi munkája az irgalmas zárda-szüznek. Mily türelem, mily önmegtagadás kívántatik ehhez? Szervedés és öröm váltják föl egymást egy irgalmaszárda-szüz életében: testi és lelki szervedés.

Betegeknek szolgálni és ápolni őket, nem könnyü dolog. Nem csak a napot, de az éjt is a beteg ágyánál kell föl váltva eltöltenie. Mily önlegyőzés kívántatik ahhoz, hogy a női természet megtagadja magától az üdítő álmot? Hozzá járul még a legundorítóbb nyavalyák szemlélete, a kórházbeli egészségtelen levegő szüntelen belélegzése, a ragály veszélyének állandósága. Aztán a lélek szervedései. A lelki betegápolás is az

ő dolga és gondja és ez a lelki ápolás nagyobb jutalomra méltó és nagyobb felelősséggel járó, mint a testi betegápolás. Erős lelkűnek kell lennie annak a nőnek, aki soha semmi egyebet ne lásson, mint csak emberi betegséget, nyomoruságot, semmi egyebet ne halljon, mint jajszót s a fájdalom panaszhangjait, olykor szivmetsző sóhajt és veszékelést; s minden fáradozása mellett is sokszor hálátlanságnál egyebet ne arasson. Mily keresztényi hős lélek kell ahhoz, naponta szemei előtt látni a halált, hallani a haldoklónak utolsó jajkiáltását, végső halálhörgését, sokszor egészen egyedül, az éjfél óráiban! Mily önmegtagadás kívánatik ahhoz, megszokni oly sokféle betegnek a szeszélyeit, különködéseit s alkalmazkodni hozzá, hála helyett gorombaságot tapasztalni; elvadult, istentelen beteget ápolni, kik bűnbánatról se tudni, se hallani nem akarnak, kik gyakran káromkodások, szitkok és átkozódások közt adják ki lelküket s ily állapotban jelennek meg Isten ítélőszéke előtt. Mily szivmaró fájdalom egy jámbor zárda-szüzre nézve! Minden nap, minden óra új terhet, új keresztet hoz neki, — kivált napjainkban. Valóban sok ennek a hivatásnak a szenvedése; nem egyéb, mint örökös keresztet az testileg és lelkileg egy irgalmas zárda-szüzre nézve. Ti azonban, — szóla az igehirdető bátorítólag a szüzekhez, — haladjatok tovább az alázatosság és Istenbe vetett bizalom útján, emlékezzetek meg Jézus szavairól: Aki állhatatos marad mindvégig, üdvözülni fog. — Bármily tövises is azonban az irgalmas-szüz kereszt-útja, teremnek s virítanak rajta rózsás örömek is; azok megkönynyitenek, megédesítenek, felülmúlnak minden szenvedést.

A szenvedésből sokszor fakad öröm, a szenvedések érdemszerzők, az érdemek pedig a mennyország birtoklására teszik méltóvá az embert.

Mi öröm egy igazán bűnbánó betegnek a szemlélése, ki

egészen oda adja magát Teremtőjének! Kristálytisza örömek ezek, melyeket nem ismer ugyan a világ; csakis Isten fiai foghatják fel. Boldogító öntudat, önmagának elmondhatni: ennek meg amannak puhára vettem meg imáimmal halálos ágyát, bátorságot öntöttem lelkébe biztató szavaimmal, megerősítém őt a hit, remény és szeretetben. Isten megfizet érte! Mily örömszerző egy érző keresztény szivre nézve illetén jó cselekedetnek gyakorlása felebarátunk iránt; holott pedig egy irgalmas szüz élete oly sok alkalmat szolgáltat a keresztény irgalmasság valamennyi cselekedeteinek gyakorlására. Nem úgy van-e? Nem maga a név is, 'irgalmas szüz', mutatja-e azt?

Nem szeretet és irgalmasság — czélja-e egész hivatásának? Mily öröm: a szeretet cselekedeteinek gyakorlása, testi ápolása a betegnek! A beteg hálálkodása: a jó Isten áldja! kedves hangok a szerető szivnek ... A betegnek sokkalta nagyobb becsü az ő lelki ápolása; annak tudata, hogy „egy lelket mentettem meg”: van-e öröm emennél nagyobb, — eszközül adni oda magát Isten kezébe? hisz Istent magát szolgáljuk a betegek személyében. Krisztus monda: *„Beteg valék és ti meglátogattatok engem. Amit testvéreim közül a legkisebbnek tettetek, azt nekem cselekedtétek”*. Valóban, a tevékeny isteni és felebaráti szeretet, hűn gyakorolva ez életben, előize már a mennyországban. Rövid ideig tartó a gyötrelem és aki Isten kedvéért elviseli, azt biztatja és boldogítja a gondolat, hogy egykoron fel fog Isten angyalai és szenteinek társaságába vétetni. Nem, egy irgalmas szüz nem is szakítható el az ő Jézusától, mivel mindig vele van ama szolgálat következtében, melyet a betegek ápolása közben teljesít.

S miután az ékesen szóló főpap a szüzek tanítói hivatásának fenségét is szintén méltatá, így végzi remek beszédét: „Örvendjete Szatmár lakói, hogy ilyen házatok van várostok

közepében! Istápoljátok erőtok, tehetségtekhez képest a jó szüzeket s Isten áldása le fog szállni reátok. Isten meg fogja ezen az ő szolgálatába szegődött jámbor szüzeket hallgatni s ők imádkozni fognak érettetek!

Vegyetek példát magatoknak az ő szent szeretetökből; s én tudom, a nemesebben gondolkodók s jobb lelkűek meg is fogják azt tenni; — s Isten áldása fog nyugodni e házon, Isten áldása fog nyugodni e városon és lakóin; Isten áldását kérem le én mindnyájatokra, — hogy itt az ő kegyelmében járjatok, — és ha majdan életetek fáradsággal teljes napi munkáját bevégeztétek, örök jutalom vételére szólíttassatok a mi Urunk Jézus Krisztus által. Amen'.

S a nagylelkű alapítóról vajjon mit szólott az egyházi szónok? Hallgatott. Nincs kétség benne, hogy az a b. e. püspöknek ismert szerénysége és alázatossága iránti kiméleletről, s az ellen való tiltakozása következtében történt emigy.

Leonhard püspököt, ki az intézeti templom-szentelő ünnepre meg volt ugyan hiva, de akadályozva levén, azon meg nem jelenhetett, Szatmármegye hatósága, hogy meghálálja a püspöknek azt a jótéteményét, melynélfogva a katonaleánykák nevelésére szolgáló alapítványt Szatmártt kívánta értékesíteni, nemes Szatmármegye táblabirajává nevezte ki.

És Hám püspök ? . . .

A sok kellemetlenség és folytonos izgatottság, melyet a b. e. püspök az építkezés ezen négy évi tartama alatt kiállott, annyira megviselte a különben is gyengébb testalkatu püspök szervezetét, hogy reá megbetegedvén, üdülés és egészségének helyreállítása végett a budai fürdőt kelle pár hétig használnia.

Ezután a jólelkű püspök több rendbeli újabb kegyes alapítványt tett; nevezetesen 5 ezer frtot az intézet igazgatója

által az ő szándékára, holta után pedig az ő lelke és az intézetben elhunytak lelki üdveért végzendő szent misékre. — ,Minthogy pedig, ugymond, a Leonhard-féle nevelő intézet számára, annak felállítása alkalmával, 10 ezer forintot ajánlottam fel azon czélból, hogy a katona-leánykák, midőn, betöltvén a nevelés éveit, az intézetből kilépnek, ha segélyre szorulnak és arra méltók lesznek, ezen alapítvány kamataiból támogatásban részesüljenek; ez alapítványom azonban Bécsben (sajátszerű) el nem fogadtatott: ugyanazért ezt az alapítványt a zárda-intézet javára, a különleges rendelkezésre szánt alaphoz csatoltam, az intézet rendkívüli szükségleteinek fedezésére; amely alaphoz a törvényes 6% kamatot is hozzá számítottam; most pedig magát a tőkét is leteszem 10,849 vfrt 15 kr. értékű kötvényekben, a több száz frtra rugó kamatokkal együtt, hogy ezen alapítványomat az intézet igazgatója a kezelése alatt levő többi alapokkal ugyanazon módon kezelje; hozzáadom egyuttal azt is, ha azon eset előfordulna, hogy valamelyik távozó katona-leánykának segélyt kellene adni, — amit különben az előjáróság fog megítélni, — és a Leonhard-féle alapítvány pénztára azt meg nem bírná, a kívánt segély ezen alapítványomból kiadathassák‘.

Örök hálás emlékül azon jótétemény- és oltalomért, melynél fogva az isteni Gondviselés 1853. február 18-án Ferencz József király ő felségének Bécsben egy gonosztevő által orozva megtámadott életét a halál veszélyétől megmentette és ő felségét sértetlenül megóvta, — öt ezer vfrt alapítványt tett a jó püspök az irgalmas szüzek betegei számára. Utóbb ismét 10 ezer frtot tett le alapítványul az intézet részére, azon czélból, hogy jövőben a zárdaszüzeknek megélhetésük biztosítva legyen; és pedig akkép, hogy ezen összegből 5 ezer frt a különleges rendeltetéssel bíró alaphoz csatol-

tassék, a másik 5 ezer frt pedig a munka-alaphoz, a zárdai főnökségnek irt levélben megemlített külön föltételek mellett.

Ezenkívül Bolza Mária Anna grófnő 2000 frt alapítványt hagyott végrendeletében, az intézet javára, azon kikötéssel, hogy ezen összeg kamatait, ezredes férje, míg él, élvezhesse.

Erzsébet királyné ő felsége 625 frtot a katona-leánykáknak és ismét 625 frtot az irgalmas szüzek számára, összesen 1250 e. frtot méltóztatott legkegyelmesebben adni.

Seydl Alajos József horvátországi tábori főpap a katonaleánykák intézetének alapítványkép 300 frtot küldött.

Ez képe és rövid története az apáczárdai nevelőintézet keletkeztének és létesülésének, azon jegyzetek nyomán, melyeket a b. e. püspök oly szorgalmasan gyűjtött és sajátkezüleg összeirt, mindaddig, míg a halál ki nem vette kezéből a tollat. Életének utolsó éve, 1857, azonban, melyet még maga jegyzett be, üresen áll. Ugy látszik, hogy a b. e. püspök a zárdai nevelő intézetre vonatkozó adatokat és jegyzeteket rendszeren az év végén állítá össze.

Azon tetemes segélyezéseket, melyekben a b. e. püspök a zárdai-intézetet időnkint részint terményekben, részint tetemes pénzösszegekben külön részesíté, nem vettem számba.

Ily nagy áldozat és nagylelkű támogatás mellett, sok küzdés és viszálykodás után, szépen fejlődött a hazánk talajába átültetett nemes csemete, és terebélyes fává növekedett, mely áldást hozva terjeszti ki ágait édes hazánkban mindenfelé, miként azt a következő kimutatás tanúsítja.

Kimutatás az 1893/4. tanévről.

I. A szatmári irgalmas nővérek anyaházában van jelenleg a tartományi főnöknőn kívül:
1. fogadalmas nővér 45; 2. ujoncznő 8; 3. jelölt 42; összesen 95.

II. Az anyaházban a következő tanintézetek léteznek: 1. Tanítónő-képezde 4 tanfolyammal, látogatja összesen 115 tanítónőjelölt. 2. Polgári leányiskola 4 osztálylyal, látogatja összesen 79 tanuló. 3. Külső elemi népiskola 6 osztálylyal, látogatja összesen 448 tanuló. 4. Belső elemi iskola 4 osztálylyal, látogatja összesen 69 tanuló. 5. A katona-leányok iskolája 6 osztálylyal, látogatja összesen 32 tanuló. 6. Kisdédóvó leány- és fi-gyermekek számára, látogatja összesen 150 tanuló. Mindössze 893 tanuló.

III. Az anyaházban még a következő intézetek vannak: 1. A belnövendékek intézete (Internat) 43 növendékkal. 2. A katona-leányok intézete 42 növendékkal. 3. Az árvaleányok intézete 13 növendékkal. Összesen 98 növendékkal. Ezen növendékek mind, 32 katona-leány kivételével, részint a képezde, részint a polgári, vagy elemi iskolába vannak beosztva.

IV. Bir az anyaház még egy aggok intézetével is, melyben évenként átlag: 6 férfi és 6 nő, összesen 12 személy ápoltatik.

V. Van még az anyaháznak tápintézete is, melyben évenként 9—10 szegény deák kap mindennap ebédet és vacsorát.

VI. Az anyaházon kívül van 46 fiókház.

A fogadalmat letett irgalmas zárdaszüzek száma az egész kongregációban: 284. A szatmári anyaházban és az országban létező 46 fiókHzárdában az 1892/3. tanévben összesen 12,290 gyermek részesült oktatásban.

Ha b. e. Hám püspök ezen kívül semmi egyebet nem tett volna, ez egyetlen alkotásával kivivhatá a nagy nevet s kötelezheté örök hálára legalább is Szatmár város összes polgárságát vallás különbsége nélkül. Ezt tekintetbe véve s emlékezve azon őszintén elismerő és magasztaló nyilatkozatokra,

melyekkel a nemes város hatósága a b. e. püspököt elhalmozta, mikor a nagyszerű és áldásos intézet tervével foglalkozott, — nem igen kellemes benyomást tett a nemes városnak azon eljárása, hogy midőn a legközelebb mult évek egyikén a város utczáinak régi hisztorikus neveit majd mind eltörülve, az utczákat hires emberek nevére keresztelte el: az a város, mely felvirágzását a püspökségnek és különösen Hámnak köszönheti, nem talált, nem mondom, főutczát, vagy tért, de csak egy sikátort, mellék-utczát sem, melyet Hám nevének emlékére nevezett volna el s ezzel nem annyira a b. e. Hám püspököt, mint inkább maga magát tisztelte volna meg. — Illik tudni ugyanis, egyebet nem említve, hogy 1804-ben, midőn a szatmári püspökség keletkezett, a püspöki palota telkén Szatmártt tövissel kerített háztelkek diszelegtek. De azért Hám neve él és élni fog évszázadokon ezerek szívében, emlékében!

A páli sz. Vinczéről nevezett szatmári irgalmas-nénék kongregacziójának fiók-házai az egyházi provinciák szerint:

I. Az esztergomi érseki megyében.

1. Esztergom viziváros. Alapította b. e. nagy-kéri Scitovszky János kardinális, Magyarország hercegprimása és esztergomi érsek, 1865. Hat elemi osztály külső, ugyanannyi osztály belső leánykák számára. Irgalmasnéne 16; növendékek száma 374.

2. Esztergom. Sz. Anna-ház. Alapított 1872-ben b. e. Simor János hercegprimás, esztergomi érsek által. Alsó elemi iskola és óvoda. Irgalmas-néne 5; tanoncok száma 547.

3. Esztergom. Kórház. 1879. Alapítva nincs; a költségeket a nemes város fedezi. Irgalmas-néne 5; férfiak részére

32 ágy, nők részére 20. Elaggottak ápoló osztálya is van hozzákötve.

4. Selmeczbánya. 1867. Alapítva nincs és ép ezért nagy nehézségekkel küzd. Hat, elemi osztály, óvoda. 8 irgalmasnéne, 500 tanuló.

5. Komárom. 1877. Simor primás. Hat osztályu felsőbb leányiskola; irgalmasnéne 8; tanuló 404.

6. Balassa-Gyarmath. (Nógrád m.) 1880. Simor herezeg primás alapította. Hat osztályu elemi iskola, 5 irgalmasnéne; 240 tanuló.

7. Léva. Leányiskola. 1880. Simor János, az alapítvány körül nagy érdemeket szerzett magának Szepessy Imre kegyesrendi tanár. Hat osztály és óvoda; 7 apácza; 380 tanuló.

8. Léva. Kórház. 1884. Alapítva nincs; a költségeket nemes Bars-vármegye fedezi. Betegágy 40. Apácza 4.

9. Stomfa. (Pozsony m.) 1884. Gr. Károlyi Alajos és neje alapították. Hat osztály, óvoda. Apácza 5; gyermekek száma 294.

10. Budapest. Vörös kereszt. Alapítva nincs; a költségeket az Erzsébet-kórház, mely a Vöröskereszt-egylet tulajdona, viseli. 86 ágy; 13 apácza.

II. A kalocsai érseki megyében:

Kalocsa. Kórház. 1868-ban b. e. Kunszt József kalocsai érsek alapította. 1885-ben b. e. Haynald kardinális, kalocsai érsek az alapítványt gyarapította. Van benne 12 ágy. Azonkívül 12 elaggott férfi és nő ápoltatik. Apácza 7.

III. Egri érseki megye:

1. Miskolcz. 1878. Samassa József egri érsek. Hat külső és hat belső osztály. Apácza 9; tanuló 469.

2. Jászberény. 1886. B. e. Bartakovits Béla egri érsek. 4 elemi és 6 felsőosztályu externát, 6 osztályu elemi népiskola és óvoda. 8 apácza; 452 gyermek.

IV. Székesfehérvári egyházmegye:

1. Székesfehérvár. 1864. B. e. királyhegyi Farkas Ferencz vál. püspök és fehérvári nagyprépost. 6 belső és 6 külső osztály. 12 apácza; 424 gyermek.

2. Alcsuth. 1882. Ő cs. és kir. Fensége Klotild főhercegasszony. 4 elemi osztály és óvoda. 4 apácza; 149 gyermek.

3. Duna-Adony. 1892. Gróf Zichy Ferdinánd és neje gr. Zichy Luiza. 3 apácza; óvoda.

V. Kassai egyházmegye.

1. Bártfa. 1860. A nemes város. Végleg megalapított a város által 1891-ben 4 elemi osztály. 5 apácza; 242 gyermek.

2. Sárospatak. 1866. B. e. Fábry Ignác kassai püspök. 6 elemi osztály és óvoda (7 belnövendék). 5 apácza; 239 gyermek.

3. Sátoralja-Ujhely. 1873. Bretzenheim Ferdinánd herceg özvegye, született Schwarzenberg Karolina hercegnő. 8 osztályu externát, 6 osztályu népiskola, belnövendékek és óvoda. 9 apácza; 471 gyermek.

VI. Győri egyházmegye.

1. Győr-Sziget. 1862. Néh. Simor János, mint győri püspök. 6 osztályu népiskola, 6 ágyra kórház, óvoda. 5 apácza; 345 gyermek.

2. Füles, másképp Nikits Sopron mellett 1863. Gróf Zichy Henrik és neje, szül. Meskó Irén bárónő. Belnövendékek, kétosztályu népiskola, óvoda. 4 apácza; 250 gyermek.

3. Magyaróvár. Hildegardeum. 1881. Ő cs. és kir. Fensége Albrecht főherceg. Az alapítványhoz némileg járul az ottani Hildegardeum-féle nő-egylet. Hat osztályu népiskola. 4 apácza; 200 tanuló.

4. Magyaróvár. Carolineum, Mosonymegyei kórház. Alapítva nincs. Fönntartja a megye. 5 apácza; 45 beteg.

5. Kapuvár. 1873. Zalka János győri püspök. 6 osztályu népiskola, ipariskola, óvoda. 4 apácza; 601 gyermek.

6. Győr-Sz.-Márton. 1879. b. e. Kruesz Krizosztom főapát. 6 osztály, óvoda. 5 apácza; 340 gyermek.

VII. Rozsnyói egyházmegye.

Rozsnyó. 1868. B. e. Kollárcsik István rozsnyói püspök. Belnövelde, polgári iskola, 4 elemi osztály, óvoda. 10 apácza; 349 gyermek.

VIII. Szepesi egyházmegye.

1. Szepesolaszi. 1885. Császka György, szepesi püspök és Szepes-vármegye. Árvaház és 6 osztályu elemi iskola. Apácza 4; gyermek 35.

2. Lőcse. 1880. Császka György, szepesi püspök. Négy osztályu externát, négy osztályu elemi iskola. Apácza 7; gyermek 156.

3. Rózsahegy. 1885. Rózsahegy városa. 6 belső, 6 külső elemi osztály és óvoda. 10 apácza; 350 gyermek.

4. Thurdossin. 1885. Császka György szepesi püspök. 6 oszt. népiskola, óvoda. 5 apácza; 237 gyermek.

IX. Szatmári egyházmegye:

1. Ungvár. Gizelaház. B. e. Haas Mihály szatmári püspök alatt 1859-ben állított fel minden alapítvány nélkül. 6 elemi iskola és belső növendékek. 3 apácza; 210 gyermek.

2. Ungvár. Máriaház. B. e. Bugyis András prépost, főesperes és ungvári plébános. 1879. 6 osztályu elemi iskola és belnövendékek, óvoda. 4 apácza; 331 gyermek.

3. Ungvár. Kórház. Ungmegye által alapítva. 1879. 8 nővér; 180 betegágy.

4. M.-Sziget. B. e. Haas Mihály szatmári püspök alatt. 1863. Nincsen alapítványa. 6 nővér, 6 osztályu felsőbb népiskola, belnövendékek, gyermekek száma 334.

5. Felsőbánya. Schlauch Lőrincz szatmári püspök alatt. 1886. Az összes költségeket a felsőbányai templompénztár fedezi. 6 apácza, 6 oszt. népiskola, belnövendékek, óvoda, gyermek 292.

6. Pálócz. B. e. Bugyis András prép. főesp. ungv. pleb. 1887. 3 apácza, 6 oszt. népiskola, óvoda, gyermek 177.

7. Szatmár. Sz. Józsefháza. Alapítá Irsik Ferencz szatmári kanonok 1888-ban árvák és lelenczek számára. 3 nővér; 17 gyermek.

8. Szerednye. Néh. Bugyis András prép. főesp. ungvári pleb. 1891. 3 apácza, hat osztály és óvoda, 180 gyermek.

9. Beregszász, 1890. Beregvármegye által fölállított megyei kórház. 4 nővér; 60 betegágy.

10. Nagy-Károly. 1892. A gróf Károlyi-család alapítványából és néh. Lajcsák Ferencz n.-váradí püspök és a n.-károlyi r. k. hitközség adakozásából 6 apácza vezetése alatt főelemi iskola.

11. Munkács. 1893. Kórház, a nemes város által fentartva. 3 apácza.

Jézustársasági atyák nevelő intézete.

12. Máramaros -Sziget. 1893. Kórház. Fenntartja a polgári megye. 5 apácza.

X. Erdélyi egyházmegye.

1. Károlyfehérvár. B. e. Haynald Lajos kardinális erdélyi püspök korában. 1858. 12 apácza, 8 osztály, népiskola, belnövendékek és kórház. Gyermek száma 362, betegágy 10.

2. Gyergyó-Sz.-Miklós. Néh. Fogarasy Mihály erd. püspök. 1876. 7 apácza, polg. és elemi iskola, belnövendékek, óvoda. Gyermek 439.

3. Székelyudvarhely. Alap. és fönntartja 1881-től a hitközség. 4 apácza, 6 osztály. 214 gyermek.

4. Erzsébetváros. 1885-ben alap. és fönntartja a város. 4 apácza, 6 osztály. 135 gyermek.

5. Sepsikörös-patak. 1892. Néh. gróf Zichy Félix Bódog özvegye, Bees-Chrostin Ludmilla bárónő. 6 osztályu elemi iskola és óvoda. 4 apácza.

A fiókházak száma 47. És pedig az esztergomi egyházmegyében 10, a kalocsaiban 1, az egriben 2, a fehérváriban 3, a kassaiban 3, a győriben 6, a rozsnyóiban 1, a szepesiben 4, a szatmáriban 12, az erdélyiben 5.

e) Tápintézet, Konviktus.

Csodálatra méltó a természet, amint azt a Teremtő megalkotá. Például a medve, a légy, és számtalan rovar egész télen át mereven alszik, nem táplálkozik, anélkül, hogy megfogyatkoznék, kihalna, elveszne. Vajjon a természetben nem jelképe-e ez az emberi test feltámadásának és örök életének. Az ugynevezett vándormadaraknak, az állat-világban az emberi szellem, a lélek eme jelvényeinek és nevezetesen a galambnak,

a Szentlélek emez Istentől választott jelképének, kettős hazájuk van; nem figyelmeztetésképen-e, hogy a legnemesebb teremtménynek, az embernek is egy földi és egy örökkévaló honának kell lenni.

Kérdés, melyik hazának születik előbb az ember? Ugy hiszem, nem tévedek, midőn azt állítom, hogy az ember végrendeltetésének megfelelőleg, első helyen Istennek, a ki őt teremté, az örökké tartó életnek, a melyre teremtve van, a mennyországnak, tehát keresztény világban kereszténynek; másod sorban a világnak, az embereknek, a hazának, tehát hazafinak születik. A keresztény világban tehát az ember előbb keresztény, aztán hazafi; ha jó keresztény, úgy jó hazafi is, és minél jobb keresztény, annál jobb hazafi. A keresztény erények mind egyszersmind hazafiai erények is, a szeplőtelen hazafiság keresztény erény. A pogány császárok elismerék s dicsekedve emlegeték, nagy becsületére és dicsőségére a kereszténységnek, hogy a keresztény katonák valának leghivebb, megbízhatóbb, vitézebb szolgálók, katonáik. Ha a keresztény hit- és erkölcs tan ilyen szolgálókat, ilyen katonákat, ilyen vitézeket, hősöket, ilyen hazafiat nevelt a pogány császárnak és a pogány államnak és hazának, mennyivel inkább nevel az jó hazafiat egy keresztény királynak, államnak és hazának!

A haza nagy polgári társadalom levén, melynek akár születés, akár nevelés, akár szabad választás és föl vétel útján tagja az ember, e társadalomban minálunk a keresztény hit- és erkölcs tanítja meg az embert teljesítésére mindazon kötelemeknek, melyek a hazafiságban, a haza szeretetében összpontosulnak. Nevezetesen megtanítja a haza polgárát kerülni szorgalmasan mindazt, a mi a hazának kárára vagy becstelenségére válhatnék, hatáskörében a közjóra erőteljig közreműködni, a törvényes adót és egyéb közterheket készségesen

viselni, az állam törvényeit megtartani, a hazai intézményeket előmozdítani, mindent elkövetni, a mi a hazának anyagi vagy szellemi javára szolgál; rendkívüli körülmények között, nagy szükség és veszély idején, a fejedelem s az uralkodó házáért, a haza java és hírnevéért s a trón védelmére vagyonát, vérért örömmel feláldozni, miként azt a hazától vett jótéteményekért a köteles hála, a felebaráti szeretet és az igazságosság, ama szoros kapocsnál fogva, mely a polgárokat egymáshoz és fejedelmökhöz fűzi, magával hozza. Erre pedig leghivebben a keresztény hit- és erkölcstan tanít meg bennünket: Jézus és az apostolok tanítása, ugyszintén Jézus példája, engedelmessége, az adónak, habár arra, semmije se levén, kötelezve nem is volt, magáért és apostol-társaiért való készséges lerovása, jótéteményei, melyekkel honfiai elhalmozta, könyei, melyeket hazája fővárosának előrelátott pusztulása fölött hullatott, az intelmek, melyeket a kálváriára vivő utjában kísérőinek adott, és a többi.

De halljuk magának a szent életü püspöknek ide vonatkozó szavait 1828. nov. 26-án a káptalanhoz intézett leveléből. „Kivánom, ugymond, építtessék jó reményü ifjaknak a tudományokban és jó erkölcsökben való nevelésére konviktus, a minő kezdetleges állapotban már létezik ugyan, azonban minden alapítvány nélkül. Az itt nevelőbe befogadott ifjaknak hathatósan kötendő szívökre, hogy a katolikus vallást valódi áhitattal és buzgósággal gyakorolják, a királyhoz és hazához szeplőtelen hűséggel ragaszkodjanak s leendő hivatásuknak bárminemü állásban lelkiismeretes vallásossággal szolgálni iparkodjanak; a kath. anyaszentegyháznak javát erejökhez képest mindenkor elősegíteni, Isten félelmében, az isteni tisztelet példás látogatásában, a felebaráti szeretetben és mindennemü keresztény erényekben másoknak világító példát adni

törekedjenek; ez lévén mindaz, amit az intézmény célja tőlök megkíván és elvár s amivel az intézet iránti hálájukat leginkább leróhatják‘.

Igy fogván fel az ifjuság neveltetésének célját s földi és tulvilági rendeltetését az embernek a b. e. püspök, miután a leánynevelésről már nagylelkűen gondoskodott, a gyermekek gondosabb nevelésére is kiterjeszté figyelmét. Tapasztalván ugyanis, hogy igen sok szegény sorsra jutott szülőnek nincsen abban módja, hogy különben jóra való gyermekét iskoláztathassa, és ekkép sok jeles tehetség ugyszólván elvész az emberi társadalomra, a hazára nézve; és azt is tapasztalván, hogy sok szépreményű ifju gonosz társaságba vegyülvén, idővel megromlik, kárára és veszedelmére az emberiségnek: közös tápintézet-, vagyis konviktusról gondoskodott, melyben a fitanulók, a rosz példa ragályától megóva, kellő felügyelet és vezetés mellett, képeztessenek szellemileg, erkölcsileg a haza hasznos polgáiraivá, az anyaszentegyház hü tagjaivá s végre a mennyország örököseivé.

Létezett ugyan már annak előtte is, miként a b. e. püspök fenti leveléből látjuk, egy kis szerényebb körü püspöki tápintézet, bár kellő szervezet és biztosítás nélkül, néhány tanulóval. Hám püspök kitágítá a konviktus körét s ezen felül szükséges felügyelettel és alapítvánnyal látta el az intézetet. A régi püspöki lakás tőszomszédságában egy kis házat szerzett; kertjét a püspöki kerthez csatolta. A háznak utca felőli részében a konviktusi ‚felügyelő‘ (praefectus) lakott. Az én időmben, ki szintén ez intézetnek növendéke valék, mit ezennel hálásan emlitek meg, a 30-as években, Skultéty Alajos czimzetes kanonok volt a felügyelő. Szomszédságában a betegek számára egy kis szoba volt, utána a főzőnének szobája, a konyha; azután a növendékeknek két hálószobája és kis

előszobácska által elválasztott két tanuló terem. A növendékek száma negyven körül vala. A praefectuson kívül még egy felvigyázó is volt az intézetben, az akkori hetedik és nyolczadik gimnázium-osztálybeli ugynevezett filozofusokból fölvéve, „Domine” czimen; az én koromban: Görbe Ignác, és ezen felül mindkét tanteremben egy-egy „vezető”, ductor, a 6-ik gimnáziumi osztályból való tanulók közül.

Nem mulaszthatom el, hogy e helyen az öreg anyóról is meg ne emlékezzem. Ő volt a főzőnő és egyszersmind felügyelő nő is az udvar, a kamara, konyha és a cselédség körül, mely három tagból, két női konyhacseléd- és egy hetesből állott. Ezt a nőt Hám, mint új püspök hozta magával Egerből; nevét senki se tudta a növendékek közül; csak „anyó” volt a neve, különben Fridrich Katalin, Fischer Antal özvegye. Fáradhatatlan kis asszonyka volt; sürgött, forgott örökkéig, amiért őt „örök mozgó”-nak mobile perpetuum-nak is nevezték. A b. e. püspök nagyon becsülte őt hűségeért, szorgalmáért. Kiszolgált a konviktust mindaddig, míg az a jézus társasági atyáknak át nem adatott; jóval túlélte a nagy-kegyességű püspököt. Meghalt 1869. ápril 28-án 104 éves korában Szatmártt. Eltemette ugyan azon év ápril 29-én Günther József tiszt. kanonok.

Abban a szegényes konviktusban, melynek pár hosszú lóczából, padból, és egy festett asztal-lapból állott összes butorzata, különben nem csak a tanulásra és erkölcsi magaviseletre volt szigorú ügyelet, hanem szabad magánórákban a rajzolásban is nyertek oktatást egy külön rajzmester-, Skultéty Jánostól a növendékek. A rajzolóknak közül kitűnt Mezey József az én időmben, ki mint festő művész nem kis hírnévre tett szert.

Ezen felül üres óráinkban még a katonásdiban is gya-

koroltattunk, fapuskákkal és fakarddal láttatván el e célra, dobszó mellett; gyakorlatainkat a konviktusnak utca felőli tág udvarán nagy népsokaság bámulta mindig. Kitanult katonaisztek csodálták ügyességünket. Büszke is volt arra Skultéty praefektus. Valahányszor előkelő vendége volt, ki kelle a dobszójelre rukkolnunk s produkálnunk magunkat, esős időben még a tanterekben is, a két tanterem és az előszobán át hosszú vonalban végig, egy helyben végezhető fegyverforgatás és mozdulatokban; német levén még akkor a vezényszó a ‚beifusz‘-ra a 40 fapuska olyan zörrenést hallatott, mintha az csak egyetlen puskával ment volna végbe. Ennek a katonásdinak is megvolt a maga nem megvetendő haszna. Bátorságot öntött belénk. ‚A mell ki, a has be!‘ egyenes állásra és rendes járásra; a kommandószó figyelemre, szabályosságra, pontosságra, a ruha és a lábbeli, valamint az egész test tisztántartására szoktatott, s ekkép a testi egészséget és ügyességet mozdította elő e játék. Kék sipka és sötét szürke posztóból készült s fényes gombokkal ellátott egyenruhát viseltünk mindannyian. A nagyobbak közülünk püspöki diszebédek alkalmával az asztal körül végeztek szolgálatot. E célra a püspöki udvarban valamivel finomabb kék posztóból készült hosszabb felsőt öltöttünk magunkra.

E régibb Hám-féle püspöki konviktusnak két volt növendéke van jelenleg a szatmári káptalanban: Novák Antal nagyprépost-kanonok és én.

Az apáczázárda fölépülte után utóbb az eddigi szegényes konviktus is magasztosb alakot nyert. A már említett Tischler Albin terve szerint a régi épületnek utcafelőli része lebontatván, helyébe szép és nagyszerű emeletes ház épült s az intézet azon tul gazdag alapítványokkal láttatván el, a jézustársasági atyák vezetése és gondviselésére bizatott. Az

atyák később az épületet még inkább kibővíték s a régi rezidenciát a szép nagy kerttel együtt, melynek közepéből, külön bejárattal a kálvária-templom magaslik ki, birtokukba visszavevén, most már a b. e. püspök alapítványából 35 ingyenes és 70—80 mérsékelten fizetéses növendék részesül ott ellátásban és katolikus nevelésben. Az intézeten kívül még 15 ugynevezett juskulista nyer naponta élelmezést, kik mint szegény tanulók délben az intézet előudvarában csoportosulnak bögréikkel s viszik azokat étellel megtöltve s egy jó darab kenyérral tetézve napra valónak haza. Ezekből válogatják aztán ki egyrészt az ingyenes növendékeknek. Ez a szokás azonban csak azóta divik, amióta a jézustársasági atyák birják a konviktust.

Igy fejlődött és nőtte magát ki csaknem palotává e kezdetben oly szerény intézet s megóván a fiatalságnak nagy részét a világ csábjaitól, virágzik olyannyira, hogy helyszüke miatt az atyák még mindig nem képesek a hozzájuk folyamodókat, menekülőket mind befogadni. Itt neveltetnek isteni félelemben és emberi bölcseségben az ifjak, a szülék és a családok öröme, a polgári társadalom javára, az anyaszentegyház diszére. Míg az ember e földön él, tagja a világi társadalomnak. Amennyiben azonban végrendeltetése a síron tulra is, az örökkévalóságba kiterjed, azért kell a nevelésnek e kettős viszonyt tekintetbe venni. Egy bölcs uralkodó, trónörökös fiát nevelőjének átadva, elv gyanánt ezt az utasítást adta neki: „Nevelje ön fiamat előbb kereszténynek, aztán embernek s végül uralkodónak”. — Folyamhoz hasonló levén az emberi élet, nagyon szükséges, hogy azt a kosarat, melyben korunk kis Mózeseit vizre bocsátjuk, erősen megvédjük, vizhatlanná tegyük, hogy el ne merüljenek a habok alá.

f) Kálvária.

Az Üdvözítő Jézus kinszenvedése, ama számtalan és iszonyu fájdalmak, bántalmazások, kinok és kereszthalála, melynek magát, mennyei Atyjának örök végzéséből, a bűnös emberi nem megváltására aláveté: eme reánk nézve ép úgy megrendítő, mint vigasztaló esemény és hitigazság középpontja hitünknek, egyedüli alapja a mi reményünknek, élesztője szeretetünknek, viszonzásul azon szeretetért, — Jézus szereteteért, t. i. melynek szélessége és hosszasága, magassága és mélysége, szent Pál szerint (Efez. 3, 18, 19.) minden emberi képzeletet és tudományt felülmul; , minél fogva az olyan ember, aki a kereszten függő Jézust szemléli, anélkül, hogy szintén szeretettől áthatva ne érezze magát ő is, — egy szent életű férfiú, (Scupuli) itélete szerint — soha sem fogja szeretni tudni az Istent‘.

A szent életű püspök mindenkori elmélkedéseinek legfőbb tárgya Krisztus kinszenvedésének és halálának emléke vala. Tanusítja ezt ama kegyeletes szokása, melynél fogva magánbuzgóságából naponta a sz. zsolozsmának minden egyes része után a szenvedő Jézushoz szóló imát ájtatosan elmondá; tanusítja azt ama remek sirbolt is, melyet a keresztről levett és eltemetett üdvözítő Jézus tiszteletére, imádására a székesegyházban emelt. Ez azonban még nem volt elég.

Hogy ezen, az üdvözítő Jézus kinszenvedése és kereszthalála iránti áhítatának példaadó nyilvános jelét is adhassa s a híveket is Krisztus kinszenvedése és keresztje iránti ájtatosságra hathatósan buzdithassa, egy kálváriának felállítása iránti gondolat és terv fogamzott meg lelkületében. E szent és üdvös vállalatra alkalmat és ösztönt szolgáltatott neki az a puszta domb, mely az ő lakása, a régi püspöki rezidencia

kertjének közepén állott, amelynek alján a szent életű püspök, ki csupán séta kedvéért soha ki nem ment a városba, üres perczeiben fel alá járva imádkozott, elmélkedett. A domb, melyről szó van, hajdan várdomb vala, melyről annak idején a katonaságnak dobszóval jelt adtak; azért nevezték el e dombot „doboló“-nak s ezt a nevet, a várerősség megszűnte után is, megtartotta, mindaddig, míg be nem építették. E domb mesterségesen készült valaha, valószínűleg azon földtömegből, melyet a domb alatt elhuzódó várarkából kivettek. E dombot, Szatmártt ez egyedüli kis magaslatot, választá a b. emlékü püspök a szent keresztut czéljaira. A gondolat elég merész volt. A domb tetején állott katonai őrház falmaradványai nagy fáradsággal lebontattak, a falrészek sziklaszilárd tömeggé valának összeforrva, egyetlen tégladarabot se lehetett kifejteni belőlük; a fal csak a legkeményebb csákány-csapásoknak engedett. Az alap-ásás alkalmával a földben korhadt fagerenda darabok is valának találhatóak. Mindamellett fölépült pár év elteltével a templomocská két sugár tornyával és a keresztut állomásaival (statio) a már többször említett Tischler Albin terve szerint; némi utánzásával és emlékeztetője gyanánt azon keserves keresztutnak, melyet az üdvözítő Jézus halála előtt tőn Jeruzsálemben a kálvária hegyére s amelyet a megváltó Jézus emlékére, legelsőbben is szűz szent Anyja, az apostolok s a jámbor asszonyok gyászba borulva látogatának. A hagyomány azt tanúsítja ugyanis, hogy a Boldogságos Szűz, isteni Fia keresztthalála után azonnal másnap, vagyis szombaton fölkeresé anyai fájdalmában azokat a helyeket, melyek a szent Fia testéből aláhulló vércseppektől még pirosának. Példájukat számtalanon követték, kik a világ minden részeiből a szentföldre evégből elzarándokoltak, kivált miután az Üdvözítő keresztje szent Ilona császárné által föltalálta-

tott, s a pápák mindazoknak, akik Jeruzsálemben elzarándokoltanak és ott Krisztus kinszenvedésének emlékhelyeit ájtatos lélekkel látogatók, bucsukat engedélyezték; és midőn e szent helyek látogatását Krisztus keresztjének ellenségei, a mohamedánok megnehezíték s ennek következtében Európában a ferenczrendi szerzetesek kolostor-templomaik környékét keresztuti stációkkal és képekkel ellátták, s hogy ugyanők a hívek lelki kívánalmaik- és szükségüknek teljesen megfeleljenek, a pápai bucsuengedélyeknek ezen ájtatosságra való kiterjesztését is kieszközölték, ennek nyomán megsokasodtak idővel hazánkban is a keresztutak, kálváriák.

Nagy és buzgó terjesztője vala a keresztuti ájtatosságnak XIV. Benedek pápa is. Rómában van ugyanis még egy a pogány világ- és uralomból fenmaradt tojásdad köralakú fedetlen nyílt óriási színház, az ugynevezett Colosseum, mely százezer nézőt fogadhatott falai között. Itt kellett három századon át a keresztényeknek, a pogány nép mulattatására, vad állatokkal megküzdeni, a mely küzdelemnek számtalan keresztény vértanu esett áldozatául. Ugyanazért azon túl is, évszázadokon át maradt e nagy épület, a benne kiontott keresztény vér miatt, tisztelet tárgya a keresztényeknél. Midőn tehát 1740-ben a fent nevezett pápa a pápai trónra lépett, ezen annyi vértanu kiontása által megszentelődött helyet vas rácsozattal véteté körül, belsejében kis kápolnákat építtetett, azokat képekkel ékítvén fel, melyek az Üdvözítő egész kinszenvedését, a halálra való elítélésétől kezdve egészen fölfeszítettéseiig, tüntetek elő. Ezen keresztutnak minden jámbor látogatója teljes bucsut nyert. A szentatya, a pápa, pedig az egész keresztény világ híveit felszólítja és buzdítja hasonló keresztutaknak a plébánia-templomok körében való felállítására és a keresztuti ájtatosság megtartására, gyakorlására.

Kalvária.

Ilyetén keresztutat kívánt létesíteni a b. e. püspök is, mint amolyan gyakorlati iskoláját az üdvözítő Jézus keserves kinszenvedésének és halálának, mely megtanítja az Üdvözítő kinszenvedése fölött elmélkedő lelket készségesen viselni a maga keresztjét, megszokni, gyakorolni a szelidséget, a csendes béketűrést, az ellenség szeretetét, az alázatosságot Attól, aki halálig alázza meg magát, még pedig a keresztfa haláláig, az ártatlanságot Attól, kiről az ő ellenségeivel szemben Pilátus is kénytelen vala bevallani, hogy semmi okot, semmi bünt nem talál őbenne, és végre az isteni és felebaráti szeretetet Attól, ki az emberi nem iránti szeretetből utolsó csep vérének kiontá a keresztfán. „A kereszt szemlélete s Krisztus kinszenvedésének emlékezete megtanít minket nem csak béketűréssel, de örömmel is s ekkép fensőbb érdemszerző módon szeretni, s ahhoz erőt is ad nekünk“, mond szent Bonaventura.

Örökre emlékeztetnek azon szavak is, melyekkel szal. szent Ferencz, Istennek eme jámbor szolgája és nagy tisztelője a szent keresztnek, Jézus halálának indító okát jelzi:

Szeretet-e, balgaság-e,

A mi, Jézus, fölfeszített? —

Szeretet is, balgaság is:

Balgaságom, szereteted.

„Csupán csak puszta szemlélete is a szent keresztnek nem lesz haszon nélküli és gyümölcstelen, — mondja egy szent életű férfiú. — A mennyei Atyának öröktől fogva egyszülött Fia, Jézus, egy könnyet sem fog jutalom nélkül hagyni, melyet az ő keserves kinszenvedésének emlékezete, csendes elmélkedés közben, szemünkből kicsalt. Csakhogy lelkünket, figyelmünket nem annyira Jézus kinszenvedésének nagyságára és borzasztóságára, mint inkább ama szenvedés indító okaira és céljára kell irányítanunk . . . Inkább hasznunkra fordí-

tanunk, mint számitgatnunk, fontolgtatnunk kell Krisztus kinszenvedését. A bűnnek nagyobb megutálását, Istennek, Jézusnak nagyobb szeretetét kell meritenünk szemléletéből‘.

Itt, a kálvárián, lehetett a szent életü püspököt látni, a néppel együtt részt venni a keresztuti ájtatosságban a nagyböjti péntek-napokon. Itt végezte sokszor magánájtatosságát is. Itt találta őt egy-valaki egy izben egy keresztuti állomás előtt, egész testével földre borulva, akkor, midőn a szentéletü azt hívé, hogy egyedül van ott és hogy őt senki se látja.

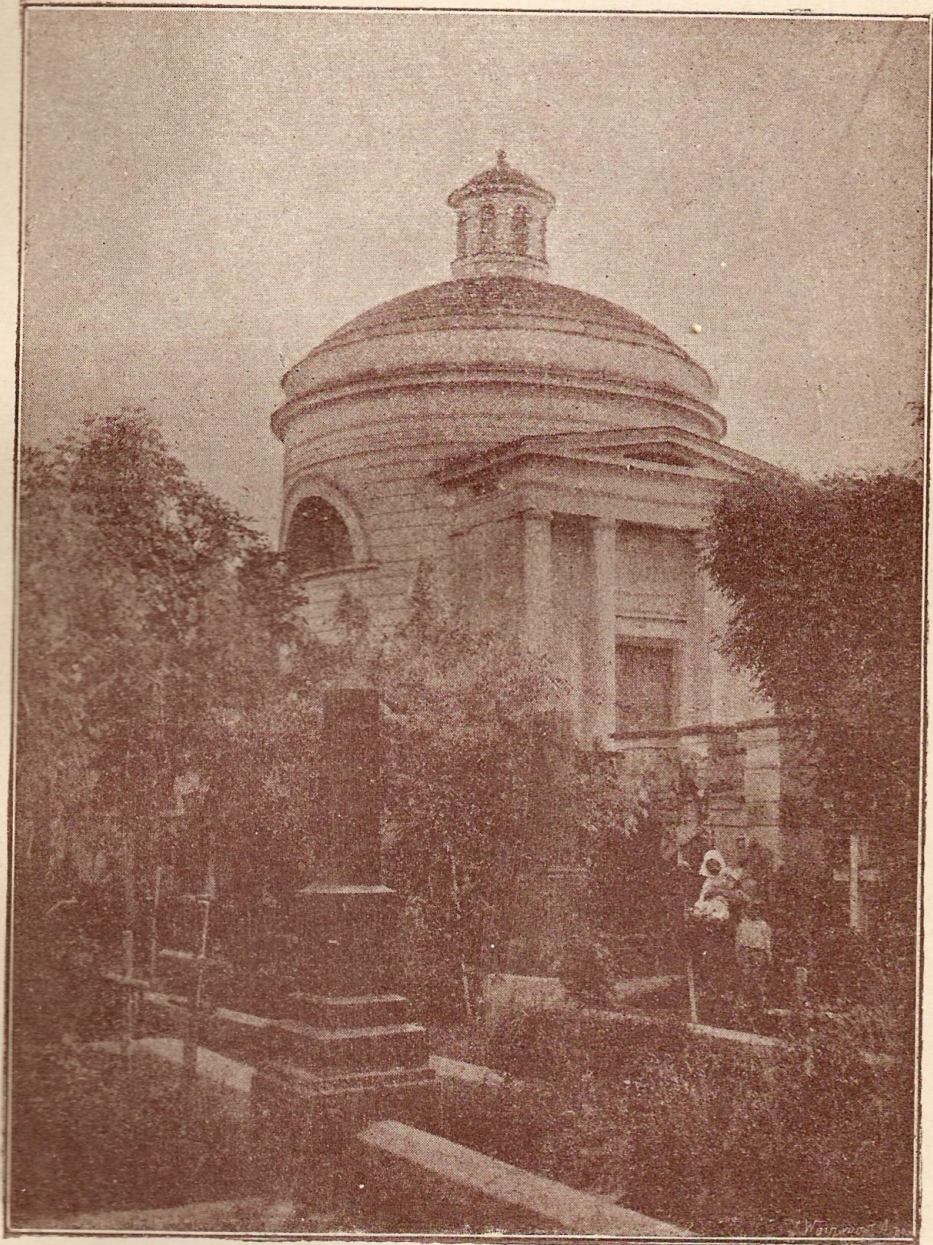
A kálvária és temploma, melyben a jézustársasági atyák végzik az isteni tiszteletet, buzgón látogatott helye a katolikus hiveknek.

Különös, hogy, midőn a b. e. püspök minden egyéb kiadásairól pontos naplójegyzéket vezetett, sem a konviktusi új épületre, sem a kálváriára vonatkozólag semmi adatot nem találunk. Ugy emlékszem azonban, hogy a kálvária-épitkezés hetvenezer frtnál többre került.

g) Temetői kápolna.

A szent életü püspök eddigelé az élők érdekében és javára működött. Most kiterjeszti gondjait az elhunytakra, akik megelőztek bennünket a hit jelével s a béke álmát aluszsák a temetőben. Eltemetni a holtakat a természet törvénye, — mond szent Bernardin — hogy visszaadassék a földnek az, ami földből vétetett. A természetnek eme törvénye a ker. hit világánál a szeretet törvényévé magasztosul. Amit a pogányok a természet ösztönéből, azt, mi keresztények a hitfakasztotta szeretet sugallatából cselekeszszük.

Az ember teteme nem olyan, mint az állaté; a holtak testei nem maradnak örökre por és enyészet: rendeltetésük, hogy egykoron föltámadjanak a sirból és ismét egyesüljenek

Temetői kápolna.

a lélekkel. Tisztelet illeti tehát holtuk után is őket. Ugyanazért tisztességesen szoktuk azokat az anyaszentegyház szent szertartásaival el is temetni. Csakis a legvadabb népek ismerték félre ez emberi szent kötelességet: zsidók és pogányok egyaránt egyetértettek a keresztényekkel a halottak tisztas eltakarítását illetően. Az ó és ujszövetség az irgalmasság cselekedetei közzé sorolja a holtaknak eltemetését. Az öreg Tóbiás ez erény gyakorlásában tünt ki és nyerte el érte Istennek bőséges áldását, kegyelmét jutalmul.

Ennélfogva szent hely a keresztény temető, hol az emberi lelkek hüvelyei, a Szentlélek templomai porladoznak. Isten szántóföldje az, melybe állati test vettetik el és abból egykoron lelki test támad fel. Innét az általános tisztelet a holtak tetemei, sőt még azon föld iránt is, amelyben jámbor, istenfélő elődeink nyugosznak.

E helyen, a Szamoson túli temetőben, Szatmártt, az elhunytak iránti kegyeletből kerek diszes kápolnát építettett a b. e. püspök, hogy annak már alakja is az örökkévalóságra emlékeztessen. Alatta sirbolt terület el, kívül-belől temetkező fülkével. Ezen felül tetemes alapítványt tett a végre, hogy azon kápolnában hetenkint bizonyos napokon egész éven át a megholtak lelkeiért szent misék végeztessenek; szent és üdvös gondolat levén a megholtakért imádkozni, hogy bűneiktől feloldoztassanak s mielőbb az örök világosság boldogító látásában részesíttessenek.

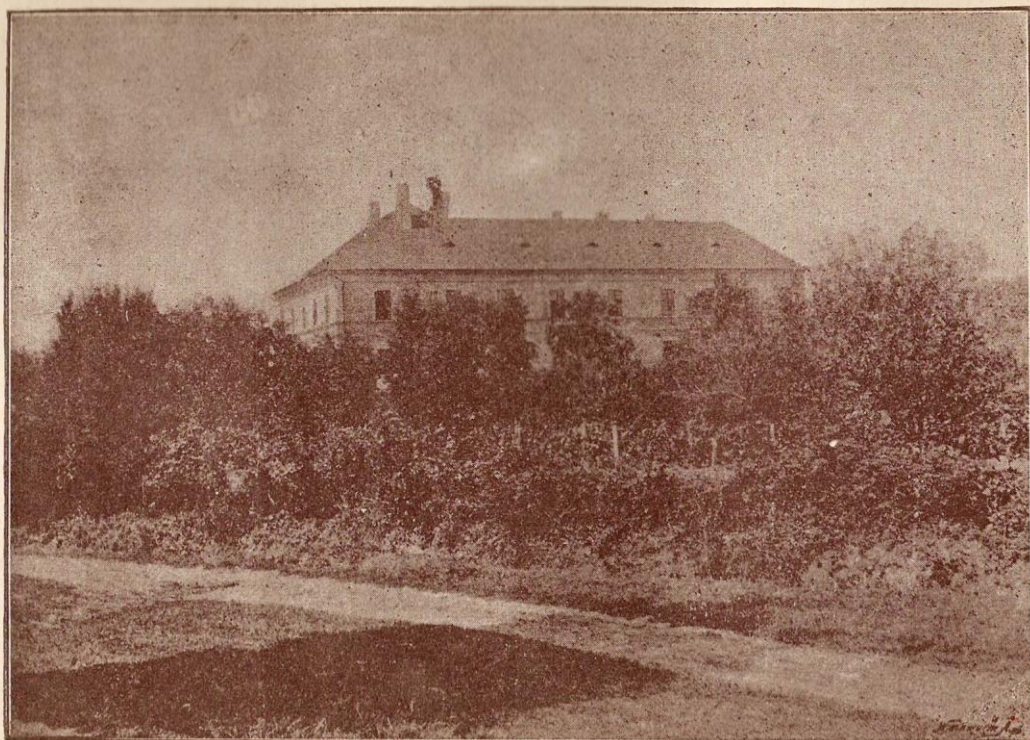
Azonban nem csak az Urban elhunytak lelkeit tekintve, de reánk nézve is üdvös, könyörögni a holtakért, a szentek egyességénél fogva, amennyiben mi érettök esedezünk s ők viszont miérettünk könyörögnek az élők és holtak Istenének. Üdvös azért is, mivel ezáltal a lélek halhatatlanságáról, a test föltámadásáról és az örök életről hitvallomást teszünk; fejez-

zük ki továbbá reményünket is a majdan ismét valósulandó egyesülésre és örökké tartandó testvéresülésre az égben; végre gyakoroljuk azzal a szeretettel is, mely természeténél fogva örökké tart és soha meg nem szűnik. „A szeretet ugyanis soha ki nem alszik, — mond aquinói szent Tamás — ugyanazért az nem csak az élőkre vonatkozik, hanem a holtakra is kiterjeszkedik“.

A temető tehát és annak diszessége, látogatottsága hévmérője a keresztény hitéletnek valamely városban, vagy községben. Ha a legrövidebb uton, hosszabb vizsgálódás nélkül és biztosan akarod megtudni, minő keresztény szellem és erkölcsi élet uralkodik valamely hitközségben, csak a temetőjét nézd, — mondá egy valaki. Szatmárnak e tekintetben nincs oka szégyenkeznie. A sirokra elég gondot fordít; temetője diszes; s ezt nagy részben a szent életű Hám püspök példás buzgóságának köszönheti.

h) Szerzetes-ház.

A boldog emlékü püspök azon szerzet iránti hálából, melynek neveltetését s ugyszólván mindenét köszönheté, püspöki székhelyén a szent-ferenczrendi szerzeteseket óhajta meghonosítani. E végre a középponttól kissé távolabb fekvő városrészben, Németi szélén, a régi holt Szamos mellett, megfelelő telket vásárolván, oda a ferenczrendi szerzetesek számára házat és templomot szándékozott építeni. Terve az volt, hogy felépülvén a zárdá és a templom, abban állandóan hat szerzetes egyén tartózkodjék, két miséző, kiket a püspök, sürgősebb szükség esetén, a vidéken kiségitők gyanánt használhasson a lelkipásztorkodás terén; a városban pedig, két fráteren kívül, még két áldozópap, akik otthon teljesítsék az egyházi szolgálatokat: misézzenek, gyóntassanak és a zárdában felállítandó

Sz. Ferenczrendiek zárdája, jelenleg tanítóképző intézet.

iskolában ingyen tanításban részesítsék a szegényebb néposztály gyermekeit. E végre a ferenczrendiek tartományfőnökével az egyezés meg is kötött; s miután a tartományfőnök, az épület tervét czélszerűnek találta, a szerzetnek két tagját, Csomor atyát és fráter Nepomucenust, Gyöngyösről el is küldte ide, hogy az építést eszközöljék, arra felügyeljenek s az új zárdát kellően felszereljék.

Nagy örömmel szemlélte a b. e. püspök az épület elkészültét s a tavasz megnyitásával a kolostort is megnyitni szándékozott. Ennek azonban közbejött halála miatt nem érhető meg öröme; a zárdaház felépült ugyan; itt maradt a két szerzetes tag is, a templomnak azonban csak a földszinig lett megépítve az alapja, míg nem b. e. püspökünk utódja Haas Mihály püspök alatt a ferencziek sorsa s itteni jövője is eldőlt, ki felmondván a szerzeteseknek, a kész épületbe, az apácák felügyelete alá, a városi szegények intézetét helyezte át, míg utóbb Biró László püspök a városiakkal keletkezett viszály miatt visszahelyezte az onnét kivonuló és meghatóan zokogó szegényeket régi házukba; az új kolostor-épületet pedig tanítóképző intézetté rendezte be; mely állapotában az mai napig megmaradt; a zárdatemplom alapfalai pedig várják a holtakkal sirjokból való feltámadásukat.

Adatok hiányában, sajnos, itt sem lehet tudni, mennyi költségébe került a kolostor fölépítése a nagylelkű püspöknek.

i) Templomok, plébániák, iskolák.

Főpásztori gondoskodása a sz. é. püspöknek nem szorítkozott a központra csupán, de az egész egyházmegyére kiterjedt. Beregszász mezőváros régi templomának fél század óta pusztuló romjait, miként már fentebb emlitem, nagy költséggel gót izlésben nagyszerű bazilikává alakította át. Ugocsame-

gyében fekvő Nagy-Szöllős mezőváros másik régi templomának romjaiból, miként szintén láttuk, az isteni tiszteletre alkalmas, kitűnő egyházat alkotott. Ezenkívül még sok plébániát, plébániaházat és iskola-épületet állított fel meggyeszerzte, vagy bő segélyt nyújtott a végre, hogy ily épületek felállíthatóak.

Az általa épített templomok a következők: a székesegyház nagyrészben, az irgalmas zárdaszüzek temploma, az irgalmas barátok temploma, a csekei, lázárii, paposi, pusztadobosi, nántüi, a fentebbi beregszászi, mezőkaszonyi, sárosroszi, császlóczi és a fentemlitett nagyszöllősi templomok, összesen 13; ezeken kívül több templom átalakított, kijavított.

Általa alapított új plébániák, s az ő költségén épült plébániaházak: Cseke, Darah, Lázári, Pusztadobos, Csaholy, Márokpapi, Sárosroszi, Nántü, Zalacska, Csicsér, Császlócz, Mérk, Borsabánya, Vitka, Zajta, Mező-Kaszony, Fancsika, Nevetlenfalu, Dobó-Ruszka, összesen 19. Mindazokon a helyeken, ahol plébánia és templom alakult, meg plébániaház épült, iskolákat is állított.

j) Különféle ájtatosságok.

A szent életű püspök nem csupán a kőtemplomok, plébániák és iskolaházak felállításában, építésében fáradozott nagy szorgalommal és anyagi áldozatokkal, hanem a Szentlélek élő templomainak megújításáról, fölékítéséről is nagy buzgósággal gondoskodott, különféle ájtatosságokat hozván be s honosítván, kedveltetvén meg a hívekkel s ekkép hathatósan mozdítván elő s virágoztatván fel a ker. kath. hitéletet egyházmegyéjében. Ezen ájtatosságok egynémelyikét már említők ez életiratban; a rendszeres előadás s a czim teljessége miatt azonban itt némelyeket újból főlemlíteni szükségesnek tartok. Ilyen ájtatosságok a nepomuki szent János-napi, nyolczaddal

összekötött ájtatosság egy külön állott kis kápolnában, mely az akkori, róla elnevezett kápolna-, most már Eötvös-utczában, létezett, de az utca-szabályozás alkalmával onnét eltávolított. Most ezen ájtatosság bár csekélyebb részvéttel mint hajdan, a székesegyházban tartatik meg.

Püspökünknek nem csekély örömére sikerült az említett kápolna oltárképét fölfedezni, megszerezni, talán annak szerencsés előjele, omenje gyanánt, hogy a nepom. szent János kápolnája alkalmas helyen majdan újból fölépül s az emlékezetes kép előbbi illető helyére visszahelyeztetik, mint régi tisztelet-tárgya a nép megújuló áhítatának.

Ilyen ájtatosságok továbbá a gyermekek első ünnepélyes szent áldozása husvét utáni IV. vasárnapon; a halottak emléknapiját megelőző estén a holtakért a székesegyházban és más nap este a temetőben tartatni szokott ájtatosság, mindkét helyen egyházi beszéd kíséretében; a szent olvasó ájtatossága vasárnaponként a vecsernye után; jelenleg azonban a szent olvasó ájtatossága a Boldogságos Szüz ünnepeire és október hó vasárnapjaira szorítkozik; végül a Szilveszter-esti, vagyis az év utolsó napján szent beszéddel tartatni szokott esteli ájtatosság. Olyan ájtatosság, a már említettekén kívül, továbbá azon épületes szent szokás is, melynél fogva a központi papság, élén az egyházmegye főpásztorával, a nagy hét elején, három napi közös szent lelkigyakorlatot tartani és nagy csütörtökön testületileg az Ur asztalához járulni szokott; a vidéki papság pedig, a lelkipásztorok, előző háromnapi magán lelki gyakorlat után kerületenkint összegyülekezve, a husvét szent gyónást és áldozást a hívők épülésére s egymás kölcsönös buzdítására nyilvánosan együtt végzik. A jézustársasági atyákkal együtt meghonosodott Szatmártt a májushavi Mária-ájtatosság is az irgalmas szüzek zárdájában, az

egész hónapon át, naponkint az esteli órákban tartatni szokott egyházi szent beszéddel és szentségimádással. A nagyböjt minden péntek-napján keresztuti ájtatosság a kálvárián szent beszéddel. Minden nagyböjti vasárnapon délután a székesegyházban nagyböjti szent beszéd szentségkítéttel és imával stb. A nagyböjti szent beszédek leg többnyire a b. e. püspök tartotta. Azoknak egy gyűjteményét jelenlegi püspökünk ő méltósága már sajtó alá adta. Mindezen és egyéb nyilvános ájtatosságokban példásan mindig részt vett a szent életű püspök, a hivek és a klérus nagy épülődésére, semmiféle időjárás nem tartóztatván őt vissza illetén ájtatossági gyakorlattól.

A hivek lelki buzgóságának egyházi éneklés útján való fokozása végett a legjobb és legépületesebb egyházi énekeket kis ima- és énekes könyvecskébe összegyűjtve kiadta.

Hám püspök szenvedései.

A tíz pontban elősoroltakkal koránt sem jutottam még a b. e. Hám püspök összes alkotásainak a végére. Ő alkotni meg nem szünt egész életében, szive végső dobbanásáig. További munkálkodását utóbb fogom megismertetni. E helyen szenvedéseiről fogok szólni, melyek üdvös működését egyidőre megakaszták, megbénították. Nem mintha eddig is nem szenvedett volna eleget. Volt neki része a szenvedésekben, mint Isten választottainak szokott lenni, mindenha. Örömét egy kis örömmel vegyíté mindig az a mennyei orvos, az isteni Gondviselés. De a legnagyobb keserűség, a szenvedések legsúlyosbika, még csak ezután érte őt.

1848-nak állunk a küszöbén; amely évet a kiválóan kath. államokat s köztük hazánkat is ért forradalom tette emlékezetessé. A hazai forradalom, vagy ha úgy tetszik, szabadságharcz emlékeit s élményeit maga a b. e. püspök írta meg egy 34 ivre terjedő emlékiratában, melyben, habár szerényen vallja be a sz. é. püspök, hogy politikával ő nem foglalkozott, mindazáltal oly éles elmével és kritikai szellemmel fogja fel,

ítéli meg és írja le forradalmi élményeit, hogy az bármely politikusnak, vagy államférfiúnak is dicséretére válnék. Ugyanazért becses és értékes adalékul fog a b. e. püspök emlékirata szolgálni a forradalom történetének kiegészítéséhez nem csak egyházi, de hazai szempontból is, ha majd az emlékirat teljes közzétételének ideje megjő. Én most az emlékirat nyomán a b. e. püspök életére vonatkozó némely nevezetesebb mozzanatot foglalok csupán ez igénytelen életrajz keretébe.

Megírta pedig ezen emlékiratát a b. e. püspök 1850-ben, tehát nem a mozgalom hevében, de a hullámok lecsillapultával, higgadtan, nyugodtan és nem épen közönséges ember- és világismerettel. Az eseményeknek bírálatos történelmi megírásához rendithetetlenül szilárd, mondhatom, örök alapelvek ismerete és birtoklása kívántatik meg az íróban. Ez pedig nem minden esetben van meg, bárha szerepel is az illető országok és a világ eseményeinek folyamában. Innét van, hogy egy igénytelen szerzetes magános czellájában sokszor helyesebben fogja fel, itéli meg és ismerteti a világeseményeket, mint egy a világban élő, forgó politikus, kivált modern jelemtményben. Hisz a bírálatos történelem, aminőnek minden történelemnek lennie kell, nem egyéb, mint az eseményeknek bizonyos alapelvek és törvények szerint való elbírálása, megítélése. Ámde ezen alapelvek és törvények ismerete és bírása nem minden esetben található, sőt sokakban hiányzik, vagy legalább is hibás, helytelen. E nélkül pedig eseményeket elősorolni, csoportosítani ugyan, igen, de értékelni, igazán jellemezni, történelmet írni nem lehet.

Ha Isten tudta nélkül egy hajszál sem esik le fejünkről, ugy bizonyára e csekély dolognál fontosabb események sem történhetnek meg az ő tudta nélkül. Isten a legfőbb, egyedüli törvényhozó. Ember csak Isten nevében, Isten meghatalmazá-

sával hozhat törvényt, voltaképen viheti át életbe, érvényesítheti az életben Isten törvényét, melyet a természet és az isteni kinyilatkoztatás útján Isten velünk közölt, nekünk adott. Isten, az emberi akaratnak érintetlen hagyásával, némely dolgokat, cselekedeteket, eseményeket megenged, eltűr, másokat intéz. A ki nem az isteni törvény szellemében és sinórmértéke szerint fogja fel s ítéli meg a történt dolgokat, az emberi cselekedeteket, a történetet, az hamis történetet ad elő, bár nem kohol is. Az illetén történetíró veszélyben forog, hogy a jót rosznak, a roszat pedig jónak mondja s ezzel nem csak a mult történetét s a jelen eseményeit ferdíti el, s hamisítja meg a felfogásban, de, az élet mestere levén a történelem, a jövő történelmét is megfertőzteti.

A b. e. püspök emlékirata elején nagyon érdekesen és alaposan fejtegeti ama legközelebbi és közvetlen okokat, melyek a hazai forradalomnak az útját egyengették, három pontban. Ezeket most mellőzve megemlítem, hogy 1847-ben szept. 17-én Kopácsy József Magyarország hercegprimása elhalálozván, a magyar kath. egyház ez időben fej nélkül szükölködött; József nádor elhunytával pedig (†1847. január 13.) az ugyanazon évben tartott országgyűlésen a boldogultnak fia, István főherceg választotta meg az ország nádorának. Primása nem lévén az országnak, az egeri és a kalocsai érsekek pedig betegségük miatt az országgyűlésre nem jelenhetvén meg, a jelenvolt püspököknek legidősbje, a mi b. e. püspökünk üdvözölte a főrendiházban az ujon választott nádor főherceget. Az ez évi november elején egybehitt és az 1848-ik évi márcziusig tartott országgyűlésen a nádorválasztáson kívül misem történt; még azt sem lehetett kieszközölni, hogy az ország háláját kifejező küldöttség menesztessék Bécsbe, részint azért, hogy a Felség személyesen nyitá meg az országgyűlést, részint

pedig azért, hogy a mi eddig még nem történt, a jámborlelkű V. Ferdinánd, a magyar nemzet iránti kiváló hajlamának bizonyítéka gyanánt, magyar nyelven szólott az országgyűléshez.

„Megjött márczius hava, magával hozván a felforgatások Iliasát, — írja a b. e. püspök. — Meg- és felfordult minden.

Mig eddig hosszú időn át alig történt valami, most rohamosan jártak mindennek a végére; rövid időn a régi intézmények mind felforgattak és megszűntek lenni.⁶ Mindez sokkal ismertebb, mintsem hogy azt megismételni szükségesnek tarthatnám. Azért csakis a b. e. püspök személyére vonatkozókat hozom elő. A márcz. 15-két követő vasárnapon, mint nemzeti ünnepen a mi püspökünknek, ugymint a püspöki kar legidősbjének kelle az ünnepélyes hálaadó isteni tiszteletet végeznie a fővárosban. Ennek megtörténte után a b. e. püspök be nem várva az országgyűlés befejeztét, hazasietett.

Husvét után ismét meghívót kapott b. Eötvös József vallásügyi minisztertől a Pesten megtartandó értekezletre, melynek tárgya az alsóbb klérus sorsának a javítása vala (ily rohamosan, minden előkészület nélkül, a legzavargósb időben!) Mi volt ez értekezletnek is az eredménye, azt azon napok történetéből szintén tudjuk. Ugy látszik, ez ügy, vagy inkább ürügy, (üres ügy) rendes praeambulumja, előfutárja nagy convulsioknak, felforgatásoknak a kath. egyházban.

Az értekezletre egybegyülekezett püspökök megfontolván azt, hogy ily válságos időben a primacziális és az egri érseki, azután a győri, székesfehérvári, szepesi és váci püspöki székek üresek, (az 1847/8-ki országgyűlések folyamában 1847. novembertől 1848.márcziusig, Bécsben Pyrker Ján. László egri érsek, báró Barkóczy László székesfehérvári püspök Pozsonyban, az országgyűlés színhelyén, Sztankovics

János püspök Győrött halálozván el) - az egybegyült püspöki kar Scitovszky János pécsi és Lonovits József csanádi püspök buzgólkodó sürgetésére arra kérte fel a vallásügyminisztert, hasson oda Ő felségénél, hogy a fentemlitett üres székek, különösen pedig a primacziális szék, betöltsenek.

Mielőtt azonban a b. e. püspök Pestet elhagyta volna, hogy a pünkösdi ünnepekre és Urnapjára Szatmárra sietve visszatérjen, megjelent nála Korizmics Antal veszprémi kanonok, azelőtt kir. táblai praelatus, most miniszteri tanácsos és az egyházi ügyek előadója, azon kérdést intézvén hozzá: hajlandó volna-e az egri érsekséget elfogadni? Erre a b. e. püspök csak annyit mondott: „A személyemet illető ügyekben nem szükséges engem megkérdezni, ki sohasem válogattam életemben, hanem mindig feljebbvalóim rendelkezését követtem. Az egész dolog — írja a b. e. püspök — nem látszott nekem valami figyelemre méltónak, mert alig hihettem, hogy a minisztérium, mely jól tudta, hogy a legujabb események legtöbbjét elveimmel megegyeztetni képes nem vagyok, — engem előmozdítani hajlandó legyen“.

Urnapja után ismét Pestre kellett a b. e. püspöknek a július elején megnyitandó országgyűlésre mennie. Szokása szerint a szervita-atyákhoz szállott, hol történetesen a nemzeti rendőrség is szállásolt ép akkorában.

„Alig hogy a házfőnök és én egymásnak viszonosan köszöntünk, — mondja a b. e. püspök — a házfőnök azzal állott elő, hogy neki fölötte érdekes ügyről van tudomása, de meg van neki tiltva azt elárulni“. Midőn azonban látta a házfőnök, hogy a titoktartás megszegését a püspök nem kívánja, sem pedig a kíváncsiság nem bántja őt, nem tudta magát megtartóztatni, hogy a titkot el ne árulja, miszerint holnap itt lesz Korizmics és hogy ő maga akarja a püspökkel közölni

a bevégzett tényt, hogy primássá lón legkegyelmesebben kinevezve. S midőn ezt a püspök elhinni egyáltalában nem akarta, sőt azt lehetetlennek lenni mondotta: bizonyozva mondá a prior, hogy ugyanaz a kinevezés ma a többi egyházi kinevezésekkel együtt, ugymint: Lonovics József egri érsekké, Karner Antal székesfehérvári, Jekelfalusy Vincze, esztergomi kanonoknak szepesi és Horváth Mihály hatvani prépostnak csanádi püspökké történt kinevezése a minisztériumban kihirdettetett. — Hol vannak tehát a szenvedések, melyeket e czik homlokára tűztem?! Ép ezen a ponton kezdődnek, ebből forrásoznak.

Ez a hir nem örömet, de oly nagy aggodalmat szerzett a b. e. püspöknek, hogy már-már elállani készült azon elvétől, melyet egész életében vallott és követett: megnyugodni t. i. mind abban, amiben a felsőbbség vele rendelkezik és e rendelkezésben Isten akaratát ismerni fel, követni és imádni és azt szent kötelesség gyanánt odaadással fogadni. Azért más nap, jul. 1-én, kora reggel szokás szerint szent misét mondott s azt kiválóan azon czélra ajánlá fel Istenének, buzgón könyörögvén, hogy azt cselekedje vele, ami Neki tetszeni fog. Mise után, elmélkedésbe mélyedve, egyszerre csak maga előtt látja Korizmics miniszteri tanácsost a megtörtént kinevezés hírül adásával. Legelső kérdése a sz. é. püspöknek a miniszteri tanácsoshoz az volt: Nem lehetne-e a dolgon fordítani? Erre a felelet így hangzott: az ügy jelen állásában a változtatásnak nincsen helye; hanem minden habozás nélkül el kell 11 órára mennie a nádor főherceghez, aki jöveteléről a kitűzött órában értesítettén, őt fogadni fogja. A miniszteri tanácsos távozása után a sz. é. püspök mintegy belátva a jövő rejtelmébe, bús sejtellemmel kiáltott fel aggodalmában a jövőt már megtörténtnek vevén: „Domine, elevans allisisti me“.

„Fölemelvén, vetettél le engemet, Uram! Legyen meg a te akaratod“.

11 órakor, amint rendelkezve volt, megjelent a püspök, mint kinevezett esztergomi érsek és Magyarország hercegprimása a nádornál. A nádor kegyesen fogadta őt s azzal vigasztalta meg és bátorítá, hogy primássá történt kinevezése fölött nagy öröm lesz Innsbruckban, ahol akkor a királyi család időzött. Mikép történt meg ez az ő kineveztetése, azt maga magának megfejtani nem volt képes; hisz ő róla soha szó sem volt. Később tudta meg csak illetékes helyekről, hogy őt Innsbruckból vett utasítás következtében ajánlotta, prezentálta legfelsőbb helyre a minisztérium. És e kinevezés vetette meg alapját az ő gyötrelmeinek, szorongatásainak, szenvedéseinek, melyeket emlékiratában kálváriájának nevez. Ami őt félelemmel és aggodalommal tölte be, az másokban versengést idézett elő. Az ily alkalmakkor szokásban levő tisztelgéseket és üdvözléseket kénytelen kellett, lelkikép leverten s buslakodva fogadá. Föltette magában, egyelőre semmibe se avatkozni. A tudakozódóknak azt felelte: „Ha Isten úgy akarja, hogy Esztergomba menjek, akkor, a kánonok szerint történendvén meg minden, végezni fogom teendőimet“

„Az országgyűlésen, így ír ő, úgy ment és történt minden, hogy jót remélni alig lehetett; ellenben minél több rosztól félni. Kiváltképen pedig a kath. vallást támadták meg mindenfelől és szent hitünk üldözésnek látszott kitéve lenni. Lehetetlen vala, hogy ez lelkemet ne bántotta, szomorúságba és félelembe ne ejtette légyen. Az egyházi rendnek minden becsülete és tekintélye veszendőben vala“.

Julius vége felé országos küldöttség menesztetett Innsbruckba, amely küldöttség ő felségét Pestre hívja meg . . . Ebben a küldöttségben, bár számos tagból állott is az, csak

egyetlen kath. papnak volt helye; és ez az ujonkinevezett primás vala. A küldöttségben sem a méltóságra, sem a bevett szokásra nem valának többé tekintettel. A szokás ellenére még a szónoki tisztet is megvonták a primástól és azt a képviselőház alelnökének, Almásynak adták át.

Aug. 6-án Innsbruckba érkezvén, másnap 10 óra tájban magán audenciája volt az új primásnak ő felségénél s mielőtt hálóját a király és királyné ő felségeik iránt kifejezhette volna, e szavakkal előzte meg őt ő felsége: ‚Salve Domine Primas‘ ‚Üdvözlégy primás ur!‘

Utóbb a horvátoknak székesfehérvári csatája a császáriak részéről balul ütven ki, midőn gróf Lamberg tábornokot, mint a király által kiküldött biztost szept. 28-án a dunai lánczhidon legyilkolták s e percztől fogva a lázadás már nagyobb mértékben kitört, esetleg könnyen veszély érhetne volna az új primást is. Az ülésből ugyanis a Szervitákhoz való hazatértében, a Károly-kaszárnya körül, ahol a primásnak át kelle haladnia, iszonyu zaj és lázongás volt hallható. Egy városi polgár, kit a primás se személyében, se nevében fogva nem ismert, jött eléje s remegő hangon így szólítá meg őt: ‚Tisztelendő ur, ne menjen arra! — Miért? — Csak kérem, ne menjen; egy urat megölve hurczolnak nagy üvöltéssel. Papnak, kit e zajongó gyülekezet gyűlöl, nem tanácsos elejökbe menni; könnyen ama szerencsétlen urnak sorsára juthat‘. Ennek a jó embernek a tanácsát meg is fogadta a primás; visszafordult és betért a ferencz-rendiekhez s ott maradt délutáni egy órától majdnem esti 6-ig, míg nem biztos hirt vett arról, hogy a csoportosulás és lázongás már csillapult és ő veszély nélkül térhetett már vissza a Szervitáknál levő szállására.

Ez az eset annyira zavarba ejté az új primást, hogy

már egyáltalában nem tudta, mit tevő legyen, senki sem levén, akitől tanácsot kérhetett volna. A többi egyházfő különféle ürügy alatt mind haza szállingózott: a primás és a többi ujonkinevezettek kötve valának. A kolláczionálisok megküldése, az eskü letétele, a római processusra való szükségesek mind e szerencsétlen napokra halasztattak el. A kinevezések előbb Budáról küldettek szét. Ez ellen a bécsiek óvást tettek. Ujabban megküldték Bécsből. A kinevezés díját pedig mindkét helyen ki kellett fizetni. A hűségesküt székhelyi Majláth György országbíró kezébe tette le, szeptember utóján, az új primás; a hitvallást pedig október elején, szintén helyettesítés útján Pesten.

„Midőn Innsbruckból Bécsbe a küldöttséggel visszatértem, — mondja a b. e. püspök — a püspöki kar sürgetésére azért kelle a római prekonizációt a nunciatura útján sürgetnem, mivel azt a magyarországi egyház ügyei és veszélyei állítólag szükségessé tevék. Nunczius nem levén Bécsben, az auditor a lehető megígérte. És hogy az anynyira szükségesnek látszott zsinat megtartathassék, azon esetben, ha a prekonizáció a rendes időre elhalasztatnék, ki fog a nunczius a pápától egy brevét eszközölni, mely a kinevezett primást püspöki minőségben fogja zsinat tarthatására és a zsinaton való elnökösködésre, mint apostoli delegátust felhatalmazni“. Ez valamint Hámnak nem volt kívánatos, úgy bántotta a kalocsai érseket is, gróf Nádasdy Ferenczet, ki érseki jogait találta sértve ez által s ez érdemben mind a kinevezett primásnak, mind Rómának irt. Hám ennél fogva nem használta fel a meghatalmazást. S ez az isteni Gondviselés művének tekinthető, miután annak a nemzeti zsinatnak alig lehetett volna az akkori körülmények közt üdvös eredménye.

Gróf Lamberg meggyilkolása után a felség kiadta a

parancsolatot az országgyűlés feloszlatására. Ez a kir. rendelet azonban a képviselőházban nem lett kihirdetve; legalább a b. e. egyházfő nem emlékszik arra, hogy ki lett volna hirdetve; a főrendiház pedig különben is ‚tabula rasa‘ volt már.

Ily fölötté szerencsétlen és veszélyes helyzetben, minden emberi segílyt és tanácsot nélkülözve: ‚Istenemhez fordultam, — mondja a sz. é. püspök és kinevezett primás, — naponta kérvén buzgó imámmal főleg a sz. miseáldozatban szünet nélkül a jó Istent, hogy mind édes hazámat a veszélytől óvja meg, mind engemet is úgy kegyeskedjék vezérelni, ne hogy olyas valamit kövessék el, ami a király és a haza iránti kötelelességemmel és az ő sz. akaratával ellenkeznék‘.

‚Ha pedig, folytatja a sz. életü egyházfő, engem e felforgatott politikai helyzet szegény és szűkölködő állapotra juttatna, hogy a megélhetés minden eszközének hijával ne maradjak, idejében még, augusztusban, István édes testvérem-, gyöngyösi polgárral szerződésre léptem, melynélfogva én neki 15 ezer vfrtot adtam át azon őt és utódait terhelendő kötelezettséggel, hogy engem azon összeg kamatai fejében az érintett esetben eltartsanak, vagy ha a ferenczrendiek házában szállást kaphatnék, 600 vfrt fizetésére kötelezzék magokat‘, Ime a szerénység s a megtestesült evangéliumi szegénység magasztos példánya!

Október végével a folytatólag tartott országgyűlésen azt jelentvén ki és igérvén az egybegyűltek, miként minden igyekezettel azon lesznek, hogy az egész ügy kegyelem utján intéztessék el ő felségével: felszólították a jelenvolt püspököket hogy e célra, mint közbenjárók folyamodjanak a felséghez.‘ A püspöki értekezleten, mely egyházi ügyekben rendesen Fogarassy Mihály nagy-váradai kanonok és tanügyi főigazgató házánál tartaték, hol az ujonkinevezett egri érsek,

Lonovics József is szálláson volt, — egy alkalommal, minden előzmény nélkül azt adja a nevezett érsek elő, miszerint rendén lenne, hogy a püspöki kar a házára hárulható csapások megelőzése végett kegyelemért a királyhoz folyamodjék. Arra a már kész folyamodványt Horváth Mihály ujonkinevezett csanádi püspök azonnal be is mutatta és felolvasta. Ezen tanács elfogadására nem igen mutatkoztak hajlandóknak a jelenlevő püspökök, annál kevésbbé, mivel a folyamodványban keserü és a püspökök hódolatos kegyeletével kevésbbé megegyeztethető kifejezések foglaltattak. Miután azonban előadatott utóbb az is, hogy a folyamodást az országos bizottság, mely ideiglenesen kormányoz, nem csak óhajtja, de követeli is és parancsolva sürgeti; és hogy az engedelmesség megtagadása esetén a jelenlevők közül senki sem biztos, vajjon nem Lamberg sorsára jut-e: a jelen voltak legtöbbjét a félelem szállta meg. Megígérte azonban Lonovics, hogy a folyamodványt ki fogja javítani és a keményebb kifejezésektől megtisztítani. Az élet szeretete s a halál félelme legtöbbjét megegyezésre bírta, Hám kivételével, ki végre azon véleményét terjeszté elő: hogy ha már okvetetlenül szükséges a felséghez folyamodvánnyal járulni, ne foglaltassék abba egyéb, mint hogy a püspöki kar az ország pusztulását, de főleg a hivek vallásosságának és erkölcsösségének romlását sajnosan tapasztalja s ugyanazért hódolatos megadással mélyen meghajolva könyörög a felségnek, hogy magas bölcsesége és nagylelkűségénél fogva arra módot méltóztassék találni, hogy eme csapások elháríttassanak, megszűnjenek. Az indítványozó és mások kívánatos megnyugtatóására hozzá lett adva még az, hogy ezt a folyamodványt Fogarassy püspök, kinek mint egykori udvari káplánnak az udvarnál sok jó barátja van, kitűnő ügyességgel bír és a kir. udvar kegyeivel is dicsekszik, fogja

Olmützba vinni és oly ügyesen és óvatosan fog a dologban eljárni, hogy a körülmények tüzetes kifejtésével a püspöki kartól minden neheztelés és kegyvesztés veszélyét elhárítandja.

Fogarassy Mihály november legelején elindult a folyamodvánnyal hajón Pozsonyba, innét majdan Olmützba. Az alatt meghívá az országos bizottság Lonovicsot, Jékelfalussyt, Horváthot és az új primást értekezletre, melyben 1. elég nyugodtan adatott elő és határozottatott, hogy a bizottság által is helybenhagyott folyamodványt Hám és Lonovics vigyék meg személyesen ő felségéhez. Habár pedig e megbízatás épen nem volt kellemes, sőt terhes és kényes dolog is vala, mégis elfogadták azt azon okból leginkább, hogy így a kiküldötteknek alkalmok leend a kérelmet élő szóval is hódolatos tisztelet és alázat kíséretében előadhatni s érzelmeiket a folyamodvány tartalmára vonatkozólag előterjeszthetni. Szemere Bertalan miniszter azonban ez értekezleten keményen támadta meg a püspököket, hogy kötelességüket nem teljesítik; (!) kellene ugyanis szerinte körutat tenniök megyéjökben s a népet hazafiui kötelmeire hathatósan buzdítaniok. Erre ugyan kellően megfelelt az új primás és Lonovics. Lonovics azonban betegség okából késlelteté az elindulást Pozsony felé; de irt Pozsonyba Fogarassy-nak, hogy ottan várja be kettőjüket. A levél azonban már nem találta Fogarassyt Pozsonyban. Ő már Olmütz felé haladt; és megbízatásában akkép járt el, hogy visszatérvén biztosítá küldőit arról, miszerint habár folyamodványuk, mely a kézbesítés előtt átvizsgáltatott, nem is talált épen helyeslésre, az ő felvilágosítása- és körülményes előadására mindazonáltal visszatetszés nélkül elfogadtatott: „nicht ungnädig genommen.“

Az alatt b. e. Hám keserűséggel és aggodalommal teljes napokat élt a szerviták kolostorában.

Decz. 2-kán nagy változás történt a kormányzatban: Ferdinánd király lemondott a trónról és helyébe trónra lépett tizenkilencz éves korában Ferencz József ő felsége, nagy reményeket keltve maga iránt, kinek javára az apa, Ferencz Károly főherczeg a trónöröklés jogáról lemondott vala.

Elértük az 1849-et.

Lecsendesedvén Bécsben a mozgalom és a magyar hadsereg Schwechátnál legyőzetvén, az osztrák haderő az országban kezde működni. Midőn a hadsereg Budafelé közeledék, küldöttség járult eléje azon megbizatással, hogy békekötés utján vessenek véget a zavargásnak, a viszálynak. A küldöttség tagjai voltak Majláth György országbiró, gr. Majláth Antal, Lonovics József egri érsek, gr. Battyányi Lajos és Deák Ferencz volt miniszter; e küldöttség azonban mitsem eredményezett. A cs. kir. hadsereg, Vizkereszt előestéjén Windischgrätz herczeg vezérsége alatt ünnepélyesen vonult be báró Jellasich József Hotvátország bánja és hadvezér kíséretében Budapestre.

A bevonulás után azonnal tisztelgett a Budapesten tartózkodó püspöki kar az ott levő kanonokokkal és főpapokkal együtt Windischgrätz herczegnél, hódolatát fejezvén ki előtte a felség iránt, jó fogadtatásban részesítettvén viszont. Utóbb a budai vártemplomban ünnepélyes hálaadó isteni tisztelet tartatott. A püspököknek azon ajánlkozása, hogy Olmützben ő felségénél küldöttségileg tisztelegjenek és személyesen fejezzék ki hódolatukat, a fentemlített ‚felirat‘ miatt nem fogadtatott el. Ez nem kevésbé leverően és elszomorítólag hatott a püspökökre, kivált midőn hozzá még a felséghez intézett mentegetődző és bocsánatért esdő levelökre Windischgrätz herczeg helyeslésével válaszul értésökre adatott, hogy a hiba,

mely netalán elkövetett, kegyelmesen begbocsáttatik ugyan, az Olmützba való utazás fáradsalmától azonban fölmentetnek, annál inkább, mivel otthon mostanság sokkal hasznosabban működhetnek. Meg is tettek mindent, amit Windischgrätz herceg parancsolt, vagy csak kívánt is. A püspöki kar nevében körlevelek menesztettek minden egyházmegyébe, a papsághoz, melyeknek célja volt a népet a helyzetről felvilágosítani, ő felsége I. Ferencz József törvényesen uralkodó apostoli király iránti hűségre föllelkesíteni; nem különben figyelmeztetni a népet, hogy a cs. kir. hadsereget ne mint ellenséget, hanem jó barátként tekintse, mely azért jött, hogy az országban a békét és a törvényes rendet helyreállítsa; és hogy ugyanazért ne viseltessenek gyűlölettel a hadsereg iránt, sőt inkább bizalommal és szeretettel viseltessenek iránta és szükség esetében gyors segílyt nyújtsanak neki. Az azonban nem volt elég, hogy eme körleveleket „a püspöki kar” általában jegyzette alá. Meghagyatott a kegyelmesen kinevezett új primásnak, hogy „a püspöki kar” aláírás helyett saját nevét írja a körlevelek alá. Nem vonakodhatott; alá kelle készségesen írnia a körleveleket. Ezen aláírás iszonyu csapást hozott reá. A primás neve aláírásával ellátott körlevelek néhány példánya ugyanis csakhamar honfitársaink kezébe került. Ezért menten hazaárulónak és száműzöttnek kiáltották ki őt. Javait elkobozták és szétrabolták. Nevezetesen a körülbelül 10 ezer darabból álló juh-nyájait, szarvasmarha-gulyáit, körülbelül 500 darabot s egyéb gazdasági állatokat. A magtárak, melyek telve valának mindennemű terményekkel, az egri és a zserczi pinczéket kiürítették; Tisza-Nánán még a szobák butorzatát is és ott talált mindennemű holmiját részint elkótyavetélték potom áron, részint elkobozták. A pusztítás oly nagy mértékű vala, hogy a püspöki birtok megfosztatván a szükséges fölszereléstől, még

a jövőben sem gyümölcsözhetett. Szatmártt kissé enyhébben jártak el, nem lévén ott a püspöknek semmi birtoka; legalább a butorokat nem adták el, csak zár alá vették csupán; a megmaradt butorokat azonban a beszállásolt katonaság anynyira elribolta, hogy azon állapotban többé használhatók nem valának. Azt a nagy igazságtalanságot azonban Szatmártt is elkövelték, hogy zár alá nem csak azt vették, ami a püspöké vala, még pedig nevének és becsületének legsértőbb kipellengérezésével, de még azt is lefoglalták, amit mint alapítványi alapot gyűjtött össze és adott át az alapítványok pénztárának. Az összeírás alkalmával, elképzelhető, mennyi fehér és egyéb ruhanemű lett kapzsi kezek prédájává. Az összes kár a kárvallott szerencsétlen püspök saját jegyzéke és számítása szerint háromszázezer forintra volt tehető.

A Pesten levő püspökök által egyházi ügyekben tartott konferenciák egyikén, melyben több kanonok is részt vett, szóba hozatván az is, hogy be nem várva a felszólítást, illő volna a hadiköltségek fedezéséhez némi segélylyel járulni: Hám, kinek már mindenét elkobozták volt, a Tiszanánáról szerencsére még idejében Budára átküldött gyapju árából, vagyis 11,555 ezüst frtból a szorult állapotban levő szentatyának IX. Pius pápának 2034 e. frtot és 46 darab aranyat küldött, 8000 frtot Windischgrätz hercegnek ajánlott fel és adott át a hadsereg számára azon czélból, hogy azon összeg az óhajtott országos béke és jó rend mielőbbi visszaállítására fordittassék. Utóbb ugyancsak a cs. kir. hadseregnek 300 akó bort is adott, de ezt már a primási javadalomból, miután az ő borait már mind elkobozták. Ezenfelül a katonai tisztikar tagjait január 1-től egészen Budavára bevételeig a primási palotában Budán nem csak szállással, de mindennemű étellemezzel is saját költségén látta el; csakis fa dolgában,

közönséges asztali borokban és némely élelmi szerek és terményekben segítettvén a primási jószágokból.

Ezek után nem sokára Windischgrätz hercegtől üzenet jöve, mely azt kívánta, hogy a klérus, az egyházi javak terhére, egy millió forint lefizetését vállalja el, ezáltal biztosítani fogván magát a további zaklatásoktól. Ezt meg kellett ígérni. Arra az egyre kérték a herceget csupán, hogy habár feltenni nem lehet, hogy bárki is kivonja magát e megadóztatás alól, a menyinyiben mégis az ügy az egész magyarországi klérust érdekli, engedtessek meg, hogy az ügyet tudomásvétel és hozzájárulás végett az összes magyarországi klérussal előzőleg közölhessék. Ebbe Windischgrätz beleegyezett, de alig pár napra reá azt kívánta, hogy ez az egy milliónyi ajánlat írásba foglalassék és azt a primás, az ép akkor Pesten tartózkodó kalocsai érsek, gr. Nádasdy és az egri érsek Lonovics írják alá és úgy terjeszszék aztán be. Ezt azonban tenni vonakodtak az érsekek, abban állapodván meg, hogy valamint a herceg levele a primásnak van czimezve, úgy feleljen is arra a primás saját neve alatt, előadván azon okokat, melyeknél fogva az ajánlat, úgy amint kívántatik, most nem teljesíthető. El is készült a válasz, de hogy azt el is küldjék, arra már nem szolgált az idő, mivelhogy a körülmények változtával, Windischgrätz herceg visszahivatott. Ezzel átalakult minden. A magyar seregek ostrommal fenyegették Buda várát. Április 21-kén déltájban Korizmits Antal tanácsos, veszprémi kanonok, az egyedüli az egyháziak között, ki a primást őszintén és hiven támogatá, miként azt kéziratában a primás hálásan elismeri, titokban tudára adja és javasolja a primásnak, hogy még az nap késelem nélkül utazzék el és meneküljön, mert veszély közelget; pár órával reá már az utcai zaj is ugyanazt hirdeti és igazolja. Ekkép

hátrahagyván részint Budán, részint Pesten minden holmiját, pár fehéreneművel és két reverendával, kanonokja, Biró László kíséretében, ápril 22-kén eltávozott Budáról és Székesfehérváron, Veszprémen és Pápán át 28-kán Sopronba ért; de itt sem volt biztos maradása; még tovább kellett az ország határain kívül menekülnie; megszállott tehát Bécsben a kapucinus-atyáknál. Itt ismerkedett meg herczeg Schwarzenberg Frigyes kardinalis, salzburgi érsekkel, ki a Bécsben egybegyűlt s egyházi ügyekben értekező osztrák püspöki kar konferenciáin elnökölt; és akinek testvére Felix, osztrák miniszterelnök vala.

Május első napjaiban ő cs. kir. felsége Ferencz József is Bécsbe jött. A felségnél kihallgatást nyervén kegyelmesen fogadtatott a primás. Ő felsége részvétét fejezte ki azon károk miatt, amelyeket a primás szenvedett, hozzá tevén azon vigasztaló reményét, hogy rövid idő múlva, megtisztulván a harcztér és lecsendesedvén minden, bátran térhet vissza hazájába.

A primás értesülvén arról, hogy Ferdinánd császár május második felében Prágából Innsbruckba átköltözni szándékozik, hódolatát s háláját tanusítandó, máj. 19-kén Prágába utazott s kihallgatást nyervén a felségeknél, az öreg császár és a császárné Mária Anna részéről kegyelmesen fogadtaték, sőt azon szerencsében is részesült a primás, hogy a következő napon mint vendég a császári asztalhoz volt hivatalos.

Visszatérőben, május 22-kén, Olmützba ment át a a primás, hol is Ferencz Károly főherczeg ő fensége és a cs. kir. családnál óhajtá hódoló, mély tisztelgését teljesíteni. Jelentkezvén, nem csak kihallgatást nyert, de itt szintén a főherczegi asztalhoz is meghívatott. Domokos királyi tanácsos, ki utitársa vala és részére a kihallgatást kieszközölte, a főherczegtől magától vette azon utasítást, miszerint őt, a

primást bírja rá, hogy seregtoborzás céljából ajánlatot tegyen, és azt az ebédet megelőző kihallgatás alkalmával tegye szóvá. Ez nem csekély aggodalmat okozott neki: mit tevé legyen szorult helyzetében, ugymint a ki már mindenből teljesen kifosztott. Nem volt egyebet mit tenni, mint kölcsönt venni fel a primási javakra. S ez vala a beszédnek tárgya is az audiencián. A primás azon hó 23-án Bécsbe térvén vissza, ki életében soha idegen pénzzel nem terhelte meg magát, miként iratában mondja, másoknak a sürgetésére is, megtette a szükséges lépéseket 50 ezer firt kölcsön felvétele iránt, a primási javadalomból bizonyos évek során leendő törlesztésre, ami legfelsőbb helyen kegyesen fogadtatott. Az ez iránti folyamodvány azonban a minisztériumhoz beadatván, ottan megfeneklett.

E közben két felől is keletkezett fondorkodás az osztrák fővárosban, mely mindkét oldalról oda irányult, hogy a Ferdinánd király alatt történt magyarországi egyházi kinevezések megsemmisítsenek. Hámnak sejtelve sem volt e fondorlatokról, csakis utóbb jutott egy és más az ő tudomására. Ugyanazért mit sem tett s nem is tehetett e mozgalomnak ellensúlyozása végett; de még ha teheté, sem tette volna. Scitovszky János pécsi püspök mellett, ugy látszik, épen herczeg Schwarzenberg biboros játszta a főszerepet. Körülbelöl jun. 10-én látogatást tevé Hámnál a bibornok, beszéd közben, minden összefüggés nélkül, azt a kérdést intézé Hámhoz: „Nem volna-e hajlandó az esztergomi érsekségről s a primási méltóságról lemondani?” Beszéde folyamán megemlíté még: „mily súlyosak és veszedelmesek a mostani idők; a primástól mily sokat kívánnak; ha tehát béke- és nyugalomra vágyódik, ugy vagy Szatmártt maradhatna, vagy más püspökséget, vagy az egri érsekséget választhatná” ...
Ez a

beszéd mást méltán felizgathatott, megzavarhatott s a rögtöni felelet-adásra képtelenné tehetett volna. Hámot azonban, aki ügyeiben soha sem a saját, de mindig feljebbvalója akaratát és Isten rendelését szokta követni és soha emberi kitüntetésekre nem áhitozott, e beszéd legkevésbé sem zavarta meg; ő azonnal kész volt a felelettel. És mit felelt? Azt mondta: „A nehéz idők és a fenyegető veszélyektől való félelem, vagy a nagyon megapadt primási jövedelem miatt leköszönni, meghátrálni, nem nagy erény volna; inkább gyarlóság lenne az. Én, — monda határozottan, — ezt a méltóságot nem csak hogy nem kerestem, nem vágytam rá, de még eszemben se volt, hogy arra csak gondoljak is; a legkegyelmesebb kinevezésre pedig lelketem nem öröm, hanem félelem és aggodalom szállta meg; nem is birt rá annak elfogadására más indok, mint amiért azt hívém, hogy ez a rendelkezés Istentől jó és hogy annak szentül engedelmeskedni kötelességemnek tartám. Ha azonban most Istennek felőlem, ő felsége útján, máskép rendelkezni tetszik, teljes odaadással nyugszom meg benne és soha egy panasz-szót nem hallatok“. Azon tanácsadására pedig a kardinálisnak, melynél fogva neki a lemondást ajánlá, azt felelte az erős lelkű főpap: „Attól, hogy lemondjak, fölmentetni kívánok, nehogy tényleges hozzájárulásommal Isten akarata ellen cselekedni látszassam és miatta Istentől felelősségre vonassam és elítéltessem“. „Ilyetén lemondás nélkül nem fog fölmentetni“, szóla továbbá a kardinális, s hozzá tévé, hogy azt, a mit mondott, nem hivatalosan közölte; mindazáltal komoly megfontolásra ajánlja a mondottakat“.

Nem sokára a pápai nunczius, herczeg Altieri Lajos tisztelte meg a primást látogatásával s társalgás közben megemlíté, miként igyekezett Schwarzenberg érsek őt, a nuncziust, arra rábeszélni, hogy Hámnak a primásságról

való lemondást javasolja. A nunczius azonban erre azt válaszolá Schwarzenberg érseknek, hogy azt javasolnia nincsen oka és hogy a Hámra vonatkozó információ sokkal jobb, mint sem hogy ily ajánlatot neki javasolhatna, vagy tehetne.

Sajátszerű, hogy ép arról az oldalról fenyegette Hám primást veszély, ahonnan támogatást remélt és várt nagy fontosságú állásában. Hiszen Hám részéről a Schawarzenberg érsekkel való ismerkedés célja nem volt egyéb, mint az ő útján nyerni utasítást és tanácsot magatartására nézve a miniszterelnöktől, a ki, mint fentebb említém, az érseknek édes testvére vala.

Jun. 17-én, midőn Hám primás a Szalezianák templomában, az apácák meghívására, Szentségkitétel mellett misét tartott, a kapuczinusok gvardiánja mise után azt jelentette a primásnak, hogy őt lakásán Meschutár apát, miniszteri tanácsos kereste és hogy 10 órakor valamely nagy fontosságú ügy közlése végett vissza fog oda térni; amiért is haladéktalanul kelljen lakására mennie. Meschutár a jelzett időben és helyen csakugyan meg is jelent; és azt, amit Schwarzenberg érsek bizalmasan közölt, már hivatalosan adta értésére a primásnak; hozzá tevén, hogy még ma ugyanazon ügyben b. Geringer is el fog hozzá jönni. A primás erre Meschutárnak sem mondott egyebet, mint amit az érseknek felelt; hozzátevén még azt, hogy ha valamely vétke miatt büntetékép bánnak így vele, — habár semmiben sem érzi s nem is ismerheti el vétkesnek magát, — miután törvényesen uralkodó fejedelem által neveztetett ki: annál fogva tudni kívánja ürügyelt vétkességét, hogy vádlói ellenében megvédhesse ártatlanságát. A válasz erre Meschutár részéről az volt, hogy semminemü vétkesség nem forog fen, amely-

lyel őt vádolni lehetne, sőt ellenkezőleg mindenki a legjobb véleményben van felőle. Ennélfogva Hám kimondott elveihez s nyilatkozatához ragaszkodva, azon kijelentéssel szakítá félbe a beszédet: ‚Tegyen velem a fejedelem, amit az Urban legjobbnak ítél; én részemről megnyugszom bárminő rendelkezésében‘. Ugyanazon értelemben nyilatkozott utóbb báró Geringernek is, ki őt egy óra tájban a kapuczinusok étterméből kihivatta. (!) — A szent életű férfiú egészen Isten akaratára bizta sorsát, anélkül, hogy csak egy lépést is tett, csak egy szót is ejtett volna ki saját védelmére, önigazolására, ezen egész idő alatt főleg mindennapi szent miseáldozatában könyörögvén Istennek, rendelkezék vele úgy s engedje, hogy vele rendelkezzenek, amint az az ő szent akaratának megfelel.

Julius 14-én reggeli 9 órakor újból meglátogató őt Meschutár apát és miniszteri tanácsos hírül adván neki, hogy az esztergomi érseki szék üresedésben levőnek van a minisztérium által kijelentve és hogy a köztisztelet megmentése végett a primás részéről rögtön adandó írásbeli lemondó nyilatkozat kivántatik s hogy az irat átvétele végett tíz órakor el fogja a szolgáját (!) küldeni.

Hám primás megírta lemondását és azt zárt levélben a kitűzött órában megjelent szolgának át is adta. A fogalmazványt azonban kifogásolták; egy másikat kellett tehát kiállítani, melynek tartalma a bécsi cs. kir. levéltárban található latin szöveg szerint a következő vala: ‚Másolat. 5369. M. J./849. Alulirt ő Felségének a magas miniszterium útján mai napon velem közölt parancsa következtében, melynélfogva nekem meghagyatik, miszerint írásbeli nyilatkozatot adjak, ezennel ez iratomban hódolatos kegyelettel és készséges engedelmisséggel kijelentem, hogy valamint mindenkor, úgy most is ő császári királyi Felségének személyemre vonatkozó minden

rendelkezését teljes odaadással fogadom, legmélyebben tisztelem és annak magamat teljesen alávetem; kijelentem továbbá, hogy az esztergomi érseki székre vonatkozólag semmi jogom, se érdemem nincsen; a netalán vélt jogról pedig önként lemondok; és ő Felségének engem bármi módon érintő rendelkezéseiben ő Felsege bölcsességét és igazságosságát a legalázatosabban tisztelem és abban Isten imádandó szent akaratát felismerem, ki is császári királyi kegyelmességbe legmélyebb alázattal ajánlott maradok ő császári királyi Felségének Bécsben július 17-én 1849. legalázatosabb s örök hű alattvalója és legkisebb káplánja Hám János, szatmári püspök. — Hogy ez a másolat a maga eredetijének hiven megfelel, bizonyítom Ranolder János apátkanonok' .*)

Igy mondották ki a lealázó ítéletet, vagy inkább engedték meg az ítélet kimondását, voltaképpen pedig mondatták ki minden megokolás nélkül, Hám primással magával önmaga ellen az ítéletet azok, akik miatt épen őt honszeretettel párosult dinasztikus hűségéért, odaadásaért, áldozataiért saját honfitársai hazaárulónak és száműzöttnek tekintettek és mindenéből kifosztottak.

„Ki érdemetlenül fölemeltetem, büntelenül vettettem le is“, monda keserűségében, — és beteljesedett mindenképen egykori sejtelme: *„Domine elevans allisisti me: Uram, fölemelvén vetettél le engem!“* (Zsolt. 101. 11.) Az Ur megengedte hű szolgájának e súlyos megpróbáltatását is.

Habár pedig Hámnak kívánságára őszintén (?) ki lett mondva, hogy semmi hibát, semmi megróni valót nem talál-

*) Őszintén sajnáljuk, hogy a szintén írásba foglalt első lemondó iratot legszorgalmasabb kutatás után sem sikerült föltalálnunk. Valószínű, hogy azt vagy az illető helyen félretették, vagy az alázatos főpásztor maga semmisítette meg.

nak magaviseletében, tetteiben, — talán azért, mivel leköszönő első levelében a primás nekik kevésbé tetsző dolgokat is mondhatott, vagy talán némi önigazolásuk végett is, — a lemondásnak különféle indító okait kezdek feszegetni, terjeszteni, a melyek a felmentett primással ugyan sohasem közöltettek, se hivatalosan, se nem félhivatalosan; de csakis mellékutakon jutottak az ő tudomására. Ilyen az olmützi felirat, mely a püspöki kar nevében az ő tudtával bár fölterjesztett, azzal megtoldva, mintha ő lett volna indítója annak, hogy Foga-rassy azt Olmützba elvigye. Ennek azonban ellenmond az udvar nyilatkozata és véleménye azon irat felől, mely azt, mint fentebb említém, nem épen visszatetszéssel (nicht ungnä-dig), Hám János primást magát pedig nagyon is kegyesen fogadta, midőn utóbb az udvarnál s a felségeknél személyesen tisztelgett. Ilyetén föltételezett szemfényvesztést az udvar gyakorolni, elkövetni, sem valótlán érzelmekeket táplálni nem szokott. Felhozták azt is, hogy a primás az országgyűlés színhelyén akkor is megmaradt, midőn a parlament a törvényes utról már letért, megmaradt pedig állítólag készakarva és konokul, megvetvén egy nagynevű püspöknek a figyelmeztetését is, aki neki a Pozsonyba való távozást tanácsolá. Sokat gondolkodott s végtére rá is jött Hám, ki lehetett az a nagy nevű püspök-tanácsadója. Tudvalevő dolog, hogy Hám János szatmári püspök törvényesen neveztetett ki Magyarország herczeg-primásává és esztergomi érsekké. Az is tudva van, hogy a kormány azonnal rátette a szatmári püspökség időközi jövedelmére a kezét, a mely jövedelemre neki szüksége is vala. Hova ment volna tehát Hám ily körülmények közt? Esztergomba nem, mivelhogy még nem volt ő szentsége, a pápa által prekonizálva, megerősítve. Szatmártt már nem volt mit keresnie; Pozsonyba ? mit ért volna el ? A pesti lét valóban

nagy kereszt vala reá nézve és nagy csapás. Akarata ellen maradt ő ott, mivel körülményei nem engedték meg, hogy másképp tehesse. Különben, úgy hiszem, nem is az a fő dolog s legfontosabb kérdés e tárgyban: hogy hol volt, hanem hogy mit tett Hám. Pedig semmi olyasmit nem tett, se el nem mulasztott, se helytelenül nem cselekedett, a miért csak legkisebb megrovást is érdemelt volna. Egyébiránt a veszély idején kereket oldani sokkal könnyebb, kényelmesebb és biztosabb, mint helytállani. Valóban „Joannes sine terra“ lett a sz. életü egyházfő, miként tréfásan ő maga megjegyzé. Azt is említették, hogy pompát, fényt nem üz, nem fejt ki az uj primás. Mintha bizony abban állana az egyházi hivatásnak lényege; és nem is más célra volnának adva és lennének fordítandók az egyházi javadalmak jövedelmei!

Vajjon csakugyan ezen vagy más egyéb okok indították-e valóban a bécsi miniszteriumot arra, hogy Hám primás fölmentetett, azt bizonyosan tudni nem lehet, erre vonatkozólag mi sem közöltetvén vele; elég az hozzá, hogy kimondatott reá s végre is hajtattott rajta az ítélet. Néhány napra reá ugyanis Scitovszky pécsi püspök neveztetett ki primássá és esztergomi érsekké, Hámnak pedig különös kegyelemből megengedteték, hogy a szatmári egyházmegyébe visszatérhessen.

Ez elvihartzott esemény után megváltozott a légáramlat, kedvezőbb hírek terjesztettek Hámról, a volt primásról, az osztrák fővárosban, talán megengesztelésekép a szenvedett sérelmekért. Alig 14 napra reá azonban ismét más szellő fujdogált: ugyanis magas körökben hibául rótták fel neki, hogy még mindig Bécsben tartózkodik s ismét mellékuton adták értésére, hogy miért nem távozik el már Bécsből? Pedig, beh mily kedves és kellemes (?) volt az ő ottani tartózkodása, ahol csakis lenézés és megszégyenítés volt osztályrésze! Hisz alig

várta, hogy méltatlan megaláztatásának s legkeserűbb emlékeinek színhelyét elhagyhassa, ha ugyan a hiányzott közlekedési biztonság azt megengedte volna. Nehogy azonban az ő jelenléte szemüket sértse, vagy lelkiismeretüket nyugtalanítsa az illetőknek, augusztus 7-én, fürdő használatát s üdülés végét is a belvárosból az ugynevezett ‚Landstrasse‘ külváros részbe vonult az ottani irgalmas-rendi szerzetesek kolostorába.

Mindez még nem volt elég. Ismét azon oldalról támadták és fenyegették meg őt, hogy bírói eljárást készülnék ellene megindítani, amiért a pesti országgyűlésekben részt vőn. Hogy még ez a megalázás is ne érje őt, — amennyiben azokból, amik vele eddig történtek, következtetnie lehetett, hogy nincs az a rossz, amit a halom szenvedésre, melyet eddig elviselt, még rá nem rakhatnának, — elment báró Geringerhez, Magyarország kinevezett kir. biztosához, és előadta azon okokat, amelyek őt a Pesten maradásra kényszeríték; ugyszintén aggodalmait, remegését, szorongattatásait, melyek között napjait Pesten átélte; és hogy az uralkodó ház iránti hűségének beigazolására mit tett; és hogy mennyit kellett épen emiatt szenvednie és mennyi kárt vallania. S most azzal tetézik és súlyosbitják fájdalmait és szenvedéseit, hogy még hűségét is kétségbe vonják és gyanúsítják? — Geringer azt javasolta neki, hogy mindezt írásba foglalva adja be b. Bach Sándor belügyminiszterhez: akitől utólag azon biztosítást vevé, hogy hűsége nem vonatik kétségbe és azon megnyugtatót, hogy a hitben keresse vigasztalását . . . Amely figyelmeztetésre ugyan alig volt a sz. életü főpápnak szüksége, ki teljes életében különben sem keresett soha másutt és nem is remélt Istenén kívül mástól vigasztalást.

Amig ezek Bécsben történtek, azalatt azon hirt vevé Budáról a lemondott primás, hogy május havában, midőn a

magyar hadsereg Budavárát bevév, az ottan maradt minden holmiját is, összes ruha- és asztalkészletét, 80 személyre való ezüst evő-eszközt, gyertyatartókat stb. mind elkobozták tőle, mint olyantól, a kit a királyhoz való hűséges ragaszkodása miatt hazaárulónak kiáltottak ki.

Ismét mellék uton felszólították őt, hogy a primási és esztergom-érseki kir. kinevező okmányokat szolgáltatassa vissza, különben levél útján fogna arra felszólíttatni, esetleg kényszeríttetni. Nem volt arra a szigorú parancsra szükség. Egyszerű figyelmeztetés is elég vala arra nézve, hogy oldalkanokja útján visszaküldje a kívánt okmányokat, anélkül, hogy tudni kívánta volna, ki és mi végre kívánja azokat valaki.

Hám püspök visszatérése Szatmárra.

Végre megjött a várt vigasztaló tudósítás, hogy, habár a komáromi és a péterváradi vár még nem adta meg magát, mindamellett veszély nélkül lehet már, bár kerülő uton, Pestre és onnét Szatmárra eljutni. Ugyanazért késedelem nélkül hagyta el Bécszet szept. 17-kén, hajón Gönyőig, onnét tengelyen Komáromot megkerülve, 19-kén Pestre érkezett. Kerülő útjában Nagy-Igmándra vetődött a hazatérő b. e. püspök. Nagy-Igmádon Mester István, a jól ismert jeles író, jelenleg a győri káptalannak prépost-őrkanonok tagja, mélt. püspökünknek kedvelt barátja volt akkorában a plébános.

,1849-ik szept. 3-ika volt, — írja a fent tisztelt kanonok ur — midőn estennen, naplemente után, nálam, mint fiatal, kezdő plébánosnál, a komárom-megyei Nagy-Igmádon megjelent egy férfiú, Rédl báró titkára s arra kért, hogy Rédl báróné és két leánya számára adnék éjjeli szállást. Igenlő válaszomra a titkár ur távozott, s nemsokára megjelent maga

a báróné és két leánya, s midőn az urnő ismétlé a bejelentett kérést, azt feleltem neki: „nálam ugyan minden hely el van foglalva, csak ez az egyetlen szoba van fentartva magamnak, de méltóságoknak ezt is átengedem, magam pedig majd meghálok ama kis szobácskában, melyet nem rég a cselédség számára építtettem”.

Alighogy ezeket mondtam, egy ur lép szobámba ily szavakkal: „Én Biró László vagyok, a szatmári püspök oldalkanonokja. Ő Excellenciája kér egy éjjelre egy kis szállást”. Nagy zavarba jöttem, de azért néhány másodpercnyi gondolkozás után azt mondtam, hogy: lesz. — Az elmés báróné észre vette, hogy zavarban vagyok és segített is azonnal, így szólván: „tisztelendő ur, adja ezt a lakást a kegyelmes urnak, én a leányaimmal majd megleszek abban a kis szobában, melyet önmagának fentartott. És úgy lett. — Én lámpást gyújtva — mert már sötétes volt — s azt kezembe véve, a kanonok urral lementünk az utcára, hol a kegyelmes ur még a kocsiban ült s várta a szerencsét. (Azért mondom: lementünk, mert Nagy-Igmádon a templom és pléb. lak magasan fekszik s lépcsőkön kell lejárni az utcára.) A kegyelmes urat innen felkisértük szobámba, — már akkor a báróné nem volt ott, — ahova ama régi szép köszöntéssel lépett be: Dicsértessék a Jézus Krisztus, — s arra kért, ipsissima verba: „Adjon a házában egy kis szögletet, hol bűnös fejemet nyugalomra lehajthassam”. En látva a jámbor, ősz férfiut, hallva megható szavait, annyira elérzékenyültem, hogy mást nem tudtam neki mondani, mint: „sajnálom kegyelmes uram, hogy ezen szobánál különbbel nem szolgálhatok”.

Bekisérvé a kegyelmes urat, magára hagytuk; s kezdtem rendelkezni arról, hogy a kanonok ur és én, hol hálunk meg az éjjel. A cselédek szobájában volt két ágy, ezekből kirakattam

mindent, s azokat fris szalmával megtöltöttem, a szalmát tiszta lepedővel behuzattam, mindegyikbe két vánkost s egy paplant tétetve, készen volt a két vendég-ágy. A cselédek a kamrában helyezkedtek el; mi pedig a kanonok urral itt háltunk, de nem aludtunk, legfőlebb csak egy óra hosszat szundikáltunk, folyton beszélgettünk. Ő is, én is igen nyomott hangulatban voltunk, s ő leginkább azért is, mert nem tudta, miképp fogják őket — (a honárulókat és számüzötteket?!) — majd Szatmáron fogadni, ahonnan már hosszabb idő óta távol voltak.

A vacsorát elfogadta a kegyelmes ur, melyet hárman együtt költöttünk el, de a reggelit már nem; mert szept. 4-én korán reggel elindult Tatába, hogy ott a kapuczinus atyáknál sz. misét mondjon.

Miért jött pedig az áldott emlékü főpap épen Nagy-Igmánd felé, ennek az az oka, mivel akkor már a magyarok Világosnál lerakták a fegyvert, de Komáromvára még a magyarok kezén volt, csak azon hónapban, körülbelül 20-án, irták alá Herkályon a kapitulációt, egy egyszerű asztalt téve ki a herkályi puszta közepén egy kis dombra. — Tehát Bécsből jövet Győrön keresztül a szőnyi országuton nem mehettek, mivel ez az országut a komáromi várból benn volt a lőtávolban; kénytelenek voltak tehát mindazok, kik menekültek, a Győrből Budára vezető rövidebb, az u. n. mészáros-uton, Nagy-Igmánd mellett, Komáromtól dél-felé mintegy 1 ½ órányira menni s itt megesteledvén, szállást keresni. ‘

Pestre megérkezvén s szokás szerint a szervita-atyáknál megszállván, történt, hogy a szerviták házfőnökénél egy közöshadseregbeli katona jelenvén meg, sürgősen arra kérte őt: vezessék a szatmári püspökhöz, ha még itt van. A házfőnök a rimánkodó becsületes katonát bevezette; ki lelkenedezve adott át a püspöknek egy hirlap széléből letépett darabka papirost,

melyre rajzonnal ez volt írva: „Jézus szent nevére kérem exczellenciádat, mentse meg életemet. Gonzeckzy.” A katona csak annyit mondhatott, hogy a foglyok közül egy pap adta; de saját nevét sem említve, sietett eltávozni.

Vérzett e szomorú hír vételére a szent életű püspököknek fájdalomtól sajtó sebzett szive; mélyen megindulva, nagy aggodalmában azonnal oldalkanonokját Birót szólítá magához, kinek tanácsára mindketten elsiettek a gróf Károlyi-palotában szállásoló Haynau tábornokhoz. Hosszabb várakozás után bejutottak végre a tejhatalmu hadvezérhez, ki különben elég udvariasan fogadta a püspököket; s megjelenése céljáról értesülvén, átvevé az írásos beadványt s azt felelte: „Exczellenciád egész nyugodtan térhet haza. Ha a vádlott papi egyén ártatlan, mi baja sem fog történni.” És amint a püspök Szatmárra megérkezett, másnap már megjött a szomorú tudósítás, hogy Gonzeckzy János kedvelt papját főbe lőtték. E gyászeset nagyon érzékenyen érintette a jó püspököknek különben is lesujtott lelkületét.

Gonzeckzy János m.-szigeti születésű, erős testalkatu, tehetséges és munkás életű pap volt. Hosszabb ideig mint tábori lelkész szolgált. Azután Hám püspök haza hitta őt a gimnáziumhoz tanárnak; s midőn a nagy zárda építését elhatározta, őt szemelte ki az építés vezetőjének. Miután pedig a zárda legnagyobb részében fölépült, Gonzeckzy elhagyta Szatmárt és visszament a katonasághoz, elnyervén a mező-hegyesi lelkészi állomást. Ott érte őt szerencsétlenségére a forradalom. És mivel a magyar kormány rendeleteit mindenben végre kellett hajtania, a Horváth-féle muszka-elleni imádságot is elmondotta a megtartott ünnepeken. Ez volt elítéltetésének és borzasztó halálának egyedüli oka.

Pesten a szerviták kolostorából ki se ment, hanem 21-kén

onnan elindulván, 23-kán Tisza-Nánára ért a b. e. püspök, hol a pusztaság utálatosságánál egyebet nem talált; gazdatisztjei egy árva krt sem valának képesek neki átszolgáltatni. A főtiszt ahelyett, hogy Szatmárra új év alkalmával hozott volna valamit: hogy az uradalmi cselédséget kifizethesse, ezer frtot ő kért a mindenéből kifosztott püspöktől.

„Ily szomorú és nyomorult sorsra jutottam, kiált fel emlékiratában a sz. é. püspök; és a ki mindig egyenes uton járva, életében senkinek sem kívántam ártani, Istent szüntelenül kérve a király és az uralkodó ház jóléteért szintugy, mint a haza békéje- és üdveért, — mindkét részről szorongattattam, lesujtattam. — Én jó Istenem! kinek tudta s megengedése nélkül egy hajszál sem esik le fejünkről és akarata nélkül semminemű viszontagság nem érheti az embert, hiszem, hogy a szorongatás eme napjaiban engem ért roszakat és bajokat, Te küldted nekem, azért imádlak Téged és hálát adok Neked mindezekért. Nem vádol ugyan lelkiismeretem, hogy akár királyom, akár hazám ellen csak gondolattal is vétettem volna. De a Te szemeidben, ha nem is ebben, úgy másban bizonyára bűnös vagyok, s ugyanazért igazságosan büntetsz. Bűneim miatt megérdemeltem e megszégyenítést, e megaláztatást. Amiért is azt töredelmes és megalázott lélekkel fogadom. Minden, amit rendelsz, vagy megengedsz, a Te igazságosságod és jóságod bizonyága. Igazságos vagy Uram és igaz a Te ítéleted; és jó énnem, hogy megaláztál. Azért hálát adok Tenéked; még ha igazságod szerint büntetsz is, irgalmas lenni meg nem szüntél. Midőn én e nyomorúságomban igazságosságodat imádom: dicsérem, magasztalom és dicsőítem egyszersmind a Te irgalmasságodat is. Kiáltottam Hozzád és Te meghallgattál; könyörögtem kegyelmedért mindeneknek békességes eltűrésére, Te azt nem tagadtad meg. Mert habár természete-

temnél fogva fölöttébb érzékenynek tudom magamat, kegyelmeddel mégis mindama keserőségeket lelkemnek legkisebb felháborodása nélkül elviseltem. Áldott legyen örökre a Te szent neved! Add nekem segítő szent malasztodat továbbra is, hogy annak erejénél fogva mindig kész és képes lehessenek, a te szent akaratodat teljesíteni. Engedd kegyelmesen, ha életemnek kedvezni akarsz, hogy a Te szent Neved dicsőségére és a lelkek üdvösségére tehessek még valamit.‘

Visszatért tehát a Jób szenvedéseinek majdnem minden változatain átment sz. é. püspök 1849. október 1-jén Szatmárra, abba a városba, amely midőn vele csakis jót tenni iparkodott, az ő javára irányzott törekvéseinek útjába annyi akadályt gördített és kellemetlenségeket okozott neki, sőt némely része sérelmekkel is illette őt.

Egy rémséges esetről tanuskodik Fr. Sággy Akác irgalmas-rendi szerzetes, a szatmári kórház egykori orvosa, ki akkor, midőn a b. e. püspök 1849-ben, Budavár ostromlása előtt, Budáról Bécsbe távozott, Pápán házfőnök vala, a b. e. püspök pedig, menekülése közben, Pápán az irgalmasoknál egy éjet töltött, — elbeszélte alkalom adtán, hogyan jelentek meg, a püspöknek Pápáról történt elutazása után, azonnal az irgalmasok házában a honvédek, hogy Hám püspököt elfogják; de megtudván azt, hogy a püspök Pápáról Bécs felé vette útját, rögtön utána száguldtak, hogy utólérjék; de szerencsére nem azon az uton haladtak, amelyen a püspök menekült s más utazónak a kocsiját érvén utól és fogván körül, nem érhatték el céljokat. Ez eset emlékét a b. e. püspök maga örökíté meg jegyzeteiben. ‚Az isteni Gondviselés, ugy mond, itt is nyilvánvaló, bár előttem ismeretlen volt veszélytől mentett meg. Jó Istenem! — fohászkodik fel, — mikép háláljam én azt meg Neked? — ‚Szolgáljon vigasztalásodra, nemes

jó lélek, amit aranysz. szent János mond mindazoknak, akik rágalmaztatnak, szidalmaztatnak, üldöztetnek, ártatlanul szenvednek. „Elégeld vigasztalódásodra, hogy én, Mestered, és Urad részese vagyok szenvedni kellő gyalázódásaidnak. Ha pedig mégis fájna, azokat hallván, fontold meg, hogy a gyanubavételtől nem sokára megszabadulsz. Miért is neheztelnél, buslakodnál miatta? Azért-e, mivelhogy szineskedőnek, tettetőnek, ámitónak, (hütlennek, árulónak) mondanak? Ám, várj csak kissé; nemsokára az emberiség védője s jótevője gyanánt fognak magasztalni mindannyian. Az idő mindazt, ami el van rejtve, napfényre fogja hozni s leleplezni a rágalmat és kideríteni a te erényedet. Midőn majdan magok a tények fogják igazolni azt, hogy te mentő s jótevő vagy, s mindennemű erénnyel tündökölsz, nem fognak többé az emberek az ő szavukra hallgatni, hanem arra, ami igaz. Akkor ők hamis vádlóknak, hazugoknak, rágalmazóknak, te pedig a napnál fénylőbbnek fogsz találtatni, bizonyulni. Az idő csendes folyama maga fog téged az emberekkel megismertetni; az fog a tárogatónál is hangosabban hirdetni, magasztalni s az embereket mind tanuknak hini fel erényeid bizonyosságára. Ne csüggedj tehát annak miatta, amit rólad beszélnek, hanem a jövő jók reménye bátorítson. Nem lehet azt eltitkolni, ami a te műved. Üzd el magadtól a szorongást, a félelmet, a bánkódást; emelkedjél felül a gyalázkodásokon, rágalmakon!”

De térjünk vissza oda, ahonnét kiindultunk.

Egy év és három havi távollét után visszajött a b. e. püspök, székhelyére 1849. október elején. Nagy-Majtény felől, ahol megpihent, közeledett a sz. életü vándor székvárosa felé. Beesteledett már. Gyönyörű holdfény világítja meg útját s a tájt, amerre jött. A város alatt folyó Szamos partjához érven, leszállott a kocsijáról és a víz színén lebegő hajóhídon

áthaladva gyalog tette meg az utat szerény püspöki lakásáig, a régi rezidenciáig. A Szamos innenső partjára érve, megható jelenet fejlődött ki. Már késő este volt. Csak kevesen, a püspöki udvar legmeghittebbjei értesültek a főpásztor érkeztéről. A káptalan egyik tagjának bizalmasan irt vala, hogy leendő megérkeztekor ne harangozzanak, esetleg azt mindenképen akadályoztassák meg. A buzgóbb kath. polgárok közül mindamelllett mintegy hatvanan várták a parton a régóta nem látott, fájdalmasan nélkülözött s már elvesztettnek tartott püspök-atyát. Néma csendben fogadták. Öröm és fájdalom vivott szivökben egymással csatát anélkül, hogy egyik a másikat legyőzni képes lett volna, egyenlő erős levén mindkét érzelem, az öröm és a fájdalom. Az öröm a viszontlátás és ismételi birás fölött, a fájdalom a szeretvetisztelt főpásztornak méltatlanul kiállott szenvedései fölött. Öröm és fájdalom le nem küzdhetvén egymást, nem vegyülnek egygyé a szivben, amiért is nem nyerhet egyik sem kifejezést az ajkakon. Boldognak érezte az magát, aki köpenyege szélét könnyes szemekkel, átnedvesült ajakkal megcsókolhatá, és ez: az örömnnek, a néma csend: a fájdalomnak volt jelzője. Szótlanul haladt, mély gondolatokba merülve, a kis hü csapat a püspöki lakás, az ugynevezett ócska rezidencia felé, melynek kisdud kápolnája már ki volt világítva. Egy-egy sóhaj, egy-egy zokogás, mely a fájdalomtól facsarodott szivekből olykor-olykor kitört, hallatszott csupán menet közben, míg a kápolnához érve bementek vele azok, akik oda befértek, a többiek a folyosón maradtak, várakoztak, míg a sz. é. püspök elvégzi hálaimáját. Már éjfél volt; a püspök még mindig imádkozott . . . Egyenkint széledtek el a legnagyobb csendben; a püspök magában maradt. Habár jókora szál gyertyák égtek az oltáron, reggelre egy darabka sem volt belőlük található. A sz. é. püspök az Ur oltára zsámolyán tölte az éjet.

L sz. emlékü püspök visszatérése Szatmárra 1849. október 1.

Azt hihette mindenki, hogy a szent életü püspök annyi hányattatás és szenvedés után régi kedves otthonában nyugalmat fog találni, amire bizonynyal az ő zaklatott és megszakgatott kebele méltán vágyhatott. Fájdalom, nem úgy volt. Székvárosában ugyan nem érte őt többé semminemű kellemetlenség, sőt távol attól, hogy a szatmáriak őt legkevésbé is bántalmazták vagy keserítették volna, ellenkezőleg, a b. e. püspök saját elismerése szerint is: a tiszteletnek és jóindulatnak mindennemű jeleit tanúsíták személye iránt; mi több, némelyek abban a véleményben, melyet nem tudni ki terjesztett el, hogy a város a püspök közbenjárása folytán sok kellemetlenségtől menekedett meg, — hálájokat fejezték ki iránta. S ugyanaz az egyén, aki elbeszélte volt, hogy a forradalom hevében miről tanakodott a nagypiacz téren összecsoportosult tömeg, az akkori legvitézebb dühöngővel találkozáván és megszólítván őt, hogy „ime most itt van már az a hazaáruló; . . . ez azt viszonzá: Hagyjon békét, hisz eszeveszettek valánk mi akkor mindannyian.

Ezért újabb hálát rebegett a sz. é. püspök imádságos ajka: „Én Uram és Istenem! Te őriztél meg engem, hogy hazatérve semmi kellemetlenség sem ért. Végtelen hálát adok azért Tenéked, Uram Istenem! A Te műved volt az, műve a Te irgalmadnak, hogy meg nem emészttetem“.

A folytatólagos keserítések máshonnan, felülről jövének. Az eddigi kellemetlenségeknek és az azoknak nyomában járó szenvedéseknek 1855-ig huzódó uszálya volt az, úgy hogy a sz. é. püspöknek csaknem egész életét folytonos keserőségek és lelki gyötrelmek között kelle eltöltenie. Nevezetesen az említett 1855. év nem csak hogy nem hozott enyhülést a kiállott szenvedések után, de még súlyosbitá azokat. Nem volt elég, hogy a püspöki birtokok a forradalom alatt tönkre tétet-

tek, fölszerelésük, instructiójuk, elpusztítottak és ekkép a püspöki javak mi jövedelmet sem hoztak éveken át, olyannyira, hogy a b. e. püspök még az ígért 30 ezer frt államsegélyt sem volt képes 1855-ig törleszteni; a jobbágyság és az urbéri dézsma megszűntével pedig a birtokokra kirótt terhek súlyosbodtak: az anyagi károsodás és veszteséghez újból még lelki gyötrelmek is járultak.

A bécsi minisztérium, mi oknál fogva és kiknek a sugalmazása nyomán, nem tudhatni, nem a legjobb véleményt táplálta a b. e. püspök iránt és hazafiságát, sőt az ausztriai uralkodó ház iránti hűségét is gyanus színben iparkodott feltüntetni, anélkül, hogy a gyanúokat a püspökkel közölte s neki a maga igazolására alkalmat adni akart volna. 1855. okt. és nov. hónapjaiban ugyanis közvetett és mellékutakon olyasmi adatott a sz. é. püspöknek értésére, amiből azt következtethette, miszerint a minisztériumnak célzatai oda irányulnak, hogy a b. e. főpásztor püspöki székétől is elmozdítottassék és hogy ürügyek után látnak e célzatnak megvalósítására. Értésére adatták, hogy a magas életkorban levő egyházfőknek nyugalomba kellene vonulniok, miután már ugyis alig képesek főpásztori tisztjüket kellően betölteni. Ez oly hangon lőn kimondva, miszerint lehetetlen vala, hogy azt a sz. é. püspök magára ne értse; ki habár akkor 74 éves volt is már, Isten kegyelméből oly ép testi és lelki erővel volt megáldva, hogy a kor épen nem akadályozá őt püspöki tisztje bármely ténykedésének kellő végzésében, vagy kötelességének teljesítésében, csak úgy, mint 28 év előtt, midőn püspökké kineveztetett.

Pár hét múlva e hír vétele után egy nagytekintélyű férfiú, ki nemrég magas polczon állott s ő felsége oldalánál töltött be fensőbb hivatalos állást, s aki a miniszteriális kormány tagjaival is bizalmas és barátságos viszonyban állott, (M-th A.),

ez a nagy nevű férfiú közölte a b. e. püspökkel, a miniszterek egyikével folytatott beszélgetését, melynek fonalán Hám püspökről levén szó, ama nagy nevű férfiú e szavakra fakadt a miniszterrel szemben: „Miért nem szüntök meg azt a szegény szatmári püspököt üldözni; hisz sem a királyi háznak nincsen hivebb alattvalója, sem nektek, a ti rendeleteiteknek készségesebb teljesítője, végrehajtója, nálánál”. — „De hát nem tud németül”. (Ez is ok egy magyar püspök ellenében?! Még különösebb eljárás: 25 év előtt kinevezni egy magyar püspököt, habár németül nem tud; 25 év múlva pedig elmozdítani akarni ugyanazt a magyar püspököt ugyanazért, mivelhogy nem tud németül. A gondolat arra a következtetésre vezet: hogy Hám püspök némelyek szemében azért nem volt jó püspök, mivel nagyon is jó püspök volt.) — „De tudja ám (monda viszonzásul M. A.) a maga kötelességét és azt hiven be is tölti és jövedelmét a legjobb célokra használja fel!” Ilyetén szóváltás fejlődött köztük; amiből világos vala, hogy csakugyan szerették volna őt püspökségétől is megfosztani.

„Mindez ugyan még most, — így elmélkedék a sz. é. püspök, — a titok leple alatt rejlik, mint gyanu-ok, mindamellett előkészítő intelem gyanánt szolgál nekem. Azért késznek kell lennem minden eshetőségre, bármily keserű legyen is az. Elmozdittatásomat zokon fognám ugyan venni, inkább, mint halálomat. De ha Istennek úgy fog tetszeni, legyen meg ebben is az ő sz. akarata! Uram, itt égess, itt sebezz, csak hogy örökre kegyelmezz!”

„Ich unterliess es nie Unterthan und Hirte zu sein”, mondá egykoron Migazzi kardinális, bécsi érsek. Ugyanazt mondhatá tiszta öntudattal és teljes joggal Hám püspök:
 „Soha se voltam se hűtlen alattvaló, se hűtlen pásztor”.

Hám püspök folytatja s betetőzi alkotásait.

Szent kedvtelés- és lelki örömmel szemléltük eleddig is b. e. Hám püspök nagyszerű s üdvös alkotásait. Legnagyobb, legbámulatosabb alkotása azonban most következik. Eddig épített, most alapít. Eddig a legkülönfélébb és leghasznosabb intézeteket állítá fel egyiket a másik után, most gazdag alapítványokat rak le, hogy az általa alkotott intézmények szilárd fenállása, üdvös működése biztosítva legyen az idők végéig. Ez képezi betetőzését és koronáját összes működésének, alkotásainak.

Már most lássuk, és valóban érdekes is lesz tudni és szemlélni: mije volt a szatmári egyházmegyének Hám előtt és mennyit gyűjtött, mit hagyott ő hátra szeretett arájának.

A Hám előtti időből a szatmári egyházmegyének tiz rendbeli alapítványa van.

I. A templomok és plébánosok alapítványai:

a) A Komáromi-féle alapítvány, Komáromi János egri éneklő kanonoktól, a megye szétagolása alkalmából, a

fehérgyarmati, fancsikai, jánki, mező-kaszonyi és szinyér-váraljai plébánosok javára; az értékleszállítás (devaluatio) után 11,336 vfrt 12 kr.

b) A hittérítés, (missio) alapítványa Keller György egri kanonoktól, a darahi plébános javára; az értékcsökkenés után 1920 vfrt.

c) Hagymásy András solymosi plébános, azelőtt kökényesdi h. plébánostól, a kökényesdi plébánosok javára; értékcsökkenés után 64 frt.

d) Ugyancsak Hagymásy A.-tól a kökényesdi plébános javára; értékcsökkenés után 192 vfrt.

e) Gyetvay András, előbb vitkai, utóbb sarudi plébánostól, a vitkai templom javára; értékcsökkenés után 96 vfrt.

f) Különbféle alapítványok az egri egyházmegye szétagolása alkalmából a vitkai plébános javára; értékcsökkenés folytán 1446 vfrt 42 kr.

g) Ráty György alapítványa, az egri egyházmegye szétagolása alkalmából, a kis-ráti plébános javára, 1000 vfrt.

h) A Blaskay pléb. alapítványa, eredetileg 100 vfrt és a Süle János sári plébános 100 vfrtos alapítványa, az eőri plébános javára, értékcsökkenés következtében a két alapítvány együtt véve 695 vforint 10 kr. — Ehhez járult az eőri plébános javára tek. Csató, szül. Pribék Mária 100 e. frtos alapítványa.

i) Polányi György volt ungvári plébánosnak eredetileg 1000 vfrt alapítványa, egy másik Borbély-féle eredetileg 100 vfrt; az értékcsökkenés után együttevve 704 frtra alászállott kettős alapítvány, az ungvári plébános javára. Egy harmadik ugyanazon célra Sándrorovics János ungvári hittanártól, értékcsökkenés után 202 vfrt 47 kr. Egy negyedik 200 frtos alapítvány Eőry Mihálytól. Végül Katona

Józseftől 100, Zsila Györgytől 100, és Zural János gyógyszerésztől 200 vft alapítvány, valamennyi az ungvári plébános javára.

j) Téglássy József egri kanonoknak értékleszállítás után 4250 vft alapítványa, az egri egyházmegye szétagolása következtében a nevetlenfalusi plébános és a kántor-tanító javára.

k) Ismét két Téglássy-féle alapítvány. Az egyik nem katolikus vidéken lelkipásztorkodó két plébános és ottan működő ugyancsak két kántortanító javadalmazására 1540 vft 9 kr. A másik alapítvány új plébániák és templomok felállítása céljából 2217 vft 24 kr; mindkettő az egri egyházmegye szétagolásakor átadva.

l) Sponraft Pál vállaji pléb. alapítványa szükölködő plébánosok számára, értékcsökkenés bekövetkeztével 2111 vft.

m) Kende László n.-váradai kanonok alapítványa, a csicseri plébános javára, értéknyatlás után 1047 vft 42 kr.

n) B. Perényi Károlyné, szül. Bálintith Klára két rendbeli alapítványa. Az egyik 1000 vft, a tur-terebsi templom javára. A másik a szükölködőbb plébánosok számára: 3000 vft.

o) B. Fischer István előbb szatmári püspök, utóbb egri érsek 2600 vft alapítványa a barlafalusi, paposi és vitkai plébánosok javára.

p) Paál András püspök, egri olvasó-kanonok alapítványa, az új szatmári egyházmegye szükségeire, devalváció utján 5644 vft 26 kr.

q) Tájer György püspök és egri nagyprépost alapítványa, a kath. hitnek terjesztése céljából, 3342 vft 28 kr., a zajtai plébános javára; egy másik alapítványa 4676 vft 28 kr, Bereg-megyében egy új plébánia felállításának céljaira.

r) Bagossy Johanna alapítványa a csengeri plébános javára, 2000 vft, mely összeghez Klobusiczky Péter előbb szatmári püspök-, utóbb kalocsai érseknek a kántortanító javára szolgáló 100 vft alapítványa járult.

s) Golner János szatmárvárosi tanácsos alapítványa a temetőben építendő kápolnára 494 vft 9 kr.

t) Pocskó Lukács a püspöki udvarban volt szolga alapítványa, a nevetlenfalusi plébános javára, 20 vft.

u) Dömöcs Ilona alapítványa a vitkai templom javára 100 vft.

v) Klobusitzky Péter kalocsai érsek 100 firtos alapítványa a fehér-gyarmati templomlámpa világítására.

x) Kelemesi Melczer Anna hajadon 100 e. firt alapítványa a kökényesdi és nevetlenfalusi plébánosok javára.

y) Az egri egyházmegye szétagolása alkalmával a szinyér-váraljai plébános javára 32 vft.

II. A szükölködő plébánosok külön alapítványai.

a) Az egri egyházmegye szétagolásakor 1606 vft 2 kr.

b) Kállay György egri kanonoknak 312 vft 30 kr. alapítványa.

III. Szentelt olajok és directorium okalapítványa:

700 vft.

IV. Érdemesült és szolgálat-képtelen papok alapítványa.

Az egri egyházmegye szétagolása után a szatmári egyházmegyének juttatott és utóbb Kállay György egri kanonok által 125, és báró Fischer István egri érsek által 500 vfttal gyarapított, de értékcsökkenés alkalmával 17119 vft 3 kr-ra alászállott alapítvány.

V. Jutalmazások alapítványa.

a) A Tamás-féle alapítvány, hitelemzői jutalmazások céljából, a nagy-bányai plébánia javára, az egri egyházmegye szétagolása alkalmával a szatmári egyházmegyének juttatott 211 vfrt 14 kr.

b) Vagner József egri örkanonok ugyanazon célra tett alapítványából a szatmári egyházmegyét illető rész, 400 vfrt.

VI. A kath. egyházba visszatérők alapítványa.

Az egri egyházmegye szétagolása alkalmával a részint Trink1, részint Telekesi, részint Kállay György kanonok részletes alapítványaiból a szatmári egyházmegyének jutott alapítvány-részlet: 5800 vfrt.

VII. Az ifjuság nevelésére szolgáló alapítvány.

B. Fischer István egri érsek 4320 vfrt alapítványa.

VIII. Egyházi karénekesek és zenészek alapítványa.

Célja: számukra házépítés. Összeg 4055 vfrt 42 kr. E tőkének kamataiból kapták egykoron a székesegyház zenészei házbérilletményöket. Az egyházi zene megszüntével most a karénekesek díjaztatnak ugyanabból.

IX. Az ispotály alapítványa.

Ez alapítványnak rendeltetése eredetileg egy a célnak megfelelő ház szerzése és fölszerelése vala, amit utóbb b. e. Hám püspök létesített is. E célra már Klobusitzky Péter, szatmári püspök, midőn kalocsai érsekké lett, ajánlotta fel püspöki évi jövedelmének még hátramaradt részletét, melynek összegét azonban határozottan tudni nem lehet, valamint azt sem, mennyi fordított, vagy tulajdonképen fordított-e abból valami a fenti célra. (B. e. KlobusitzkyPéter

másnemű alapítványai a már fentebb említett 100 vfrton kívül 4596 frtot és 50 krt tesznek újabb osztrák értékben.)

Ugyancsak kath. vallásu szegények számára Szatmártt felállítandó ápoló intézet javára báró Fischer István, mint egri érsek, végrendeletében 5000 vfrtot hagyott.

X. Az ájtatos alapítványok kezelője és ügyvéde számára

6000 vfrt takarított meg oly célból, hogy az alapítványi pénztár-kezelésért járandó tizenhatod fejében a kezelő és az ügyvéd némi tiszteletdíjban részesüljön.

Ennyiből állott az összes egyházmegyei alapítványi pénztár, midőn azt a b. e. Hám püspök az egyházmegye kormányzatával együtt átvette. Ha már most ebből leszámítjuk azon összeget, melyet a szatmári egyházmegye a kiszakítás alkalmával az egri egyházmegyétől kapott, s a mely az összesnek körülbelül fele részét teszi; és ezen felül még azt is tekintetbe vesszük, hogy a másik fele része, mely tulajdonképen a fiatal egyházmegyének saját szerzeménye, bizonyos szolgálatok teljesítésével, nevezetesen szent misék végzésével van összekötve, — ugy nagyon csekélyre apad le azon összeg, melyet b. e. Hám püspök, mint kamataiban az egyházmegye szükségeire fordíthatót talált, azon nagy szükséghez képest, mely minden oldalról tátongett, kiáltott feléje. Ily tapasztalat nyomán mindjárt kezdettől fogva megfeszítette a fiatal püspök, Hám, minden erejét, gazdálkodott, takarékoskodott, kuporgatott, még a szükségeseknek is jó részét megvonva magától, hogy alapot gyűjtsön s azzal a szatmári egyházmegyének jövőjét biztosítsa. Nehéz meghatározni, mikor, vagy minél fogva volt Hám nagyobb: akkor-e és azért, amiért és midőn egyik jótékonyczélu intézetét a másik után alapítá, állítá fel, vagy pedig azért és akkor, midőn szegény egyházmegyéjét

mindennemű alapítványokkal, tehetségéhez képest, gazdagon ellátta? Fölötte érdekes lesz tudni, mily gondosan hordta és gyűjtötte össze, mint szorgalmas méh a mézet, az egyházmegyei alapítványi pénztár fiókjaiba, a pénzt, miből fiai e mai napig táplálkoznak; vagy miként szerzett és hagyott, mint gyermekei jövőjéről szorgoskodó, aggódó apa, tisztességes örökséget az utódoknak, nehogy majdan szükölködni kényteleníttessenek.

De halljuk őt magát, amint ez ügyre vonatkozólag külön vezetett jegyzőkönyvben ő maga írja le nagyszerű tervének fogalmazását, szülemelését: a szatmáregyházmegyei alapítványi pénztár keletkeztét, fejlődését, gyarapodását.

,1827. május 25-én Ő Felsége által az egri főegyházmegye mesterkanonoka- s a papnevelő intézet igazgatójából, minden érdemem nélkül, mindenkinek nagy, de az én legnagyobb meglepetésemre, szatmári püspökké legkegyelmesebben kineveztetvén, ugyanazon év július 11-én a kir. kamara által beigtattatván (cameraliter installatus), 1828. márcz. 16-án a pápai bullákat kezemhez véve, nm. Pyrker János László pátriárka, egri érsek által Egerben püspökké fölszenteltettem. Ugyanazon év ápril 15-én a szatmári székesegyházban a kánonok szabályai szerint a püspöki széket elfoglalván, minél inkább valék tudatában az én méltatlanságomnak és gyengeségemnek az ily magas tiszt betöltésére és súlyos teher elviselésére, annál nagyobb félelem- és remegéssel kezdettem meg a szatmári egyházmegye kormányzását; aközben buzgó fohászokat és imákat küldvén Ahhoz, ki a kövekből is képes Ábrahám-fiakat támasztani, küldetésem munkálását (opus missionis) Istenben helyezett teljes bizodalommal megindítottam, és erősen föltevém magamban, minden igyekezetemet,

erőmet és tehetségemet Isten dicsőségének s a lelkek üdvösségének eszközlésére szentelni.

„Mindjárt kormányzásom kezdetén észrevehem, mily nagy az aratás itten; mennyi kívánni való van itt; mennyi költségre van szükség ahhoz, hogy bármi keveset is lehessen tenni! Fogadást tevék, hogy a legegyszerűbb, a legtakarékosabb életet, minőt állásom tisztessége csak megenged, élni, a gazdaságot szorgalmasan vezetni és mindenemet, a mim van, vagy amit jövedelmem fölöslegéből félre fogok tehetni, egyházmegyei alap létesítésére fogom fordítani; melynek általános és főczélja Isten dicsőségének s a hivek üdvének előmozdítása legyen. Ez általános és főczélnek részletes czélokra leendő alkalmazását és meghatározását a jövő számára hagyom fen, amely ki fogja mutatni, mit kelljen a kitűzött nagy cél elérése végett előbb, mit utóbb, minő rendben megkezdeni, teljesíteni. Jelenben és addig is csak azt tudom csupán, miszerint kötelességem Istennek szünet nélkül könyörögni, hogy kegyelmével elősegitse és megáldja igyekezetemet és nyilatkoztassa ki nekem szent akaratát, mi kedves neki, hogy azt cselekedjem“.

És most kövessük az önmegtagadásban hősies foku magaslatra emelkedett sz. é. püspököt a takarékoság ösvényén évről-évre. Álmélkodva fogjuk látni, mit nem képes a szorgalommal párosított takarékoság véghezvinni. Egyetlen év nem fog elvonulni szemeink előtt a nélkül, hogy annak folyamán a nagy és sz. é. püspök Isten, vagy a felebaráti szeretet oltárára jelentékeny áldozatot ne tett volna le.

1828-ban, püspökségének első évében a b. e. püspök, anyagi ügyeit rendbe hozván, gyorsan hozzáfogott nagyszerű terve létesítéséhez, mert már ez évben az általa megalapított pénztárnak részint kötvényekben, részint készpénzben 80 ezer vfrtja volt.

1829-ben ez összeg már 135,815 vfrtra emelkedett.

1830-ban Lázár János püspöki titkár kimutatása szerint, kire a b. e. püspök ezen alapítvány kezelését bizta, a készpénzen kívül, csupán kamatozásra elhelyezett kötvényekben, az alapítványnak 153,416 vfrt tőkéje volt már. Ez évben tette meg a b. e. püspök Pozsonyban, az országgyűlés idején, az első lépést az irgalmas szerzetesek behozatala végett Szatmárra.

1831-ben az alapítvány már 315,246 vfrtból állott.

1832-ben 349,776 vfrt és 47 kr. volt a pénztár állapota.

1833-ban Skultéty Alajos tanár gondviselése alá adván az alapítvány kezelése, 433,608 vfrt 51 krra szaporodott fel az alapítványi pénztár állaga a kamathátralékokon kívül.

1834-ben, mindamelllett, hogy ez évben a kórház építésére 38,875 vfrt 14 kr. adatott ki a pénztárból, az alapítvány összege mégis 459,994 vforint 5 krra emelkedett. — Ez évi nov. 11-ről 9. szám alatt némely eszméket közöl a b. e. püspök, az alapítványra vonatkozólag utasítás gyanánt, halála esetére.

1835-ben 509,410 vfrt volt az alapítvány összege. — Ez évben 11. sz. a. az alapítványi pénztár némely rendeltetéséről intézkedett a b. e. püspök.

1836 a mennyei Gondviselés éve vala. Midőn a messze kilátásból a reménynek még legkisebb sugara sem csillant fel, várakozáson felül támasztott a Gondviselés alkalmat Szatmárnémetibe zárdaszüzek behozatalára, mélt. Leonhárd Mihály püspök és tábori apost. helyettes utján. E rendkívüli vállalatról kimerítőleg már fentebb szólottam. Ide azon buzgó fohászok egyikét jegyzem, melyeket a b. e. püspök a vállalat küszöbén az égbe küldött: „Fohászodom pedig állandóan Istenemhez, minden jónak s üdvösnek kutforrásához és befejezőjéhez s méltatlan imámban kérem Őt, hogy aminek kez-

detét oly váratlanul és kedvezően megmutatta, az Ő sz. Nevének dicsőségére és számtalanok üdvére engedje azt be is fejeznem‘.

Ez évben az egyetemes alapítvány összegéből 20 ezer vforint a különleges egyházmegyei alapítv. pénztárba (Cassa Dioecésana) tétetett át; a szegények intézetének alapja pedig ugyanonnan 5 ezer frttal gyarapított. Az egyetemes alapítvány összege mindamelllett 615.899 vfrt és 21 kr. volt.

1837-ben kevésbé gyarapodott az alapítvány tőkéje. Ez évben ugyanis annyira haladt a székesegyház kiegészítése és diszítése, hogy az szent István király, mint a székesegyház pártfogója ünnepén fölszenteltetett. S hogy e nagy nap annál méltóbban megünnepeltethessék a b. e. püspök saját pénztárából, melyből az alapítvány táplálékát s gyarapodását nyeré, aranyszegélyü, fehér selyem, püspöki egyházi ornátust szerzett minden tartozékaival együtt; ugyszintén egy szentségtartót, kelyhet, püspöki pásztorbotot, füstölőt stb., amely szerelvények több ezer frtba kerültek. Azért mégis az év végével a nagy alapítvány javára 629,695 vfrt jegyeztetett.

1838-ban az egyetemes alapítvány pénztárából 10 ezer ezüst forint a kath. hit terjesztése céljából azon rendeltetést nyeré a b. e. püspök intézkedéséből, hogy azon összeg kamataiból évenként 300 e. forint az amerikai hittérítés, és ismét 300 e. frt a szatmári egyházmegye konvertitáinak segélyezésére fordíttassék. Az összes alapítvány állománya ez év végével 699,475 vfrt 22 kr.

1839-ben végleg fölépült és átadatott a kórház közhasználatra az irgalmas-rendi szerzeteseknek, mely alkalommal a b. e. püspök a betegszoba szükségleteinek fedezésére ismét 5 ezer vfrtot adott. Ez év május 13-kán, az országgyűlésre távozván a b. e. püspök, alapítványára vonatkozólag ideiglenes intézkedést tön. — Ez évben tétettek le, a b. e. püspök távol-

létében az irgalmas szüzek zárdájának a b. e. püspök véleménye szerint szerfölött széles és szilárd alapjai s ez őt nem kevésbé aggasztja, látván, hogy a kezdet költségei is jóval felülmulják már az ő számításait. „Azonban bizom Istenben, — szóla — ki a Benne bizókat el nem hagyja.”

Az egyetemes alap ez évben csak keveset növekedék. A zárdaépitkezés, továbbá a sáros-oroszi, csekei, pusztadobosi templomok, a lázárii plébániaház és a mátészalkai iskola építése a püspöki jövedelemnek tetemes részét fölemeszté. Azért még is 706,914 frtot tüntet fel az alapítványi pénztár évvégi zárszámadása.

A zárdaszüzek épületének folytathatása végett félretett a b. e. püspök, halála esetére, készpénzben, nevezetesen papír-értékben (bankó) 40 ezer vfrtot, ezüstben 5 ezer frtot. Egyuttal megjelöl a b. e. püspök némely terheket, melyeket az alapítvány ezentul évente rendszeresen viselni fog.

1840-ben se járult sok a nagy alapítvány összegéhez. Nagy kiadások fordítottak a zárdaépületre, melynek Németire néző része a templommal együtt majdnem egészen fedél alá került ez évben. Sokat kellett a beregszászi, mező-kaszonyi, csekei és dobosi templomokra is költeni; és sok hiányzik még! „Jó Istenünk, segíts! — sohajt fel a b. e. jótevő — Benned a mi reményünk! Az emberek részint elhagynak, részint meg is csálnak.” Az egyetemes alapítvány pénztárában az év végével 730,656 vfrt találtatott.

1841-ben az egész zárdaépület fedél alá jutott, s midőn az építkezés már belül is annyira haladt, hogy minden részét meg lehetett tekinteni, leverten és elsomorodva vette észre a b. e. püspök, hogy a szilárdságra ugyancsak nagy, a czélszerűség és arányosságra azonban vajmi kevés gond fordított. A hol tehát még lehetett, javítás történt e tekintetben.

Az egyetemes alapítványi pénztár állapota minden eddigi tömérdek kiadás levonása után: 341,641 forint ezüstben, vagyis 854,102 vfrt.

1842-ben költöztek be az irgalmas szüzek, számra tizen, a zárda kellően felszerelt épületébe. E czimen teljesített rendkívüli kiadások (az élelmi szerekben nyújtott segélyt ide nem is számítva) 19 ezer vfrtra rugtak. Ezen felül folytatták a beregszászi és kaszonyi templomépítés; a lázárii és dobóruszkai pedig bevégeztetett; az apáczazárda és a konviktus építésére tetemes összegek fordítottak; fekvő birtokok vásárlására nagy összegek adtak ki; nevezetesen a halmii birtokért 5 ezer e. frt, a Mindszenti, Szopori, Szakácsii stb. apáczazárdai birtokokra 25 ezer e. forint, a kémeri birtokokra 14 ezer e. forint, a nagy-goroszlói konviktusi összes birtokokra előlegesen 22 ezer e. frt.

Honnan merítette e tömérdek költséget a b. e. püspök. ' Nem máshonnan, mint azon kútforrásból, a melynek áldott neve isteni Gondviselés, mely valamint egyrészt a kiadásoknak soknemű alkalmait szolgáltatja, úgy osztogatja másrészt a szokottnál dusabban áldásait is, azoknak, akik azokat óvatos takarékossgal összegyűjtögetni és kellően gyümölcsöztetni tudják.

Miután a lejárt év tőkéjéből a kórházbeli betegek közös szobájára s az egyházmegyei beteg papok jobb ellátására a kórháznak alapítványképen 5 ezer vfrt kiadatott, az egyetemes alap álladéka ez évben 989,305 vfrt volt.

1843-ban tapasztaltván, hogy a zárdatemplom belső arányossága hiányos, a szentély pedig ünnepélyesebb egyházi funkciók teljesítésére egyáltaljában nem alkalmas, a templomnak ezen részét lebontani és nagy költséggel újból fölépíteni szükséges vala. Ezen kívül bolthajtás alá vétetett ez évben az egész templom, a beregszászi templom átépítése folytatott;

a szamos-goroszlói birtoknak még hátralevő vételára, 5 ezer e. firt hiján, tehát 21 ezer e. firt lefizettetett; a vett birtokok felszerelésére 15 ezer vforint fordított. Az alapítványi pénztár állapota pedig az év végével részint szerzett ingatlan vagyon értékében, részint kamatozó tőkékben 1.003,259 vfrtot mutatott.

1844-ben az alapítvány összege 1,051,069 vfrtra szaporodott fel. A végrendelethez ez évben újabb észrevételek és rendelkezések csatoltatnak halál esetére.

1845. és 46. Közbejött akadályok és kellemetlenségek miatt az alapítvány zárszámadása csak 1846-ban készült el. A zárda-épület költségei 1846. jul. 4-ig 237,995 vfrtra rugnak. Ez évben a vásárolt birtokok felszerelésére 38 ezer vforint fordított. Az alapítvány álladéka 1846. végével 1.076,232 vfrt.

Ez évben a b. e. püspök némely jegyzeteket és intézkedéseket tett az apáczárda alapítványára vonatkozólag, ugyszintén a konviktus alapítványára és a plébániák szaporítására nézve is. Lásd 1846. márcz. 2. 28. sz. és 1846. márcz. 4. 29. sz. a.

A sok gond, bajlódás és kellemetlenség megtámadta a b. e. püspök egészségét.

1847, 1848, 1849, 1850 az alapítványra nézve mostoha, meddő, sőt káros évek. Oka a politikában beállott, kedvezőtlen fordulat, utóbb a forradalom kitörése, mely valamint a kath. egyház, ugy a haza ügyének is kiszámíthatatlan kárt okozott; továbbá a b. e. püspöknek esztergomi érsekké és primássá történt kinevezése és bekövetkezett lemondása. Mindez a püspöki vagyonnak teljes tönkremenését vonta maga után, hogy annálfogva az alapítványi pénztár csak némi gyarapodást is alig nyerhetett; sőt a b. e. püspöknek még ahhoz is hozzá kellett nyulnia, amit külön ájtatos és üdvös czélokra megtakarítva már félre tett vala. Innét van, hogy miután a b. e. püspök és utóbb primás egy álló évig és négy hónapig vala távol egyház-

megyétől, amely távollétét ő sok keserőséggel teljes száműzésnek vevé, — 1849. október 1-én szatmári püspöki székébe visszatérvén s az alapítványi pénztár számadásait átvizsgálván, miután az érdekesült papok ellátására alapítvány gyanánt 20 ezer vfrtot, a zárdaszüzek takarékpénztárába 5 ezer vfrtot, a gyöngyösi alapítványra, melynek rendeltetését utóbb vala meghatározandó, 20 ezer vforintot a pénztárból kiutalványozott: az alapítványi pénztár állapota négy évi eredmény gyanánt csakis a következő tételekből állott: a) 6%-ra kölcsönkép elhelyezett 507,700 vfrt, b) különleges rendeltetéssel bíró alapítványok 263,000 vfrt, c) kamat nélkül kiadott kölcsönökben 8,538 vfrt, d) ingatlanokba befektetett tőkék 425,117 vfrt, e) felszerelésre fordított összeg 182,726 vforint, f) egyéb alapokba beosztott összeg 32,246 vfrt; összesen 1,237,291 vfrt. Tetemes összeg veszendő vala ezekből; a szerzett ingatlanok pedig részint az elvesztett urbériség, részint a hiányos gazdasági kezelés miatt alig jövedelmeztek valamit a fent említett években.

Hogy a b. e. püspök, eddigi szokása szerint buzgó szándékának megfelelően, se nagyobb szerű alapítványokat nem tehetett, se az alapítványi pénztárt tetemesebben nem gyarapíthatá, annak okai valának még, hogy 1. a politikai helyzet követelményeinek megfelelőleg, a veszélyben levő haza segélyezésére felszólíttatván, míg a magyar miniszterium törvényes uton haladt, 3 ezer e. firtot; 2. midőn a magyar kormányzat föllázadt s a lázadásnak elnyomása végett Windischgrätz herczeg nagy hadsereggel Magyarországra jött és 1849. január 5-én Budát és Pestet elfoglalta, hogy a nyomorgatott, veszélyeztetett és sokféle képen sanyargatott hazának a béke s a biztonság mielőbb és minél biztosb módon visszaszerezethessék, 8 ezer e. firtot; 3. a szentséges atyának, IX. Pius pápának, ki a forradalom idején székvárosából Gaëtába menekült, a

megye klerusa adakozásra szólíttatván fel, e célra a maga részéről, miként már fentebb említém, 2034 e. frtot és 46 db aranyat ajánlott fel; 4. a primási kinevezés díjai 6640 vfrtra emelkedtek; 5. kétrendbeli katonai alapítványra 550 és 1000, együttvéve 1550 s a szervezendő őrsereg céljaira 500 vforintot; 6. a papnevelő intézet fentartására, melynek különben kellő ellátás hiánya miatt 1849/50-ben szünetelnie kellett volna, 4900 vfrtot; végre 7. a helybeli szegények intézetének és más hasonló intézményeknek körülbelől 2000 vfrtot áldozott sajátjából; hallgatással mellőzván egyéb kiadásait melyeket a b. e. püspök a primási méltóság végett tenni és azon károkat, melyeket szenvedni kénytelenített; egy szóval, a b. e. püspök ezen idő alatt mindenéből kifosztatván és csaknem tönkre tétetvén, szívének csakis az okozott legsajgóbb fájdalmat, hogy a lelkében megfogamzott szentcélu intencziókat, melyeket az általa megalapított és évről évre gyarapítani szándékolt alapítvány segélyével létesíteni óhajtott, nem érvényesíthette úgy, amint jó szíve kívánta és nem is mindazt, a mit akart. De ebben is imádandóknak találta Istennek titkos tanács-végzéseit: „Oh nagyirgalmu és mindenható Istenem! — így kiálta fel — a Te Felséged előtt térdre omolva legmélyebb alázattal és gyermeki bizodalommal esedezem Előtted: hallgasd meg könyörgésemet, és támaszsz fel utánam kegyelmesen olyan férfiakat, gyámolítván őket hatalmaddal, akik a Te neved dicsőségére és embertársaik üdvére, bőséges jövedelem mellett és sikerrel, vigyék tökéletességre azt, aminek véghezvitelére én méltónak nem találtattam“ . . .

Végrendeletéhez újból némely tájékoztató jegyzeteket függesztett a b. e. püspök; rendszeresíté a szegények intézetének alapítványát; és bizalmas levelet irt a káptalannak, melyben alapítványait a káptalan kezelése alá s gondviselésébe ajánlja.

1851. év végével számot vetett magával a b. e. püspök és arról gondoskodva, hogy rendelkezései annál könnyebben s biztosabban valósíthatassanak, a főalapítványt igyekezett a hozzá tapadó terhektől megszabadítani. Ugyanazért 1. a zárda-szüzek pénztárába áthelyezett 25 ezer vfrt értékű kötvényeket, amely összeggel a főalap még tartozott, egy évi 6% kamataival együtt kifizette; 2. azon 10 ezer vfrt fejében, melyeket a b. e. püspök azon katonaleányok fölsegélésére ajánlott fel, akik a nevelés éveinek betöltése után az intézetet elhagyják, de amely alapítványa Bécsben el nem fogadtatott, mint föntebb emlitem, kötvényekben 10649 vfrtot tesz le a b. e. püspök a több száz ffrtra menő hátralékos kamatokkal együtt az apácák takarékpénztárába, Cassa parsimoniae, rendkívüli szükség eseteire, azon hozzáadással mégis, hogy ha némely leánykáknak, midőn az intézetet elhagyják, segély lenne adandó, azt ezen alapítvány kamatjövendelméből nyerjék. 3. Uj alapítványt tett a b. e. püspök, 5 ezer vfrtot, misestipendiumokra. A sz. miséket a ház igazgatója végzi minden szerda- és szombatnapon a püspök életében az ő szándékára, halála után az ő lelke üdvére és az intézet elhunyt tagjaiért; és ismét minden hónapban ama bevett buzgó szokás szerint azon czélra, hogy az Isten az intézet rendeltetésének elérésére a maga kegyelmét és áldását adja.

A főalapnak akkor 500 ezer vfrt volt az összege; a külön rendeltetéssel bíró alapnak 266,500 vfrt a tőkéje. E tőkének rendeltetése vala áldozópapok társulatát (Congregatio Presbyterorum) meghonosítani. E czélra minden reményen felül a Jézustársasági atyák ajánlkoztak. A zárdaszüzek takarékalapjának 1852-re 38,749 vfrt tőkéje volt.

1852-ben 10 ezer vfrt külön alapítvány tétetett könyvek vásárlása végett a kerületi könyvtárak és a püspöki liceum

könyvtára számára, a tőkének 600 vfrt évi kamataiból, felezve.

1853. Ez évben történt az a hajmeresztő esemény, hogy dicsőségesen uralkodó császár-király Ő felségét egy orgyilkos séta közben megtámadta, az isteni Gondviselés különös kegyelméből veszélytelenül. E szerencsés megmenekülés emlékére, — a történeti folytonosság kedvéért emlitem meg újból, — a b. e. püspök 5 ezer vfrt alapítványt tett le a szatmári szegények intézete, másik 5 ezeret a zárdaszüzek betegszobájára, a harmadik 5 ezeret pedig legujabban a bécsi fogadalmi templom számára.

1854. Az 1853/4. év folytán még csak egy kisebbszerű alapítványt volt képes tenni a b. e. püspök; mely abból áll, hogy midőn Albrecht főherczeg Magyarország katonai és polgári kormányzója országos körutjában Szatmárt is meglátogató, meghülés következtében súlyos betegségbe esvén, tizenhárom napi ápolás után teljes egészségét ismét visszanyeré; ez esemény emlékére a b. e. püspök ismét 5 ezer frtot ajánlott fel a zárdaszüzek betegjei számára.

Az istenes lelkületű Hildegard főherczegasszony ő fensége részint fenséges férje szerencsés felgyógyulásáért viseltető hálából, részint kegyes elismerés jele- és emlékeül a fölötté gondos ápolásért, melyben a fenséges beteg több napon át a püspöki palotában részesült, a b. e. püspöknek s általa a székesegyháznak arannyal gazdagon átszótt s keresztalaku közepében főherczegnői gyöngéd kézzel művészileg himzett s alján a kettős főherczegi czimmerrel diszitett értékes sulyos kazulát ajándékozott.

Ennél többet a b. e. püspök nem volt képes tenni. Tudjuk ugyanis, hogy 1. a forradalom alkalmával mindenéből, még gazdasági szerelvényeiből is kifosztották. Enélkül a birtokok

nem jövedelmezhetek. Sőt 50 ezer vfrtot kellett az alapítványtól elvonni és jobb jövő reményében a birtokba befektetni. 2. A jobbágyság eltörlése következtében a püspöki jószágok a jövedelemnek egy nagy részétől elestek. 3. A patronátusi terhek, felszaporodva, viselendők valának. 4. A fortaliciumokra (várerősítésekre), míg szép jövedelme volt a püspökségnek, 4545 vfrt fizettetett; a kipusztított és tönkre tett birtok után 15 ezer vfrt vettetett ki e czimen. 5. A papnövelde sorsa is a lét és nemlét között lebegett. Azt is a püspöknek kelle segélyezni, illetve fentartani. 6. A kétes eredményü Tiszaszabályozás is óriási áldozatot követelt; az első lépés megtevésére mindjárt 32 ezer e. frtot. Megejtett számítás szerinti 224 ezer e. forint teher fogott sulyosodni a püspöki javadalomra, szabályozási költség czimén, csak az egyik társulatnál. A másik se lehetett kiméletesebb. 7. Ehhez járultak többen, bár kisebbszerü segélyezések a megyebeli minden osztályu szükölködők számára. 8. Midőn már 3-ik éve betelt annak, hogy két Jézustársasági atya Szatmárt tartózkodék és alaposnak látszott a vigasztaló remény, hogy legalább a konviktust fogják vezetésük alá venni: megjelenik a tartományfőnök és hat napi itt időzése után elviszi magával mind a kettőt, azon okból, mivel akkoriban egyénekben szükölködött a társaság. Ez a váratlan esemény is pár ezer forint hijáavaló kiadást okozott a jólelkü püspöknek. Mindez azonban őt, az erős lelküt és tüni tudót nem ejté kétségbe. Föltette magában, hogy azontul még gondosabban fog takarékoskodni; és habár emberi segély kevés reménnyel kecsegteté, fel nem hagyott azzal, amit megkezdett; de annál nagyobb reményt, bizalmat helyezett az Istenben, Ki elég hatalmas nagyot vinni végbe, kicsiny és gyarló elemek felhasználásával. Az Urhoz folyamodott tehát újból meg újból, aki valamint mindig, ugy akkor is megsegité őt.

A fentebbi pontokban elősoroltakhoz számítandó még ez évben az orosz-török háboru, mely habár közvetlenül nem is érinté hazánkat, nehogy azonban a háboru esélyeibe belesodortassék hazánk is, őrizet alá kelle az ország határait is venni. E végre a csapatok legnagyobbbrészt Szatmáron át szállítottak a határokra. A hadvezéreket és a tisztséget a vendégszerető püspök nagyon is szívesen látta asztalánál, négy tábornok s számos tisztikar fordult meg akkorában a püspök vendégszerető házában, kiket habár a b. e. püspök a legszívesebben fogadott is, nem tagadhatni mindazáltal, hogy a folytonos vendéglátás költségei az amugy is már csekély püspöki jövedelemnek nem kis részét vonták el a b. e. püspök által valószínű szándékolt egyéb sz. céloktól. A hála pedig a sok és szíves vendégszeretetért végtére is az volt, hogy a püspöki új épületet, melyben a püspökön és udvarán kívül a növendékpapok és néhány paptanár lakott, egy szobának a püspök számára való meghagyásával, elakarták foglalni; és csakis a püspöki titkár erélyes fellépésének való köszönhető, hogy az meg nem történt. A kórházon kívül még az apáczaárdára vetették szemüket s azt tényleg el is foglalják, ha az a körülmény nem tartja őket attól vissza, hogy a zárdában épen katonaleánykák neveltetnek. Hogy az ugynevezett ócska rezidenciát és az irgalmas rendiek kórházát számításba vették s el is foglalták az még hagyján vala; de nem kegyelmeztek a konviktusnak sem, 60 tanulót tetteleg kiűztek onnan, mielőtt az épületre szükség lett volna, aminthogy nem is volt. A tanulók szétszóráttak a városban, a konviktus háza pedig üresen állott; mintha más épület e célra a városban egyáltalán nem is lett volna található.

Ezen felül a tiszaszabályozási költség miatt is szorongatták a szabályozó társulatok a b. e. püspököt.

Mindezekhez hozzájárult még az önkéntes államsegély

is. E czimen a b. e. püspök 30 ezer e. frtot ajánlott fel. Ezt szívesen és dicsőítve fogadták el egy oldalról, más oldalról pedig kevésnek jelentették ki és követelőzve áhítottak még több után, sőt önkényüleg vetettek ki a kis zsérczi többnyire erdőségi birtokra külön 3500 e. frt önkéntes kölcsönt, nem csak megfenyegetve a püspököt, ha azt azonnal kifizetni vonakodnék, de tényleg le is foglalva és árverelés alá bocsátva az ott levő püspöki pincze borait. Hasonló jelenetek ismétlődtek Heves, Bihar, Szatmármegyében a püspökkel szemben. Hijában erősítgeté a b. e. püspök, hogy a fentebbi államkölcsönt a püspökségi összes birtokok jövedelme után ajánlotta meg.

Mindamellett, hogy ez így történt, a b. e. püspök, aranymiséje alkalmából, melyet 1854. husvét vasárnapján, a székesegyházban megünnepelt és a reá következő napon az irgalmas szüzek templomában megismételt, 10 ezer vfrt alapítványt tett le a zárda javára. Ápril 24-én pedig ő felsége Ferencz József királynak Erzsébet bajor királyi hercegnővel történt egybekelése alkalmából 2 ezer vfrt alapítványt tett le a szegények háza fölsegélésére. Az alapítványi összegek kimutatása szerint van ez év végével az egyetemes alapítványnak 672,552, a külön rendeltetéssel bíró alapítványnak pedig 293,375 vfrt tőkéje, a szerzett jószágokért kiadott összegek s a püspöki birtokoknak újból való felszerelésére történt befektetések ide nem is számíttatván.

Az 1855-ik év semmivel sem volt kedvezőbb az előbbieknél, sőt a minden oldalról mindinkább felszaporodó közterhek tekintetéből még mostohább az előzőknél, olyannyira, hogy az alapok alig növekedhettek csak kevéssé is. Ami növekedést nyerének, az leginkább a kamatoknak a tőkékhez való csatolásából vagy is tőkésítéséből eredt. S e szerint volt 1855. végén a főalap 305,136, a külön rendeltetéssel bíró alapok

pedig 735,627 vfrt. Ehez járult 10 ezer frt ezüstben, mely összeg rendkívüli szükség eseteire tétetett félre; ez évben azonban különös tekintetnél fogva a főalaphoz csatoltatott.

Ez évvel megszűnik a további jegyezgetés is. Tüköre e jegyzék a b. e. püspök páratlan gazdálkodása- s takarékoskodásának, melylyel annyi jót és nagyot volt képes tenni, alkotni Isten dicsősége, az emberek üdve, az egyházmegye java és felvirágzása érdekében. Ugy látszik, mintha nála a szareptai asszony csodája megisméltódott volna, kinek a vedréből soha ki nem fogyott a liszt, se korsójából az olaj ki nem apadt: akként nem fogyott ki, se meg nem kevesbült, sőt mindinkább megsokasodott a b. e. püspök jövedelme, megtelt pénztára is. Mennél többet adott ki és fordított mindannyiszor jótékony célokra a szent életü püspök, annál többet adott vissza az Uristen neki. Összes nagyszerü intézményei koronája azonban nagylelkü alapítványai valának. Ez által kiemelé hazánk szegényebb püspökségei köréből és örök hálára kötelezte le maga iránt a szatmári egyházmegyét, de, a hálát illetőleg, a katholicizmust is hazánkban s azzal a hazát.

Végnapjai és halála

Csak két éve volt még hátra a b. e. püspöknek az ő életéből. E két évben nem nagyon sokat látszott már törődni anyagi és földi ügyekkel, még ha lelkiekre, mennyieikre vonatkoznak is, miként ő nála mindig. Tevékeny életében sok mindenre kiterjedt a gondja és figyelme; főpásztori teendőit a leglelkiismeretesebben és legpéldásabban teljesíté mindig nem csupán a szoros kötelesség határáig, de azon túl is. Főgondját e közben saját lelkére fordítá; a szó valódi értelmében lelki életet élt. Ez sugallta neki a nagy eszméket, ez adott ösztönt neki és edzette akaraterejét a legnagyobb és legnehezebb vállalatok létesítésére. Eletének legvégső két évében azonban lelke, úgy látszott, kizárólag önmagával foglalkozott. Egészsége; intő jelül, kissé hanyatlott, meg-megszakadó köhécseles, utóbb erősebb köhögés fogta el. Házi orvosa kérelmét, hogy ne menjen zord napokon, szokása szerint, a templomba, nem teljesíté. Advent

két első vasárnapján még megjelent a templomban; azután pedig csakis oldalkanonokja, Biró László kérelmére és figyelmeztetésére, hogy a karácsonyi ünnepekre be ne rekedjen, maradt honn. Az apáczáknak feltűnt, hogy ezen utóbbi időben egészen váratlanul jelent meg ismételen napjában olykor kétszer is az általa annyira szeretett zárdában, intvén, buzdítván a jó nénéket, kik őt, mint atyjokat tisztelték és szerették, hogy szent hivatásuk szerint éljenek és a gondjaikra bizott gyermekeket kitartó buzgósággal és szeretettel neveljék. Az ünnepen fungálni és szónokolni készült; köhögése azonban fokozódván, kénytelen vala e szándékával felhagyni. Nem mehetett többé a templomba; de nem feküdt le. Házi kápolnájában mindennap elvégezte, szokás szerint, a legnagyobb buzgósággal sz. miséjét. Az ünnepekre meggyónt. Környezete aggodalommal szemlélte növekedő gyengülését; de nem hitte oly közelnek a végső órát. 1857. decz. 29-én még misézett, napközben oldalkanonokja és titkárával végezte szokott módon a hivatalos teendőket. Este nyugalomra tért. Éjfélben azonban átment a mellette levő szobában alvó papi aktuáriushoz, meggyújtotta az ágya mellett levő gyertyát és felköltötte őt, meghagyván neki, hogy költse fel a titkárát, ki megérkezvén azonnal hívatta Biró kanonokot. Biró az udvari cselédeket költé fel és a házban lakó papokat. Gáspárdyt, az aktuáriust utasítá, hogy sietve hívja át a püspök gyóntatóját, Obermayer kanonokot. A betegnek teát rendelt; de nem volt már annyi ideje, hogy magához vehette volna. Köpenyével fődve, a pamlagon ülő helyzetben szemeit égre emelve, karjait kitárva hallatott egy halk mély fohászt: „Én jó Istenem!” — s a sz. é. püspök a végvonaglásnak legkisebb jele nélkül, csendesén, nyugodtan, szeliden elszenderült. Éjfél utáni egy órakor megszólalt a székesegyház tornyában a nagy harang a

A sz. életü püspök tetemeit rejtő koporsó.

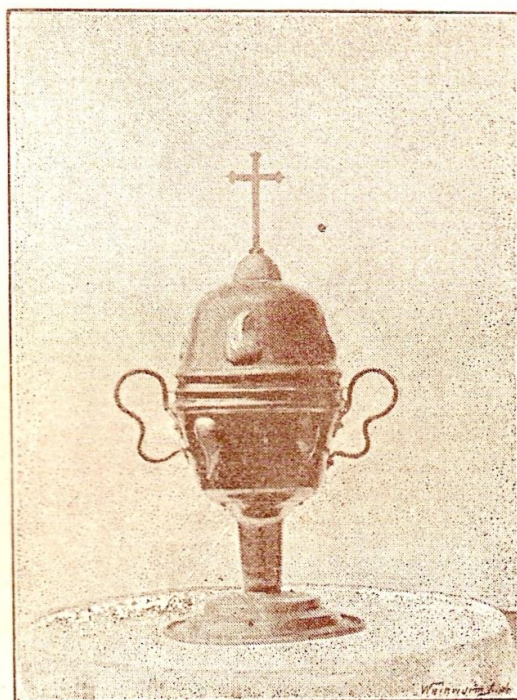
haldoklók csengettyüjének kíséretében. Ez ébresztő és intő szózatra sokan még az éj óráiban azonnal siettek szorongva és leverten a püspöki palotához. Midőn a kelő nap széthinté világító sugarait a városra, gyászlobogók hirdették már a szomorú eseményt, a nagy veszteséget, a mély gyászt, mely Szatmáregyházmegyére borult!

A holt testet, mely szokott alvó helyén, az egyszerű kemény pamlagon, melyen a sz. életü püspök vetkezetlenül aludni szokott volt, adá ki lelkét, ágyba helyezték és egy másik terembe vitték át. Kihülvén a test s a halál bizonyossága orvosilag igazoltatván, a szokott felboncsolás és bebalzsamozás végeztetett. Szívét külön hamvvederbe, egyéb belső részeit egy másikba tevék, a testet fa s azzal együtt érckoporsóba helyezék. Szívét, mint már említém, az apáczazárda sirboltja őrzi drága ereklyeként, többi részei a székesegyház sirboltjának egyik fülkéjébe tétettek le nyugalomra a dicső s boldog feltámadás és örök jutalom nagy napjáig.

A test nyolczad napig maradt ravatalon, melynél a püspöki rezidenczia nagy disztermében papi teljes ornatusban növendékpapok és áldozárok felváltva a tömegesen megjelent hivekkel együtt éjjel-nappal imádkoztak. Igen sokan hoztak oda olvasókat, érmeket, képeket, könyvecskéket, azon kérelemmel, hogy azokat a boldogult püspöknek a testéhez, vagy arcához érintsék. Kérve kértek egy kis részecskét a ruhájából, némelyek néhány szálát rövidre nyírott hajából; és nagyon kellett örködni, nehogy a koporsó aljába tenni szokott gyaluforgácsot ki ne szedjék a test alól s emlékdarabkákra ne tépjék szét a szemfedőt. Egy papi egyénnek folyton kelle érintenie a hivek által kegyeletből hozott tárgyakat a halott testéhez.

A temetés csikorgó nagy hidegben közeli és távoli vidék-

ről valláskülönbség nélkül összesereglett óriási néptömeg és papság kíséretében, általános meghatottság és őszinte mély gyász nyilvánulása mellett ment végbe 1858. január 7-én. A szomszédos főpásztorok betegség miatt akadályozva levén, Linczy József nagyprépost végezte a temetkezés szent szertartásait. A nagy hidegben áthülvén, a papi kötelesség teljesítésének ő is áldozatul esett, pár nap múlva, január 18-án, követvén főpásztorát az örökkévalóságba.

*A sz. életű püspök szivét rejtő
ércz-edény.*

A gyász és részvét.

A gyászesetről értesítettén a pápa ő szentsége, b. e. IX. Pius, a püspöki kar és a káptalanok, — válaszul mindenünnen a legmeghatóbb részvétnyilatkozatok érkeztek, mindannyi vigasztaló s lélekemelő tanúságai a boldogult erényei- s életszentségének s kifejezői azon jóhírnévnek, mely a boldogult életéből kellemes illatárként a magyarországi anyaszentegyház virányain szétterjedt.

Ez iratok magok képeznek rövid foglalatban egy fenséges rajzot a boldogultnak életéről. Azért közölni óhajtom azokat, részint teljesen, részint legalább kivonatban, annyival inkább, mivel a káptalan azokat mindjárt megjelenésük után nyomtatásban is megörökítendőknek kimondotta.

Az első helyet ez iratok sorában hadd foglalja el az a levél, amelyben a káptalan a pápa ő szentségét értesíti a gyászesetről s a nagy veszteségről, mely Hám János püspök halála következtében a szatmári egyházmegyét érte.

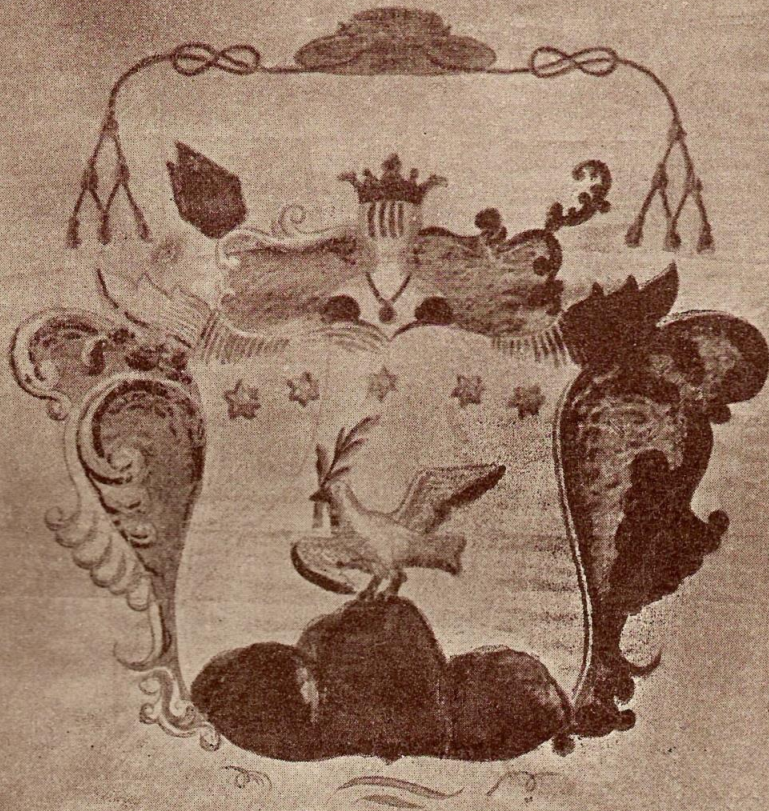
„Szentséges Atya! Nem fojthatjuk el könyeinket, midőn a mi székesegyházunk legébberebb főpásztorának, egyházme-

gyénk atyjának, nagyméltóságú, méltóságos és főtisztelendő Hám János urnak, Isten irgalma- és az apostoli szentszék kegyelméből szatmári püspöknek, a Boldogs. szüz Mária, szent István Magyarország első királyának sz. jobbjáról nevezett apátnak, ő császári kir. apostoli Felsőge valóságos belső titkos tanácsosának legközelebb mult évi december 30-án éjjel fél egy órakor tüdőszélhűdés következtében történt gyászos haláláról szóló legalázatosabb jelentésünket Szentséged lábaihoz letenni sietünk.

Méltán hullanak könnyeink a nagy főpap ravatalára, mivel hogy elvesztettük őbenne leggyöngédebb atyánkat, legörködőbb főpásztorunkat, ki a maga nyáját harmincz éven át tanítással és példájával legelteté; elvesztettük legnagyobb jótevőnket, és árvákká levénk apa nélkül.

Hosszadalmas lenne kitűnő erényeit, melyekkel Isten egyházában tündöklött, megszámlálhatatlan jótéteményeit, melyekkel egyházmegyéjét elhalmozá, mind elősorolni. Hogy egyikét másikat mégis fölemlítsük, követeli a hálás sziv kötelme.

Türve és nélkülözve, bámulatos takarékosággal, mely azonban a püspöki méltóságnak, melyben tündöklött, diszére és nem kisebbitésére szolgált, oly nagy összegeket rakott félre, hogy azokból időről-időre újabb meg újabb intézményeket létesített, alapított. A várost mindjárt püspöki kormányzása kezdetén szegények intézetével ajándékozta meg; a betegek testi-lelki ápolása és gyógyítása végett az istenes sz. Jánosról nevezett irgalmasrendi szerzetet telepítette a városba, házat épített e célra és azt kellő alapítvánnyal látta el; mindkét nembeli gyermekek nevelését előmozdítandó, a fiuk számára gyermekszemináriumot, konviktust, a leánykák, és pedig az árvák és elhagyatottak számára ingyen, az előkelő és vagyó-

EXCELLENTISSIMUS ILLUSTRISSIMUS AC REVERENDISSIMUS DOMINUS
JOANNES HÁM,
DEI ET APOSTOLICAE SEDIS GRATIA EPISCOPUS SZATMARIENSIS, S. C. R.
ET APOSTOLICAE MAJESTATIS STATUS INTIMUS CONSILIARIUS AERAS, B. M. V.
DE S. DEXTERA S. STEPHANI REGIS HUNGARIAE, SEU DE SZENT-JÓBB,
ORIT DIE 30. DECEMBERIS ANNO DOMINI 1857 AETATIS 77.

A Goldogult püspök czimere ravatalán.

nosabb szülék gyermekei számára pedig mérsékelt tan- és tartás-díj fejében nyerendő oktatás-nevelés végett a páli szent Vincze szabályait követő s a szeretetről nevezett irgalmas zárdaszüzek kongregációját hozta be; számukra nagyszerű zárdaházat és ékes templomot építtetett, s e célra nagy alapítványt tett le; a székesegyházat kibővítette s fényesen megújította; a régi püspöki lak kertjében templomot és kisebb kápolnákat, vagyis az Ur Jézus Krisztus keserves kinszenvedését feltüntető stációkat, ugynevezett kálváriát állíttatott fel; a temetőben szintén kápolnát sirbolttal építtetett. Az egyházmegyében többrendbeli nyilvános ájtatosságot, ugymint a gyermekek első áldozásakor, a polgári év végén és a megholtak emléknapijának előestéjén tartandó közájtatosságokat elrendelte és szabályozta. Javitást igénylő és romban heverő templomokat fölépíttet, kettőt közülök valóságos bazilikává alakíttatott át.

A kántortanítók és az Ur szőlőjének művelésében kifáradt és érdemesült papok s az amerikai missziók számára; a fokozottabb tiszteletre méltó papok megjutalmazása, a szükölködőknek pedig fölsegélése végett; elődei és azok rokonai lelkeinek enyhítésére számos alapítványt hagyott. A püspöki székvárosba behozandó szerzetesek, nevezetesen Jézus társasága, szent Lázár és páli szent Vincze kongregációja és szent Ferencz fiai számára részint már fölépíttet, részint épülőfélben levő házakat emelt és azokat saját szerzeményéből ingatlanokkal vagy tetemes alapítványokkal látta el.

Az ugynevezett egyházmegyei alapítványi pénztárt, e célra nagy összeget gyűjtván össze, mindjárt püspöki kormányzása kezdetén megalkotá, melyből a szükölködő megyebeli papok segélyeztetnek. A csodálatos önmegtágadással egész életén át gyűjtött összes hagyatékának általános örököseül azon általa létesített alapítványi pénztárt nevezte meg, azt

püspöki egyházmegyeinek kívánta neveztetni s kezelését még életében a káptalanra bizta. Az egyházmegye mindegyik papjának, élte végeig megőrzött szeretetének jele és emléke gyanánt, állásuknak megfelelőleg részint aranyak-, részint tallérokából álló ajándékot hagyott; egyuttal elrendelé, hogy halála után azonnal 2 ezer firt és a szekrényében található összes készpénz a szűkebben javadalmazott papok között szent misékre osztassék ki.

Mennyit nem mondhatnánk még, Szentséges Atyánk! ha mint püspöknek nyilvános és mint buzgó kereszténynek magános életét ecsetelni akarnók! Isten igéjének hirdetésében fáradhatatlan vala; nem csak a főbb ünnepeken és a nagyböjti vasárnapokon legtöbbször ő hirdette Isten igéjét, hanem a központi klérussal felváltva sorrendben lépett ő is a szószékre. A növendékpapságot szárnyai alá fogadá saját püspöki épületében, maga gondozván és kormányozván a papnevelő intézetet. Az isteni tiszteletet oly nagy buzgósággal és épületességgel teljesíté, hogy őt a hivek szeltében szent férfiúnak nevezek. Annyi gond mellett, melyeket neki az egyházmegye kormányzata és intézményei okoztak, az ima áhitatának oly nagy ajándékával birt, miszerint teljes igazsággal mondhatni, hogy lelke imádkozni és elmélkedni soha meg nem szünt. Egész éven át hetenkint három napon szorosán böjtölt; a negyvennapos böjtöt pedig, ritka példájára a jelen kornak, oly szigoruan tartotta meg, hogy a szent hét utolsó napjaiban már alig vón magához eledelt; a polgári forradalom idején 1848/49. őt minden oldalról ért sérelmeket és igazságtalanságokat, továbbá nagymértékű takarékoság és önmegtagadás árán alapítványi czélokra gyűjtött összes vagyonának elkobzását, a különben sohasem keresett külső tisztelet-adásnak megvonását a legnyugodtabb lélekkel viselé, hogy azt soha

sem említé, se egy panaszszót miatta ki nem ejtett a száján. Az apostoli Szentszék és az uralkodó fejedelem iránt oly nagy kegyelettel viseltetett, hogy érettségük külön imát mondani, ugynevezett collecta-t venni soha egy miséjében, még a halála napján is, szokott áhitattal elvégzett szent mise-áldozatában sem mulasztotta el. Alázatossága és szerénysége, mely azonban legkevésbé sem veszélyezteté az ő főpapi méltóságát és tekintélyét, csodálatos vala; maga iránt mindig kemény és szigorú, mások iránt nyájas és végtelenül szelid, mindenki iránt pedig a legjobb indulatú, közlékeny és kegyes és mint ilyen Istennek és embereknek valójában kedves vala, kinek áldásban marad emléke: azt a gyászban való általános részvét is nyilván tanúsítá, mely a temetés és halotti isteni tisztelet alkalmával mindenrendű polgárok, sőt magoknak a katholicizmus elleneinek a magaviseletén is észrevehető vala, midőn az elhunytak testi maradványai január 7-én a székesegyház sirboltjába örök nyugalomra letétek.

Mindeme röviden előadottakból kitűnik, milyen főpapot vesztett az elhunytban a székesegyház, minő atyát az egyházmegye; és hogy mennyire indokoltak a káptalannak könyei, kesergése!

Végül jelenti a káptalan, hogy káptalani püspök-helyettesnek, a káptalanban a második méltóságnak viselőjét választá meg, a trienti zsinat szabványai szerint Kelt Szatmártt, januárius 8-án 1858.‘

IX. Pius pápa 1858. febr. 4-én kelt legkegyesebb válaszlevelében nagyon fájlalja maga is, hogy a szatmári egyházmegye elvesztette ama kitűnő főpásztorát, a ki kiváló vallásosság, buzgóság és egyéb jeles erényekkel fölékesítve főpásztori tisztjének minden ténykedését oly nagy buzgalommal teljesíteni iparkodott s Isten dicsőségének s az emberi

nem üdvének munkálásában teljes erejéből fáradozni meg nem szünt. Azért reméljük is — mondja ő szentsége — hogy az elhunyt főpap a pásztorok főpásztorától munkálkodásának bőséges jutalmát már elvevé az égben . . .

És most hadd következzenek a hazai püspöki kar tagjainak érdekes és jelentős nyilatkozatai válasz gyanánt a káptalanhoz a gyászeset bejelentése alkalmából.

Scitovszky János hgprimás, kardinális.

Főtiszt. Káptalan! A fájdalom keserüségét, melyet a ft. Káptalanra s a szatmáregyházmegyei klérusra nagym. Hám János püspök halála hozott, annál mélyebben érzem, mennél inkább tartám őt a főpapi rend ékességének, a lelkek legörkődőbb püspökének s a bőkezű jótékonyság csodájának. Erősen reményelem ugyan Istentől, Ki mindenható erejét kegyelmezéssel és irgalmassággal szokta enyhíteni, hogy az elhunyt főpap lelkét örök hajlékaiba befogadja, mindamellett az engesztelő szent áldozatot lelke örök nyugalmaért, miként azt tőlem a főpapi állás azonossága is megköveteli, az Urnak bemutatni el nem mulasztom.

Megköszönöm a ft. Káptalannak és a klérusnak azon szivességét, hogy nagynevű püspökének halálát velem tudatni nem késett és testvéri indulataiba ajánlott állandó szeretettel maradok, Esztergomban január 5. 1858, a ft. Káptalannak jóakarója János kardinális, érsek.

Szaniszló Ferencz nváradi lat. szert. püspök.

Ft. Káptalan! A szomorú hír, melyet a ft. Káptalan levele nagym. Hám János püspök ur haláláról nekem meghozott, ágyban fekvő betegen talált. A hír a legérzékenyebb sebet ejtette szivemen és kifejezhetetlen szomorúsággal töltötte be keblemet. Elveszté az elhunytban, a magyar anyaszentegyház, legerősebb oszlopát, a hazai püspököknek díszét,

a pőspőki kar legszebb ékességét; elveszté a káptalan legkedveltebb főpapját, legkegyesebb védnökét, az egyházmegye legéberebb főpásztorát s legszeretettebb atyját.

Valóban méltó arra a néh. nm. szatmári püspök János, hogy halála siránkozásra fakassza testvéreit és fiait. Ugyanis az Üdvözítő anyaszentegyháza iránti érdemei, a haza és embertársai iránti szeretete mélyebben vannak emlékünke vésve, sem hogy azt leírhatnám.

Ugyanazért mi sem lehetett szomorítóbb reám nézve, mint az, hogy kedvezőtlen egészségi körülményeim miatt, a ft. Káptalan óhajlásának megfelelőleg, a nagy férfiú temetésének elvégzése végett Szatmárra nem mehetek. De habár testileg távol, lelkiépen mégis jelen leszek s amint eddig tevém, ugy a jövőben is kötelességemnek fogom tartani a legjobb emlékü püspök lelkeért naponta imáimat Istenhez, az irgalmasság és minden vigasztalás atyjához égbe küldeni.

Magamat ezzel fölmentettnek remélvén, becses testvéri jóindulataiba ajánlott kiváló tisztelettel maradok a ft. Káptalannak Várad-Olaszi decz. 31. 1857. készséges szolgája és testvére Krisztusban Szaniszló Ferencz nagy-váradí lat. szert. püspök.

Simor János győri püspök.

Ft. székesegyházi Káptalan! A szatmári egyházmegye nmélt. püspökének halála, minél kevésbbé valánk arra, tekintve az ő állandó egészségi állapotát, testi és lelki erejét, elkészülve, annál sulyosabb fájdalommal hatotta át szívet mindazoknak, kik őbenne a minden erény példányát, a főpásztori szorgalmatoskodás és örködés mintaképét, a lankadatlan buzgóság, az igaz ájtatosság és kimerithetetlen bőkezűség típusát tisztelték. Habár nem kétlem, hogy lelke, ugymint aki igazságosságban s az igazságnak szentségében járdalt élte minden

napjain, az égi szellemek boldogító társaságába már fölvetetett, mindamellettt összekapcsolom e mai napon imáimat a ft. Káptalan engesztelő áldozatával, azért könyörögvén leginkább az Urnak, hogy az elhunythoz méltó utódot adjon az elárvult szatmári egyházmegyének.

Többire, midőn a ft. Káptalannak azon szivességeért, melylyel engem méltó szomorúságának és gyászának részesévé tőn, köszönetet mondok, nagyrabecsült testvéri jóindulatába ajánlott maradok Győrött jan. 7. 1858. a ft. Káptalan lekötelezett szolgája és testvére Krisztusban, János püspök.

E helyütt nem mellőzhetem, hogy ama nagy tiszteleten kívül, melylyel Simor János győri püspök áldott emlékü Hám János püspökünk iránt viseltetett, s melyet eme megható részvétirat is fennen hirdet, ne jelezzem a természetnek azt a hasonlatosságát és a lelkeknek ama rokonságát, mely az elhunyt nagynevü és pazar jótékonyságáról hires és örökké emlékezetes két főpap között létezett. Mindkettő, Hám János és Simor János is, mint püspök és primás valódi apostoli férfiú és főpásztor vala, kifogyhatatlanok a monumentális jótékonyság gyakorlásában. És hogy ezt tehessék, az eszközökről is bölcsen és okosan gondoskodának. Gyakorlatos, tevékeny és takarékos, észszerü gazdálkodók hirében állottak mindketten. Fentebb olvashattunk Hám püspök gyakori és költséges gazdasági fölszereléseiről, a végre, hogy a püspöki javadalmaknak a 48-as mozgalom következtében megcsökkent jövedelmei fokoztassanak. Ez mind arra vall, hogy boldog emlékü Hám püspöknek ugyanazon eszes, okos elveken alapuló meggyőződése vala, mint boldogult Simor János primásnak: pecuniae pecuniis parantur, bevételt kiadással lehet eszközölni. Ezen gazdasági elvek, iparkodás, szorgalom, előrelátás tevék áldott emlékü Hám püspökünket és az 1892. jan.

23-án váratlanul elhunyt és soha eléggé meg nem siratható Simor János primást képesekké ama nagyszerű alkotásokra, melyek az idők végeig hirdetni fogják az ő nagyságukat, jótékonyágukat!

Örömmel értesült bold. Simor primás kevéssel halála előtt mélt. megyés püspökünknek azon szándékáról, hogy b. e. Hám János püspök életrajza készülóban van. Örömmel fogadta ugyancsak mélt. püspökünk kezéből a boldog emlékű püspöknek a 48-as forradalomra vonatkozó emlékiratának másolatát is, mely ennél fogva jelenben a primási levéltárban őriztetik.

Báró Erdélyi Vazul nagy-váradai gör. kath. püspök.

Lehetetlen vala, hogy a szatmári egyházmegye püspöke nmélt. néhai Hám János halálának vett híre körünkben mindnyájunkat, akikhez mindenkitől magasztalt istenes szent buzgóságának s a szegények iránti bőkezű áldozatkészségének híre eljutott, ily nagy főpap vesztessége fölött érzett fájdalomban való részvétre ne ösztönzött legyen, mely alig talál egyébüttl enyhületet, mint abban a reményben, hogy az isteni Gondviselés a szent életű főpap helyébe, kiről hiszszük, hogy immár az örök élet békességét élvezzi, hasonló buzgóságu utódot fog támasztani. Midőn azt szívünk mélyéből kívánjuk és az Urban szentül elhunyt főpásztornak lelkét imáinkba zárjuk, egyuttal testvéri bizodalommal sietünk tudatni, hogy a kitüzött napon tartandó temetési szertartásokra, ugymint, akik ugyanakkor szertartásunk szerint a sz. karácsonyt fogjuk ünnepelni, a legjobb szándék mellett sem jelenhetünk meg.

Többiben nagybecsű testvéri jóindulataikba továbbra is ajánlott, kiváló tisztelettel maradok a ft. Káptalannak, Nagy-Várad, január 4.1858. B. Erdélyi Vazul, nagy-váradai gör. kath. püspök.

Szenczy Ferencz szombathelyi püspök.

Ft. Káptalan! Érdemeit tekintve valóban nagyméltóságu, erényei miatt pedig igazán főtisztelendő Hám János szatmári püspök ur elhunytáról szóló váratlan üzenet, kétnemű és pedig ellentétes érzetet támasztott bennem. Fájlalom, és sajnálom az egyházmegyét, hogy illetén főpapot, az Ur nyájának oly ébren örködő pásztorát, oly buzgó papot, az Urnak oly hü és okos szolgáját elvesztette. De örvendettem is és örvendek egyuttal a férfiunak, ki az Ur színe látásának szerencsésen részesévé lőn, örvendek neki, hogy, amiként óhajtá, feloszlott és Krisztushoz jutott.

Ily érzelemtől áthatva a ft. Káptalan s az összes szatmáregyházmegyei klérus fájalmába a magamét is vegyítve, imáival az én imámat is egyesítem, hogy azon férfiunak lelke, aki a legszentebb életet élte, a reá tapadhatott bármi csekély szennyől teljesen megtisztulva, békében nyugodjék. Szombathely, jan. 6. 1858. Szenczy Ferencz, szombathelyi püspök.

Popovics Vazul munkácsi püspök.

Ft. K. ! Szivemnek nagy fájalmára értesültem a ft. Káptalannak 1857. decz. 30-án kelt leveléből, hogy a legjobb főpap, nm. mélt. és főtiszt. Hám János ur, a csász. kir. ap. felség val. belső titkos tanácsosa, a szatmári egyházmegyének atyai, bölcs, a szeretet cselekedeteiben bővelkedő s örökké nevezetes, harmincz évi kormányzása után, az élők sorából váratlanul ragadtatván ki, boldogan hunyt el az Urban. Nem is lehet más óhajtásom jelenleg, mint, hogy a mindenható, jó Isten az elhunyt főpapot választottainak dicsőségében részesítse, a megszomorított szatmári egyházmegyét pedig mielőbb hasonló erényekkel tündöklő új pásztorral megvigasztalni méltóztassék. E célra a boldogan elhunyt főpap lelki örök nyu-

galmaért márcz. 4-én székesegyházamban ünnepélyes gyász isteni tiszteletet fogok végezni.

Egyébiránt különös testvéri tisztelettel maradok, Ungvártt, jan. 11. 1858. készséges szolgájuk és Krisztusban testvérök Popovics Vazul, munkácsi püspök.

Roskoványi Ágoston váczi püspök.

Ft. K.! A ft. Káptalannak néh. nm. Hám János püspökjök elhunytáról szóló szomorú értesítését annál nagyobb fájdalommal vevém, mivel az Istenben elköltözött és az Isten egyháza iránt kitűnő érdemekkel jeleskedő főpapot, mint az egyházi élet pályáján, míg élt, vezetőm és pártfogóm és később is engem állandóan kegyes jó indulatával boldogító jótévőm gyanánt tisztelém. Adjon neki az irgalmas Isten örök nyugodalmat és dicsőséges föltámadást.

Egyébként becses testvéri indulataikba s az Ur oltáránál buzgó imáikba ajánlkozva, különös tisztelettel maradok, Vácson jan. 5. 1858. a ft. Káptalannak készséges testvére Krisztusban, Ágoston, váczi püspök.

Csajághy Sándor csanádi püspök.

Ft. szatmári Káptalan, Krisztusban tisztelt Uraim, testvéreim! Minél nagyobb tisztelettel viseltetem a szatmári székesegyház néhai püspöke iránt, ki egykoron az egeri papnevelő intézetben igazgatóm vala: annál mélyebb fájdalom fogja el keblemet, ha mégis szabad fájlalni elhunytát azoknak, akiket annyi jócselekedet kísér a dicsőséggel teljes Jeruzsálembé; sőt épen, hisz ily nagyokat veszteni mindazokra nézve gyászos, akik a küzdő téren még visszamaradnak. Nem is mulasztám el a boldogult lelke üdvéért, ha Isten szeme a földi salaknak némi maradványát rajta még fölfedezné, a gyászhir vétele napján azonnal, engesztelő áldozatot az élők és holtak Istenének bemutatni.

Ami enyhületet e ténykedésem a ft. Káptalan méltó fájdalmának mérséklésére még hozhat, amiért a jeles egyházfőt elveszté, im azt teljes szivemből adom; és becses testvéri indulatai s ájtatos emlékébe ajánlottan megkülönböztetett tisztelet és testvéri szeretettel maradok a ft. Káptalannak Temesvárt jan. 7. 1858. készséges szolgája és testvére Krisztusban, Csajághy Sándor, csanádi püspök.

Girk György pécsi püspök.

Ft. Káptalan! A szatmári egyház valódi anyyala, Hám János püspök halálának szomoru hire szivemet nem csekély fájdalom és részvéttel töltötte be a gyászoló szatmári Káptalan iránt. Ám vigasztalódjék a ft. Káptalan azzal, hogy anyyala van az égben, aki örködni fog fölötte, istápolni és megvédeni fogja azokat, akik öröme és koronája és tanácsadói valának. Én bizonyára meg nem szünök káptalanommal együtt az Istenben elhunyt püspök lelke üdveért imádkozni; de a Káptalanért magáért is, hogy a minden jóknak adója, Isten, mielőbb adjon az árváknak atyát és az özvegygyé lett szatmári egyházmegyének püspököt. Egyébiránt megkülönböztetett tisztelettel maradok, Pécsett, jan. 7. 1858. a ft. Káptalannak lekötelezettje Krisztusban, Girk György, pécsi püspök.

Alexi János szamos-ujvári gör. kath. püspök.

Ft. K.! A nm. mélt. és ft. Hám János ur, nagynevü és érdemü főpásztor elhunytáról értesítő gyászjelentés nagy fájdalommal töltvén el keblemet f. év és hó 8-án ft. Káptalanom és központi papságom együtt-ténykedése mellett (concelebrantibus) mutattam be a mindenható Istennek az elhunyt főpásztor lelke üdveért szent miseáldozatomat, remélvén, hogy lelke a mennyei hajlékokba fölvétetett. Kivánom, hogy Isten ő szent Felsége a ft. Káptalant, az egyházmegyei klérust és népet az Urban elhunythoz hasonló, szive szerinti főpásztossal

áldja meg. Nyugodjék sz. békében! Egyébiránt köteles tisztelettel maradok, Szamosujvártt, jan. 9. 1858. a ft. Káptalannak alázatos szolgálja, Alexi János, szamosujvári gör. kath. püspök.

Strossmayer József György diakovári püspök.

Ft. Káptalan-helyettesi Hivatal! Mily nagy lelki gyász szállta meg, az elhunyt nmélt. mélt. és ft. Hám János urat, legjobb főpásztorát sirató szatmáregyházmegyei papság szívét, legjobban csak az tudja, aki ismeri az elhunytnak az anyaszentegyház érdekében művelt tetteit és kitűnő erényeinek példáit. Ugyanazért én is csatlakozom részvétellel a gyászhoz. Azt az egyet, amit tehettem, megtettem ma, Káptalanom és papságom jelenlétében ünnepélyes isteni tiszteletet végezvén az elhunyt főpásztor lelki üdvéért. Egyébiránt vigasztalódjunk, erősen levén arról meggyőződve, hogy az ő szent életü lelke, befogadtatván a mennyei paradicsomnak állandóan viruló kertjébe, élvezi a mennyország örökké tartó örömeit.

Többiben különös tisztelettel maradok a ft. Káptalannak, Diakovárott, jan. 19. 1858. lekötelezett szolgálja és Krisztusban testvére, Strossmayer József György, püspök.

Lonovics József püspök.

Ft. K.! Nmélt. Hám János néh. szatmári püspök váratlan halálának szomorú híre fölötté nagy fájdalommal töltötte be keblemet, annyival inkább mivel engem a legjobb főpaphoz, mint egyházi tanulói pályámon a theologiai tanulmányokban tanáromhoz, a szorosabb kartársi viszonyon kívül, a köteles hálának régibb kötelezettsége s a kölcsönös szeretet kötelékei fűznek.

Habár, kitűnő erényeit, érdemeit s egész életének az ősrégi szigor és szentség mintájára való berendezését és alkalmazását vevén tekintetbe, — remélhető, hogy a boldogult a

mennyei hajlékokban a dicsőültek sorsának s örömének részese már, ha mindamellet mégis a gyarló emberi természetből kifolyólag némi szennyfolt maradt volna még lelkén, ezentul is kötelességemnek tartom lelke üdvéért imádkozni, kérve egyuttal a mindenható és jóságos Istent, hogy a szatmári egyházmegyét özvegységében szive szerinti uj főpásztorral megvigasztalni kegyeskedjék.

Fogadja a ft. Káptalan ez érzelmeimet oly lélekkel, aminőből fakadtak; vegye méltó fájdmában való részvéteemet némi vigasztalás zálogául. Bécs, jan. 10. 1858.

Leonhard János Mihály püspök, tábori apost. helynök.

Ft. püspöki Szentszék! Nmélt. Hám János püspök ur halálát a legmélyebben megszorodva két oknál fogva fájlalom, hogy az egyházmegye szent életü és legbuzgóbb főpásztorát, a katona-leánykák nevelő intézete pedig legjobb s legkegyesebb védnökét veszté benne. Naponta fogom a mindenható és jóságos Istent kérni, hogy az özvegységre jutott egyházmegyének époly szent életü s hiven örökődő és buzgólkodó főpásztort ajándékozni kegyeskedjék, ki ugyanazon jóindulattal és gondoskodással viseltessék az intézet iránt, mint elődje. Gyöngéd csemete még az az intézmény, melynek továbbra is atyai jóságos kezekre és nagy gondviselésre van szüksége, hogy a boldogan elhunyt első alapító és apa halála után továbbra is fenállhasson. Bécs, jan. 13. 1858.

Az egri Főkáptalan.

Ft. Káptalan! Amiként harmincz év előtt az egri főszékesegyházi káptalan kebeléből a püspöki méltóság magaslatára fölemelt, s Isten szive szerinti életet élt, erényeinek érdemével s életszentségének fényével bennünket is mintegy körülsugárzó nmélt. Hám János püspök ur iránt, még életében, kiváló

tisztelet érzelmeivel viselteték: — akként értesültünk szomoruan a ft. Káptalan leveléből a gyászesetről; és a ft. Káptalannal s az egyházmegye összes klérusával együtt mélyen fájlaljuk az ő halálát; s készségesen hozzájárulunk, a boldogultnak lelki üdvéért végzendő imák közösségéhez mi is, alázatosan könyörögvén Istennek, a minden jók osztogatójának, hogy a szatmári egyházmegye gyászát mielőbb megszüntetni és a boldogult helyébe szintoly apostoli szellemmel ékeskedő új püspökről gondoskodni kegyeskedjék. Egerben, jan. 19. 1858.

A zágrábi Főkáptalan.

Azonnal és önként értvén meg s érezvén át a ft. Káptalannak a szentek egyességénél fogva testvéri szeretettel velünk közölt méltó lelki fájdalmát, mely boldogan kimult, de az emberi természetnek mégis keserű halállal elhunyt nagyérdemű főpásztora és atyja, nm. mélt. és ft. Hám János ur elvesztése miatt érte, kinek ájtatossága, apostoli erénye annyira kitűnt, oly nagyhirű vala, hogy ő iránta az anyaszentegyház s hazánk egyaránt mindenkor a legnagyobb tisztelettel viseltetett, ami ezuttal vigasztalására szolgál, — őszinte testvéri érzülettel veszünk fájdalmában mi is, kik az elhunytnak méltán vagyunk tisztelői, habozás nélkül, a leggyöngédebben s legnagyobb mértékben részt.

Midőn azonban a valóban apostoli férfiú szent élete s az őt ért rendkívüli dicsőség fölött az anyaszentegyház, a haza s következésképp mindnyájan, de főleg e dicső férfiut magáénak nevezhetni szerencsés Káptalan által érzett örömben is, az áhítatnak egy bizonyos nemével osztozunk, ugyanakkor, csalhatatlan szent hitünk tanítása szerint, tudván azt, hogy a mi Urunk és Üdvözítőnk megmásíthatatlan ígérétnél fogva a jutalom az erények mértékével egyenlő: ily hatalmas közbenjárót nyervén az égben megdicsőített szent életű férfiuban, s ennek

következtében kegyeletes szent örömet érezvén szivünkben, e biztos reményünkből kifolyólag szomorúságunkban bőséges vigasztalást merithetünk mind mi, mind a ft. Káptalan.

Hogy azonban még e reményünk is a kellő határok közt érvényesüljön, szent Pál apostol tündöklő példáját szem előtt tartva, ki habár mint választott edénye az Urnak, az isteni kegyelem bőségével dicsekedhetett, s bár lelkiismerete miről sem vádolható őt, mindamellet még sem merete igazoltnak mondani magát, okát is adván, mivelhogy az Ur az, aki itél: annálfogva készségesen csatlakozunk mi is a ft. Káptalanhoz valamint fájalmában, ugy ájtatos imáiban is, hogy ha a méltán magasztalt férfit valóján, ki az örökkévalóság küszöbét már átlépte, emberi gyarlóságából némi szennyfoltok találhatók volnának még, azok buzgón ismételt könyörgések nyomán eltörültesse. Egyébiránt, midőn kívánataink teljessége végett, az özvegységre jutott ara, a szatmári egyházmegye részére méltó jegyesül, a ft. Káptalannak pedig óhajtása szerinti főpásztorul, hasonló szent életü és apostoli erényü utódot szivből kívánunk, legbecsesebb testvéri indulataikba s az Ur oltáránál mondandó buzgó imáikba ajánlkozva, testvéri ölelés mellett, kiváló tisztelettel maradunk, Zágrábban, jan 16. 1858.

A szamosujvári Káptalan.

Ft. K., Krisztusban kiválóan tisztelt Uraink, Testvéreink! A nm. mélt. és ft. Hám János szatmári püspök ur haláláról értesítő gyászjelentést vevén, habár meg vagyunk arról győződve, hogy e földön a szent élet dicsőségével harczoló lelke a mennyország hajlékaiba fölvéttett, mindazáltal följajlottuk mélt. és ft püspökünk pontifikálása és a káptalan összes tagjainak koncelebrálása mellett az Urban elhunytak lelke üdvéért a mindenható Istennek sz. mise áldozatunkat. A ft. Káptalannak és a klérusnak szivből kívánván, hogy a nagy-

érdemü főpaphoz méltó apostoli utóddal vigasztalja meg a kegyelmes Isten a szatmári egyházmegyét. Nagybecsü kedvezésébe és testvéri jóindulataiba ajánlottak legkiválóbb tisztelettel maradunk a ft. Káptalannak Szamosujvártt, jan. 9. 1858, legalázatosabb szolgálai, a szamosujvári Káptalan.

A boszniai, vagyis diakovári Káptalan.

Ft. K.! A tudósítás, mely nekünk a nagym. mélt. és ft. Hám János ur, a szatmári egyházmegye legjobb főpásztora haláláról a szomorú hirt meghozá, hasonló fájdalmat idézett elő, a mi keblünkben is, melyet mindkét részről enyhít a remény, hogy nemsokára új főpásztort fog nyerni az elárvult egyházmegye. Hogy annak megtörténtét Isten egyházának láthatatlan feje gyorsítani kegyeskedjék, szivünkben óhajtuk. Egyébiránt stb. Diakovár, jan. 12. 1858.

A beszterczebányai Káptalan.

Ft. K.! A gyászos értesítés, mely nagym. mélt. és ft. Hám János szatmári püspök ur halálát tudatja velünk, bennünket is őszinte részesévé tőn a ft. Káptalan s az egyházmegyei klérus jogosult fájdalmainak; hisz elvesztése egy olyan nagybölcességü főpapnak, ki az egyház, a haza és az emberiség iránt oly magasztos érdemekkel tündöklött és erényeinek fényével nem csupán egyházmegyéjét, de az egész magyar kath. egyházat bevilágítá, méltán lehet fájdalmas; mennél huzamosabb ugyanis valamely jónak a birása, annál keserűbb annak az elvesztése.

Ha mégis valami vigasztalására szolgálhat az ily nagy gyászeset, a szeretett legjobb atya, a mindennemü erényekkel ékeskedő jegyes és a nyáj fölött leghivebben örködött főpásztor elvesztése által lesujtottaknak, az főleg az atyát vesztett ft. Káptalan, a jegyesétől megfosztott egyházmegye és a hü pásztort nélkülözö hívő nyájra nézve nem lehet más, mint,

hogy főpásztorát, ki a szentség oly szellemében tündöklött, nem annyira elhunytak, mint inkább e mulandó és sok keserőséggel telt életből egy jobb és örök életbe átköltözöttnek lehet erős hittel hinnie, azon czélból valóban, hogy ki itt az emberek közül választatván meg főpappá s a maga nyájának mintaképe levén, munkálkodása befejeztével az emberi test közös sorsának hódolva ez életből kiköltözni vala kénytelen, amott a pásztorok fejedelmétől és az összes hívők atyjától érdemeinek méltó jutalmát vegye.

És habár nem kételkedünk mi sem, hogy ama jutalmat már élvezzi, ha mindazáltal mégis földi vándorlása hosszú évein át valamelyes emberi makula reá tapadt volna, ami őt, a nagy főpapot az örök főpap kebelétől valamennyire még távol tartaná, az esetben imáinkkal és szent áldozatainkkal segítségére lenni el nem mulasztjuk. Egyébiránt stb. Besztercebányán, jan. 14. 1858.

A csanádi Káptalan.

Ft. K.! Hogy a ft. Káptalannak méltó oka van főpásztora-és atyjának oly váratlanul közbejött elhunytá miatt gyászolni, azt átlátjuk; s miután e fájdalomnak valamennyi székesegyházi testülettel közösnek kell lennie, annál fogva bennünket is érint a fájdalom, mint sajátunk. A szentek egyességében egyek levén, az elhunytért az öröklétű Istennek a vérnélküli áldozatot bemutatni és a boldogultnak lelkét, mely már e földön Istennel egyesülve vala, a szentek társaságába való felvétel végett az Örökkévalónak sz. miseáldozatainkban ajánlani el nem mulasztandjuk, stb. Temesvár, jan. 9. 1858.

A váczi Káptalan.

Ft. K.! A legnagyobb fájdalommal vettük a szatmári egyház nagynevű püspökének elhunytáról szóló értesítést. Nem is az általa kormányzott egyházmegye csupán, hanem az egész

magyarországi kath. egyház gyászolja az ő elvesztését. Valóban méltó ok ily főpapnak elvesztése a közös és egyetemes gyászra! Ekkép méltán merithet a ft. Káptalan a szatmári klérus és a nép fájdalmában illetén közös gyászból vigasztalást. A kegyelet, mely bennünket gyászolni készit, inditott arra, hogy az elhunytnak lelkeért, ha netalán emberi gyarlóságból némely szenny tapadt volna rája, f. hó 16-án székesegyházunkban ünnepélyes sz. miseáldozatot mutattunk be az irgalmasság Atyjának. Váczott jan. 18. 1858.

A nagyváradí lat. szert. Káptalan.

Ft. K.! Habár el van rendelve, hogy minden ember egyszer meghaljon; és a nm. mélt. és ft. Hám János szatmári püspök ur, aki az elmúlt év és hó 30-án e földi hajlékából az örök élet jutalmának átvevésére kiszólitott, olyan életkort ért el, amelyet kevesen haladnak meg, mindazáltal e nagyszerű és szentéletű főpap halála hazánkban mibennünk is, kik az ő ritka erényeit csodáltuk, keserű fájdalmat idézett elő. Gyászoljuk mi is elhunytát a nagy főpapnak, aki a velünk szomszédos szatmári egyházmegyét 30 éven át nem csak hogy bölcsen kormányozá, hanem mint hü és okos szolga, kit az Ur háznépe fölé helyezett, hogy eledelt adjon nekik idején, egyházmegyéjét nagy költségen üdvös intézményekkel gazdagitá, Istennek szentelt házakkal ékíté s az egyházmegye lelki és földi szükségeit csodával határos bőkezűséggel kielégíté, ki továbbá ezen a test- és a testieknek élni hajlandó korban éltszentségével és az erénynek hősies fokban való gyakorlásával, példaadásával nem csak a reá bizott Klerusnak és a népnek, hanem mindazoknak, akik az országban, sőt határain tul is a keresztény nevet viselik, követendő mintakép gyanánt tündöklött; olyannyira, hogy alig van romlatlan jó sziv, mely bensőleg ne fájlalná a tiszteletre méltó püspöknek e földi élet-

ből, ahol jótékonyágának annyi kitünő emlékét hagyá, az örökkévalóságba való elköltözését.

Neki mi, ha a halandó emberi természet ellenére tehattuk volna, a halandók között halhatatlan életet valánk hajlandók kívánni; Istennek azonban, kinek szemeiben becses az ő szentjeinek halála, tetszett őt a boldogabb hazába fölvenni, ahol, reméljük, elvette már az igazak számára eltett koronát, hogy közbenjárónk legyen az égben, aki tanítónk, vezetőnk vala e földön.

Ennélfogva mi, a ft. Káptalan testvéries felszólítására, készségesen veszünk részt méltó fájdalomában és szívből járulunk az ima közösségéhez, melylyel az elhunytnak a netalán lelkére tapadt makula letörlésében segedelmére lehetünk. Együttal alázatosan kérni fogjuk a teljes vigasztalás Istenét: hogy az apa- és alapítójától megfosztott egyházmegyének új püspököt rendeljen, olyat, aki János püspök szellemével és erényeivel eltelve, azt, amit ő a halál által megakadályozva be nem fejezhetett, létre hozza és az özvegységre jutott és gyászba borult szatmári egyházmegyét atyai gondviselésének kegyelmével megvigasztalja.

Pocher, a csász. kir. helytartósági osztály nevében.

Főtiszt. Ur! A ft. szatmári székeskáptalan közölte ő nagyméltóságú Hám János püspök urnak sajnós halálesetét s egyuttal Főtisztelendőségének az egyházmegyében káptalani ált. helyettesé történt megválasztását. — Midőn e közlésért köszönetet mondok, nem mulaszthatom el, hogy az egyház és az állam körül oly nagy érdemeket szerzett főpásztornak elhunytá fölött mély részvételemet és sajnálatomat ki ne fejezzem. Kassa, jan. 9. 1858. Főt. Obermayer András a szatmári egyházmegye káptalani ált. Helyettesének, Szatmártt.

A Szeplőtelen Szűz e képe alatt halt meg
a sz. életű püspök.

Ime, illetén emlékeket hagyott maga után a szivekben Istenben boldogult Hám János, a szatmári egyházmegyének harmincz éven át főpásztora, püspöktársai, mint legilletékesebb ítélkezők, a klérus, a hivek és mindazok körében, akik akár személyesen, akár csak hiréből ismerték a szentéletű püspököt. Szent Pál apostol azt kívánja mindenkitől, aki Isten szolgálatába szegődött, főleg a lelki- és főpásztoroktól, hogy ,mindenben úgy viseljék magukat, mint Isten szolgálói, sok türésben, háboruságban, szükségben, szorongatásban, vereségben, tömlöczben, (ez egy hiányzott csupán b. e. Hám püspök életéből,) lázadásban, fáradságban, virasztásban, böjtölésben, tisztaságban, tudományban, hosszú-várakozásban, kegyességben, a Szentlélekben, szinletlen szeretetben, az igazság igéjében, az Isten erejében, az igazság fegyvereivel jobb és bal felől, dicsőség és becstelenség, gyalázat és jó hir között; mint csábítók, mégis igazmondók, mint ismeretlenek, mégis ismeretesek, mint halálra váltak, és ime élünk, mint szomorúak, mégis mindig örvendezők, mint szükölködők, mégis sokakat gazdagítók, mintha semmink sem volna, mégis mindennel bővelkedők‘. (II. Kor. 6. 4—10.) Mind eme viszontagságokat kisebb nagyobb mértékben, különféle alakban átélte a szent életű püspök, a szó valódi értelmében ,mintaképe levén a nyájnak szivből‘. (I. Péter 5. 3.) Nem egy más vallásbeli nyilván vallá: hogy ,ha Hám nem juta mennyországba, úgy senki se‘.

Gyász- és részvét - hangok a vidékről.

Szakasról (Szatmármegye) a „Religio“-ban 1858. január 8-ról a következő tudósítás jelent meg a b. emlékű püspök elhunytá után. „Ft. szerk. ur! Pupilli facti sumus absque Patre; Mater nostra, quasi vidua. Árvákká levénk . . . Anyánk özvegygyé . . . Tegnap kísérők nagy s drága halottunkat, nagymélt. Hám János megyés püspökünket s atyánkat a székesegyházi sirboltba az örök nyugalom helyére. — Midőn mult év és hó 29-iki éjfélt után a város valamennyi templomának főharangjai megszólaltak, megdőbbsent a város összes lakossága. A szomorú valóság a sejtelem előhírnöke nélkül rohant meg bennünket. Alig hittük. A püspöki lakról lengő bus színű zászló leküzdötte végtére a való és kételkedés közti habozásunkat. Ő exclja, boldogult kegyelmes püspökünk régóta gyöngéltkedett már. Ki őt két évvel ezelőtt s a mult évben látta, nagy változást vőn rajta észre; azt azonban senki sem hitte, hogy a végpercz oly sebesen előálljon. Bajaiban, melyek gyenge testét gyötrék, noha arcán a szenvedés félreismerhetlen vonásai tükrözödték, soha sem volt panaszszal mások terhére; s ha még is, mi fölötté ritkán történt meg, egy panaszszó elröppent a boldogult ajkairól, jelenté, hogy a baj súlyos. A test a betegség rohamai ellenében bőjtölés, és az önsanyargatás egyéb neme által eléggé meg lévén edzve, vidám kedélyét dicsőült halottunk az utolsó perczig megtartá. A megszokott szigorú életmódon és megállapított napirenden végső órájáig egy hajszálnyt nem tágitott. Halálát megelőző napon a házi kápolnában még misézett. Alig sikerült környezetének őt a karácsony első napján nagy misének és szent beszédnek tartásáról lebeszélni. Soha sem feküdt ágyban, hanem egy könnyűszerű pamlagon, félig öltözködve. Estote parati. A fönn említett nap éjfélt utánján kissé rosszul érezvén magát, fölkelt

nyughelyéről s az előszobában háló papi irnokot szólítván, magához hivatá titoknokát, ft. Biró kanonok urat, kiknek ülő helyzetben panasolván el baját ‚miként melle majd beszakad‘, két rövid percz alatt, a vonaglásnak, vagy a halállali küzdelemnek legcsekélyebb jele nélkül háromszoros szelid sóhaj után elhunyt az Urban, még karácsony estvéjén gyónván meg, szokása szerint poenitentiariusának. Ecce, quomodo moritur justus. Az 1857-iki évvel bevégezte földi vándorpályáját; az 1858-kat már az örökkévalóságban számlálja. Krisztus urunk születése ünnepét vidáman s lelki örömmel övéi közt töltvén, nyolczadán már a bárány menyegzőjét ünneplé az égben. Kora 77, püspöksége 30 év. Jelentékeny számok. Nem szándékom: a nagy halott fölött jótettei s intézményei elősorolása mellett dicsbeszédet tartani; áldozatainak nagyságát s számát határozottan tudni ugy sem lehet; nagyobb része sehol sincs megírva, egyéb az élet könyvében; a tényeket mindenki szemléli. *Talán akad, akadnia kell avatott kéznek, mely a dicsőült érdem virágait koszoruba füzze, illatszerül s lelkesítőül az utókornak.* Benne a klérus atyját, a megye statorát veszté. Végrendelete, valamint minden intézménye a szerény egyszerűség jellegét hordja magán. A szó legszorosabb értelmében minden vagyonának, mely hir szerint a 600,000-ret közelíti meg, egyedüli örököseül a megyét, illetőleg az általa már életében létesített alapítványi pénztárt nevezé ki, s kezelését és belátás szerinti üdvösebb czélokra fordítását, illetőleg az általa kezdetek folytatását utódára ruházza. Végnapjaiban föltünő volt feledékenysége s a kisdedi kebelnek sajátos vidámsága. Teste köztünk volt még, s lelke már a mennyei dicsőség magasabb régióiban látszott mulatozni; imádságos ajkain a dicsőülés mosolygó reménysugara huzódott pirosuló hajnalként végig. Nem is kétel-

kedünk a fölött, hogy *ő, kit már ez életben mint szent embert tisztelünk, elköltözésével a dicsőült szentek seregét szaporítá, mennyei szószólóink számát növelé.* A napot lenyugvásában ismerők meg nagyszerű mivoltában. A nemes város elüljárósága halála s temetése napjain a szini előadásokat betiltá. A város most érzi leginkább, mit birt, mit vesztett. A nemes czéhek vetélkedve siettek rendkívüli gyásztisztelgéseik megajánlásával. A roppant számú fáklyák lángjaiból kifoszló buskomor fölleg, mely a piacot megkerülő gyászmenetet kalauzolá, a számos apróbb és nagyobb gyászlobogók, a minden rendű s rangu kísérek, a hatóságok, a helybeli s vidéki szerzetes és világi papság véghetetlen sorozata nagyszerűen szomorú alakot kölcsönöz az egésznek. A helybeli prot. isk. ifjuság, elüljárói indítványára azon kérelemmel járult a gyászszertartásokat rendező kanonok urhoz, engedtetnék meg a dicsőültet gyászdallammal megtisztelni, mi nekik természetesen meg nem engedtetett. A boldogult szive, a test szabályszerű fölbonczolása után, a zokogó nénék kérelmére, általa alapított legkedvesebb intézetének, az irgalmas apácák kolostorának ajándékozta, az ottani sirboltba, egyéb testi maradványai pedig a székesegyházi sirboltba tétettek le. Nyugodjanak a dicső föltámadás nagy napjáig szent békében! A gyásztudósítás végszavaival szívünk óhaja: vajha elárvult megyénket minél előbb egy szive szerinti főpásztorral vigasztalná meg a pásztorok pásztora!

Vicarius capitulárisnak főtiszt. Obermayer András kanonok apát ur ő nagysága lön megválasztva. XXX.

Szakasz, febr. végén. Emlitem multkori, felejthetetlen főpásztorunk haláláról s temetéséről szóló tudósításomban, miként a dicsőült végrendelete, mint minden intézménye, a

szerény egyszerűség jellegét viseli. Nem lesz annál fogva érdek nélküli dolog, a végrendeletnek némely pontjait, miként azok a megyei papsággal hivatalosan közöltettek, e lapokban is közzétenni, ugymint, melyekben a főpásztornak megyéje s fiai iránti atyai szeretete hiven tükröződik.

1. Lelkemet Teremtőmnek adom vissza, aki azt nekem adta, töredelmes szívvvel és alázatos lélekkel esedezvén, hogy ne vétkeimet, hanem szent Fia drágalátos vérével véve tekintetbe, irgalmazzon lelkemnek.

2. Testem, a feloszlás jeleinek mutatkozása után nyílt koporsóba helyeztessék az egyház szokott szertartásai kíséretében. A szokásos imák és szent mise végeztessenek a házi kápolnában temetésem napjáig.

3. A temetésnél minden költséges fényűzés és pompa gondosan kerültesse; hanem az egyház szent szertartásai mind pontosan és ájtatosan végeztessenek; gyertyák osztogatása és mindennemű szónoklat maradjon el. Negyven napon át tartassanak meg az én bűnös lelkem nyugalmaért s az isteni igazságosság megengeszteléseért a szent mise áldozatok. A negyvenedik napon ünnepélyes szent mise „Liberával” tartassék, de egyházi beszéd se akkor, se máskor ne mondassék. Ahelyett alázattal és Isten irgalmára esedezve kérem paptestvéreimet, kiket mindvégig testvérileg szerettem az Urban, hogy imáikat s az őszinte szeretet fohászait tőlem meg ne vonják.

4. Szeretetemnek bár csekély bizonyítékául minden főesperesnek négy aranyat, minden alesperesnek valamint a theologiai tanároknak és a papnevelő intézet előljáróinak két-két aranyat, minden plébánosnak egyet-egyet, az egyházmegye többi papjainak pedig egy-egy tallért ajánlok fel természetben; és kérem, hogy azt hasonló testvéri érzülettel fogadják

el, aminővel azt én felajánlom; egyuttal bizalmasan kérem őket, hogy szent mise áldozataikban sziveskedjenek rólam megemlékezni. Titkárom az alesperesek sorába számíttassék és akarom, hogy azonfelül neki még 200 frt adassék hagyatékomból.

5. Az egyházmegye papsága között 1000 frt osztassék ki ezüst huszasokban az én lelkem üdvére elmondandó szent misék stipendiuma gyanánt. Egy-egy szent misének egy forint legyen a stipendiuma huszasokban. E stipendiumok kiosztásakor tekintettel legyenek az illetők az egyházmegyének azon szegényebb és szűkölködőbb papi egyéneire, kik a lelkipásztorkodás terén működnek.

6. Az egyetemes alapítványi főpénztárból, melyet összes hagyatékom örökösévé tevék, már régi és többször ismételt rendelkezésemnek megfelelőleg évenként pontosan adassanak ki mind a 600 vfrtból álló tiszteletdíjak, mind a 700 vfrtból álló mise stipendiumok érettem, szüleimért, rokonaimért és azon elhunytakért a szatmári egyházmegyében, kiket hozzám a szeretet köteléke fűz. Egy-egy mise-stipendium két vfrtban állapittatik meg; tehát évenként 350 szent mise végzendő e célból.

A holt test földszínen létekor megyszerte végzett gyász isteni-tiszteleten kívül febr. 8-án, mint a dicsőült jobb létre átköltöztének negyvenedik napján az engesztelő miseáldozat a megye valamennyi egyházaiban ismételten bemutatott. A szent beszéd azonban, valamint a temetéskor, ugy ez alkalommal is elmaradt a központban. Ellenben az adatok, melyek nyomán a dicsőült nagybecsü életrajza szerkesztetni fog, szorgalmasan gyűjtetnek; s ekkép teljesülend szerkesztő urnak számtalanokével közös azon óhajta, miszerint boldogult főpásztorunk életrajzát önnek becses lapjában olvashatni szerencsénk

leend. (Ez azonban nem történt meg, fájdalom! egész mostanáig és most is talán elég hiányosan, tökéletlenül. . . E sorok írója akkor még nem is sejté, hogy majdan neki kelljen, hogy ő merjen, őt érje a szerencse, fensőbb megbizatas és parancs folytán, e nagy és nehéz feladatra vállalkozni.) A nagyméltóságú püspöki kar részéről egyenkint érkező részvét-nyilatkozatok nagyban enyhítik a nagy veszteség fölötti fájdalomunkat s vigasztalással töltik be kebleinket; valamint a szatmármegyei összes papság mély hálára lekötelezve érzi magát kardinális hercegprimás ő eminentiája iránt azon kitünő kegy miatt, melylyel elvesztett atyánkért Esztergomban a gyász isteni-tiszteletet személyesen s ünnepélyesen végezte. Vegye ő eminentiája e kegyességeért a haza szívében tanárkép működő egyik jeles megyésünknek ünnepélyes kézcsókjában a szatmári megye mély fiui hódolatát s hálaköszönetét.

Káptalani általános-helyettes urunk vasár s ünnepnaponkint az isteni tisztelet végeztével megyszerte könyörgést tartatni, s mise közben „pro eligendo Pontifice“ Collectát vétetni rendelt a kinevezendő új püspökért.

XXX.

Hám püspök végrendelete

A boldog emlékü püspök végrendeletéből megemlítendőnek tartok néhány még érintetlen pontot, azokon kívül, melyeket még életében érvényesített, szilárd elve és szándéka levén, még életében hajtani végre annyit, amennyinek végbevitelére az isteni Gondviselés az alkalmat, az eszközöket megadja.

Általános örökösévé, miként tudjuk, a b. e. püspök az ő nevét viselő egyetemes alapítványi pénztárt tevő. E nagy alapítványa még életében, 1828. és 1835-ben, adatván át gondozás és kezelés végett a Káptalannak, abból a végrendelet értelmében évről-évre a következő folyó kiadások valának eszközzendők:

1. A püspök ítélete szerint kiválasztandó négy egyház-megyebeli papnak tiszteletdíj czimén évenként 80, 60, 60 és 40, összesen 240 frt osztandó ki, mindenik négy szent misét tartozván az egyházmegye szerencsés állapotáért és a kath. hit terjedéseért elvégezni.

2. Amerikai hittérítés céljaira évente 200 frt.

3. Az egyházmegyében a kath. egyház kebelébe visszatérők segélyezésére évenként 400 frt.

4. Minden hónapban november 1-től április 1-ig a székesegyházban, azon túl pedig a temetői kápolnában végzendő halotti szent misére 40 forint. Minden egyes szent miséért a miséző pap tiszteletdíja 1 forint 36 krajczár, a kántoré 48 krajczár, az egyházfíé 24 krajczár, a kápolnáé 32 krajczár.

5. Egyházmegyebeli szegény tanítók fölsegélésére évente 400 forint.

Ennek az egyetemes alapítványi főpénztárnak feladata még kiépíteni, felszerelni és alapítvánnyal ellátni a ferencz-rendiek kolostorát és a konviktust berendezni.

Részletes alapítványok: 1. A jézustársasági atyáknak átadandó tőkék 60,000 forint. A goroszlói zálogos birtok értéke 48,000 forint. A templomutczai három külön házszám a. levő házastelkek értéke 20,000 forint. Segély a ház- és templom-építésre 20,000 forint.

2. A konviktus alapítványai 50,000 forint. A lövői és bács-aranyosi birtokok; a szatmári határban 2 drb rét, egy szőlő és egy ugynevezett lanka, gyümölcsös; a zsadányi határban körülbelül 40 hold szántóföld.

3. Az irgalmas zárdaszüzeknek, az áttelepítés alkalmával letett alapítványon kívül, a batizi birtok minden föl szerelésével együtt. A halmii birtok értéke 16,000 forint. Az erdőkből a zárdának évente 200 öl tűzifa. A zsadányi és az ugynevezett Gombás-erdő egészen. Ezen alapítványból tartoznak a zárdaszüzek az öt alapítványoson kívül még egy alapítványos növendéket, az alsóbb osztályu intézetben pedig a katonaleánykák közt hat leánykát nevelni.

A Böszörményi-féle ház is Szatmárit, a zárdának adatott.

A gyöngyösi alapítvány 12,000 forint, melynek évi kamataiból az elemi iskolák számára évente 120 forint adandó ki, a gyöngyösi plébánosnak mise stipendiumokra 60 forint, a kezelő

pénztáros és ügyvéd számára 80 ft. Ami ezen felül marad, az három részre osztandó. Egyik része a férfibetegeket ápoló és sz. Erzsébet nevet viselő kórháznak, a másik rész a beteg nőket ápoló Reviczky-Tarodi-féle kórháznak, a harmadik része pedig a házról-házra járó koldusok és a szegények intézetének adandó.

Egy másik 3840 ftos alapítvány ugyanott. Ennek évi kamataiból kap a boldogultnak István nevű testvére, vagy az ő felesége, évente 120 frtot, özv. Szászné 120 frtot. Haláluk után a kamatok jövedelme a többi rokonok közt megosztandó.

Különleges hagyományozások: István testvérének 1600 ft. Özvegy Szászné nővérének 1600 ft. Balla sógora gyermekeinek 1600 ft. Mária nővérének 1000 ft. A többi rokonnak egyenkint 100 ft. Gyöngyösön mise stipendiumokra 1000 ft.

Végül ft. Biró Lászlónak, mint végrendeleti végrehajtónak 100 arany. Ft. Varga Istvánnak 200 ft. Ft. Mály plébánosnak 400 ft. Ft. Szepessy Sámuelnek 800 ft. Tek. Günther János ügyvédnek 200 ft.

Az Istenben boldogult sz. életű püspök nem csak életében iparkodott intézményeinek állandóságát, virágzását teljesen biztosítani, valamint általában a szatmári egyházmegye javát, érdekeit mindenképen előmozdítani: de még halála után sem szünt meg hön szeretett egyházmegyéjéről gondoskodni. Még sirjából is felszólt szeretett egyházmegyéje érdekében, melynek egész életét feláldozta.

Végrendelete mellett ugyanis egy irat találtatott a boldogultnak halála után és hozzá egy figyelmeztetés, hogy azon irat csakis halála után terjesztessék fel oda, a hova czimezve van. Ezen irat egy némileg a tulvilágról visszahangzó esdő

szózat vala a szatmári egyházmegye érdekében. E folyamodványban az elhunyt főpásztor az apostoli király zsámolyánál a szatmári egyházmegye tömérdek kielégítetlen szükségéinek fedezése végett s általános szegénysége miatt is, a sz. Jobbi apátságban a szatmári egyházmegye birtokában örök időkre való legkegyelmesebb meghagyásáért könyörög.

A levél tartalma a következő: „Felséges Császár és apost. Király, Legkegyelmesebb Uram! Alulirt a leghüségesebb jobbágyi hódolattal, legmélyebb alázattal és fiui bizodalommal leborulva esedezik Fölséged előtt azon kegyelemért, hogy a sz. Jobbi apátságot a szatmári egyházmegye birtokában és javára állandóan meghagyni és azt hátalmának teljénél fogva a megye számtalan szükségéinek fedezésére háborittatlanul odaajándékozni kegyeskedjék.

A szatmári egyházmegye 1804. évben halhatatlan emlékezetű I. Ferencz császár és apostoli király, Felséged mélyen tisztelt nagyatyja által az egri nagy terjedésű egyházmegyéből kiszakítva avégre alapított, hogy a magyar anyaszentegyház ez elhagyott részén a kath. hit terjesztessék, virágzásba hozassék és ez által a hivekben a Felséges uralkodó Ausztriai Ház iránti hűség és ragaszkodás is szilárdittassék. A püspöki szék a Káptalannal együtt legszentebb s legbölcsebb gondoskodással Szatmár városába helyzetett. És hogy itt, ahol a püspöki székhelynek megfelelő semminemű épület nem vala — a székesegyházi templom illőn átalakíttathassék, a püspöki lakhely, papnevelő intézet, nyugalmazott érdemes papokat befogadó ház és egyéb épületek felállíttathassanak, avégre a sz. Jobbi apátság jövedelmei rendeltettek.

Ezen egyházmegyének kormányzása, az általam mély hálaérzettel és hódolattal tisztelt I. Ferencz császár és apost, király kegyelméből 1827. esztendőben érdemetlenségemre

bizatott. Hosszu évek során minden tehetséggel igyekeztem ugyan a méltán táplált várakozásnak megfelelni és a megye szükségeinek eleget tenni, ámde oly számosak és oly nagyok ezek, hogy csak részben is alig valék képes, minden törekvésem mellett, azokat fedezni. Ezen és még egyéb, a kiküldöttek által, — ha a kegyelmes kihallgatásra engedélyt nyerhetnek, — előadandó okokra nézve leborulva esedezem Felsőged előtt, hogy az említett sz. Jobbi apátságot, melynek csekély jövedelmeiből a püspökség felállításakor kijelölt épületek fél század alatt sem állíttathattak fel, azoknak befejezésére, ennekutána pedig fentartásukra és a megye egyéb soknemű szükségeinek némi fedezésére az egyházmegye birtokában meghagyni, és a püspök felügyelete alatt annak kezelését a Káptalanra bizni méltóztassék, hogy az évenként a püspöknek a jövedelemről számot adni köteleztessék; a püspök pedig a Káptalannal egyetértve, a szükségét s a kitűzött czélokat szem előtt tartva, határozzák el, hogy az esedékes jövedelmek évenként mi czélra és minő rendben használtassanak fel.

E kegyelemnek megnyeréseért a közörmű dicső ünnepén fogalmazott, de csak halála után benyújtandó legalázatosabb könyörgésnek legkegyelmesebb elfogadásaért, s e császári királyi kegyelem útján leendő boldogíttatásaért legalázatosabb bizodalommal esedezik az, ki mindenkor volt és holtig marad Felsőgednek leghivebb jobbágya és legalázatosabb káplánja Hám János szatmári püspök. Szatmártt, ápril 24. 1854.

Ő Felsőged, szeretett fejedelmünk, mint tudva van, e napon lépett házasságra dicső királynénk, Erzsébet Amália, Miksa bajor herczeg leányával.

E folyamodványához csatolta a b. e. püspök azon indokokat is, melyeket az e czélból a folyamodványnak személyes kézbesítése végett kiküldendő káptalani megbizottak annak

idején felhasználhatnak. Megemlíti a boldogult az indokok sorában, hogy a szatmári egyházmegyének papnevelő háza nincsen és annál fogva a papnevelő intézet a theologiai tantermekkel együtt a püspöki palotában van elhelyezve; s emiatt a püspök nem csupán az őt jogosan megillető kényelmet nélkülözni kénytelen, de még mindenképen szükséges helyiségekkel sem rendelkezhetik. Hiányzik még az érdekesült plébánosok számára a nyugvó intézet s a székesegyházi karzenészek háza. Az eddig létesített és fenálló némely intézeteknek nincsen még kellő fentartási pénzalapja. Az egyházmegyében számtalan a szükséglet. Az egyházmegye minden részéből özönlnek be folyamodványok: templomok, plébániaházak, kántor-tanítói lakások, iskolák felállítása, vagy a meglévőknél javítása, valamint plébánosok, kántorok és tanítók segélyezése végett. A szatmári egyházban tömérdek azon plébániák száma, melyeknek nincsenek patronusaik. Ilyen van 34 a 93 közül. Saját körülményeit is felhossa a b. e. püspök, megemlítvén a roppant anyagi veszteséget, melyet a forradalom alkalmával szenvedett, mely a 300 ezer vfrtot megközelíti; azon becsületbeli sérelmeket és veszélyeket, amelyeknek mint kikiáltott hazaáruló ki volt téve s a melyeket a törvényesen uralkodó fejedelem iránti köteles hűség fejében tünni, szenvedni kénytelenített. Szerényen adott számot arról is: mire fordította eddigi összes püspöki jövedelmeit.

„Ha ezek az indokok, — mondja záradékol a b. e. püspök, — a kiküldöttek által előfognak Ő Felségének és a magyar miniszterium kiválóbb tagjainak illően terjesztetni, lehet remélni, hogy az annyit zaklatott, annyit áldozott s a holtak országából felszólalónak esedezése meg fog hallgattatni és a szent Jobbi apátság a szatmári egyházmegyéhez csatoltatni, különben sem oly nagy levén annak az évi jövedelme, mely

az urbériség megszűntével még az előbbinél is alább szállt. Talán a legnagyobb és legerősebb indok lesz még az is, monda, hogy a könyörgő püspök teljes életében soha semmit sem kért magáért; csak most, halála után már, esedezik a tulvilágból, a számtalan szükséggel küzdő, a császári királyi kegyelem-, figyelem- és támogatásra legméltóbb szatmári egyházmegye érdekében.⁶

A Pelikán József és Mayerhold Antal kanonokokból álló bizottság a b. e. püspök halála után, a boldogult végóhajtásának megfelelőleg, nem sokára fel is ment Bécsbe, eljárván mindenben a vett utasítás szerint, ő Felségénél hódolván, tőle ama vigasztaló szavakat vala szerencsés hallhatni: , Sajnálom annak a jó püspöknek a halálát.‘ Jó reménnyel eltelve tértek ugyan haza; e remény azonban fájdalom, nem teljesült.

Zárszó.

S ezzel végére értem egy drága, egy istenfélő, jámbor, munkás, szigoru, béketűrő, önfeláldozó, Isten dicsősége- s a lelkek üdveért halálig lelkesülő, épületes, szent élet emlékiratának és — feladatának. ‚Ecce sacerdos magnus‘, kiálthatok fel én is az egyházi karral vállalatom befejeztén: ‚Ime a nagy főpap, ki életében kedves vala Istennek és igaznak találtatott‘ e földön és bizonyára az égben is és annálfogva már élvezi a mennyei boldogságnak örökké tartó örömeit zavartalanul.

Nyolcz a száma, neme, a valódi, az örökké tartó boldogságnak, melyről Jézus a hegyen oly magasztosan szólott. Ama nyolcz boldogságból, az üdvözítő Jézus ígérete és biztosítása szerint, egyetlen is elég ugyan az örök élet elnyerése s a mennyország örömeinek teljes és tökéletes élvezhetése végett. És még, ha valaki a boldogságnak mind a nyolcz nemére szerzett érdemet és nyert reményt? Ezek közzé tartozott a mi b. e. szent életü püspökünk.

„Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyeknek országa!” (Máté 5.) B. e. Hámunk kanonoki és pülpöki szép jövedelme mellett s takarékosága összes gyümölcseinek birtokában is szegény vala lélekben. A mije volt, nem tekinté magáénak. Abból is csak annyit vett és használt fel a maga számára és háza fentartására, amennyi e czélra épen szükséges vala. Szükségeit is szük korlátok közzé szoritotta. Mint primás, a forradalmi időszakban, minden eshetőségre elkészülve, csupán évi 600 vfrtot biztosított a maga számára. A többit szeretett egyházmegyéjének hagyá. A pénzt, vagyont csakis eszköznek tekinté fensőbb, magasztosabb czélok elérésére. Midőn segélyt, alamizsnát adott, nem ugy adta, mint sajátját, hanem mint sáfárja az Urnak, az ő oltáráról. Emberi köszönet és hálálkodás helyett Isten iránti hálaadást és hü szolgálatot kívánt az illetőktől.

Lelki szegény vala a b. e. Hám püspök más különben is, oly értelemben t. i., aminőben azt szent Ágoston, aranyszáju szent János, szent Ambrus és több egyházatya veszi, melynél fogva a lelki szegénység egyértelmű az alázatossággal, valamennyi erénynek ezen alapkövével. Az alázatosság erényét nerii szent Fülöp ekként határozza meg: *„Alázatosnak lenni annyi, — ugymond — mint megvetni a világot, ellenben embertársai közül senkit meg nem vetni, önnön magát vetni meg és megvetni a megvetést”*. Ez tökéletesen mind ráillik b. e. püspökünkre, ki sokoldalú tevékenysége mellett is elzárkozott a világtól, magábavonult, lelki, aszketikus életet élt, embertársait különbség nélkül szeretettel ölelte keblére, az önmegtagadásnak mintaképe vala, megvettetését is meg tudta vetni, föl nem venni. A megvettetésnek ezen megvetése, vagyis *„a megaláztatás- és megvettetésnek igazán keresztény módon elviselése — szal. szent Ferencz szerint —*

„próbaköve az alázatosságnak és valódi erénynek“. Szent Bernát szerint „az alázatosság lényege abban áll, hogy saját akaratunk alávesse magát Isten akaratának“. Erről tanuskodik a b. e. Hám püspöknek egész élete.

„Boldogok a szelidek, mert ők birják a földet“. „Szelidnek az mondható, aki az őt ért bántalmakat elviselni tudja, a másokat fenyegető bántalmazásokat pedig tőlük elhárítani kész“, — mondja aranyszáju szent János. Szent Ágoston szerint pedig „szelid az, aki a rosztat jóval viszonzza“. „Gyalázzák a szelidet, ő a meggyalázást nem ugyanazon fegyverrel veri vissza; ha üldözik, türi; bántalmazzák, áld; szidalmazzák, viszont imádkozik. Azért fog meg is dicsőíttetni Krisztussal az égben“, — mond naz. szent Gergely. „A szelidség erény, mely nemes lelket föltételez, — szól aquinoi szent Tamás, — valóban, ugymond, felülemelkednek a szelidek mindenben, ami őket érheti, vagy amit róluk beszélnek. Ha szóval bár, vagy tettel bántalmazzák is, se lelki nyugalmokat, se békéjüket nem vesznek el“.

Alkalmazzuk ez arany mondatokat a b. e. püspök életére. Minden pontja tökéletes alkalmazást talál - az ő életében. Szal. szent Ferenczet követé s ez külső, belső szelidségre szoktatá szívét; az események, a sors legrohamosabb ostromában is nyugodt maradt lelke. Szent Bernátként méz volt ajkain. Kemény, sértő szó sohase jött ki a száján, se keserűség; csakis ami mennyei. Egész magaviselete, minden szava, minden tette engesztelődő vala. Idegen-szenvedély őt fel nem izgatá; az őt ért bántalmakat szeliden elviselé, ellenségeit jótétevéssel barátaivá tevé, Isten gondviselésén s intézkedésein, Ki mindent a maga dicsőségére és az emberek üdvére legbölcsebben intéz el, teljes odaadással megnyugodott. (Lásd különösen forradalmi élményeit, szenvedéseit.) Hogy ne lenne

boldog a szelidlelkű, midőn a szelidség őt hasonlóná teszi a szelidség isteni mintaképéhez, az üdvözítő Jézushoz, ki imígyen szólit föl a maga követésére: ,Tanuljatok tőlem, mert szelid vagyok és alázatos szívű‘. (Máté 11. 29.)

„Boldogok akik sirnak, mert ők megvigasztaltatnak“. A b. e. Hám püspököt valamint hangosan nevetni, úgy sirni sem látta soha senki se. Vannak azonban nem csupán a szemeknek, de vannak a léleknek is fájdalom- és bánat-könyei, melyek látatlanul peregnek a szivre alá. Nem csak a testnek, de a léleknek is van gyásza. — Fájó szívvvel ugyan, de néma türelemmel viselte a b. e. püspök az Istentől küldött, vagy Átala megengedett gyászos viszontagságokat, csapásokat: az esztergomérseki és primási méltóságról való lemondását, a sok sérelmet, bántalmazást, földi javainak elkobzását, veszteségét. E szomorúsága, e fájdalma, e gyásza azonban nem testi, de lelki vala. Ő nem a világi külső méltóság, nem a földi javak elvesztését, de mindazon jónak hiányát érzé fájdalmasan, amit eszközölhetett s eszközölnie kellett volna. Szomorkodék az elvek, a gondolkodás, a korszellem elmételyesedésén, egyesek és a társadalom bünein. Bánkódék saját emberi gyarlóságán, életszentsége mellett is, sanyargatván a maga testét szigorú böjttel és ciliciummal. ,Oh boldogító fordulata az eseményeknek, az égben!‘ — kiált fel, hasonló körülmények közt, szent Jeromos a vezeklő szent Paula halálán.

„Boldogok akik éheznek és szomjuhozak az igazságot, mert ők megelégtettek“. Jog és igazság egyenrangú és rendű fogalmak. Van-e, vagy lehet-e pedig nagyobb, szentebb jog és igazság Isten részéről, mint az ő dicsősége, mely Istent mindenk fölött megilleti, ember részéről pedig az örök üdvösség, mely legdrágább, legbecsesb illetőségünk, örökségünk!

E kettős célra törekedett szüntelen és fáradhatatlanul

ami b. e. és szentéletű püspökünk. Ő nem csupán akarta, de, miként szent Jeromos mondja, állandóan éhezte az igazságot, e foglalatját az összes erényeknek, főleg Isten dicsőségét, és szomjuhozta az emberek üdvösségét. Ezt az ő egész élete, ifjúkorától, midőn magát a Boldogs. Szűz oltalmába és szolgálatára ünnepélyesen fölajánlá, sőt mondhatni gyermekkorától fogva, továbbá midőn mint fiatal kanonok, — miként láttuk — Isten dicsőségének s az emberek üdvösségének előmozdítását eszközölni hivatott ama nagyszerű tervével foglalkozott, — élete végső perczeig tanusítja. Soha meg nem állapodott, mindig előre tört a keresztény igazság és tökéletesség útján, olyannyira, hogy szent Bernátként, ha örökké élt volna, örökké mindig jobb és jobb és tökéletesebb óhajtott volna lenni. Már pedig szünet nélkül nagyobb és nagyobb tökéletességre törekedni, maga a tökéletesség ez életben. 'Áthaladott', Krisztus példájára, nem eredménytelenül, nem kényelmesen, nem hanyagul, nem lomha léptekkel, hanem miként írva van: 'örömmel futá pályáját, mint a hős; exultavit ut gigas ad currendam viam'. (Zsolt. 18. 6.) Erényről erényre haladott, szüntelenül éhezé és szomjuhozá az erénynek cselekedeteit, mindenhol és mindenünnét fürkészve és felhasználva az alkalmat. Természetfölötti vágygyal éhezé pedig és szomjuhozá üdvözítő Jézusát, egész szeretetével és lelkével törekedvén egyesülni Vele. Meg is elégítették. Bőségesen részesült a kegyelmek örömeiben, fokozataiban, gazdagabban, mint a lanyhák; s ott fen az égben bizonyára még inkább lőn kielégítve lelki éhe és szomja a boldogság- és dicsőségtől. Mert szent Bernát szerint a lelki örökös éhség és szomjuság örökké tartó megelégitést is érdemel. Ő immár 'eszik, iszik az Ur asztalánál az Ő országában (Lukács 22. 30.) és 'élvezi, tapasztalja, mily édes, jóságos az Ur'.

„Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek.” Az igazság után az irgalmasságot következteté az édes Üdvözítő, mert minden jó erkölcsi cselekedet: vagy kötelesség és tartozás, vagy ajándék, ingyenadomány; és mert a szelid irgalmasság mérsékli és megédesíti a kemény igazságot. Az irgalmasság fokozatai a következők. 1. A szegénynek nyomoruságában részt venni. 2. A testi nyomoruságban levőnek alamizsnát adni. 3. A lelki tudatlanságban, nyomoruságban vagy bűnben sinlődőnek segítségére lenni. 4. A nyomorultakat fölkeresni, megelőzni, hogy rajta segíthessünk. 5. Megvonni magától a fölöslegest, vagy szükségest is, hogy másokat gyámolithassunk. 6. Érettük mindenünket, önmagunkat, életünket feláldozni.

Mindezt hiven betölté boldog emlékü püspökünk a házi koldulás megszüntetése, a szegények ellátása, az elaggottak ápolása, a betegek gyógykezelése, a gyermekek és tudatlanok oktatása, a bűnösök és tévelygők megtérítése s e célból az irgalmasság mindannyi intézeteinek felállítása, berendezése; és takarékosága által, melylyel nem csak minden legkisebb haszontalan kiadástól gondosan óvakodék, de még a szükségeseket is megvoná magától — az egy életnek feláldozását kivéve, melyre nézve alkalom számára nem kínálkozott.

Az irgalmasoknak jutalmul viszont irgalmasság van ígérve. Ez jelkép csupán. Az ígért irgalmasság itt maga az Ur, ki maga az irgalmasság: *„Én Istenem, én irgalmasságom”*, kiált fel a zsoltáros (58.) *„Ismerd meg óh keresztany a te méltóságodat, melyben vagy, jutalmadat, mely vár reád. Az örök Igazság maga akarja, hogy igazságos s maga az örök Irgalmasság kívánja, hogy irgalmas légy, hogy a teremtményben a Teremtőt magát látni lehessen s az emberi szív tükrében utánczás nyomán Isten képmása tükröződjék. Ilyen volt b. e. jótevő püspökünk szívének tüköre. Sok jót tett, sok alamizsnát osztogatott. Azért*

adott neki az irgalmasság Istene gyakori és bőséges kegyet, minélfogva mind több és több jót tehetett. Amiért megadá neki az Ur a végső kegyelmet is, az örök életet és dicsőséget, mely a legnagyobb kegyelem, és itt irgalmasságnak neveztetik. Azért az alamizna nem annyira irgalmasság cselekedete, mint inkább kölcsönadó művelet az Uristennel szemben, melylyel végtelen sokat lehet nyerni. „Mit tesz a kereskedő, ügyelj reá; — int szent Ágoston — keveset kíván kiadni, ám sokat bevenni. Hasonlóképen tégy te is. Adj kölcsön az Istennek. Adj keveset, veszsz sokat; adj földieket, veszsz mennyieket”. „A kenyeret, melyet a szegénynek e földön nyújtasz, — ha szabad aranyzáju szent Jánossal úgy szólanom — az Ur veszi az égben; adj kenyeret tehát, adj vizet, ha akarod, hogy Ő ne ítélő bírád, hanem adósod legyen”.

Ily módon, ily áron vásárolta, szerezte meg magának a mi b. e. püspökünk is a mennyországot.

„Boldogok a tiszta, szivűek, mert ők meglátják az Istent”. A mennyország boldogsága Isten színe örök látásában foglaltatik. Akit e földön csak mintegy tükörben és képben látunk, Azt majdan az égben színről színre fogjuk látni az Ő valóságában és lényegében, miként szent Pál mondja. Istent, mint legtökéletesebb szellemi lényt testi szemmel látni lehetetlen. A végtelen szeretetet csak a szív foghatja fel voltaképp; de csakis a tiszta szív. Valamint ugyanis a hibás, a tisztátalan szem nem láthatja a világosságnak fényét s a csiszolatlan, homályos, poros tükör nem veszi át s nem adja vissza valamely tárgynak, képnek, arcnak benyomását, úgy nem foghatja fel a büntől szennyes szív sem Istennek legszentebb lényét. Habár pedig az emberi szív tisztasága felőli ítélőhozás jogát a szívek és vesék vizsgálója, a mindentudó Isten tartotta

fen magának, mindazáltal nem hiányzanak észrevehető külső jelek sem, melyekből a sziv tisztaságára emberileg is következtetni lehet. Ilyen a test és lélek fertőzhetlensége, szüziessége, távol minden testi vágy- és kívánságtól; a büntől, gonosz gondolatok- s kívánságoktól, szenvedély- és indulatosságtól, rossz szándék-, kétszínűség- és képmutatástól mentes lelkiismeret; az egyeneslelkűség és őszinteség, mely csak jót gondol, csak jót cselekszik mindenkor. Valamint ugyanis, ha tiszta és zavartalan a forrás: a víz is, mely belőle csergedez, tiszta és zavartalan; azonképen ha tiszta, szenttelen a sziv: az abból eredő cselekedetek is tiszták és tökéletesek lesznek. Tiszta végre azon sziv, mely az összes teremtmények szeretetétől megválva minden szándékát, indulatát és szeretetét Istenre irányozza.

A mit ekkép itt előadtam, az nem egyéb, mint a szent életű Hám püspök szive vonásainak szerény lemásolása; minélfogva erősen hiszszük, hogy az ő tiszta szive már gyönyörködik Isten szine végnélküli látásában.

„Boldogok a békeségesek, mert Isten fiainak hivattatnak”. A világ dicsőíti azokat, akik háborut viselnek, harcolnak, vívnak, elleneiket legyőzik, megsemmisítik. De én — mondja aranyszájú szent János — dicsőbbeknek és boldogabbaknak tartom azokat, akik a hadakozókat, versengőket kibékítik egymással, az egymásközi és az Istennel való békére vezérlik. Ez amannál sokkal nehezebb és fáradtságosabb munka, de ugyanazért kedvesebb is Istennél.

Isten fiai vagyunk mindannyian, de Istennek Ő hozzá hasonló és kedves fiai csak a békeségesek, a békeszeretők. Isten a béke Istene. Azért küldé egyszülött Fiát a világra, hogy az emberi nemet kibékítse Istenével, önmagával és békét hozzon a világnak, minőt magának az nem adhat. Az Atya-

isten a béke Istene, a Fiuisten a békeesség fejedelme. A három isteni személy a legszentebb, legmagasztosabb békeességben, elválhatatlan lényegben és istenségben egyesül.

A lelki szegények, a tiszta szívűek, azok, akik az igazságot éhezik és szomjuhozzák, csakis békeességsek lehetnek. Az volt b. e. Hám felejthetetlen püspökünk is. Ő szerette, ámde nem minden áron a békét, a valódi és nem a hamis békét, az Isten és nem a világ békéjét, mely szüntelen kiáltozza: Béke, béke! s még sincsen békéje a gonosz világnak. S ugyanazért hogy a békét megőrizze szívében és azt zavartalanul terjeszthesse az emberek között, minél kevesebbet foglalkozott merőben világi ügyekkel; belső hajléka, szíve táját pedig sövényzettel szegélyezé. S ennél fogva ismét reméljük, hogy b. e. püspökünk a békeszeretők jutalmát, melynélfogva azok a szó teljes és tökéletes értelmében Isten fiainak s az örök dicsőség örökösének neveztetnek, Ő is elvevé; hogy nem érez, nem tapasztal már többé semminemű viszontagságot és szorongatást; nem kell félnie üldöztetéstől, botrányoktól, hanem befejezvé a megpróbáltatásnak kemény harcát, Teremtőjének béke-ölén pihen.

„Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért, mert övék mennyeknek országa”, a nyolczadik és legfőbb boldogság, mely a türelem- és szenvedésben nyilvánul, míg az előbbieket a cselekvésben nyilatkoztak. Ez a végsőre, egész a vértanuságra vezet és szerzi meg a boldogságnak palmaágát. Mert nehezebb súlyosakat szenvedni, mint nagyokat művelni. Nagyokat művelni: (pogány) római, nagyokat szenvedni: keresztényi, szokták mondani.

Az üldözés, aquinói szent Tamás szerint, konok nyugtalanítása valakinek, hogy letiportassék, se békét, se nyugtot nem hagyván neki, hanem mindent elkövetvé, hogy rágal-

mazás, sanyargatás, megszólás, testi bántalmazás által az ártatlanság keserítették, elnyomassék. A ki a b. e. püspök életleírásának ‚az ő szenvedései‘ című fejezetét elolvasta, látni fogja, hogy a b. e. püspök, a testi bántalmazás kivételével, melyet szerencsésen kikerült, mint egykoron szent Pál az őt halálra keresők kezét, — az üldözés minden egyéb nemét tapasztalta, kiállotta, az igazságért, hűségeért, hiteért, az erényért. Nisszeni szent Gergely szerint ‚a szent férfiut nyomban üldözések követik.‘ De boldog, mivelhogy az igazságért szenved, az üldözés őt elkülöníti a világtól és Istenhez köti, mivelhogy Istenért szenved és mivelhogy Krisztushoz lesz hasonlónvá, ki egész életében szenvedett üldözést a zsidóktól a keresztfá haláláig. A szenvedés az életszentségnek legjobb iskolája; üldözés alatt gyarapodott, erősödött mindig az anyaszentegyház, békében hanyatlott; ugy egyesek is. A mennyország: legnagyobb jutalma. Ezt igéri a nyolcz boldogságnak elseje, ezt utolsója is. Elseje, — mond szent Ágoston — a lelki szegényeknek, vagyis a léleknek igéri és adja meg azt, midőn a lélek a halálban a testtől elválk és az égbe száll; az üldözést szenvedőknek pedig a testre nézve igéri ugyancsak a mennyországot; midőn a test az ítélet napján halottaiból föltámad és az égben örök megdicsőítettését elveszi.

A ki ekkép nyolczféle czimen és módon szerzett a mennyországnak birtoklására érdemet, arról emberileg kételkedni alig lehet, hogy a választottak nagy jutalmát, a nyolcz boldogságnak ékes koronájával megkoszoruzottan el ne vette légyen a mennyei Atya országában.

A b. e. püspök iratai közt egy kis jegyzéket találtam, melyben megemlíti, hogy életének folyamán majdnem minden év, melyet a 8-as szám jelez, különösen emlékezetre méltó korszakot alkot az ő életében. „Születtem, ugymond, 1781-ben. Iskolába kezdtem járni 1788-ban. „Kispapnak fölvettem 1798-ban. Az 1808. év annyiból volt nevezetes reám nézve, hogy nm. Fuchs Ferencz érsek által, papi egyének hiánya miatt, a theologiai tanárságon kívül egyuttal a papnevelő intézetben tanulmányi felügyelővé is mindkét állás fizetésének élvezetével kineveztetvén, midőn a szünnapokat a szülői háznál töltém, azalatt elvették tőlem a tanulmányi felügyelőséget; de a melyet ugyanazon évben nm. báró Fischer István érsek alatt, teljes elégtétel mellett, visszanyertem. 1818-ban egészen véletlen és váratlanul, anélkül, hogy valamit avégett tettem, vagy arra csak gondoltam volna is, az egri főszékesegyház kanonokává neveztettem ki. 1828. márcz. 16-án püspökké szenteltettem Egerben. 1838-ban lett eldöntve az irgalmas zárdaszüzek áttelepítésének és a zárda-alapkö letételének ügye Szatmárt. Ugyanazon 1838. évben hozatott a kórház és kolostorépület oly állapotba, hogy az irgalmasrendi szerzetesek a betegekkel együtt abba nemsokára beköltözhettek. 1848-ban esztergomi érsekké s az ország primásává neveztettem ki V. Ferdinánd ő csász. kir. ap. Felsége kegyelméből. Ez volt előléptetésemnek legfőbb foka, de egyszersmind alapja is mindennemű szorongattatásomnak, szenvedésemnek. . . . De azért nem zugolódom; sőt hálákat adok érte Istenemnek. . . . Istenemnek rendelkezésére bizom magamat egészen. Legyen az ő szent akarata, melyet leborulva imádni soha meg nem szünök, bármí csapást bocsásson is reám. Én Uram, én Istenem, egyedüli reményem, add szent kegyelmedet!”

Ezt a b. e. püspök 1850-ben jegyzette. A jó püspök és

szent életű főpap talán nem is sejté, minő jelentőséggel bír azon az ő életében oly nevezetes nyolczas szám; hogy mily összeköttetésben van az a nyolcz boldogsággal és fekvő helyzetben különben is jelzője az örökkévalóságnak.

S hogy a b. e. püspök közölt jegyzékét a nyolczas szám korszakot alkotó jelentőségére nézve, kiegészítsem és befejezzem, megemlítem, hogy 1858-ban temettetett el is a b. e. püspök. Halála, igaz, még 1857. utolsó előtti napján történt. Ámde a halál a földi élet eseményei sorában voltaképen már nem számít: *morte enim coelo nascitur homo*. A halál születésnapja az embernek az égben. Halálával megdőlt a 8-as szám (∞) s az 1858. már az égben számított.

Végül lelki vigasztalása- s öröme a keresztény katolikus hívő lelkeknek, ide függesztem a 'Religió' kath. egyházi s irodalmi folyóiratban 1893. szept. 20-kán megjelent s a lap nagyérdemű, tudós, fenkölt szellemű szerkesztője, ngs. és ft. Breznay Béla hittudor k. m. tud. egyetemi ny. r. tanár jeles tollából került szózatot, melynél méltóbban nem fejezhetném be igénytelen művemet:

,Isten szolgájának Hám János néhai szatmári püspöknek remélhető kanonizációja.

A szatmári egyházmegye apostoli buzgalmu főpásztora, méltóságos és főtisztelendő Meszlényi Gyula püspök ur, Magyarország vallási, egyházi, sőt állami történetére nézve is óriás hatást ígérő lépésre szánta el magát.

Elhatározta, hogy a szentség hírében elhunyt Hám János püspök-elődjének boldoggá s illetve szentté avatási processusát megindíttatja.

Erre a korszakos püspöki elhatározásra, ha annak az

országban s ennek határain túl, Krisztus egész nagy világegyházában, hire megyen, hatás csak egy következhetik be: meghatottság a fenséges hír hallatára és — elismerés a kezdeményezőnek.

Valóban, a mit Szatmár püspöke tervez, arról az egész keresztény világ készségesen teszi le azt a tanubizonyságot: „Voluntas Dei est”, az Isten keze működik benne, mert az nem egyéb, mint egy valóban „grande beneficium Dei” a lelkek üdvösségére, Magyarország felett az Isten malasztjának megnövelésére, a magyar katolikus papság, a magyar kath. társadalom regenerációjának emelésére s jó világhirének siettetésére.

Előttünk fekszik egy püspöki nyilatkozat Szatmárról, a melynek elolvasása Magyarország egész katolikus közönségét örömmre fogja gyulasztani s hálára kötelezni a Hám János papi erényeinek oltárra emelése ügyben erélylyel és bölcseséggel megindított tevékenységeért.

A szatmári püspök ur nyilatkozatának szószerinti szövése ez:

„Praeclari Antecessoris mei, Joannis Hám Episcopi Szathmáriensis, vita tantis abundant sanctimoniae indiciis, ut in aditu muneris mei Episcopalis apud animum constituerim vitae eius monumenta colligere. Conatus ex animo susceptus felices habuit successus; plurima etenim oblata fuerunt documenta, ex quibus clara efformari potuit magni Episcopi vitae cursus imago.

Memoriam tanti Praesulis recolere officii mei duxi, auctorque fui, ut duo opera in lucem prodirent: unum sermone hungarico fusiori calamo conscriptum, alterum lingua s. Matris Ecclesiae adornatum.

.....Quum respectu habito ad vitae sanctitatem

processum canonizationis introduci sperem, communionem precum exorare audeo.”

(Dicső elődöm, Hám János szatmári püspök élete az életszentségnek annyi jelével bővelkedik, hogy püspöki tiszttem kezdetén föltevém magamban az Ő életére vonatkozó adatokat egybegyűjteni. Buzgó fáradozásomnak jó eredménye vala; igen sok okmány lón nekem átszolgáltatva, melyeknek nyomán meg lehetett a nagynevü püspök életének képét alkotni.

Ily nagy főpap emlékét megörökíteni kötelességemnek tartam s azon valék, hogy e czélból két mű lásson napvilágot: egy magyar nyelven bővebben megírandó, a másik az anyaszentegyház nyelvén szerkesztendő.

..... Amennyiben remélem, hogy, az elhunyt főpap szent élete tekintetbe vétetvén, a boldoggá avatási eljárás megindíttatni fog; annál fogva az imaközösségért esedezni bátorkodom.)

Tehát: Magyarország papsága: Sursum Corda! Emelkedjél fel a készülődő nagy esemény kiszámíthatatlan nagy vallás-erkölcsi értékének értelmére s buzgó imákban kérd és kéresd az Isten kegyelmét, hogy Magyarország, s benne kiválóan a magyar katolikus papság felmagasztosulásának ezt a kezdeményezését siker koronázza.

Hám Jánosnak Isten oltárain az örök boldogság dicsőségében való ragyogása s e ragyogásból Magyarországra eső isteni áldások kiáradása: ez legyen Kárpátoktól Adriáig buzgó imák és esdeklések tárgya, mig csak meghallgatást nem nyertünk.

Magyarország védőangyala sirva borul le velünk az Ur trónja előtt s esdekelve könyörög a mentő s felmagasztaló isteni irgalom siettetéseért!‘

Tartalom.

Előszó	3
Bevezetés	7
Hám János gyermekkora	9
Hám János ifjúsága	13
Hám a papi pályán	21
Hám kanonok	27
Hám püspök	42
Hám püspök szerető szive	54
Hám püspök szelid lelkülete	58
Hám püspök apostoli buzgósága és buzgólkodása	64
Hám püspök a tudományok kedvelője	73
Hám püspök jó bizonyága	79
Hám püspök háztartása, életmódja	92
Hám püspök takarékosága, önmegtadása	103
Hám püspök alkotásai:	
a) Szegényeknek aggápoló intézete	115
b) Irgalmas-rendi kórház	124
c) A székesegyház diszitése és fölszerelése	134
d) Leánynevelő intézet, irgalmas szüzek zárdája	140
e) Tápintézet, Konviktus	169
f) Kálvária	176

g) Temetői kápolna	180
h) Szerzetes-ház	182
i) Templomok, plébániák, iskolák	183
j) Különféle ájtatosságok	184
Hám püspök szenvedései	187
Hám püspök visszatérése Szatmárra	213
Hám püspök folytatja s betetőzi alkotásait	224
Végnapjai és halála	245
A gyász és részvét	249
Hám püspök végrendelete	276
Zárszó	283